Abdulrazak Gurnah

Cennet

Çeviren: Abbas Ören

ADAM

Abdulrazak Gurnah

•

Cennet

ADAM YAYINLARI
©
Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş.

Paradise
Copyright © 1994 by Abdulrazak Gurnah
Yayın hakları Kesim Telif Ajansı'ndan alınmıştır, 1998

Birinci Basım : Ağustos 1998

Kapak Düzeni : Emre Senan

98.34.Y.0016.670
ISBN-975-418-528-X

YAZIŞMA ADRESİ : ADAM YAYINLARI, KÜÇÜKPARMAKKAPI SOK. NO. 17. 80060 BEYOĞLU - İSTANBUL
TEL: (0 - 212) 293 41 05 - 292 09 47 (3 HAT) e-mail : adam@ada.net.tr FAKS: (0 - 212) 293 41 08

Abdulrazak Gurnah

•

Cennet

Roman

Çeviren : Abbas Örmen

ADAM

Salma Abdullah Basalama için

DUVARLI BAHÇE

1

Önce çocuk. Adı Yusuf'tu ve on ikinci yaşında birden evinden ayrıldı. Bunun günlerin birbirine benzediği susuzluk mevsiminde olduğunu anımsıyordu. Beklenmedik çiçekler açmış ve kurumuştu. Değişik böcekler kayaların altından hızla çıkıp yakıcı ışıkta debelenerek ölmüştü. Güneş uzaktaki ağaçları titretmiş ve evleri ürpertip soluk soluğa bırakmıştı. Atılan her adımda toz bulutları kalkmış ve gündüz saatlerinin üzerine ağır bir sessizlik çökmüştü. Mevsimden aklında kalanlar buna benzer özel anlardı.

Tren istasyonunda iki Avrupalıyı o zaman görmüştü, bunlar gördüğü ilk Avrupalılardı. Korkmamıştı, en azından başlangıçta. Trenlerin gürültüyle ve zarifçe gelişlerini izlemek, sonra çatık kaşlı Hintli sinyalcinin flamaları ve düdüğüyle yeniden gidişlerini beklemek için sık sık istasyona gelirdi. Bir tren gelsin diye saatlerce beklediği olurdu. Avrupalılar da bavulları ve birkaç metre ötelerinde düzgünce duran önemli görünüşlü mallarıyla çadır bezinden bir tentenin altında bekliyorlardı. Adam uzun boyluydu, öyle uzundu ki güneşten korunmak amacıyla altına girdiği tenteye değmemek için başını eğmek zorunda kalmıştı. Kadın daha geride duruyordu, pırıldayan yüzü şapkaların arkasında belirsizleşmişti. Fırfırlı beyaz bluzu boynundan ve bileklerinden düğmeliydi, uzun eteği ayakkabılarını süpürüyordu. O da uzun boylu ve iriydi, ama farklı bir biçimde. Sanki başka bir biçim alabilirmiş gibi yumru yumru ve uysal görünüyordu; adam ise tek bir odun parçasından yontulmuş gibiydi. Birbirlerini tanımıyorlarmış gibi gözlerini farklı yönlere dikmişlerdi. Yusuf kadının mendilini dudaklarına götürdüğünü, rastgele kuru derisini ovuşturduğunu gördü. Adamın

yüzünde kırmızı benekler vardı ve gözleri daracık istasyondan, ahşap depolara ve üzerinde dik bakışlı bir kara kuş resmi olan büyük sarı bayrağa doğru yönelmişken Yusuf onlara uzun uzun bakma fırsatı buldu. Sonra adam döndü ve Yusuf'un kendilerini süzdüğünü gördü. Bir an için başını çevirdi, sonra dönüp uzun bir süre Yusuf'a baktı. Yusuf gözlerini kaçıramadı. Birden adam dişlerini bir hırıltıyla araladı ve anlaşılmaz bir biçimde parmaklarını büktü. Yusuf bu uyarıyı önemsedi ve beklenmedik anlarda Allah'tan yardım dilemek için kendisine öğretilen sözcükleri mırıldanarak oradan kaçtı.

Evden ayrıldığı o yıl ayrıca arka verandanın direklerine odun kurtlarının dadandığı yıldı. Babası direklerin yanından geçerken onlara kızgınca vurur ve ne oyun oynadıklarını bildiğini belli ederdi. Odun kurtları direklerin üzerinde hayvanların kuru dere yataklarında bıraktıkları izler gibi izler bırakmışlardı. Yusuf direklere vurduğunda yumuşak bir ses çıkardı, üzerlerinde damarlı ince bir küf çizgisi oluşmuştu. Yemek istediğinde annesi ona kurtları yemesini söylerdi.

Her geçen yıl artan bir terslikle ve kendi kendine geliştirdiği bir yineleme tavrıyla, "Karnım aç," diye feryat ederdi annesine.

"Odun kurdu ye," derdi annesi, sonra yüzündeki abartılı iğrenme ifadesine gülerdi. "Hadi, git yiyebildiğin kadar ye. Seni durdurmama izin verme."

Ona şakasının ne denli kötü olduğunu göstermek için üzerinde çalıştığı dünya yorgunu bir ifadeyle iç çekerdi. Kimi kez kemik yerlerdi; annesi kemikleri sulu bir çorba yapmak için kaynatırdı. Çorbanın yüzeyi renk ve yağla parıldar, içinde ise süngerimsi siyah ilikler yüzerdi. En kötü zamanlar yalnızca bamya güveci olduğu günlerdi, ne denli karnı aç olsa da Yusuf yapışkan sosu yutamazdı.

O zamanlar Aziz Amca'sı da onları görmeye gelmişti. Çok seyrek ve kısa süreler için gelirdi, genellikle yanında yolcular, hamallar ve müzisyenlerden oluşan bir kalabalık olurdu. Okyanustan dağlara, göllere, ormanlara, oralardan da kuru ovalara ve iç kesimlerin kayalık çıplak tepelerine yaptığı uzun yolculukların arasında onlarda konaklardı. Yolculuklarına genellikle davullar, tefler, borazanlar ve siwa eşlik ederdi; treni kasabaya girdi mi hayvanlar ürker ve ortadan kaybolur, çocuklar kontrolden çıkardı. Aziz Amca ortalığa hayvan derisi ve parfüm, sakız

ve baharat ve Yusuf'un aklına tehlikeyi getiren daha az tanımlanabilir kötü bir kokunun karışımı değişik ve alışılmadık bir koku yayardı. Alışıldık giysisi iyi pamuktan ince ve salınan bir kanzu ve başının arkasına ittiği tığla işlenmiş küçük bir takkeydi. Bu kibar havası ve edilgin tavrıyla dikenli çalıların ve engerek yılanlarının zehirlerini akıttığı yuvaların arasında kendisine yol açan bir tüccardan çok öğleden sonra yürüyüşe çıkmış bir adam ya da akşam namazına giden bir dindar izlenimi bırakırdı. Hatta gelişinin o en ateşli anlarında, üst üste yığılmış paketlerin karışıklığı içinde yorgun ve gürültülü hamallar, uyanık ve keskin pençeli satıcılar çevresini sarmışken bile sakin ve rahat görünmeyi başarırdı. Bu kez yalnız gelmişti.

Yusuf onun gelmesinden hep hoşlanırdı. Babası onun kendilerine onur verdiğini söylerdi, çünkü o varlıklı ve ünlü bir tüccardı – *tajiri mkubwa* – ama her ne kadar onur önemli olsa da hepsi bu kadar değildi. Aziz Amca her gelişinde ona on annalık madeni para verirdi. Hiçbir şey yapması gerekmezdi, yalnızca uygun zamanda kendisini göstermesi yeterliydi. Aziz Amca onu aranır, gülümser ve parayı verirdi. O sırada Yusuf da gülümsemek isterdi, ama bunu yapmanın yanlış olacağını düşünüp kendisini tutardı. Yusuf, Aziz Amca'nın parlak derisine ve gizemli kokusuna hayrandı. O gittikten günler sonra bile ortalıkta kokusunu duyardı.

Gelişinin üçüncü gününde artık Aziz Amca'nın gitmeye hazırlandığı açıktı. Mutfakta olağandışı bir etkinlik ve kesinlikle bir şölenin birbirine karışmış kokuları vardı. Kızaran tatlı baharatlar, hafif hafif kaynatılan hindistancevizi sosu, mayalı çörekler, yassı ekmek, fırına sürülen bisküviler ve haşlanmış et. Yusuf, annesi bir şeye gerek duyar ya da yemekler hakkında düşüncesini almak ister diye o gün evden pek uzaklaşmadı. Böyle konularda annesi onun düşüncelerine değer verirdi. Ya da bir sosu karıştırmayı unutabilir ya da yağın sebzelerin eklenebileceği sıcaklığa ulaşma anını kaçırabilirdi. Bu çetrefilli bir işti, çünkü bir yandan gözünü mutfaktan ayırmak istemezken, bir yandan da annesinin onun ortalıkta aylakça dolaştığını görmesini istemiyordu. Görürse onu durmaksızın ayak işlerine koşturacaktı ve bu yüzden Aziz Amca'ya güle güle deme fırsatını kaçırabilirdi. On anna, Aziz Amca'nın elini öpülmesi için uzatıp Yusuf'un bunu yaparken başını okşa-

dığı ayrılış anında el değiştirirdi. İşte tam o anda deneyim rahatlığıyla Yusuf'un avucuna parayı bırakırdı.

Babası öğleden sonraya dek işte olurdu. Yusuf, Aziz Amca'yı onun getirebileceği sonucunu çıkardı, bu yüzden önünde geçirilmesi gereken uzun bir süre vardı. Babası bir otel işletiyordu. Bu iş servet ve ad yapmak için girişti bir dizi işin sonuncusuydu. Keyfi yerinde olduğunda verimli olabileceğini düşündüğü bir dizi tasarıdan ballandıra ballandıra söz ederdi. Zaman zaman Yusuf onun her şeyin kötü gittiğinden, denediği her işi yüzüne gözüne bulaştırdığından yakındığını duyardı. Yukarı kattaki odasındaki dört temiz yatağıyla bir aşevi olan otel dört yıldır yaşamakta oldukları küçük Kawa kasabasındaydı. Bundan önce, babasının bir dükkân işlettiği güneydeki başka bir tarım bölgesi kasabasında yaşıyorlardı. Yusuf oradan yeşil bir tepeyi, dağların uzak gölgelerini ve dükkânın önünde bir taburede oturup ipek ipliğiyle takkelere nakış işleyen yaşlı bir adamı anımsıyordu. Kawa'ya gelmişlerdi, çünkü Almanlar iç kesimlerin yüksek yaylalarına yeni bir tren yolu kurup buraya istasyon yapınca Kawa hızla gelişen bir kasaba olmuştu. Ne var ki gelişmenin gerisi gelmemiş ve trenler yalnızca su ve odun almak için durmaya başlamışlardı. Aziz Amca son yolculuğunda batıya yürüyerek gitmeden önce trenle Kawa'ya gelmişti. Dediğine göre bir sonraki yolculuğunda kuzeybatı ya da kuzeydoğuya yönelmeden önce trenle gidebildiği kadar gidecekti. Buralarda hâlâ iş olanağı var, demişti. Kimi kez Yusuf babasının kasabanın cehenneme gitmekte olduğunu söylediğini duyardı.

Kıyı şeridine giden tren akşamın erken saatlerinde yola koyulacaktı ve Yusuf, Aziz Amca'nın bu trene binebileceğini düşündü. Aziz Amca'nın tavırlarındaki bir şeylerden evine dönmekte olduğu izlenimine kapılmıştı. Ne var ki insanların neler yapacağından emin olunamazdı, öğleden sonra kalkan trenle dağlara da gidebilirdi. Yusuf her iki olasılığa da hazırdı. Babası her gün öğle namazından sonra onun otelde görünmesini beklerdi -işi öğrenmen, kendi ayaklarının üzerinde durabilmen için, demişti ona, ama bu dükkânı temizleyen ve müşterilere yemek sunan iki genç adamı rahatlatmak içindi aslında. Otelin aşçısı sarhoş ve hırçın bir adamdı, Yusuf dışında herkese kötü davranırdı. Yusuf'u gördüğünde gevezeliği bırakıp sırıtırdı, ama yine de Yusuf onun önünde korkar ve titrerdi. O gün ne otele gitti ne de öğle namazına ve

günün o dayanılmaz sıcağında hiç kimseye yakalanmak istemedi. Öğleden sonranın ilk toz bulutlarından çıkan kötü kokulardan bunalana dek kuytularda ve arka bahçede tavuk kümeslerinin oralarda dolandı. Evlerinin yanındaki çatısı sazla kaplı, koyu mor gölgeli kereste deposunda gizlendi; orada avlarına sessizce yaklaşan kertenkeleleri dinledi ve on annalık madeni parayı bekledi.

Kereste deposunun sessizliği ve kasveti canını sıkmadı, çünkü yalnız oynamaya alışkındı. Babası evden uzaklarda oynamasından hoşlanmazdı. "Çevremiz vahşilerle dolu," derdi. "Allaha inanmayan, ağaçlarda ve kayalıklarda yaşayan ruhlara ve şeytanlara tapan Washenzilerle dolu. En çok küçük çocukları kaçırıp istedikleri işlerde kullanmaktan hoşlanırlar. Ya da o aylakların, onların çocuklarının peşlerine takılırsın, seni bırakırlar, vahşi köpeklerin yemesine ses çıkarmazlar. Güvende olmak için burada, yakınımızda ol." Yusuf'un babası onun komşuları Hintli dükkâncının çocuklarıyla oynamasını yeğlerdi, ama Yusuf onların yanına yaklaştığında çocuklar üzerine kum atarlar ve dalga geçerlerdi. Ona tükürerek, "Golo, golo," diye bağırırlardı. Kimi kez ağaçların gölgesinde ya da evlerin kuytu yerlerinde tembellik yapan daha büyük çocuklarla otururdu. Onların yanında oturmaktan hoşlanırdı, çünkü onlar hep öyküler anlatır, gülerlerdi. Onların aileleri vibarua olarak Almanlar için yapım işlerinde çalışır, tren garında parça başına iş yapar ya da yolcuların ve tüccarların eşyalarını taşırlardı. Yalnızca çalıştıklarında para alırlardı ve o sıralarda iş yoktu. Çocuklar Almanların iyi çalışmayan insanları astıklarını söylerlerdi. Asılamayacak denli genç olanları ise ölüme terk ediyorlardı. Almanlar hiçbir şeyden korkmazlardı. İstediklerini yaparlar ve kimse onları durduramazdı. Çocuklardan biri babasının bir Almanın elini bir hayalet gibi yanan ateşe soktuğunu ve elinin yanmadığını gördüğünü söylemişti.

Vibarua olan aileleri her yandan, Kawa'nın kuzeyindeki Usambara yüksek yaylalarından, batıdaki inanılmaz göllerden, güneydeki savaş görmüş kırlardan ve kıyı şeridinden gelmişlerdi. Aileleri ile dalga geçer, iş şarkılarıyla alay eder, eve getirdikleri iğrenç ve kötü kokuları karşılaştırırlardı. Onların geldikleri yerlere komik ve tatsız adlar takar, sonra bunları kullanarak birbirlerini horlar ve alaya alırlardı. Kimi kez kavga eder, birbirlerinin canlarını yakarlardı. Büyük çocukların uşak

ya da ayak işlerine bakmak için iş buldukları olurdu, ama çoğunlukla tembel tembel oturur ve çalışmak için büyümeyi beklerlerdi. İzin verirlerse Yusuf da onlarla oturur, konuşmalarını dinler ve işlerini görmek için sağa sola koştururdu.

Zamanlarını dedikodu yaparak ve kâğıt oynayarak geçirirlerdi. Bebeklerin penislerde yaşadığını Yusuf ilk kez onlardan duymuştu. Bir erkek, çocuk isteyince bebeği büyümesi için yeterli genişliği olan kadının karnına koyardı. İlginç olan yalnızca öykü değildi, tartışma kızışınca penisler çıkarılır ve ölçülürdü. Kısa sürede bebekler unutulur ve penisler kendi başlarına ilginç olurlardı. Büyük çocuklar kendilerininkini sergilemekten hoşlanır, daha ufak çocukları gülmek için küçük Abdullahlarını göstermeye zorlarlardı.

Kimi kez kipande oynarlardı. Sopa fırlatmak için daha büyük ve güçlü olmak gerektiğinden Yusuf bu şansı pek yakalayamazdı, ama izin verdiklerinde uçan bir sopanın ardından tozlu alanlarda çılgınca koşturan oyuncuların arasına katılırdı. Bir keresinde babası onu bir kipandenin peşinden giden isterik bir çocuk grubuyla caddelerde koşarken görmüştü. Ona sert bir kınama bakışı fırlatmış ve eve göndermeden önce tokatlamıştı.

Yusuf kendisine bir kipande yapmış ve oyunu kendisine uyarlamıştı. Kendi kurallarına göre o hem sopayı fırlatan, hem de yakalamaya çalışandı, böylece dilediğince sopa fırlatmak hakkına sahip oluyordu. Evlerinin önünde bir aşağı bir yukarı koşturur, heyecanla bağırır, zamanında yakalayabilmek için sopayı olabildiğince yukarı fırlatarak tutmaya çalışırdı.

2

Böylece Yusuf, Aziz Amca'nın gideceği gün on annalık madeni parayı beklerken birkaç saat harcamaktan pişmanlık duymadı. Aziz Amca, babasıyla birlikte öğleden sonra birde geldi. Eve doğru taşlı yolda yürürlerken bedenlerinin berrak ışıkta parıldadığını görebiliyordu. Konuşmadan yürüyorlardı; sıcak karşısında başlarını eğmişler, omuzlarını kamburlaştırmışlardı. Yemek konuk odasındaki en iyi halının üs-

tünde onları bekliyordu. Son hazırlıklara Yusuf da yardım etmiş, iyi bir etki sağlamak amacıyla kimi tabakların konumunu değiştirerek yorgun annesinden minnettar bir gülümseme kazanmıştı. Orada dururken yemeği inceleme fırsatı bulmuştu. Baharat soslu iki değişik yemek vardı: tavuk ve koyun kıyması. En iyi Peshawar pirinci manda sütü yağıyla pırıldıyordu, üzerine kuru üzüm ve badem serpilmişti. Kokulu ve tombul çörekler, maandazi ve mahamri örtülü sepetten dışarı taşıyordu. Hindistancevizi sosunda ıspanak. Bir tabak su fasulyesi. Közde pişirilmiş kurutulmuş balık dilimleri. Her günkü zayıf yemeklerden çok farklı olan bu bolluğu Yusuf neredeyse gözleri yaşararak inceledi. Annesinin kaşları çatıldı, ama Yusuf'un yüzü öylesine dokunaklıydı ki sonunda kadın kendisini gülmekten alamadı.

Adamlar oturur oturmaz Yusuf elinde pirinç bir testi ve kase, sol omzunda temiz bir bez ile içeri girdi. Aziz Amca ve babası ellerini yıkarken ağır ağır su döktü. Aziz Amca gibi konukları çok severdi. Herhangi bir şeye gereksinim duyabilirler diye konuk odasının kapısı önünde çömelmişken bunu düşündü. Odada kalıp onları izlemek çok hoşuna gidecekti, ama babası ona öfkeyle bakmış ve dışarı kovalamıştı. Aziz Amca varken her zaman bir şeyler olurdu. Otelde yatsa bile bütün yemeklerini onlarda yerdi. Bunun anlamı yemek bittikten sonra her zaman geriye ilginç yemek artıklarının kalmasıydı; kuşkusuz annesi önceden farkına varmazsa. Böyle olursa bu parçalar ya komşu evlerden birine ya da mırıldanarak ve sızlanarak Allah'a yakaran yırtık pırtık giysili dilencilerden birisinin midesine giderdi. Annesi yemeği oburlukla tüketmek yerine komşulara ve aç insanlara vermenin daha doğru olduğunu söylerdi. Yusuf bunu anlamazdı, ama annesi ona erdemin kendi ödülü olduğunu anlatmıştı. Sesindeki keskinlikten eğer uzatırsa başka bir dinsel söylev dinleyeceğinin farkına varırdı; bu söylevleri Kuran okulu öğretmeninden yeterince dinlemişti.

Yusuf'un yemek artıklarını paylaşmaktan gocunmadığı tek bir dilenci vardı. Bozuk et kokulu, düdük gibi tiz sesli, çekingen bir adam olan Muhammed. Yusuf onu ilk kez bir öğleden sonra evlerinin yanındaki duvardan kazıdığı kırmızı toprağı yerken görmüştü. Gömleği kirli ve lekeliydi, üstünde Yusuf'un o güne dek gördüğü en yırtık pırtık şort vardı. Takkesinin kenarı ter ve kirden koyu kahverengiye dön-

müştü. Yusuf o güne dek daha pis bir adam görüp görmediğini düşünerek birkaç dakika onu izlemiş, sonra ona bir tabak tapyoka artığı getirmişti. Muhammed minnettarlık sızlanmaları arasında birkaç lokma yedikten sonra ona yaşamını esrarın mahvettiğini anlatmıştı. Dediğine göre bir zamanlar her şey yolundaydı, sulak bir tarlası, hayvanları ve kendisini seven bir annesi vardı. Gündüzleri var gücüyle toprağını işler, geceleri ise annesinin yanı başında oturup onun dinsel şarkılarını ve anlattığı inanılmaz öyküleri dinlerdi.

Ne var ki sonra şeytana uymuş, esrar tutkusuyla toprağını ve annesini terk etmişti. Şimdi aylak aylak dolaşıyor, itilip kakılıyor ve toprak yiyordu. Şu tapyokaya dek gezdiği hiçbir yerde annesinin yemekleri kadar güzel bir şey yememişti. Evin duvarı dibinde otururlarken tiz sesi canlanarak, pörsümüş genç yüzü gülümsemelerle kırışarak ve kırık dişleriyle sırıtarak Yusuf'a yolculuklarının öykülerini anlatırdı. "Benim başıma gelenlerden ders çıkar, küçük arkadaşım. Esrardan uzak dur, sana yalvarıyorum!" Uzun süre kalmazdı, ama Yusuf onu görmekten ve son serüvenlerini dinlemekten hep hoşlanırdı. En çok Witu'nun sulak topraklarını ve mutlulukla geçen yıllarını dinlemeyi severdi. Sevdiği öteki öykü Muhammed'in Mombasa'daki deliler evine ilk götürülüşünün öyküsüydü. "Vallahi, sana yalan söylemiyorum, genç dostum. Bana deli dediler! Buna inanabilir misin?" Orada ağzını tuzla doldurmuşlar ve tükürmeye kalktığında başına vurmuşlardı. Onu yalnızca tuzun ağzında eriyerek gırtlağını yakmasına ses çıkarmadığında rahat bırakmışlardı. Muhammed bu işkenceyi ürpertiyle ama biraz da eğlenerek anlatırdı. Başka öyküleri de vardı : Taşlanarak öldürülen kör bir köpek, zalimlikle dövülen çocuklar gibi. Yusuf bu öyküleri sevmezdi. Bir keresinde Witu'da tanıdığı genç bir kadından söz etmişti. Dediğine göre annesi onunla evlenmesini istemiş, o ise aptalca gülümsemişti.

Yusuf önceleri annesinin onu kovabileceğinden korkarak Muhammed'i gizlemeye çalışmıştı, ama annesi göründüğünde öylesine minnettarlıkla yaltaklanıp sızlanmıştı ki Muhammed bir anda kadının en sevdiği dilenci olmuştu. "Annene saygı göster, sana yalvarıyorum!" diye inlemişti kadının yanında. "Benim başıma gelenlerden ders çıkar." Annesi daha sonraları Yusuf'a peygamberlerin ve sultanların dilenci kılığına girerek bu sıradan ve talihsiz insanların arasına karışmalarının

bilinen bir şey olduğunu anlatmıştı. Bu yüzden en iyisi onlara saygılı davranmaktı. Yusuf'un babası göründüğünde Muhammed saygılı yaltaklanma mırıltılarıyla kalkıp giderdi.

Bir keresinde Yusuf babasının ceketinin cebinden bir madeni para çaldı. Bunu niye yaptığını bilmiyordu. Adam işten dönmüş yıkanıyordu; Yusuf odaya girdi ve elini bir çiviye asılı duran pis kokulu ceketin cebine attı. Tasarladığı bir şey değildi. Daha sonra paraya baktığında bunun gümüş bir rupi olduğunu gördü ve harcamaya korktu. Anlaşılmamasına şaşırdı ve zaman zaman yerine koyma kışkırtısı duydu. Birçok kez parayı Muhammed'e vermeyi düşündü, ama dilencinin ne söyleyeceğini, onu neyle suçlayacağını bilemediğinden bunu yapamadı. Gümüş rupi Yusuf'un o ana dek elinde tuttuğu en büyük paraydı. Bir duvarın dibindeki çatlağa gizledi; zaman zaman orada olup olmadığını anlamak için bir sopayla dürterdi.

3

Aziz Amca öğleden sonrayı konuk odasında şekerleme yaparak geçirdi. Bu durum Yusuf'a dayanılmaz bir gecikme gibi geldi. Babası da her gün yaptığı gibi odasına çekilmişti. Yusuf insanların sanki bu uyulması gereken bir yasaymış gibi öğleden sonralarını uyuyarak geçirmelerini anlayamazdı. Buna dinlenme diyorlardı, kimi kez annesi de bunu yapıyor, odalarına gidiyor ve perdeleri çekiyordu. Bir iki kez o da denemişti, ama öyle sıkılmıştı ki bir daha ayağa kalkamamaktan korkmuştu. İkinci denemesinde bunun ölüme benzediğini düşünmüştü : Yatakta uyanık bir biçimde yatıyorsun, ama cezalandırılmış gibi kımıldayamıyorsun.

Aziz Amca uyurken Yusuf'un mutfağı ve bahçeyi temizlemesi gerekmişti. Eğer artakalan yiyeceklerin tüketiminde söz sahibi olacaksa bu kaçınılmazdı. Asıl şaşırtıcı olan annesinin babasıyla konuşmaya giderek onu kendi başına bırakmasıydı. Genellikle bu işi kendi yönetir, başka bir yemekte kullanılabilecek artıkları ayırırdı. Yemeğe verebileceği zararın hepsini verdi, korunabilecek olanları ayırdı, çömlekleri yıkayıp ovaladı, bahçeyi süpürdü, sonra yüklendiği sorumluluklar karşısında iç çekerek arka kapıya gitti ve gölgede pusuya yattı.

Annesi ona ne yaptığını sorunca dinleniyorum diye yanıt verdi. Bunu havalı bir biçimde söylemeye çalışmamıştı, ama ağzından öyle çıkmış, annesinin gülmesine yol açmıştı. Birden onu yakaladı, kucakladı ve o kurtulmak için öfkeyle tekme atarken havaya kaldırdı. Kendisine bir bebek gibi davranılmasından nefret ederdi, annesi bunu bilirdi. Kısıtlanmanın verdiği öfkeyle debelenirken ayağını soylulukla çıplak toprağa vurdu. Yaşına göre ufak tefek olması yüzünden annesi ona böyle davranıyordu – onu tutup kaldırıyor, yanağını çimdikliyor, kucağına alıyor ve şapırtıyla öpüyordu – ve sonra sanki o bir çocukmuş gibi gülüyordu. On iki yaşındaydı. Annesinin onu bırakmamasına şaşırdı. Genellikle kızgınlıkla çabalamaya başladığında onu bırakır, kaçarken poposuna bir şaplak atardı. Bu kez onu tutuyor, gülmeden ya da konuşmadan aşırı yumuşaklıkla sıkıyordu. Korsesinin arkası hâlâ terden nemliydi ve bedeni is ve yorgunluk kokuyordu. Bir süre sonra Yusuf çabalamayı bıraktı ve annesinin kendisini tutmasına izin verdi.

Bu ilk önsezisiydi. Annesinin gözlerinde yaşlar görünce kalbi dehşetle attı. Annesini hiç böyle görmemişti. Sanki her şey kontrolden çıkıyormuş gibi komşulardan birinin ölümü karşısında feryat ettiğine tanık olmuş, sırılsıklam bir yüzle Kadiri Mutlak'tan merhamet dilendiğini duymuştu, ama onu sessizce ağlarken hiç görmemişti. Babasıyla aralarında bir şeyler geçmiş olabileceğini düşündü, belki de ona kötü sözler söylemişti. Belki de Aziz Amca'ya yaptığı yemek o denli iyi değildi.

"Anne," dedi yalvararak, ama annesi onu susturdu.

Belki de babası öteki ailesinin ne denli iyi olduğunu söylemişti. Yusuf babasının kızgınken böyle söylediğini duymuştu. Bir keresinde annesine onun Taita'nın arkasında dumanlı bir kulübede yaşayıp kötü kokulu keçi derisi giyen, beş keçi ve iki çuval fasulye karşılığında istenilen kadının alınabileceğini düşünen dağlı bir kabile üyesinin kızı olduğunu söylediğini duymuştu. "Eğer sana bir şey olursa, ağıllarından başka bir kız satarlar bana," demişti. Ona göre karısı kıyı şeridinde uygar insanların arasında büyüdü diye havalara girmemeliydi. Yusuf onlar tartıştıklarında keskin sözlerin sonunda kendisini etkileyebileceğini düşünerek ve öteki çocuklardan duyduğu şiddet ve terk etme öykülerini anımsayarak dehşete düşerdi.

Babasının ilk karısından ona annesi söz etmiş, öyküyü gülümseyerek ve masal anlatırken kullandığı ses tonuyla anlatmıştı. Eski bir Kilwa ailesinden bir Arap kadınıydı, bir prenses değildi, ama düşüşe geçmiş soylu bir aileden geliyordu. Yusuf'un babası gururlu aile bireylerinin izni olmadan evlenmişti, onu kendilerine layık görmemişlerdi. İyi bir ünü olsa da, ona bir kez bakan, annesinin bir vahşi olabileceği sonucunu çıkarabilirdi; zaten varlıklı da sayılmazdı. Ve bir insanın adı annesinin kanı yüzünden onursuz sayılmasa da, içinde yaşadıkları dünya birtakım zorunluluklar yüklüyordu. Onların kızları için büyük düşünceleri vardı, onun vahşi yüzlü yoksul çocukların annesi olmasına izin veremezlerdi. Babasına anlattılar : "İyi niyetiniz için Allah'a şükrediyoruz, ama kızımız evliliği düşünemeyecek kadar genç. Kasaba bizim kızımızdan daha değerli kızlarla dolu."

Ne var ki Yusuf'un babası genç kadını görmüştü ve bir daha unutamazdı. Ona âşık olmuştu! Duyguları onu pervasız ve çılgın yapmıştı, ona ulaşmanın yollarını bulmaya çalışmıştı. Kilwa'da bir yabancıydı, işvereni adına toprak kavanoz teslim etmek için oraya gitmişti, ama iyi bir arkadaş edinmişti : Dhow kaptanı bir nahodha. Adam ona neşeyle destek olmuş ve kızın gönlünü kazanması için yaptığı oyunlara yardım etmişti. Her şeyden önce bu, kızın kendilerini yükseklerde gören ailesine acı verir, demişti nahodha. Yusuf'un babası kızla gizlice buluşmalar ayarlamış ve sonunda onu kaçırmıştı. Faza'dan kuzey uçtaki Mtwara'ya dek bütün kara parçalarını bilen nahodha onları gizlice Bagamoyo'ya götürmüştü. Yusuf'un babası bir Hintli tüccarın fildişi deposunda ilk önce bekçi olarak iş bulmuş, sonra memurluğa ve komisyoncu satıcılığa yükselmişti. Sekiz yıl sonra evlendiği kadın Kilwa'ya dönüş planları yapmaya başlamış, ailesine kendisini affetmeleri için bir mektup yazmıştı. Ailesinin kendisini aşağılamasını önlemesi için iki küçük oğlunu da yanına almıştı. Yolculuk ettikleri dhow'un adı *Jicho*, Göz'dü. Dhow, Bagamoyo'dan ayrıldıktan sonra bir daha hiçbir yerde görünmemişti. Yusuf, babasının bir şeylere kızdığı ya da düş kırıklığına uğradığı sıralarda bu aileden söz ettiğini duymuştu. Bu anıların babasına acı verdiğini, öfkesini kabarttığını biliyordu.

Korkunç kavgalarından birinde, onun açık kapının dışında olduğunu unutup boğaz boğaza gelmişlerken babasının, "Benim sevgim

hoş karşılanmamıştı. Bunun acısını bilirsin," diye inlediğini duymuştu.

"Kim bilmez ki?" diye sormuştu annesi. "Bunun acısını kim bilmez? Yoksa benim kötüye giden aşkın acısını bilmediğimi mi sanıyorsun? Hiçbir şey hissetmediğimi mi sanıyorsun?"

"Hayır, hayır, beni suçlama, seninle ilgili değil. Sen benim yüzümün ışığısın," diye bağırmıştı babası alçalıp yükselen bir sesle. "Beni suçlama. Yeniden başlamayalım."

"Suçlamayacağım," demişti ona annesi sesini fısıltı tonuna düşürerek.

Onların yine tartışıp tartışmadıklarını merak etti. Konuşmasını, olanları anlatmasını istedi; annesini konuşmaya zorlayamayacak denli güçsüz olmasına içerledi.

"Sana baban anlatır," dedi annesi sonunda. Onu bıraktı ve içeri gitti. Göz açıp kapayıncaya dek holün kasveti annesini yutmuştu.

4

Babası onu aramak için dışarı çıktı. Yeni uyanmıştı ve gözleri hâlâ uykudan kırmızıydı. Sol yanağı kızarmıştı, belki de o yanına yatmıştı. Bir eliyle çenesindeki uzamış sakallara dokunurken, öteki eliyle iç gömleğini kaldırıp göbeğini kaşıdı. Sakalı çabuk uzardı ve genellikle her öğleden sonra tıraş olurdu. Yusuf'a gülümsedi, sonra gülümsemesi geniş bir sırıtmaya dönüştü. Yusuf hâlâ aynı yerde oturuyordu. Babası gelip yanına çömeldi. Yusuf babasının ilgisiz gibi görünmeye çalıştığını algıladı ve heyecanlandı.

"Kısa bir yolculuğa çıkmak ister miydin, küçük ahtapot?" diye sordu babası onu erkeksi terinin yanına çekerek. Yusuf omzundaki elin ağırlığını duyumsadı ve yüzünü babasının gövdesine dayamamaya çalıştı. Böyle şeyler için çok büyümüştü. Ne demek istediğini anlamak için babasının yüzüne baktı. Babası onu bir an için sıkıştırarak kıkırdadı. "Fazla umutlanma," dedi.

"Ne zaman?" dedi Yusuf incelikle babasından kurtulmaya çalışarak.

"Bugün," dedi babası sesini neşeyle yükselterek. Sonra sıkıntısız görünmek için kısaca esnedi ve sırıtmaya başladı. "Hemen şimdi."

Yusuf ayak parmakları üstünde kalktı ve dizlerini büktü. Tuvalete gitme gereksinimi duydu birden ve sözün gerisini bekleyerek gözlerini kaygıyla babasına dikti. "Nereye gidiyorum? Aziz Amca ne olacak?" diye sordu Yusuf. On anna düşüncesi işeme duygusu doğuran korkuyu bastırmıştı. Parasını almadan hiçbir yere gidemezdi.

"Aziz Amca'yla gidiyorsun," dedi babası, sonra ona kısa va acı bir biçimde gülümsedi. Bunu Yusuf ona aptalca bir şeyler söylerken yapardı. Yusuf bekledi, ama babası konuşmadı. Bir süre sonra babası güldü ve ona doğru bir hamle yaptı. Yusuf kenara kaçtı ve gülerek karşılık verdi. "Trenle gideceksiniz," dedi babası. "Kıyı şeridi boyunca. Trenleri seversin, değil mi? Denizi görmek hoşuna gidecek." Yusuf babasının başka şeyler söylemesini bekledi ve niye bu yolculuktan hoşlanmadığını anlayamadı. Sonunda babası onun baldırına vurdu ve gidip annesini görmesini, yolculuk için hazırlık yapmasını söyledi.

Gitme zamanı geldiğinde bunun gerçek olduğuna inanmak zordu. Kapının önünde annesine hoşça kal dedi ve babasıyla Aziz Amca'nın ardından istasyona yöneldi. Annesi onu öpüp kucaklamadı, ağlamadı da. Ağlar diye korkmuştu. Sonraları Yusuf annesinin ne yaptığını ya da ne söylediğini anımsayamadı, tek anımsadığı hasta gibi titrediği ve yorgunca kapı direğine yaslandığıydı. Gidiş anını düşündüğünde aklına gelen şeyler, yürüdüğü parlak yol ve önündeki adamlardı. Hepsinin önünde Aziz Amca'nın eşyalarını omuzlarında taşıyan hamal sendeliyordu. Küçük bohçasını kendisinin taşımasına izin verilmişti : İki çift şort, geçen bayramdan kalma ve hâlâ yeni olan bir kanzu, bir gömlek, bir Kuran ve annesinin eski tespihi. Annesi tespih dışında kalanları eski bir şala sarmıştı, sonra uçlarını birleştirerek kalın bir düğüm yapmıştı. Sonra gülümseyerek hamallar gibi omzunda taşıyabilmesi için bohçayı bir sopaya geçirmişti. Son olarak kahverengi kumtaşından tespihi gizlice eline tutuşturmuştu.

Ailesinden uzun bir süre ayrı kalabileceği ya da onları bir daha hiç göremeyeceği bir an için bile aklına gelmedi. Ne zaman döneceğini sormak da aklına gelmedi. Niye Aziz Amca'yla gittiğini ya da bu yolculuğun niye bu denli ani kararlaştırıldığını sormayı da düşünemedi.

Yusuf istasyona geldiğinde kızgın kara kuş resimli sarı bayrağın yanında üzerinde gümüş kenarlı siyah bir haç olan başka bir bayrak daha gördü. Trende üst düzey Alman subayları olduğunda bu bayrağı da dalgalandırırlardı. Babası ona eğildi ve elini sıktı. Onunla bir süre konuştu, sonunda gözleri doldu. Sonraları Yusuf babasının neler dediğini anımsayamadı, tek anımsadığı Allah'tan söz etmiş olduğuydu.

Tren, hareket ettikten bir süre sonra Yusuf için bir yenilik olmaktan çıktı ve evden ayrılmış olduğu düşüncesi yavaş yavaş ağırlığını duyurdu. Annesinin tatlı kahkahaları aklına geldi ve ağlamaya başladı. Aziz Amca yandaki sırada oturuyordu, suçlulukla ona baktı, ama o kendisini sıra ile bavulu arasına sıkıştırmış uyukluyordu. Bir süre sonra Yusuf artık gözyaşlarının bittiğini biliyordu, ama üzüntü duygusunu yitirmek de istemiyordu. Gözyaşlarını sildi ve Amca'sını izlemeye başladı. Bunu yapmak için daha önceleri de birçok fırsat doğmuştu, ama onun yüzüne ilk kez doğrudan bakıyordu. Aziz Amca trene biner binmez takkesini çıkarmıştı ve Yusuf onun sert görünüşü karşısında şaşırmıştı. Takkesiz yüzü daha küçük ve orantısız görünüyordu. Uzanmış sessizce uyuklarken zarif tavırları kaybolmuştu. Hâlâ güzel kokuyordu. Yusuf onun kokusundan her zaman hoşlanmıştı. Bundan ve sallanan ince kanzularından ve ipek işlemeli takkelerinden. Odaya girdi mi varlığı insandan farklı bir şey taşır; aşırılık, bolluk ve cüret içerirdi. Şimdi bavula yaslanmışken göğsünün altında yuvarlak bir küçük göbek çıkıntı yapıyordu. Yusuf bunu önceden fark etmemişti. İzlerken göbeği soluk almasıyla yükselip alçalıyordu ve bir keresinde bir hareket dalgalanması gördü.

Her zamanki gibi beline bağlanmış deri para keseleri bir tür silah gibi kalça kemiklerinin üstünden sallanıyor, sıkı bir kayışla uyluklarının üzerinde bir arada tutuluyordu. Yusuf onun para kemerini hiçbir zaman, hatta öğle uykusuna yattığında bile çıkardığını görmemişti. Bir duvarın dibindeki yarığa gizlediği gümüş rupiyi anımsadı; bulunabileceği ve suçunun ortaya çıkabileceği düşüncesiyle titredi.

Tren gürültülüydü. Açık pencerelerden içeriye toz ve duman doluyor, beraberinde ateş ve kızarmış et kokularını da getiriyordu. Sağlarında düz bir ova vardı, günbatımı toprak üzerinde uzun gölgeler oluşturmuştu. Dağınık tarlalar ve büyük evler yüzeyle kucaklaşmış, savru-

lan toprağa yapışık duruyorlardı. Öte yanda tepeleri batan güneşten gelen ışık halkalarıyla dolu dağların yumru yumru gölgeleri vardı. Trenin acelesi yoktu, homurdanarak ve sendeleyerek kıyıya doğru gidiyordu. Zaman zaman durma noktasına gelecek kadar yavaşlıyor, neredeyse algılanamayacak bir hızda devam ediyor, sonra tekerleklerinden gelen tiz protesto sesleriyle yeniden ileriye doğru sendeliyordu. Yusuf trenin yol üzerindeki istasyonlarda durup durmadığını anımsamıyordu, ama sonradan düşündüğünde durmuş olması gerektiğini biliyordu. Annesinin Aziz Amca için hazırladığı yemeğe ortak oldu : Maandazi, haşlanmış et ve fasulye. Aziz Amca bismillah diye mırıldanıp hafifçe gülümseyerek yemeği özenle çıkarmış, sonra elinin ayasını yarım açarak Yusuf'u yemek yemeye çağırmıştı. O yerken Yusuf'a tatlılıkla bakmış, gülümseyerek uzun yüz hatlarını incelemişti.

Uyuyamadı. Sıranın tahtaları bedenine batıyor ve onu uyutmuyordu. Çok çok uyukladı ya da rahatlama gereksinimiyle yarı uyanık bir biçimde uzanarak kendi kendine homurdandı. Gecenin ortasında gözlerini açtığında yarı dolu karanlık taşıtın görüntüsü onda bağıra bağıra ağlama duygusu uyandırdı. Dışarıdaki karanlık uçsuz bucaksız bir boşluktaydı ve trenin bu boşluğa güvenle geri dönemeyecek denli girmiş olabileceğinden korktu. Tekerleklerin gürültüsüne yoğunlaşmaya çalıştı, ama alışılmadık bir ritimleri vardı ve bu yalnızca dikkatinin dağılmasına ve uyanık kalmasına yaradı. Bir keresinde bir trenin tekerlekleri altında ezildiğini gördüğü tek gözlü köpeğin, annesi olduğunu düşledi. Sonra yeni doğmuş, hâlâ salgılar içindeki korkaklığının ay ışığında parladığını düşledi. Onun kendi korkaklığı olduğunu biliyordu, çünkü gölgeler içinde duran birisinden duymuş, ayrıca soluk alışını da görmüştü.

Gidecekleri yere ertesi sabah vardılar. Ve Aziz Amca istasyonun içinde ve dışında birikmiş bağıran satıcıların arasından Yusuf'a sakin ve kararlı bir biçimde yol gösterdi. Son kutlamaların kalıntılarıyla çöplüğe dönmüş caddelerde yürürlerken Yusuf'la konuşmadı. Kapı direklerinde arklar biçiminde bağlanmış hurma ağacı yaprakları vardı. Ezilmiş kadife çiçeği ve yasemin çelenkleri yollara dağılmıştı. Ve yerler kararmaya başlamış meyve kabuklarıyla doluydu. Eşyalarını, sabah sıcağında terleyerek ve homurdanarak önlerinde giden bir hamal taşıyordu. Yusuf küçük bohçasını vermek zorunda kalmıştı. "Bırak da hamal ta-

şısın," demişti Aziz Amca öbür eşyaların altında dengesizce duran sırıtkan adamı göstererek. Hamal yükü bir kalçasından öbürüne aktarmak için atlaya sıçraya yürüyordu. Yolun yüzeyi çok sıcaktı ve yalınayak olan Yusuf da sıçrayarak yürümeyi istiyordu, ama bunun Aziz Amca'nın hoşuna gitmeyeceğini hiç kimse anlatmamış olsa da biliyordu. Yusuf caddelerdeki insanların Aziz Amca'yı selamlama biçimlerinden onun önemli bir adam olduğunu anladı. Hamal yolu açmak için insanlara bağırıyordu – "İzin verin, seyit geçsin, waungwana," – ve her ne kadar yırtık pırtık giysili, hasta görünüşlü bir adam olsa da hiç kimse onunla çekişmiyordu. Adam biçimsiz sırıtmasıyla sağa sola göz atıyordu ve Yusuf hamalın kendisinin hiç bilmediği tehlikeli bir şeyler bildiğini düşünmeye başladı.

Aziz Amca'nın evi kasabanın dışlarında uzun, alçak bir yapıydı. Yoldan birkaç metre içerideydi ve önünde ağaçlarla çevrili büyük bir alan vardı. Hindistancevizi ağaçları, bir sufi ve bahçenin bir köşesinde büyük bir mango ağacı vardı. Yusuf'un adlarını bilmediği başka ağaçlar da vardı. Mango ağacının gölgesinde günün bu erken saatlerinde bile oturan birkaç kişi vardı. Evin yanından mazgallı uzun bir duvar yükseliyordu, Yusuf duvarın arkasındaki ağaçların yaprak ve dallarını seçebildi. Onlar yaklaşırken mango ağacının altında oturan adamlar ellerini kaldırarak ve selamlar göndererek ayaklandılar.

Onları evin önündeki dükkândan hoş geldin çığlıklarıyla fırlayan Halil adlı genç bir adam karşıladı. Saygıyla Aziz Amca'nın elini öptü, eğer Aziz Amca elini çekmese defalarca öpecekti. Aziz Amca kızgınca bir şeyler söyledi ve Halil sanki onun eline saldırmaktan kendisini zorlukla alıkoyuyormuş gibi ellerini önünde birleştirip sessizce durdu. Yusuf bakarken onlar Arapça konuşmaya başladılar. Halil, on yedi ya da on sekiz yaşında, bıyıkları yeni terlemeye başlamış, zayıf ve gergin görünüşlü biriydi. Halil dönüp ona bakarak heyecanla başını sallayınca Yusuf konuşmalarda adının geçtiğini anladı. Aziz Amca evin yanına doğru yürüdü, Yusuf oradaki beyaz badanalı uzun duvarda açık bir kapı girişi gördü. Kapı aralığından gözüne bir bahçe ilişti ve burada meyve ağaçları, çiçek açmış çalılar ve bir su parıltısı gördüğünü düşündü. Tam onu izlemeye hazırlanıyordu ki amcası dönmeden elinin ayasını uzattı ve yürürken dik bir biçimde tuttu. Yusuf daha önceden böyle bir

hareket görmemişti, ama bunun bir azarlama olduğunu ve izlememesi gerektiğini gösterdiğini anlamıştı. Halil'e baktı ve onun kendisini gülümseyerek incelediğini gördü. Yusuf'u çağırdı ve dükkâna yürümeye başladı. Yusuf hamalın içeri taşımadığı sopaya iliştirilmiş küçük bohçasını aldı ve Halil'i izledi. Kahverengi kumtaşından tespihi trende unutmuş, böylece onu şimdiden yitirmişti. Dükkânın önündeki taraçadaki bir sırada üç yaşlı adam oturuyordu ve onların bakışları Yusuf'un eğilerek tezgâh kapağının altından geçişini ve dükkâna girişini sakince izledi.

5

"Bu benim küçük kardeşim, bizimle çalışmaya geldi," diye anlattı Halil müşterilere. "Çok küçük ve sıska görünüyor, çünkü tepelerin ardındaki vahşi topraklardan yeni geldi. Yemek için tapyoka ve yabani ottan başka bir şeyleri yok. İşte bu yüzden canlı cenazeye benziyor. Hey, kifa urongo! Şu zavallı çocuğa bir bakın. Şu sıska kollarına, şu zayıf görünüşüne bakın. Ama biz onu burada balıkla, şekerlemeyle, et ve balla doyuracağız, kısa sürede kızlarınızdan birisi için yeterince tombul olacak. Müşterileri selamla, küçük çocuk. Gülümse onlara."

İlk birkaç gün Aziz Amca dışında herkes ona gülümsedi. Yusuf onu günde ancak bir ya da iki kez görüyordu. O geçerken insanlar ona doğru koşturuyor, izin verirse elini öpüyor, yanına yaklaşılmaz gibi görünüyorsa bir iki metre uzağından başlarını saygılı bir biçimde eğerek onu selamlıyorlardı. Bu yaltaklanıcı selamlar ve dualar karşısında edilgindi, kaba görünmemek için bir süre onları dinliyor, müritlerinin en aşağılık görünüşlü olanlarının ellerine bir avuç dolusu bozuk para bırakıyordu.

Yusuf bütün zamanını ona yeni yaşamında yol gösteren ve eski yaşamını sorgulayan Halil ile geçiriyordu. Halil dükkâna bakıyor, dükkânda yaşıyor ve başka bir şeye aldırmaz gibi görünüyordu. Bütün enerjisini ve gücünü bu işe vermiş gibiydi; bir an için dursa dükkânın başına gelebilecek felaketler hakkında hızla ve neşeyle konuşarak, kaygılı bir yüzle bir işten ötekine koşturuyordu. *Bu konuşman yüzün-*

den kusacaksın, diye uyarıyordu müşteriler onu. *Bu kadar konuşma, genç adam, zamanından önce sesin kesilecek.* Ne var ki Halil onlara sırıtıyor ve gevezeliğini sürdürüyordu. Kiswahili dilini akıcı ama Arapça aksanıyla konuşuyordu. Kendine özgü, alışılmadık söz dizimleri gerçekleştirmeyi başarıyordu. Öfke ve heyecanla güçlü bir Arapça söyleve başladı mı, müşteriler sessizce ve hoşgörüyle geriye çekilirlerdi. Bunu Yusuf'un önünde ilk yaptığında, Yusuf onun ateşliliğine güldü ve Halil ileriye fırlayıp sol yanağına oturaklı bir tokat patlattı. Taraçada oturan adamlar sanki bunun olacağını biliyorlarmış gibi kıkırdayarak, sallanarak ve birbirlerine çok bilmiş bakışlar yollayarak kahkahayı bastılar. Her gün gelip oradaki sırada otururlar, kendi aralarında konuşup Halil'in şakalarına gülümserlerdi. Dükkânda müşteri olmadı mı, Halil dikkatini tümüyle onlara verir ve kendi aralarında kaçınılmaz sorular ve verimli bilgilerle sürdürdükleri alçak sesli haber alışverişlerini ve savaş dedikodularını kesip onları şaka bombardımanını dinleyen bir koroya dönüştürürdü.

Yusuf'un yeni öğretmeni onu bir dizi işin içine sokmakta gecikmedi. Gün şafak sökerken başlıyor ve Halil tamam diyene dek bitmiyordu. Geceleri ağlamalar ve karabasanlar aptalcaydı ve bu yüzden bitmeleri gerekiyordu. Birileri onun büyülü olduğunu düşünebilir ve sırtına kızgın demirler sürülmesi için masöre gönderebilirdi. Vefasızlığın en kötüsü dükkândaki şeker çuvallarının arkasında şekerleme yapmaktı. Uykuda çişini tutamayabilir ve şekerleri mahvedebilirdi. Bir müşteri şaka yaptığında gerekiyorsa yellenene dek gülümse, yalnızca gülümse ve sıkıntını gösterme cüretinde bulunma. "Aziz Amca'ya gelince," diye anlatmıştı ona Halil, "bir kere şunu bil ki o senin amcan değil. Senin için bu çok önemli. Dinle beni, hey, kifa urongo. O senin amcan değil." Bu günlerde Halil'in ona taktığı ad buydu. Kifa urongo, canlı cenaze. Dükkânın önündeki toprak taraçada uyuyorlardı; gündüz dükkâncı, gece bekçiydiler ve kaba patiska çarşaflara sarınıyorlardı. Başları birbirine yakın, bedenleri uzakta olurdu, böylece birbirlerine çok yaklaşmadan yavaş sesle konuşabiliyorlardı. Yusuf çok yakınına döndü mü, Halil onu acımasızlıkla tekmeleyip iterdi. Sivrisinekler tiz feryatlarla kanlarını isteyerek çevrelerinde dolanırlardı. Çarşaflar bedenlerinden biraz kaymışsa sivrisinekler günah dolu şölenleri için anında top-

lanırlardı. Yusuf onların sivri uçlu iğnelerinin etini testere gibi kestiğini düşlerdi.

"Sen buradasın, çünkü babanın seyide borcu var," diye anlattı ona Halil. "Ben buradayım, çünkü babamın ona borcu var, tek farklılık artık babam öldü. Allah rahmet eylesin."

"Allah rahmet eylesin," dedi Yusuf.

"Baban herhalde kötü bir iş adamı..."

"Değil," diye haykırdı Yusuf. Bu konuda bir şey bilmiyordu, ama daha birtakım şeylerden vazgeçmeye hazır değildi.

"Ama benim ölmüş babam kadar kötü bir iş adamı olamaz, Allah rahmet eylesin," diye sürdürdü Yusuf'un haykırışına kulak asmayan Halil. "Hiç kimse daha kötü olamaz."

"Babanın ona ne kadar borcu vardı?" diye sordu Yusuf.

"Bunu sormak hoş olmaz," dedi Halil şakacılıkla, sonra uzandı ve aptallığı için ona bir şaplak attı. "Ve o deme, seyit de." Yusuf bütün ayrıntıları anlamadı, ama babasının borcunu ödemek için Aziz Amca'nın yanında çalışmakta bir yanlışlık göremedi. Bütün borç ödendikten sonra evine dönebilirdi. Ne var ki yine de onu önceden uyarmaları gerekiyordu. Borçtan söz edildiğini hiç duymamıştı ve komşularına göre iyi yaşıyor sayılırlardı. Bunu uzun bir süredir konuşmayan Halil'e söyledi.

"Sana tek bir şey söyleyeceğim," dedi sonunda yavaş sesle. "Sen aptal bir çocuksun ve hiçbir şey anlamıyorsun. Geceleri ağlıyor, uykunda çığlık atıyorsun. Şu gözlerin ve kulakların nereye gidiyor, bilmiyorum. Senin babanın ona epey borcu var, yoksa burada olmazdın. Yoksa baban ona borcunu öderdi, sen de evinde kalıp her sabah malai ve mofa yerdin, ha? Sonra annenin işlerine filan koşardın. Aslında seyidin işine de yaramıyorsun. Burada pek iş yok..."

Bir süre sonra çok alçak bir sesle sürdürdü : Yusuf onun kendi kendisine konuştuğunu anladı. "Belki de bir kız kardeşin olmadığı için seni getirdi, yoksa onu alırdı."

Yusuf, Halil'in son sözleriyle hiç ilgilenmediğini göstermek için bir süre sessiz kaldı, oysa ilgileniyordu. Ama annesi ona her zaman, başkalarının aralarında konuştukları şeyleri dinlememesini, komşulara soru sormamasını öğütlerdi. Annesinin şimdi ne yaptığını merak etti. "Aziz Amca için daha ne kadar çalışacaksın?"

"O senin amcan değil," dedi Halil sertçe ve Yusuf başka bir tokat beklentisiyle ürperdi. Bir süre sonra Halil yavaş sesle güldü, sonra çarşafın altından Yusuf'un kulağına bir tokat atmak için elini uzattı. "Bunu hemen öğrensen iyi olur, zuma. Bu senin için önemli. O, senin gibi küçük dilencilerin kendisine, Amca, Amca, Amca demesinden hoşlanmaz. O, elinin öpülmesinden ve seyit olarak çağrılmaktan hoşlanır. Seyit, usta demektir. Duyuyor musun beni, kipumbu we, seni küçük taşak? Seyit, ona böyle diyeceksin. Seyit!"

"Evet," dedi Yusuf çabucak, son darbe yüzünden kulağı hâlâ uğulduyordu. "Ama burada daha ne kadar çalışman gerekiyor? Ben burada daha ne kadar kalacağım?"

"Baban borcunu ödeyene kadar ya da o ölene kadar belki," dedi Halil neşeyle. "Ne sorunun var? Burayı sevmedin mi? O iyi bir adam, seyit. Seni dövmez. Ona saygı gösterirsen, seni gözetir, doğru yola girmeni sağlar. Bütün yaşamın boyunca. Ama sen geceleri ağlar ve şu korkutucu düşlerini görürsen... Arapça öğrenmelisin, o zaman seni daha çok sever."

6

Kimi geceler karanlık sokaklarda aylakça dolaşan köpekler başlarına bela oldu. Gölgelerde ve sık çalılıklarda gruplar halinde dolaşırlardı. Yusuf onların ayak sesleriyle uyanıyor ve koşarak geçerlerken bedenlerinin aldığı acımasız biçimleri görüyordu. Bir gece derin bir uykudan uyanıp gözlerini açtığında dört köpeğin yolun karşısında kımıldamadan durduğunu gördü. Yusuf dehşetle oturdu. Onu en çok korkutan ve sarsan, köpeklerin gözleriydi. Yarım ayın soluk ışığında yalnızca tek bir anlayışı belirten dik bakışlarında yaşam izi yoktu. Bu gözlere dikkatle bakınca onlarda yaşamını bitirmeye odaklanmış, hesaplanmış bir sabır gördü. Birdenbire oturması köpeklerin kesik kesik havlayarak çekilmelerine neden oldu. Ne var ki ertesi gece yine geldiler, bir süre sessizce durdular, sonra bu da planlarının bir parçasıymış gibi yeniden çekildiler. Her gece geldiler, yükselen ay ışığında isteklilikleri giderek artıyordu. Alanda daireler çizerek, çalıların arkasında

uluyarak her gece daha yakına gelmeye başladılar. Yusuf'un beynini karabasanlarla doldurdular. Dehşeti utançla karıştı, çünkü Halil köpeklerin farkına hiç varmıyordu. Pusuya yattıklarını görseydi, onlara taşlar savurur ve kaçırırdı. Onlara yeterince yakın olsa gözlerine avuç dolusu toz atardı. Görünen oydu ki yalnızca Yusuf için geliyorlardı. Düşlerinde onları iki ayak üzerinde yüzükoyun uzanmış bedeninin önünde durmuş, yarım açık uzun ağızlarından salya akıta akıta acımasız gözlerini üzerinde gezdirirlerken görüyordu.

Bir gece birbirlerinden uzakta durarak yaklaştılar ve Yusuf'un gözlerini birinden ötekine çevirmeye zorladılar. Ortalık gündüz gibi aydınlıktı. Köpeklerin en büyüğü en yakınına geldi, dükkânın önündeki alanda durdu. Gergin bedeninden uzun, alçak bir homurdanma yükseldi ve bunu öteki köpeklerin bahçede bir ark çizermiş gibi yavaş adımlarla toplanmaları izledi. Yusuf onların solumalarını duyabiliyor, ağızlarının sessiz hırıltılarla genişçe açıldığını görebiliyordu. Herhangi bir uyarı ya da önceden tasarlama olmadan bağırsakları açıldı. Şaşkınlık içinde haykırdı ve köpeklerin önderinin birden hareketlendiğini gördü. Haykırışıyla Halil uyandı, köpeklerin ne denli yakınlarında olduklarını görüp panik içinde ayaklandı. Çılgın bir saldırı hazırlığı içinde öfkeyle homurdanıyorlardı. Halil bağırarak ve çıldırmış köpeklere doğru kollarını savurarak bahçeye koşturdu, üzerlerine taşlar, avuç dolusu tozlar ve eline ne geçerse atmaya başladı. Köpekler korkmuş hayvanlar gibi inleyerek ve birbirlerine sürtünerek dönüp koşmaya başladılar. Halil uzun bir dakika boyunca kaçan köpeklere Arapça lanetler yağdırarak ve yumruğunu sallayarak ay ışığının aydınlattığı bahçede dikildi. Koşarak geri döndüğünde Yusuf onun ellerinin titrediğini gördü. Yusuf'un önünde durdu ve kızgın yumruklarını ona sallayarak hızla Arapça konuşmaya başladı, öfkeli hareketlerinden Yusuf ne demek istediğini anladı. Sonra döndü ve köpeklerin yönüne suçlayıcı bir parmak uzattı.

"Seni ısırmalarını mı istiyorsun? Seninle oynamaya mı geldiler sanıyorsun? Sen bir kifa urongo'dan bile kötüsün, seni gidi ruhsuz geri zekâlı. Neyi bekliyordun? Konuş, seni gidi melun."

Halil sonra durdu, havayı kokladı ve Yusuf'un yasak bahçenin dış duvarındaki musluğu bulmasına yardımcı oldu. Evin tarafında tuvalet olarak kullandıkları bir sundurma vardı, ama Yusuf karanlıkta ayağım kayıp

lanet olası hela çukuruna düşebilirim korkusuyla burayı geceleri kullanmazdı. Halil parmağını dudaklarına götürerek ve başına yavaşça dokunarak onu susturmaya çalıştı; Yusuf'un ağlaması kesilmeyince saçlarını okşadı ve gözyaşlarını sildi. Soyunmasına yardımcı oldu ve Yusuf musluğun önünde temizlenmek için uğraşırken yanı başında durdu.

Köpekler bu olaydan sonra da gelmeyi sürdürdüler, bahçenin biraz uzağında, gölgeler içinde uluyarak ve havlayarak durdular. Onları görmedikleri gecelerde bile evin çevresinde sinsice dolaştıklarını duyumsayabiliyor, çalıların arasından gelen seslerini duyabiliyorlardı. Halil, Yusuf'a bebekleri kaçırıp onları bir hayvan gibi köpek sütü ve çiğnenip tükürülmüş et ile büyüten kurtların ve çakalların öykülerini anlattı. Onlara dillerini ve avlanmayı öğretiyorlardı. Bebekler büyüdüklerinde öbürleriyle çiftleşiyor ve ormanların derinliklerinde yaşayıp yalnızca çürümüş et yiyen kurt adamlar üretiyorlardı. Gulyabaniler de leş, özellikle insan eti yerlerdi, ama yalnızca öldükten sonra arkalarından dua okunmayan insanların etini. Yine de gulyabaniler ateşten yaratılmış cinlerdi ve bütün hayvanlar gibi topraktan yaratılan kurt adamlarla karıştırılmamaları gerekirdi. Merak ediyorsan, melekler ışıktan yaratılırlardı ve görünmemelerinin bir nedeni buydu. Her neyse, kurt adamlar ara sıra gerçek insanların arasına karışırlardı.

"Onlardan birini hiç gördün mü?" diye sordu Yusuf.

Halil düşünceli göründü. "Emin değilim," dedi. "Ama sanırım gördüm. Kılık değiştirirler, bilirsin. Bir gece şuradaki sufi ağacına dayanmış çok uzun boylu bir adam gördüm, en azından ev kadar uzundu ve bembeyazdı. Işık gibi parlıyordu...ama ateş gibi değil, ışık gibi..."

"Belki de bir melekti," dedi Yusuf öyle olmasını umarak.

"Allah seni affetsin. Melekler görülemez. Gülüyordu, ağaca dayanmış, aç gibi gülüyordu."

"Aç gibi mi?" diye sordu Yusuf.

"Gözlerimi kapadım ve bir dua okudum. Bir kurt adamın gözlerine bakamazsın, yoksa güle güle, ham ham. Gözlerimi yeniden açtığımda gitmişti. Bir keresinde ise boş bir sepet beni en azından bir saat izledi. Dursam duruyordu, bir köşeden dönsem dönüyordu. Yürürken bir köpeğin ulumasını duydum. Döndüğümde boş bir sepetin beni izlediğini gördüm."

"Niye koşmadın?" diye sordu Yusuf dehşete düşerek.

"Bir işe yaramazdı. Kurt adamlar zebralardan daha hızlı koşar, ne denli hızlı olduklarını bilmezsin. Kurt adamdan daha hızlı olan tek şey duadır. Koşarsan seni bir hayvana ya da köleye dönüştürürler. Kıyametten, dünyanın bittiği günden sonra Allah herkesi kendisine çağırır... Kıyametten sonra kurt adamlar cehennemin birinci katında yaşayacaklar ve Allah'a karşı gelen günahkâr insanları yiyecekler."

"Gulyabaniler de orada mı yaşayacak?"

"Belki," dedi Halil epey düşündükten sonra.

"Başka kimler?"

"Bilmiyorum," dedi Halil. "Tek bildiğim uzak durulması gereken bir yer olduğu. Öteki katlar daha da kötüdür, en iyisi bütün cehennemden uzak durmak. Uyu şimdi, yoksa yarın çalışırken uyuklarsın."

Halil ona dükkândaki işleri öğretiyordu. Belini incitmeden şeker çuvallarını nasıl kaldıracağını, buğdayı yere dökmeden nasıl fıçılara dolduracağını gösterdi. Paranın nasıl hızlı sayılacağını, para üstünün nasıl verileceğini, bozuk paraların adlarını, büyük paraların küçük paralardan nasıl ayırt edileceğini gösterdi. Yusuf müşteriden para almayı, banknotu parmakları arasında güvenle tutmayı öğrendi. Halil hindistancevizi yağının kepçeyle ölçülmesini, uzun bir telle sabun kalıplarının kesilmesini öğretirken eli titremesin diye elinden tuttu. Yusuf iyi öğrendiğinde sırıtarak onayladı, başarısız olduğunda sert tokatlar attı, kimi kez de müşterilerin önünde.

Müşteriler Halil'in yaptığı her şeye gülüyorlardı, ama o bunu önemsemez görünüyordu. Onun aksanıyla dalga geçiyor, taklit ediyor, sonra kahkahalar patlatıyorlardı. Küçük kardeşim bana güzel konuşmasını öğretiyor, diyordu. Konuşmasını iyice öğrendikten sonra tombul bir Mswahili kadını alacak ve Allah korkusuyla yaşayacaktı. Taraçadaki yaşlı adamlar tombul genç kadınlardan konuşmaya bayılırlardı ve Halil de seve seve onlara uyardı. Müşteriler onu zorlandığı sözcükleri ya da deyimleri söylemesi için yüreklendirirler, o da aldırmadan söyler ve neşeden gözleri sulanana dek onların kahkahalarına katılırdı.

Dükkânın müşterileri yakında yaşayan insanlar ve kasabadan geçmekte olan köylülerdi. Herkes gibi yoksulluktan ve pahalılıktan yakınır, kendi yalanları ve zalimlikleri konusunda sessiz kalırlardı. Yaşlı

adamlar dükkânın önünde oturuyorlarsa, müşteriler onlarla gevezelik etmek için durur ya da onlara kahve ısmarlamak için kahveciyi çağırırlardı. Kadın müşteriler Yusuf'u çok severdi; her fırsatta ona annelik yapmaya çalışır, inceliklerine ve güzel görünüşüne neşeyle gülerlerdi. Teni parlakça siyah, yüzü kurnazlıkla hareketli kadınlardan biri Yusuf'a deli divane oluyordu. Adı Ajuza Ana'ydı, kalabalık dağıtabilecek denli tok bir sesi olan güçlü kuvvetli bir kadındı. Yusuf'a çok yaşlı, hantal ve şişman gelirdi, peçesi yokken yüzünde bir acı ifadesi olurdu. Çocuğu gördüğünde hafifçe çığlık atar, bedeni titremeye başlardı. Yusuf onu görmemişse, onu kollarında sıkacak uzaklığa gelene dek sezdirmeden yanına yaklaşırdı. Sonra Yusuf kurtulmak için çabalayıp tekmeler atarken, utku ve sevinç içinde feryat ederdi. Yusuf'a kapana düşüremediği zamanlarda ise *kocam, ustam* diye seslenip alışılmadık çığlıklarla yaklaşırdı. Sonra onu övgüler ve sözlerle kandırmaya çalışır, kendisiyle eve gelirse ona şekerleme vereceğini, aklına bile gelmeyecek zevkler tattıracağını söyleyerek aldatmaya çalışırdı. *Acı bana, kocacığım,* diye çığlık atardı. Onun bu mutsuz durumuna dayanamayan öteki adamlar kendilerini önerirler, ama o onlara bir küçümseme bakışı fırlatırdı. Yusuf onu görür görmez kaçıp dükkânın karanlık köşelerine saklanırdı. Halil kadına yardımcı olmak için elinden geleni yapardı. Kimi kez kadın kendiliğinden dükkâna girip çuvalların ve tenekelerin arasında Yusuf'u bulabilsin diye tezgâh kapağını açık bırakırdı ya da Yusuf'u kadının pusuya yattığı başka bir dükkâna gönderirdi. Ne zaman onu pusuya düşürse bedeni titreme nöbetleri içinde, vahşi çığlıklar atarak üzerine çullanırdı. Kadın tütün kokardı, kucaklamaları ve bağırışları can sıkıcıydı. Her ne kadar Yusuf bunda gülünecek bir şey bulamasa da öbürleri bu işi komik bulur ve Ajuza Ana'ya onun gizlendiği yeri söylerlerdi.

"Çok yaşlı," diye yakınırdı Halil'e.

"Yaşlı!" derdi Halil. "Yaşın aşkla ne ilgisi var? Sen ona sürekli acı versen de o seni seviyor. Kalbinin nasıl kırıldığını görmüyor musun? Gözün yok mu senin? Bu kadar duygusuz musun? Seni aptal kifa urongo, seni sıska küçük ödlek. Yaşlı da ne demek? Şu bedene, şu kalçalara bak... Her şeyi yerli yerinde. Senin için çok uygun."

"Saçları ağarmış."

"Bir avuç kına bu işi çözer. Saçı ne yapacaksın? Güzellik insanın içinde, ruhundadır," derdi Halil. "Yalnızca görünüşte değildir."

"Dişleri şu yaşlı adamlarınki gibi tütünden kıpkırmızı. Niye onlardan birini istemiyor?"

"Ona bir diş fırçası al," diye önerirdi Halil.

"Karnı çok büyük," derdi Yusuf alay edilmekten kurtulmak için sızlanarak.

"Vah vah," diye dalga geçerdi Halil. "Belki bir gün İran"dan genç ve ince bir prenses dükkâna gelir ve seni sarayına çağırır. Küçük kardeşim, şu iyi büyük kadın sana âşık."

"Zengin mi?" diye sorardı Yusuf.

Halil güler ve Yusuf'a sevgiyle sarılırdı. "Seni bu delikten kurtarabilecek kadar değil," derdi.

7

Aziz Amca'yı günde en azından bir kez görüyorlardı; akşamın geç saatlerinde günlük kazancı almak için geliyordu. Ayrıntılı inceleme için yanına almadan önce Halil'in ona verdiği para kesesine göz atıyor, Halil'in günlük satış rakamlarını girdiği deftere bakıyordu. Kimi kez onu daha çok gördükleri olurdu, ama yoldan geçerken. Hep işi vardı, sabahleyin kasabaya giderken düşünceli bakışlarla dükkânın önünden yürür ve yine aynı düşünceli bakışlarla dönerdi; çoğu zaman kafasında karmâşık sorunlarla didişiyormuş gibi görünürdü. Aziz Amca düşünceleriyle üzülürken taraçada oturan yaşlı adamlar sakince ona bakarlardı. Artık Yusuf onların adlarını biliyordu : Tembo Baba, Mzee Tamim, Ali Mafuta, ama hâlâ onları tek bir bedenmiş gibi düşünüyordu. Gözlerini kapatırsa konuşmalarını birbirinden ayıramayacağını kafasından geçiriyordu.

Her amca deyişinde Halil ona vursa da, hâlâ Aziz Amca'ya *seyit* demeyi başaramamıştı. "O senin amcan değil, salak Mswahili. Er ya da geç bu adamın kıçını öpmeyi öğreneceksin. Seyit, seyit, amca değil. Haydi, benden sonra söyle, seyit." Ne var ki söylemedi. Aziz Amca'dan söz etmesi gerekirse O diyor ya da duraksıyor, böylece boşluğu öfkeyle Halil dolduruyordu.

Yusuf'un gelişinden aylar sonra – sayınayı unutmasını kendisine öğretmişti ve bu konudaki tartışmalı başarısı eğer bir anlamı yoksa günlerin de haftalar kadar uzun olabileceğini algılayabilmesine yol açmıştı – iç kesimlere yapılacak bir yolculuk için hazırlıklara başlandı. Aziz Amca gündüzleri yaşlı adamların oturdukları dükkânın önündeki sırada akşamları Halil'le oturup uzun uzun konuşuyordu. Aralarında yüzlerini içtenlik maskelerine dönüştürecek denli sevimsizleştiren parlak bir lamba yanıyordu. Yusuf kimi Arapça sözcükleri anladığını düşünürdü, ama aldırmazdı. Halil'in günlük satışları yazdığı defteri alıp karıştırıyorlar ve sayıları topluyorlardı. Yusuf yanlarına çömelir, sanki birilerinin duymasından korkarmış gibi kaygılı seslerle yaptıkları konuşmaları dinlerdi. Bu konuşmalar sırasında Halil huzursuz görünürdü; gözleri heyecanla parlar ve denetleyemediği bir gerginlik içinde konuşurdu. Kimi kez Aziz Amca birden güler, Halil'in şaşkınlıkla zıplamasına neden olurdu. Genellikle Aziz Amca kımıldamadan, biraz kafası karışık bir biçimde dinlerdi. Konuşması gerektiğinde ise sakin bir sesle konuşurdu.

Sonra hazırlıklar daha yoğunlaştı ve düzensizliğe yol açtı. Şaşırtıcı zamanlarda paketler ve kargolar geliyor ve evin yanında sıralanan depolara taşınıyordu. Dükkâna çuvallar ve bez torbalar yığılmıştı. Taraçanın yanlarında tozdan korunmak için çuvala konmuş ve bezlerle üstü kapatılmış değişik biçim ve koku yığınları oluşmaya başlamıştı. Yüklerle birlikte sessiz hizmetliler de geldi; yaşlı adamları yerlerinden kaldırarak oturup gözetlediler, malları çekici bulan çocukları ve müşterileri uzaklaştırdılar. İnce değnek ve kırbaç taşıyan hizmetliler Wasomali ve Wanyamwezilerdi. Tümüyle sessiz değillerdi, yalnızca kendilerinin anlayabildiği sözcüklerle konuşuyorlardı. Yusuf'a onlar savaşa iyi hazırlanmış yırtıcı ve hırçın insanlar gibi görünürlerdi. Onlara açıktan açığa bakamaz, onlar da Yusuf'u görmüş gibi davranmazlardı. Halil'in dediğine göre mnyapara wa safari, yolculuğun ustabaşısı, yolculuk için iç kesimlerde bekliyor olacaktı. Seyit yolculuğunu kendi başına örgütlemek ve yönetmek için çok varlıklı bir tüccardı. Normalde mnyapara'nın yolculuğun başında hazır bulunup hamalları işe alması, gerekli şeyleri sağlaması gerekirdi, ama bitirmesi gereken işler vardı. Halil bunları söylerken gözlerini devirdi. Bu iş kolay değildi, yoksa adam bu-

rada olurdu. Olasılıkla rezilce bir şeyler vardı. Bir şeylerin çözüme kavuşması, kaçak mal örgütlenmesi ya da eski bir hesabın kapatılması gibi tatsız bir şeyler. Bu adam ortalıktaysa her zaman çarpık işler olurdu. Mnyapara'nın adı Muhammed Abdullah, dedi Halil adı söylerken duygusal bir biçimde titreyerek. "Bir şeytan!" dedi. "Bilgelik ve sevecenliği olmayan kötü kalpli bir yalancı. Ama seyit adamın bu kusurlarına karşın yine de ona çok değer verir."

"Nereye gidiyorlar?" diye sordu Yusuf.

"Vahşilerle iş yapmaya," dedi Halil. "İşte seyidin yaşamı böyledir. Bu işi yapmak için burada. Vahşi insanların arasına gider ve onlara mal satar, sonra da onlardan satın alır. Her şeyi satın alır...bir tek köle almaz, hatta hükümet yasaklamadan önce de almazdı. Köle alıp satmak tehlikeli bir iş, onursuz da."

"Ne kadar kalırlar?"

"Aylarca, belki yıllarca," dedi Halil bir tür övünme ve hayranlıkla sırıtarak. "Ticaret böyledir. Yolculuğun ne kadar süreceğini söylemezler. Tepeleri aşıp bütün yönlere giderler ve iş yapana dek dönmezler. Seyit muhteşemdir, her zaman güzel iş yapar ve eve çabuk döner. Fazla para harcanmadı, bunun uzun bir yolculuk olacağını sanmıyorum."

Gün boyunca iş arayan adamlar Aziz Amca ile koşulları konuşmak için gelirlerdi. Kimilerinin elinde önceki işlerinde başarılı olduklarını belirten mektuplar olurdu, aralarında geri çevrilince umutsuzca parlayan gözleriyle yalvaran bakışlar atan yaşlı adamlar da olurdu.

Sonra bir sabah, çevrelerindeki karışıklık dayanılmaz olmaya başlamışken, yola koyuldular. Neşeyle ve karşı konulamaz bir zevkle çalınan bir davul, borazan ve tef alayın önündeydi. Müzisyenlerin arkasında birbirlerine ya da onları izlemek için yol kıyısına toplanmış insanlara neşeyle aşağılamalar yollayan bir hamal dizisi paketleri ve çuvalları taşıyorlardı. Hamalların yanında meraklıları uzakta tutmak için havaya kamış ve kayış sallayan Wasomali ve Wanyamweziler yürüyorlardı. Aziz Amca durdu ve yüzünde hoşnut bir acı gülümsemeyle onların önünden geçişini izledi. Alay neredeyse görünmez olduğunda Halil ve Yusuf'a döndü. Kısa bir süre, bir hareketten çok işarete benzeyen bir davranışla sanki birisinin kendisini çağırdığını duymuş gibi omzunun üzerinden bahçenin derinliklerindeki uzak kapıya doğru baktı. Sonra

Yusuf'a gülümsedi ve öpmesi için elini uzattı. Yusuf eli öpmek için eğilip bir koku ve tütsü borasının içine düşmüşken, Aziz Amca'nın öteki eli gelip ensesini okşadı. Yusuf on annayı düşündü, kümesin ve kereste deposunun kokularını duyumsadı. En son anda, sanki kendisiyle ilgili değilmiş gibi, Halil'in gürültülü uğurlamalarını kabul etti. Öpmesi için elini uzattı ve gitmek için döndü.

Giden ustalarını görünmez olana dek izlediler. Sonra Halil çevresine bakındı ve Yusuf'a gülümsedi. "Belki yanında başka bir küçük çocuk getirir. Ya da küçük bir kız," dedi.

Aziz Amca'nın yokluğunda Halil'in çılgınlığı gözle görülür bir biçimde yatıştı. Yaşlı adamlar taraçaya döndüler, yeniden aralarında mırıldanmaya başladılar ve Halil'e yeniden patron oldun diye takıldılar. Evle ilgili işleri üstlenmişti ve her sabah eve uğruyordu, ama Yusuf bu konuda soru sorunca yanıt vermiyordu. Her gün gelen ve sepetlerinin ağırlığından çökmüş omuzlarıyla bahçe kapısından içeri giren yaşlı sebzeciye parayı o ödüyordu. Kimi zaman mahalledeki bir çocuğa para veriyor ve çarşıya yolluyordu. Çocuğun adı Kisimamajongoo idi. Bir işten öbürüne koştururken genizden çıkan ıslıklar çalardı. Onun bildiğini okuyan tavırları kaba bir parodi doğurup herkesi güldürürdü, çünkü aslında çelimsizdi, üstü başı yırtıktı ve genellikle öteki çocuklarca hırpalanırdı. Evi olmadığından nerede uyuduğunu kimse bilmezdi. Halil ona da *kifa urongo* derdi. "Bir başkası. Orijinali."

Yaşlı bahçeci Hamdani her sabah gelip gizli ağaçların ve çalıların arasına girer, havuzu ve su kanallarını temizlerdi. Hiç kimseyle konuşmaz, uğuldayan bir sesle kendi kendisine şiirler ve kasideler okuyarak gülmeden işini yapardı. Öğleleri aptesini alır ve bahçede namazını kılar, sonra da sessizce giderdi. Müşteriler onun ilaçlar ve tedavi konusunda bilgisi olan bir aziz olduğundan söz ederlerdi.

Yemek zamanları Halil eve gidip iki tabak yemekle dönerdi ve sonra boş tabakları geri götürürdü. Akşamları bez para kesesini ve defteri eve götürürdü. Kimi geceler Yusuf tiz sesler duyardı. Evde kadınlar olduğunu biliyordu. Hep olmuşlardı. Bahçe duvarındaki musluğun ötesine hiç geçmemişti, ama oradan baktığında çamaşır ipine asılı parlak renkli kılıf ve çarşafları görebilirdi ve evdeki seslerin sahiplerinin bu çamaşırları ne zaman astıklarını merak ederdi. Eve tepeden tırnağa si-

yah buibui'ler örtünmüş kadınlar gelirdi. Geçerlerken Halil'e Arapça selam verirler ve Yusuf hakkında sorular sorarlardı. Halil doğrudan doğruya yüzlerine bakmadan soruları yanıtlardı. Kimi kez siyah çarşafların altından kınalı bir el uzanıp Yusuf'un yanağını okşardı. Kadınların ağır parfüm kokusu ona annesinin elbise sandığını anımsatırdı. Annesi parfümünün adının udi olduğunu söyler ve onun sarısabır, kehribar ve miskten yapılmış bir tütsü olduğunu anlatırdı, bu adlar nedense Yusuf'un kalbinin hızla atmasına neden olurdu.

"Evde kim yaşıyor?" dedi Yusuf sonunda Halil'e. Aziz Amca oradayken soru sorma konusunda isteksizdi. Yaşadığı şeyler dışında istekleri olabileceğini hiç düşünmemişti ve bu durum bir rastlantı, beklenmedik bir değişme gibiydi. Yaşamının anlamı ve merkezi Aziz Amca'ydı, her şey onun çevresinde dönüyordu. Yusuf hâlâ Aziz Amca'yı bu çember dışında tanımlamanın bir yolunu bulamamamıştı ve ancak şimdi, onun yokluğunda, başka şeyler düşünmeye başlayabilmişti.

"Evde kim yaşıyor?" diye sordu. Dükkânı kapatmışlar, ama hâlâ içeride şeker külahlarını dolduruyorlardı. Yusuf şekeri tartıyor, Halil ise kâğıt külahlar yapıp dolduruyordu. Bir süre Halil, Yusuf'un yinelediği sorusunu duymamış gibi davrandı, sonra durdu ve biraz kuşkuyla ona baktı. Bu sormaması gereken bir soruydu, bunu algıladı ve yaptığı yanlışlıklardan sonra hâlâ yediği tokatlardan bir tane daha yiyeceğini düşünüp gerildi, ama Halil gülümsedi ve yüzünü Yusuf'un endişeli gözlerinden öteye çevirdi. "Hanım," dedi, sonra Yusuf'un başka soru sormasını önlemek için parmaklarını dudaklarına götürdü. Uyarırmış gibi dükkânın arka duvarına baktı. Bundan sonra sessizlik içinde şeker külahlarını doldurmayı sürdürdüler.

Daha sonra fenerlerinden gelen ışığın hafifçe aydınlattığı alanın karşısındaki sufi ağacının altında oturdular. Böcekler fenerin camına saldırdılar, içeri girmeyi başaramayınca çılgına döndüler. "Hanım delidir," dedi Halil birden ve Yusuf'un küçük çığlığını duyunca gülmeye başladı. "Yengen. Niye ona Yenge demiyorsun? Çok varlıklı, ama hasta bir yaşlı kadın. Onu güzelce selamlayabilirsen, belki de bütün parasını sana bırakır. Seyit yıllar önce onunla evlendikten sonra varlıklı bir adam oldu. Ama çok çirkindir. Bir hastalığı var. Yıllardan beri doktorlar geldiler, uzun gri sakallı bilgin hekimler onun için dualar okudular,

tepelerin ardından mganga ilaç getirdi, ama işe yaramadı. Hatta sığır doktorları, deve doktorları bile geldiler. Hastalığı bir kalp yarasına benziyor. İnsan elinden çıkma bir yara değil. Anlıyor musun? Kötü bir şey onu etkilemiş. İnsan içine çıkmıyor."

Halil durdu ve sonra sürdürmedi. Konuştukça Halil'in şakacılığı kaybolmuştu, onu yeniden canlandırabilecek bir şeyler söylemek için düşünmeye uğraştı. Evdeki yaşlı deli kadın onu hiç şaşırtmamıştı. Tıpkı annesinin ona anlattığı masallardaki gibiydi. Bu masallarda deliliğe kötü giden bir aşk, miras için başvurulan kötülükler ya da yerine getirilememiş intikamlar neden olurdu. Her şey yoluna girinceye, lanet ortadan kalkıncaya dek hiçbir şey yapılamazdı. Bunu Halil'e söylemek istedi. Kendini üzme, masal bitmeden her şey yoluna girer. Bunu eğer deli Hanım'la karşılaşırsa kendisi için de kararlaştırmıştı, ona bakmayacak ve bir dua okuyacaktı. Annesini ya da onun masal anlatmasını düşünmek istemiyordu. Halil'in üzüntülü durumu ona dokunmuştu ve onu yeniden konuşturabilmek için aklından geçen ilk şeyleri söyledi. "Annen sana masal anlatır mıydı?" diye sordu.

"Annem mi?" dedi Halil şaşırarak.

Kısa bir süre sonra, Halil hâlâ konuşmayınca, Yusuf yeniden sordu : "Anlatır mıydı?"

"Bana onu sorma. O gitti. Herkes gibi. Herkes gitti," dedi Halil. Sonra hızla Arapça konuşmaya başladı ve Yusuf'a vuracakmış gibi baktı. "Gittiler, seni aptal çocuk, seni kifa urongo. Hepsi Arabistan'a gitti. Beni burada bıraktılar. Kardeşlerim, annem...herkes."

Yusuf'un gözleri yaşardı. Evini özledi ve terk edilmişlik duygusuna kapıldı, ama ağlamamak için uğraştı. Bir süre sonra Halil iç çekti, sonra elini uzatıp Yusuf'un başının arkasına vurdu. "Küçük kardeşim dışında herkes," dedi ve sonra Yusuf canı yanmış gibi feryat ederken güldü.

Cuma öğleden sonraları dükkânı bir ya da iki saatliğine kapatırlardı, ama Aziz Amca'nın yokluğunda Yusuf, Halil'e dükkânı kapatıp öğleden sonrayı kasabada geçirip geçiremeyeceklerini sordu. Günün sıcağında gözüne denizin pırıltıları takılmıştı ve müşterilerin gemilerle gelen şaşırtıcı şeylerden söz ettiklerini duymuştu. Halil kasabada tanıdığı kimse olmadığını ve limanı yalnızca gece karanlığında tekneden indirilip seyidin kollarına teslim edildiği gece gördüğünü söyledi.

O zamandan beri orada görmeye gideceği tek bir insan bile tanımamıştı. Şu ana dek kimsenin evinin içine girmemişti. Her Bayram seyitle birlikte camiye giderdi, bir kez bir cenaze törenine katılmıştı, ama kimin cenazesi olduğunu bilmiyordu.

"Öyleyse gidip çevreye bakmalıyız," dedi Yusuf. "Limana gidebiliriz."

"Kayboluruz," dedi Halil gerginlikle gülerek.

"Kaybolmayız," dedi Yusuf kesin bir dille.

"Shabab! Ne yürekli bir kardeşim var," dedi Halil, Yusuf'un sırtına hafifçe vurarak. "Bana göz kulak olacaksın, ha?"

Dükkândan çıkar çıkmaz, kimi müşterileriyle karşılaşıp selamlaştılar. Caddelerdeki kalabalığa karıştılar ve cuma namazı için camiye sürüklendiler. Yusuf, Halil'in namazın doğru hareket ve sözlerini tam olarak bilmediğini fark etmekten kendisini alamadı. Sonra dhowları, tekneleri izlemek için deniz kıyısında yürüdüler. Yusuf şimdiye dek denize bu denli yakın olmamıştı ve uçsuz bucaksızlığı karşısında dili tutuldu. Deniz kıyısındaki havanın temiz ve keskin olacağını bekliyordu, ama gübre, tütün ve odun kokuları aldı. Daha sonra yosunlardan geldiğini anlayacağı keskin bir çürük kokusu duydu. Kıyıya dizi dizi avara demirleri çekilmişti ve ileride denizciler teknelerin tenteleri altında ya da yemek ateşlerinin çevresinde aylak aylak oturuyorlardı. Dediklerine göre gelgitin değişmesini bekliyorlardı. Bu, günbatımından iki saat önce gerçekleşirdi. Onlara yer açtılar ve Yusuf'u yanına çeken Halil çekinmeden aralarına oturdu. Kararmış iki tencerede pişirilen yemeklerin ıspanak ve pirinç olduğu anlaşıldı. Eskimiş yuvarlak bir tabağın içinde getirildi ve herkes o tabaktan yedi.

"Buranın güneyinde bir balıkçı köyünde yaşardım," dedi Halil ayrıldıklarında.

Öğleden sonrayı gülebilecekleri her şeye güle güle gezerek geçirdiler. Bir çubuk şeker ve bir külah fındık aldılar, sonra kipande oynayan çocukları izlediler. Yusuf, Halil'e katılalım mı diye sordu, o da kendisinden emin bir biçimde başını salladı. Nasıl oynandığını bilmiyordu, ama birkaç dakikalık izlemeyle genel bir kanıya varmıştı. Saruni'sini bir kuşak gibi sardı, sonra deli bir adam gibi kipandenin peşinden koşturdu. Çocuklar ona adlar takarak güldüler. Çeviklikle sopayı ilk fır-

satta ele geçirdi ve Yusuf'a aktardı ve Yusuf da ustalıkla birbiri ardına sayılar kazandı. Her sayıdan sonra Halil alkışlıyordu ve sonunda Yusuf yakalanınca bütün karşı koymalarına karşın onu omuzlarında taşıyarak oyundan çıkardı.

Eve dönerlerken alacakaranlıkta toplanmaya başlayan köpekleri gördüler. Işığın altında gövdeleri ülserli ve kuru, kürkleri ise uyuz gibi görünüyordu. Ay ışığında zalimce gözüken gözleri gündüz ışığında sulu ve beyaz bir maddeyle çapaklı görünüyordu. Gövdelerindeki kırmızı yaraların çevresinde sinek bulutları vızıldıyordu.

Kipande oyunundan sonra Yusuf'un kahramanca başarısı müşterilere anlatıldı. Halil her anlatışında Yusuf'un serüvenlerini abarttıkça abarttı, kendi rolünü ise giderek gülünçleştirdi. Alışıldık tavırlarıyla her şeyden gülecek bir şeyler çıkarıyordu, özellikle çevrede genç kızlar ve kadınlar varsa. Böylece Ajuza Ana öyküyü dinlemeye geldiğinde oyun bir kırıma dönüşmüştü : Yusuf bu toplu kıyımdan utkuyla çıkmış, kendisi ise onun palyaçosu rolünde yağcı şarkılar söyleyerek at gibi zıplamıştı. Muhteşem Yusuf, Allah'ın sevgili kulu, yeni Dhul Qurnain, Gog ve Magog'un katili! Yusuf'un parıldayan kılıcının darbeleriyle düşsel düşmanlar birbiri ardına yere serilirken Ajuza Ana haykırdı, her uygun anda alkışladı. Yusuf'un önceden kestirebileceği gibi öykünün sonunda Ajuza Ana neşeli feryatlar atarak üstüne üstüne geldi. Taraçadaki yaşlı adamlar ve müşteriler Ajuza Ana'yı kışkırtan çığlıklar ve kahkahalar attılar. Kaçacak yer yoktu. Kendisini kurtarana dek Yusuf'u tutkuyla ürpererek sufi ağacının dibine kadar sürüklemeyi başarmıştı.

"Ajuza Ana'ya adlarını saydığın şu Majoglar kimlerdi? Öykü nedir?" diye sordu Yusuf daha sonra.

O akşam evde uzun süre kalmış olan Halil başlangıçta oralı olmadı. Daha sonra anlattı. "Dhul Qurnain uçmayı becerebilen küçük bir attır. Onu yakalayıp karanfil ağacı odunu ateşinde pişirip, kanatları da dahil her uzvundan bir parça yersen sana cadılar, şeytanlar ve gulyabaniler üzerinde kullanabileceğin bir güç verir. Sonra onlara sana Çin'den, İran'dan ya da Hindistan'dan güzel ve ince bir prenses getirmeleri için buyruk verebilirsin. Ne var ki bunun da bir bedeli vardır, ömür boyu Gog ve Magog'un tutsağı olmak zorunda kalırsın."

Öyküye inanmamış olan Yusuf sakince bekledi.

"Tamam, sana doğruyu söyleyeceğim," dedi Halil sırıtarak. "Şaka yok. Dhul Qurnain iki boynuzlu adam demektir... Bütün dünyayı fetheden Büyük İskender gibi. Onun adını duymuş muydun? Dünyayı fethetmeye çıkmışken bir keresinde dünyanın kenarına geldiğinde insanlar kuzeylerinde Gog ve Magog adlı iki zalimin yaşadığını, bunların konuşmadıklarını ve çevre topraklara zarar verdiklerini anlatırlar. Bunun üzerine Dhul Qurnain, Gog ve Magog'un tırmanamayacakları ya da yıkamayacakları bir duvar örmüş. İşte bu dünyanın kenarını belirleyen duvardır. Bu duvarın arkasında barbarlar ve şeytanlar yaşar."

"Duvar neyle örülmüş? Gog ve Magog hâlâ oradalar mı?" diye sordu Yusuf.

"Nerden bileyim?" dedi Halil kızarak. "Bana hiç rahat vermeyecek misin? Tek istediğin masal. Bırak da biraz uyuyayım."

Aziz Amca'nın yokluğunda Halil dükkânla daha az ilgileniyordu. Eve daha sık girip çıkıyordu ve eğer bahçede dolaşırsa Yusuf'a o kadar da kızmıyordu. Evin ön taraçasındaki geniş kapı girişi dışında bahçe tümüyle çevriliydi. Bahçenin çok uzaktan bile duyumsanan sessizliği ve serinliği Yusuf'u geldiği günden beri büyülemişti. Amcası yokken duvarın ardına geçmiş ve bahçenin dört bölüme ayrıldığını görmüştü, tam ortada bir havuz vardı ve su kanalları dört yöne de uzanıyordu. Çeyrek daire biçimindeki bölümler ağaçlar ve çalılarla kaplanmıştı, kimi yerlerde ise lavanta, kına, biberiye ve sarısabır çiçekleri vardı. Çalılar arasındaki boş alanlarda yoncalar ve çimenler vardı; ortalığa zambaklar ve irisler yayılmıştı. Havuzun arkasındaki bahçenin üst bölümünün dibinde her yana kendi başlarına büyümüş gibi duran gelincikler, sarı güller ve yaseminler yayılmıştı. Yusuf geceleyin çiçek kokularının yükselip başını döndürdüğünü düşledi. Bu kendinden geçmiş durumdayken müzik duyduğunu düşündü.

Bahçenin sağına soluna portakal ve nar ağaçları yayılmıştı ve Yusuf ağaçların gölgesinde yürürken kendisini davetsiz misafir olarak düşündü ve bahar çiçeklerini bir suçluluk duygusuyla kokladı. Ağaç gövdelerine aynalar yerleştirilmişti, ama o denli yukarıya konulmuşlardı ki Yusuf onlarda yansımasını göremedi. Dükkânın önündeki toprak taraçalarında uzanmışlarken bahçeden ve orasının güzelliğinden konuşurlardı. Bunu söylemese de Yusuf'un sessiz korulukta uzun bir süre sürgün kalmaktan çok istediği bir şey yoktu. Halil ona narın bütün mey-

velerin tadını taşıdığını anlatmıştı. Ne portakal, ne armut, ne kayısı, ama hepsinden bir parça. Tek başına bolluğun simgesiydi, gövdesi ve meyveleri yaşamın hızı gibi güçlü ve iriydi. Bu kuramın kanıtı olarak, bahçeden aşırılan meyveden Yusuf'a sunulan sert, susuz taneler portakala hiç benzemiyordu. Ve o bu meyveyi hiç sevmedi. Armutun ne olduğunu ise hiç bilmiyordu. "Kayısı nedir?" diye sordu.

"Nar gibi güzel değildir," dedi Halil kızmış görünerek.

"Öyleyse, kayısı sevmem," dedi Yusuf kesin bir dille. Halil ona aldırmadı.

Ne var ki evde uzun bir süre geçirdiği doğruydu. Her ne kadar ne zaman gitmesi gerektiğinin işaretini bilse de her fırsatta Yusuf bahçeye giriyordu. Evin iç avlusundaki yakınan sesi duyduğunda, bunun kendisiyle ilgili olduğunu anlıyordu. Hanım.

"Seni görmüş," diye anlattı ona Halil. "Güzel bir çocuk olduğunu söylüyor. Sen bahçede yürürken aynalardan seni izliyormuş. Aynaları görmüş müydün?"

Yusuf, Ajuza Ana'yla ilgili konuşmalarda olduğu gibi Halil'in kendisine gülmesini bekledi, ama o asık suratlı, mutsuz ve kafası karışmış görünüyordu.

"Çok mu yaşlı?" diye sordu Halil'e onu dalga geçmeye kışkırtmak için. "Hanım. O çok mu yaşlı?"

"Evet."

"Ve çirkin mi?"

"Evet."

"Şişman mı?"

"Hayır."

"Deli mi?" diye sordu Halil'in artan çılgınlığını bir tür büyülenmeyle izlerken. "Bir hizmetçisi var mı? Yemeği kim pişiriyor?"

Halil ona birkaç kez hafifçe vurdu, sonra başına sert bir yumruk indirdi. Başını eğip bir süre dizleri arasında tuttu. "Sen onun hizmetçisisin. Ben de onun hizmetçisiyim. Onun köleleriyiz. Kafanı kullansana. Seni aptal Mswahili, seni sıska sersem... O hasta. Gözlerini kullansana. Sen ölü gibisin. Her şeyi hep oluruna mı bırakacaksın? Benden uzak dur!" Halil bağırıyordu, ağzının kenarları köpürmüştü ve ince bedeni denetlemeye çalıştığı öfkeyle titriyordu.

DAĞ KASABASI

1

İç kesimlere ilk yolculuğu beklenmedik biçimde ortaya çıktı. Bu tip rastlantılara alışmaya başlıyordu. Yusuf yolculuğa çıkacağını anladığında hazırlıklar çoktan başlamıştı. Yolculuk için hazırlanan şeyler dükkânın arkasında ve taraçada birikiyordu. Kokulu hurma çuvalları ve kurutulmuş meyve torbaları yan depolardan birine yığılmıştı. Hasır çuvallardan sızan koku ve tatlı nemden etkilenen arılar ve yabanarıları demir çubuklarla kapatılmış pencerelerden içeri yol buluyordu. Toynak ve hayvan postu kokan kimi öteki mallar ise aceleyle eve taşınmıştı. Acemice biçimlendirilmiş ve kaba kendir kumaşlarla kaplanmışlardı. *Magendo*, diye fısıldadı Halil. *Sınırdan geçmesi gereken kaçak mallar. Büyük para.* Kendirle kaplı malların gelişini müşteriler kaşlarını kaldırarak izlediler ve taraçadaki yerlerini yitirmiş olsalar da ağaçların altından her şeyi yine sakince izlemekte olan yaşlı adamlarla gizlice bakıştılar ve sanki olup bitenler kendilerini de ilgilendiriyormuş gibi başlarını sallayıp sırıttılar. Yusuf yaşlı adamlardan birine yakalandığında, adamın niteliğine göre eşyalar, dışkı çıkartma ve peklik çekme gibi konulardan biriyle ilgili savurgan ya da dikkatli konuşmaları dinlemek zorunda kalıyordu. Ne var ki işkence konuşmalarını dinlemeye dayanabildiğinde öteki yolculuk öyküleri hakkında bilgi alabiliyor ve yeni hazırlıkların heyecanıyla kendilerinden geçmiş yaşlı adamları izleyebiliyordu.

Hava başka yerlerin yolculuk kokusuyla dolmuş, buyruk sesleriyle çınlıyordu. Yola çıkış günü yaklaştıkça karışıklık gönülsüzce yatışmaya başladı. Aziz Amca'nın sakin ve dalgın gülümsemesi, sert ve edilgin yüzü, herkesin kendisini soylulukla yönetmesi konusunda üsteliyordu.

Sonunda borazancının gürültülü ezgileri ve davulcunun destekleyici ritmi eşliğinde bir dinginlik ortamında yolculuk başladı. Caddelerdeki insanlar boyun eğmiş bir havada el sallayarak ve gülümseyerek geçişlerini sakince izlediler. İç kesimlere yapılan yolculukların önemini yadsımıyor, bu yolculukları gerekli göstermeye yarayan sözcük biçimlerini biliyorlardı.

Yusuf yola çıkışları birçok kez izlemiş, hazırlıkların çılgınlığı ve ivediliğinden hoşlanmaya başlamıştı. O ve Halil getir-götür işlerinde, malların gözlenmesi ve sayılmasında hamallara ve bekçilere yardımcı olmakla görevliydiler. Bu düzenlemelerde Aziz Amca da ufak bir rol üstleniyordu. Ayrıntılar mnyapara Muhammed Abdullah'a bırakılmıştı. Şeytan'a! Aziz Amca uzun yolculuklardan birine hazır olduğunda iç kesimlerde yaşayan Muhammed Abdullah'ı çağırtıyordu. Aziz Amca yolculuk hazırlıklarını Hintli bir Mukki'den kredi almaksızın kendi başına yerine getirebilecek bir tüccar olduğundan, Muhammed Abdullah her çağrıldığında geliyordu. Böyle bir adam için çalışmak onurdu. Hamalları ve bekçileri işe alan, kâr payları konusunda onlarla anlaşmaya varan Muhammed Abdullah'tı. Onları istenilen sınırlarda tutan da oydu. Adamların çoğu kıyı şeridinden, Kilifi, Lindi ve Mrima gibi yerlerden gelirlerdi. Mnyapara onlara korku verirdi. Çatık kaşlı görüntüsü ve gözlerindeki acımasız ışık onunla göz göze gelenlerde acıdan başka bir duygu uyandırmazdı. En basit ve olağan hareketleri bile gücünün bilinci ve beğenisiyle yapardı. Omuzları bir meydan okuma beklermiş gibi geriye atılmış bir biçimde yürüyen uzun ve güçlü bir adamdı. Elmacıkkemikleri çıkık, yüzü etli ve huzursuzlukla hareketliydi. Elinde öfkelendiğinde havada hışırdattığı ve tembel bir kıça oturttuğu ince bir bambu değnek taşırdı. Acımasız bir eşcinsel olarak ün yapmıştı ve dalgınlıkla sık sık cinsel organıyla oynardı. Çoğunlukla Muhammed Abdullah'ın işe almadığı kişiler, onun yalnızca önünde dört ayak üstünde durmayı kabul edenleri işe aldığını söylerlerdi.

Kimi kez korkutucu bir gülümseme ve neşeyle başını sallayarak Yusuf'a baktığı olurdu. *Maşallah*, derdi. Allah'ın bir harikası. Böyle zamanlarda gözleri sevinçle yumuşar ve ağzı çiğnediği tütünden lekelenmiş dişlerini gösterecek biçimde alışılmadık bir sırıtmayla açılırdı. Bu ruh durumundayken şehvetle iç çeker, gülümseyerek güzellikle ilgili

şarkılar mırıldanırdı. Yusuf'a kendileriyle yolculuğa çıkacağını – bu basit buyruğu bile korkutucu bir tonda söyleyerek – o bildirmişti.

Bu Yusuf'un yıllardır sürdürdüğü tutsaklık yaşamının dinginliğine ara veren tatsız bir kesintiydi. Her şeye karşın Aziz Amca'nın dükkânında mutsuz sayılmazdı. Babasının borçlarına karşı tutulan bir rehine olduğunu tümüyle anlamıştı artık. Babasının yıllardan beri otelini satsa bile ödeyemeyeceği kadar borçlandığını kestirmek zor değildi. Belki de talihi iyi gitmemişti. Ya da kendisinin olmayan parayı aptalca harcamıştı. Halil, seyidin böyle davrandığını anlatmıştı ona, bir şeye gereksinim duyarsa gereken şeyi isteyebileceği insanlar vardı. Seyidin paraya gereksinimi olursa bu parayı sağlayabilmek için bir dizi alacaklısını gözden çıkarabilirdi.

Belki bir gün, babası seyit için bir şeyler yaptığında Yusuf'u kurtarmaya gelebilirdi. Becerebildiğince annesi ve babası için ağlıyordu. Zaman zaman onların görüntülerinin belleğinde giderek solmaya başladığını düşünerek korkuya kapılıyordu. Sesleri ya da sahip oldukları belirli bir nitelik – annesinin gülüşü, babasının gönülsüz sırıtışı – onu yatıştırmak için aklına geliyordu. Onları özlediği için değildi, geçen her anla birlikte bu duygu gitgide zayıflıyordu, varlığının en unutulmaz olayı onlardan ayrılış anıydı. Bu yüzden bu konu üzerinde yoğunlaşıyor ve yitirdiği şeyler keyfini kaçırıyordu. Onlar hakkında bildiği ya da onlara sorabileceği şeyleri düşünüyordu. Onu korkutan sert kavgaları. Bagamoyo'dan ayrıldıktan sonra boğulan çocukların adları. Ağaç adları. Salt bunları onlara sorma şansı olsaydı, kendisini bu denli bir köşeye atılmış ve tehlikeli bir biçimde her şeyden uzaklaştırılmış gibi düşünmeyecekti. Kendisine verilen işleri yapıyor, Halil'in verdiği her buyruğu yerine getiriyor ve giderek "kardeşine" bağımlı oluyordu. İzin verildiğinde bahçede çalışıyordu.

Bahçeye olan sevgisi en çok sabahları ve öğleleri bahçeye bakan yaşlı Mzee Hamdani'yi etkilemişti. Yaşlı adam çok seyrek konuşurdu ve çoğunu kendisinin bestelediği Allah'a adanmış şarkılarının kesilmesinden ve kendisiyle konuşan birisini dinlemek zorunda kalmaktan hiç hoşlanmıyordu. Her sabah hiç kimseyle selamlaşmadan işine başlıyor, kovalarını dolduruyor ve sanki bu bahçe ve işinden başka bir şey yokmuş gibi yol boyunca yürüyerek bahçeyi suluyordu. Güneş kavurucu

olmaya başladı mı bir ağacın gölgesine oturuyor, küçük bir kitabı açarak coşkun tapınmasına kapılmış bir biçimde mırıldanarak ve usulca sallanarak okuyordu. Öğleden sonraları namazını kılıyor, ayaklarını yıkayıp gidiyordu. Mzee Hamdani zaman zaman Yusuf'un kendisine yardımcı olmasına izin veriyordu; kuşkusuz bu ona bir iş verme anlamında değildi, yalnızca onu kovalamıyordu. Güneşin etkisini yitirdiği geç öğleden sonraları bahçe Yusuf'un oluyordu. Buduyor, suluyor, ağaçların altında ve çalıların arasında yürüyordu. Hava kararmaya başlayınca onu gitmesi için uyaran huysuz sesin yükseldiğini hâlâ duyuyordu, ama arada sırada artan kasvetli havanın içinden iç çekişlerle bir şarkının nağmeleri de kulağına geliyordu. Ses ona hüzün veriyordu. Bir keresinde ona annesini anımsatan ve duvarın altında durup bir korku titremesiyle dinlemesine yol açan bir özlem çığlığı duymuştu.

Yusuf artık Hanım'la ilgili sorular sormuyordu. Sorular Halil'i kızdırıyordu. *Bu seni ilgilendirmez ve yararsız sorular sormamalısın. Sen...kisirani...kötü talih getireceksin. Üstümüze kötülük getirmek istiyorsun.* Halil'in kızgınlığı yüzünden sessiz kalması gerektiğini bilse de müşterilerin ev halkını sorduklarında aralarındaki kibar bakışları görmezlikten gelemiyordu. Kasabada yaptıkları öğleden sonrası gezintilerinde Halil ve Yusuf, içinde Ummanlı zengin ailelerin yaşadığı beyaz ön duvarlı büyük sessiz evleri görüyorlardı. "Kızlarını yalnızca erkek kardeşlerinin çocuklarıyla evlendirirler," diye anlatmıştı bir müşteri. "Bu şatoların kimilerinde hasta çocuklar kilit altına alınırlar ve haklarında konuşulmaz. Kimi kez bu zavallı yaratıkları evin tepesinde bir pencerenin demirlerine yüzünü dayamış dışarıyı izlerken görebilirsiniz. Bizim mutsuz dünyamıza nasıl bir kafa karışıklığıyla baktıklarını Allah bilir! Belki de başlarına geleni babalarının günahlarına karşı Allah'ın cezası olarak görüyorlardır."

Cuma namazı kılmak, caddelerde kipande ve futbol oynamak için her hafta kasabaya gidiyorlardı. Yoldan geçenler Halil'e takılıyorlar, onun neredeyse baba olacak yaşta olduğunu, çocuklarla oyun oynamaması gerektiğini söylüyorlardı. İnsanlar senin hakkında konuşur, sana kötü adlar takarlar, diye bağırıyorlardı. Bir gün yaşlı bir kadın durup birkaç dakika oyunu izledi, Halil yakınına geldiğinde yere tükürdü ve yürüyüp gitti. Hava kararırken deniz kıyısında dolaşıp o gün denize

açılmayan denizcilerle konuşuyorlardı. Denizciler onlara sigara sunuyor, Halil alıyor, ama Yusuf'un almasına engel oluyordu. *Sigara içmek için çok güzel*, diyordu balıkçılar. *Sigara onu berbat eder. Sigara içmek şeytan işidir, günahtır. Ama yoksul bir adam sigara içmeden nasıl yaşar?* Yusuf, dilenci Muhammed'in kendisine anlattığı acıklı öyküleri, annesini ve sulak topraklarını nasıl yitirdiğini anımsıyor ve bu yasaklamadan bir rahatsızlık duymuyordu. Balıkçılar onlara serüvenlerini, denizlerde başlarına gelen olayları ve dertleri anlatıyorlardı. Sakin bir törensellikle açık göklerden acayip fırtınalar biçiminde ya da karanlık sulardan dev balıklar biçiminde üzerlerine gelen şeytanlardan söz ediyorlardı. Birbirlerini hoş görerek, güçlü ve gözü pek düşmanlara karşı giriştikleri unutulmaz savaşları anlatıyorlardı.

Sonra bir kahvenin dışında durup kâğıt oyunu izliyorlar ya da yiyecek bir şeyler alıp açık havada yiyorlardı. Kimi kez bir şeyleri kutlamak amacıyla sabahın erken saatlerine dek süren açık hava dans partileri ya da konserler olurdu. Yusuf kasabada olmaktan ve sık sık oraya gitmekten hoşlanıyordu, ama Halil'in rahat olmadığının farkındaydı. Halil en çok dükkânda, tezgâhının arkasında olmakta aksanlı konuşmasıyla müşterilerle şakalaşmaktan hoşlanıyordu. Bu içten bir mutluluktu. Müşterilerin kendisine takılmasından, alaya almasından en az onlar kadar zevk alırdı ve onların yaşadıkları zorlukları, amansız dert ve ağrıları dikkat ve sevecenlikle dinlerdi. Ajuza Ana, adı Yusuf'la çıkmasaydı, her ne kadar gergin ve zayıf olsa da onu da düşünebileceğini söylemişti.

Bir gece eski kasabanın göbeğindeki bir Hint düğününe katıldılar, kuşkusuz konuk olarak değil, ama bolluk ve sevgi gösterisini izlemek için toplanmış kirli kalabalığın bir bölümü olarak. Konukların desenli giysilerinin ve altın takılarının güzelliği karşısında donakaldılar ve erkeklerin giydikleri parlak türbanları alkışladılar. Havayı eskilerin ağır kokusu doldurmuştu ve evin önündeki yola dizilmiş pirinç tabaklardan ortalığa kalın tütsü dumanları yükseliyordu. Aynı zamanda yolun ortasındaki kapalı lağımlardan gelen kokuları da aldılar. Geline eşlik eden alayın önünde çok kubbeli bir soğanı andıran saray biçiminde büyük bir yeşil fener taşıyan iki adam gidiyordu. Gelinin iki yanında şarkı söyleyip yerlere gülsuyu döken genç adamlar yürüyordu. Genç-

lerden kimileri sıkılmış görünüyorlardı. Kalabalıktan bunun farkına varanlar oldu ve onların rahatsızlıklarını artıracak şakalar yükseldi. Gelin çok genç, çok zayıf görünüyordu. Üstünde her adımında parıldayan altınlarla süslü, tepeden tırnağa uzanan ipek tüller vardı. Bileklerindeki kalın bilezikler ölgünce parıldıyor, büyük küpeleri tülünün arkasında parlak gölgeler gibi çırpınıyordu. Damadın evine giden dar caddeye dönerken eğdiği yüzünün hatları fenerin parlak ışığıyla gölgelendi.

Daha sonra izleyenleri doyurmak için caddeye yemek tabakları getirildi : Samosa, ladhoo ve bademli helva. Gece boyunca müzik çalındı; güzel sesler yaylı çalgılara eşlik etti. Dışarıdaki insanlar şarkı sözlerini anlamıyorlardı, ama dinlemeyi sürdürdüler. Gece ilerledikçe şarkılar daha melankolik olmaya başladı ve sonunda insanlar şarkıların yaydığı hüzün havasıyla etkilenmiş bir biçimde sessizce dağılmaya başladılar.

2

"Kijana mzuri." Güzel çocuk, demişti Muhammed Abdullah, Yusuf'un yanında durup sanki ölçüp biçermiş gibi bir eliyle çenesini tutarak. Yusuf başını sallayarak kurtulmuş ve çenesinin zonkladığını hissetmişti. "Geliyorsun. Seyit sabaha hazır olmanı istiyor. Gelip bizle ticaret yapacak, vahşilikle uygarlık arasındaki ayrımı öğreneceksin. Böyle kötü dükkânlarda oynayamayacak kadar büyüdün... artık çıkıp dünyayı görme zamanı." Konuşurken yüzünde bir gülümseme, Yusuf'a karabasanlarının sınırlarında sessizce dolaşan köpekleri düşündürten yırtıcı bir yüz buruşturma belirmişti.

Yusuf'un yakınlık bulmak için gittiği Halil kederini paylaşmayı ya da onunla yas tutmayı geri çevirdi. Güldü ve oyun yaparmış gibi koluna bir yumruk attı, ama Yusuf'un canı yandı. "Burada oturup bahçede oynamak, şu çılgın Mzee Hamdani gibi kasideler mi okumak istiyorsun? Orada istediğin kadar bahçe var. Seyit sana ödünç bir çapa verebilir. Vahşilere satmak için yanında düzinelercesini taşıyor. Şu vahşiler çapaya bayılırlar. Nedeni bilinmez. Kavgayı da sevdiklerini duy-

dum. Ama sen zaten bunları bilirsin, sana anlatmama gerek yok. Sen de o vahşi toprakların bir parçasısın. Neden korkuyorsun ki? Hoşuna gidecek. Onlara sizin prenslerinizden biriyim, kendime eş bulmaya geldim de, yeter." O gece Halil dükkânla ilgilenerek ve hamallarla çılgın söyleşilere girerek Yusuf'tan kaçtı. Yatağa girdikleri için kaçamadığında ise Yusuf'un sormaya çalıştığı her soruya şakayla karşılık verdi. "Belki de bu yolculukta büyükbabalarından biriyle karşılaşırsın. Heyecanlı olacak... ve bütün o değişik yerler, yırtıcı hayvanlar. Yoksa sen yokken birilerinin Ajuza Ana'yı çalacağından mı korkuyorsun? Merak etme, Mswahili kardeşim, o ömür boyu senin. Ona gitmeden önce ağladı çünkü vahşiler arasında zub'unu sıkıtıracak kimse bulamayacağından korktu, derim. Seni bekler ve sen dönünce gelip sana şarkı söyler. Yakında varlıklı bir tüccar olursun, ipekler giyersin, seyit gibi kokular sürersin, belinde para keseleri, bileğinde tespih taşırsın."

"Senin neyin var?" diye sordu Yusuf öfke içinde. Kendine acıma ve incinme duygularından sesi titriyordu.

"Ne yapmamı istiyorsun? Ağlayayım mı?" diye sordu Halil gülerek.

"Yarın gidiyorum, şu adam ve onun soyguncularıyla-"

Halil eliyle Yusuf'un ağzını kapattı. Adamlar dükkânın arkasında uyuyorlardı, çünkü öndeki taraça uzun bir süredir Muhammed Abdullah ve evin önündeki alanın kıyısındaki çalılıkları açık hava helasına çeviren adamlarının eline geçmişti. Halil parmağını dudaklarına götürüp hafifçe tıslayarak onu uyardı. Yusuf konuşmayı sürdürmek isteyince karnına sert bir yumruk attı ve onu acıyla kıvrandırdı. Yusuf kendisini sürgüne gönderilmiş ve anlamadığı bir ihanetten suçlanmış gibi duyumsadı. Halil onu yanına çekti ve uzun uzun sarıldı, sonra bıraktı. "Senin için böylesi daha iyi," dedi.

Sabahleyin bütün kendir kaplı paketler eski bir kamyona yüklendi ve iç kesimlere doğru yolculuğuna başladı. Yürüyüş kolu arkadan gelecekti. Kamyon sürücüsü, Bachus adlı yarı Yunan yarı Hintli bir adamdı. Uzun siyah saçları, düzgünce taranmış bıyıkları vardı. Babasının kasabada küçük bir buz ve şişe atölyesi vardı ve kimi kez kamyonunu ve oğlunu tüccarlara kiralardı. Bachus sürücü yerinde yuvarlak ve yumuşak bedenini yayarak rahatça oturmuş, kapıyı açık bırakmıştı.

Ağzından çıkan dur durak bilmeyen terbiyesizlikler akıntısı yumuşak bir ses ve ciddi bir yüz ile dinleyicilere aktarılıyordu. Arada aşk şarkıları söylüyor ve bir *biri* tüttürüyordu. "Lütfen, bir kez olsun bana kibar davranın, keçi düzücüler. Burada oturup bütün gün kıçlarınızı okşamaktan daha çok hoşlanacağım bir şey olamazdı, ama kaldırımam gereken başka yükler var. Bu yüzden birbirinizin bokunu koklamayı bırakın, şu yüklere bir el atın.

Gerçeği düşündüğümde senin yüzünü görürüm
Ve öbür yüzler bir yalandan başka bir şey değildir.
Ne zaman mutluluk düşlesem senin okşamanı duyumsarım
Ve herkesin gözünde kıskançlığın uyandığını görürüm.

Vah vah, cenap! Şarkımı bir maharaja duysaydı, bana bir geceliğine en sevdiği et parçasını önerirdi. Burada tuhaf bir koku var. Çürümüş aletlerin kokusunu alabildiğimden eminim, ama belki de bu size verdikleri yiyeceklerin kokusu. Hey, baba! Size burada ne veriyorlar? Arkandan sızan şu ter epey yağlı görünüyor. Gittiğin yerlerde yağlı etlere bayılırlar, butlarını koyduğun yerlere dikkat et. Gel, kardeşim, bırak kendinle oynamayı. Bırak da senin için başkası yapsın. Zaten bir işe yaramaz. Böyle yaraya iyi gelen tek bir ilaç vardır. Şu duvarın arkasına gel de bana bir masaj yap. Sana beş anna veririm." Sürücünün bu çılgın konuşmalarına hamallar bağırarak ve kesik kesik gülerek karşılık verdiler. Tüccarın önünde böyle bir dil kullanmak! Dili sürçmeye başlayınca annesine ve babasına açıktan aşağılamalar göndererek ve çocukları hakkında kaba göndermelerde bulunarak sataştılar. "Gelin de aletimi emin," diye karşılık verdi kasıklarını tutarak. Sonra yine başladı.

Malların geri kalanı tren istasyonuna hamalların çektiği bir rikwama, uzun bir el arabasıyla götürüldü. Aziz Amca son ana dek yanında saygıyla eğilip buyruklarını dinleyen Halil'le yavaş sesle konuştu. İşçiler ise dağınık gruplar halinde konuşarak ve tartışarak, şakalar yaparak ve ani kahkahalar patlatarak beklediler.

"Haydi, gidelim," dedi Aziz Amca sonunda hareket sinyalini vererek. Davulcu ve borazancı birden ortaya çıkıp istekle yürüyüş kolunun

başına geçtiler. Muhammed Abdullah değneğiyle havada debdebeli bir parabol çizerek dimdik bir biçimde iki üç adım gerilerinden gidiyordu. Yusuf, dikkatsiz ayakları kolaylıkla ezebilecek tahta tekerleklerden gözünü ayırmadan arabanın itilmesine yardımcı oldu ve hamalların ritmik homurtularına katıldı. Halil'in son anda Aziz Amca'nın elini salyaya bulaması, eğer fırsat verse neredeyse eli kökünden yutacakmış gibi görünmesi onu utandırmıştı. Bunu hep yapardı, ama bugün Yusuf bundan çok iğrenmişti. Halil'in *Mswahili* gibi bir şeyler bağırdığını duydu, ama arkasını dönüp bakmadı.

Aziz Amca caddelerde duran kişilerden iyi tanıdıklarıyla vedalaşmak için sık sık durarak en arkadan geliyordu.

3

Hamallar ve bekçiler üçüncü sınıf vagonda yolculuk yaptılar ve sanki vagonun sahibiymişler gibi tirizli odundan yapılma sıralara yayıldılar. Yusuf da onlarlaydı. Onların gürültü ve kabalıklarından yılan öteki yolcular ya başka vagonlara taşındılar, ya da köşelerine sindiler. Trenin başka bir bölümünden onları görmeye gelen Muhammed Abdullah boş konuşmalarını ve acayip homurdanmalarını sırıtarak dinledi. Vagonun içi kasvetli ve sıkışıktı, içeride kötü toprak ve duman kokusu vardı. Yusuf gözlerini kapattığında ilk tren yolculuğunun anıları canlandı. Sık sık durarak ve genelde yavaş giderek bir gece iki gün boyunca yolculuk yaptılar. İlk önce çevreleri meyve ağaçları ve palmiyeler ile kaplıydı, yeşilliklerin arasından küçük çiftlikler ve tarlalar görülebiliyordu. Tren durduğunda hamallar ve bekçiler ortalığa bakınmak için platforma iniyorlardı. İçlerinden kimileri bu yolu daha önce izlediği için istasyon çalışanlarını ve platform satıcılarını tanıyor ve tanışıklıklarını tazeleme fırsatını kaçırmıyorlardı. Yol boyunca haberler ve armağanlar paylaşıldı. Duraklardan birinde, öğle güneşinin yakıcı sessizliği altında Yusuf gümbürdeyen bir suyun sesini duyduğunu düşündü. Tren ikindiye doğru Kawa'da durdu ve kendisini bir gören olur ve ailesinin canını sıkar endişesiyle gerginlik içinde sessizce vagonda oturdu ve dışarı çıkmadı. Sonraları, doğuya doğru yöneldiklerinde ağaçlar

ve tarlalar seyrekleşmeye başladı. Yeşil alanlar kimi yerlerde sık çalılıklara dönüşüyordu.

Hamallar ve bekçiler homurdandılar ve birbirlerine el şakaları yaptılar. En çok yemek hakkında konuştular, şu an ulaşamadıkları birbirinden güzel yemekleri tartıştılar ve değişik yörelerin yemeklerini birbiriyle yarıştırdılar. Birbirlerinin canını sıkıp karnını acıktırınca öteki şeyleri tartışmaya başladılar : Sözcüklerin gerçek anlamları, efsanevi bir tüccarın kızının çeyizi, ünlü bir gemi kaptanının yürekliliği, Avrupalıların soluk tenleri tartışıldı. Canlı bir yarım saat boyunca hangi hayvanın taşaklarının daha ağır olduğu tartışıldı : Boğa, aslan ve goril değişik kişilerce desteklendi. Yatacakları yerler konusunda atıştılar. Homurtular arasında birbirlerini iterek kendilerine yer açtılar. Heyecanlandıkça bedenlerinden çiş kokulu ter ve bayat tütün kokusu ortalığa yayıldı. Çok geçmeden kavgalar başladı. Yusuf elleriyle başını korudu, sırtını vagonun kenarına verdi, yanına yaklaşanları var gücüyle tekmeleyerek uzaklaştırdı. Gecenin derinliklerinde mırıldanmalar ve sonra küçük hareketlenmeler duydu. Bir süre sonra sinsi okşama seslerini ayırt etti ve yavaş sesli kahkaha ve bastırılmış mutluluk fısıltıları duydu.

Gün ışığında pencereden dışarı baktı ve değişiklikleri gözlemledi. Sağlarında yine verimli ve karanlık görünen tepeler vardı. Tepelerin üzerindeki hava kalın ve bir giz verir gibi saydamdı. Trenin içinden geçtiği kurumuş ovalar aydınlıktı. Güneş yükseldikçe hava giderek tozla doldu. Kavrulmuş ve kurumuş ovalarda yağmurların verimli kırlara dönüştürdüğü ölü çimen lekeleri vardı. Ova, siyah kayalardan çevreye yayılmış parçalarla kararmış budaklı diken ağacı kümeleriyle beneklenmişti. Kavrulan topraktan ısı dalgaları ve buğu yükseliyor, Yusuf'un soluğunu kesiyordu. Uzun bir süre durdukları istasyonlardan birinde tek başına duran bir jacarandа ağacı çiçek açmıştı. Yerlere uzanmış leylak ve mor çiçekler gökkuşağı renkli bir halı gibi duruyordu. Ağacın yanında iki odalı bir istasyon dükkânı vardı. Kapılarına paslı iri asma kilitler asılıydı, beyaz badanalı duvarlarına kırmızı kil çamuru sıçramıştı.

Birçok kez aklına Halil geldi, arkadaşlıklarını ve kendisinin ani, asık yüzlü ayrılışını düşünerek üzüldü. Ne var ki Halil onun gidişine

sevinmiş gibiydi. Kawa'yı ve ailesini düşündü, başka türlü davranıp davranamayacağını merak etti.

İkindiye doğru, tepesi karlı büyük bir dağın altındaki küçük bir kasabada trenden indiler. Hava serin ve güzeldi, ışıkta engin sularda yansıyan akşam güneşinin tatlılığı vardı. Aziz Amca, Hintli istasyon şefini eski bir arkadaşıymış gibi selamladı.

"Mohun Sidhwa, hujambo bwana wangu. Umarım sağlığın, çocukların, çocuklarının annesi, her şey iyidir. Allah'a çok şükür, insan başka ne ister ki?"

"Karibu, Bwana Aziz. Hoş geldin, hoş geldin. Umarım evindeki herkes iyidir. Ne var ne yok? İşlerin nasıl?" dedi tıknaz istasyon şefi, Aziz Amca'nın elini zorlukla denetleyebildiği bir heyecan ve sevinçle sıkarak.

"Bize uygun gördüğü her şey için Allah'a şükrediyoruz, eski dostum," dedi Aziz Amca. "Ama beni bırak, buradaki işler nasıl gidiyor, onu anlat bana. İnşallah, bütün işleriniz iyi gidiyordur."

Sanki iş konuşmaya başlamadan önce biçimsel incelikler göndermekte birbirleriyle yarışıyormuş gibi gülümseyerek konuşmalarını sürdürüp istasyon şefinin ofisi sundurma benzeri alçak yapıya girerek görünmez oldular. Yapının üzerinde esintiyle dalgalanıp çırpınırken üzerindeki kızgın kara kuşu daha da öfkeliymiş gibi gösteren büyük bir sarı bayrak vardı. Seyitlerinin istasyon şefiyle belirli bir rüşvet konusunda anlaşıp yük giderlerini azaltacağını bilen hamallar kendi aralarında gülümsediler. Neredeyse anında istasyon şefinin memuru göründü ve yoldan geçen bir adamın ilgisizliğiyle duvara dayandı. O da bir Hintliydi, kimseyle göz göze gelmemeye çalışan kısa boylu, ince bir adamdı. Hamallar birbirlerine göz kırptılar ve onun hakkında çok bilmiş yorumlar yaptılar. Bu arada Muhammed Abdullah ve bekçilerin dikkatli bakışları altında malları indirip platforma yığmışlardı.

"Dikkatli olun, sizi gidi utanmaz gevezeler," dedi Muhammed Abdullah bunu yapmaktan duyduğu mutlulukla bağırarak ve değneğini gözdağı verircesine havada sallayarak. Bacaklarını açmış çevresindeki herkese küçümseyerek gülümserken, bir yandan da dalgınlıkla kikoi elbisesinin üzerinden kendisine masaj yapıyordu. "Sizi uyarıyorum, aşırma yok. Aşıran birini yakalarsam, kıçını parçalara ayırırım.

Sonra size bir ninni söyleyeceğim, ama şimdi uyanık olun. Vahşiler ülkesindeyiz. Onlar sizin gibi ödlek çamurundan yapılmamışlar. Elbiselerinizi sıkıca tutmazsanız erkekliğinizi bile çalarlar. Haydi, haydi! Bizi bekliyorlar."

Her şey hazır olunca kendilerine verilen şeyleri taşıyarak bir alay biçiminde yürüdüler. Kervanın başında değneğini sallayan ve önünden geçtikleri şaşkın insanları öfkeyle süzen kibirli kaptanları yürüyordu. Küçük, boş görünen bir kasabaydı, ama altına çömeldiği büyük dağ buraya sanki trajedilere sahne olmuş gibi bir gizem ve kasvet havası veriyordu. Yanlarından bedenleri aşıboyasıyla parlayan boncuklu iki savaşçı geçti. Deri sandaletleri, sallanan mızrakları ile aynı anda yola değiyor, bedenleri zorlanarak öne doğru eğiliyordu. Sağa sola bakmadılar, gözlerinde neredeyse adanmışlık olarak yorumlanabilecek bir güven ve kararlılık vardı. Üstlerindeki çapraz bir biçimde omuzlarından kalçalarına, oradan da dizlerine dek inen yumuşak deriden shuka'lar gibi, sıkı örgülerle düzene konulmuş saçları da toprak rengine boyanmıştı. Muhammed Abdullah dönerek kendi adamlarına tepeden baktı ve değneğiyle savaşçıları gösterdi. "Vahşiler," dedi. "Biri onunuza bedeldir."

"Allah nasıl böyle yaratıklar yaratıyor ki! Sanki günahtan yaratılmışlar," dedi her zaman ilk sözü alan genç bir hamal. "Kötü görünmüyorlar mı?"

"Nasıl böyle kırmızı yapıyorlar kendilerini?" diye sordu başka bir hamal. "İçtikleri kandan olmalı. Doğru, değil mi? Kan içiyor bunlar."

"Şu mızraklarının uçlarına bakın!"

"Kullanmasını da iyi bilirler," dedi bekçilerden biri, kaptanının yiyecek gibi bakan gözleri karşısında sesini alçaltarak. "Sopaya takılı beceriksiz bıçak gibi görünebilirler, ama oldukça zarar verirler. Hele bir de el alışkanlıkları düşünülürse. Bütün yaptıkları budur, başka insanlara saldırmak ve avlanmak. Tam bir savaşçı olabilmek için bir aslan avlamak, onu öldürmek ve penisini yemek zorundadırlar. Yedikleri her penisten sonra yeni bir karı alabilirler, ne kadar penis yerlerse saygınlıkları o kadar artar."

"Hadi oradan! Bizi işletiyorsun!" diye çığlık attı dinleyicileri böyle öykülere inanmayı reddederek.

"Doğru," diye karşı çıktı bekçi. "Ben kendim gördüm. Buralara önce de gelmiş olanlara sorabilirsiniz. Vallahi, doğru söylüyorum. Ve ne zaman bir adam öldürseler, onun bir parçasını kesip özel bir torbada saklarlar."

"Ne için?" dedi konuşkan genç hamal.

"Bir vahşiye bu soruyu sorabilir misin?" dedi genç adama bakmak için başını çeviren Muhammed Abdullah sertçe. "Çünkü o bir vahşi, işte bu yüzden. O olduğu gibidir. Bir köpekbalığına ya da yılana neden saldırdığı sorulmaz. Vahşiler de öyledir. Ve sen de sırtında yükle hızlı yürümeyi ve az konuşmayı öğrensen iyi olurdu. Hepiniz inleyen karılar gibisiniz."

"Bunun dinleriyle ilişkisi var," dedi bekçi bir süre sonra.

"Bu tür bir yaşam onurlu sayılmaz," dedi Muhammed Abdullah'tan korkutucu bir bakış alan genç hamal.

"Bir vahşi binlerce aslan penisi yese de, uygar bir adam her zaman bir vahşiyi alt eder," dedi Comoro'dan bir bekçi. "Bilgi ve kurnazlıkla hakkından gelir."

Kervanın gideceği yere varması uzun sürmedi. Burası küçük kasabaya giden ana yolun üstündeki bir araba yolunun sonundaki bir dükkândı. Dükkânın önünde iyi temizlenmiş ve ekmekağaçlarıyla çevrelenmiş yuvarlak bir alan vardı. Dükkâncı bol bir beyaz gömlek ve gevşek pantolon giymiş kısa ve şişman bir adamdı. Saçları gibi griye bulanmış ince, düzgünce taranmış bir bıyığı vardı. Hem görünüşü hem konuşması kıyı şeridinden geldiğini kanıtlıyordu. Otoriter bir biçimde buyruklar vererek hamalların arasında dolaştı ve araya girip kendi buyruklarını vermek için uğraşan Muhammed Abdullah'ı hiç önemsemedi.

4

Dağın eteğinde hava keskindi ve ışığın Yusuf'un daha önce hiç görmediği mor bir gölgesi vardı. Sabahın ilk saatlerinde dağın tepesi bulutların ardına gizleniyor, ama güneşin etkisi artınca bulutlar kayboluyor ve doruk buzlarla kaplanıyordu. Bir yanında uzanan düz bir ova

vardı. Daha önce buraya gelmiş olanların anlattıklarına göre dağın arkasında sığır yetiştirip hayvanların kanını içen savaşçı bir kabile yaşıyordu. Savaşın onurlu bir iş olduğunu düşünüyorlar, şiddete dayalı geçmişlerinden övünç duyuyorlardı. Önderlerinin büyüklüğü komşularına saldırıp ele geçirdikleri hayvanların ve kaçırdıkları kadınların sayısıyla ölçülüyordu. Savaşmadıklarında genelev kızlarının adanmışlığıyla bedenlerine ve saçlarına tapıyorlardı. Geleneksel kurbanları arasında yağmurun toprağa işlediği dağ eteklerinde yaşayan çiftçiler de vardı. Bu çiftçiler ürettiklerini satmak için sık sık kasabaya inerlerdi, topraklarından uzağa giden insanlara benzemezler, beceriksiz ve dayanıklı görünürlerdi.

Bir Luterci papaz onlara demir pulluğun nasıl kullanılacağını göstermiş, tekerlek yapmasını öğretmişti. Onlara bunların Allah'ın armağanı olduğunu, kendisini de ruhlarını kurtarmak için bu topraklara onun yolladığını söylemişti. Çalışmanın Allah'ın buyrultusu olduğunu, insanların içindeki kötülüğü öldürdüğünü bildirmişti. Tapınma saatleri dışında kilisesini bir okul gibi kullanmış, insanlara okuma yazma öğretmişti. Üstelediği için insanlar böyle yararlı papazları olan Allah'a bağlanmışlardı. Papaz onların bir kadından fazlasıyla evlenmesini yasaklamış, onları inanmaya başladıkları yeni Allah'ın atalarından daha önemli olduğu konusunda inandırmıştı. Onlara ilahiler öğretmiş, meyveler ve kaymakla verimli yeşil vadilerin, gulyabaniler ve vahşi hayvanlarla dolu ormanların, karla kaplı dağların ve buz tutmuş göllerdeki köylerin öykülerini anlatmıştı. Çobanların kuşaklar boyunca kendilerine sıkıntı veren çiftçileri küçümsemesi için başka bir neden ortaya çıkmıştı. Onlar yalnızca hayvanlar ve kadınlar gibi toprağı da ellerinde tutmuyorlar, ayrıca dağ havasını değiştiren yaslı utku türküleri de söylüyorlardı.

Savaşçı insanların yaşadığı tepesi karlı dağların kurak gölgeliklerinde efsanevi bir Avrupalı yaşıyordu. Söylendiğine göre servetinin ölçülmesi olanaksızdı. Hayvanların dilini öğrenmişti ve onlarla konuşup onlara buyruklar verebiliyordu. Krallığı geniş topraklara yayılmıştı ve bir kayalık üzerindeki demir sarayında yaşardı. Saray ayrıca büyük bir mıknatıstı, düşmanlar mevzilerine yaklaştıklarında silahları kınlarından ve ellerinden çekilip alınır, böylece ele geçirilirlerdi. Avrupalı, za-

limliklerine ve amansızlıklarına hayranlık duyduğu vahşi kabilelerin şefleri üstünde etkili bir güce sahipti. Ona göre bu vahşiler soylu, dayanıklı ve zarif, hatta güzel insanlardı. Söylendiğine göre Avrupalının bir yüzüğü vardı ve bu yüzükle toprakların ruhlarını hizmetine çağırabiliyordu. Hükümranlığının kuzeyinde insan etine aç aslan sürüleri sinsi sinsi dolaşırdı, ama çağrılmadıkları sürece Avrupalının yanına yaklaşamazlardı.

Bu öyküleri Yusuf'la birlikte ekmekağaçlarının altına oturmuş adamlara dükkânın sahibi Hamit Süleyman anlatıyordu. Mombasa'nın kuzeyinde Kilifi adlı küçük bir kasabadan gelmişti. Yusuf burasının Witu'ya yakın olduğunu biliyordu, çünkü dilenci Muhammed ona bir keresinde Kilifi'nin derin sularından geçerken neredeyse boğulmakta olduğunu anlatmıştı. Ölseydim daha iyi olurdu, demişti, böylece esrara olan utanç verici tutsaklığımdan kurtulurdum. Ne var ki bunları söylerken kırık dişlerini gösterip özür dilercesine sırıtıyordu.

Hamit Süleyman şakacı ve güler yüzlü bir adamdı, Yusuf'a yakınmış gibi davranıyordu. Aziz Amca gitmeden önce ona bir şeyler söylemişti. Yusuf, onun konuşurken kendisine doğru baktığını görmüştü. Hiçbir açıklama yapmamıştı, yalnızca hafifçe başına vurmuş ve Hamit'le burada kalmasını söylemişti. Yusuf onların gidişini karışık duygularla izlemişti. Muhammed Abdullah tehlikesinden kurtulmak rahatlatıcıydı, ama iç kesimlerdeki göllere doğru yapılacak yolculuk da ilgisini çekmeye başlamıştı. Ve hamalların arkadaşlığını şaşırtıcı biçimde rahatlatıcı bulmuş, bitmez tükenmez öykülerinden ve kaba şakalarından etkilenmişti.

Hamit'in karısı Maimuna da kıyı kesimindendi, Mombasa'nın oldukça kuzeyindeki Lamu adasından gelmişti. Değişik bir konuşması vardı ve Lamu'da konuşulan Kiswahili'nin en temiz aksan olduğunu ileri sürüyordu – *Kiswahili* aslı, kime istersen sor – ve ona göre Lamu neredeyse kusursuzdu. Kocası gibi o da tombul ve güler yüzlüydü, çevresinde birileri varsa sessizce oturamayan bir insan gibi görünüyordu. Yusuf'a birçok soru sormuştu. Nerede doğmuştu? Annesi babası nerede doğmuştu? Öteki yakınları nerede oturuyorlardı? Nerede olduğunu biliyorlar mıydı? Ailesini en son ne zaman görmeye gitmişti? Öbür yakınlarını da görmeye gidiyor muydu? Ona bu tür şeylerin önemli ol-

duğunu kimse öğretmemiş miydi? Bir nişanlısı var mıydı? Niye yoktu? Ne zaman evlenmeyi düşünüyordu? Evlenmek için çok beklerse insanların onun bir kusuru olabileceğini düşünebileceklerini bilmiyor muydu? Görünüş yanıltıcı olabilirdi, ama kendisine yeterince yaşlı görünüyordu. Kaç yaşındaydı? Yusuf bu sorulardan kaçınmak için elinden geleni yaptı. Birçok durumda bu hiç karşılaşmadığı sorular karşısında en iyi savunması omuzlarını silkmek ya da utançla gözlerini yere indirmek oldu. İyi atlattığını düşünüyordu. Maimuna onun bu kaçamak davranışları karşısında kuşkuyla homurdanıyor ve gözlerindeki bakış er ya da geç Yusuf'u konuşturacağının belirtilerini taşıyordu.

Görevleri öteki dükkândaki gibiydi, buradaki tek fark işlerin pek parlak olmaması yüzünden daha az yapılacak şey olmasıydı. Dükkân görevlerinin yanında sabahları ve ikindileri alanı süpürmek zorundaydı. Ağaçların dibine düşen ekmekağacı meyvelerini topluyor ve bir sepete koyuyordu. Çarşıdan bir adam her gün bu sepeti almaya geliyordu. Çürük meyveleri arka bahçeye atıyordu. Onlar bu meyveden hiç yemiyorlardı.

"Allah'a şükür, o kadar yoksul değiliz," derdi Maimuna.

Hamit'in açıkladığına göre burası bir zamanlar iç kesimlerden gelen kervanlar için bir durak yeriydi. O sıralar burası verimli bir duraktı, ama kuşkusuz bu onlar buraya gelip yerleşmeden önceydi. Ekmekağaçları, el değmemiş topraklarda yaptıkları uzun yürüyüşlerden sonra önlerine ne konsa yiyecek duruma gelen hamallar ve köleler içindi. Bunu ekmekağacı meyvesinin kötü olduğunu düşündüğünden söylemiyordu. Evdeyken kendileri de sardalya kızartmasının yanında hindistancevizi sosunda pişirilmiş ekmek meyvesi yerlerdi. Her ne kadar Yusuf bunun küçümseme nedeni olduğunu düşünmese de, şimdi ekmekağacı meyvesi yerine yedikleri şeylerin yeterli olup olmadığını Allah bilirdi. Asıl neden, ekmekağacı meyvesinin, özellikle de bu yerlerde, akla tutsaklığı getirmesiydi.

Yusuf'a evde küçük bir oda verildi ve aile ile birlikte yemek yemeye başladı. Evde gece boyunca lambalar yanıyordu; karanlık basar basmaz kapılar sürmeleniyor, pencere kepenkleri kapatılıyordu. Anlattıklarına göre bu önlemler hayvanları ve dilencileri uzak tutmak içindi. Hamit evin saçaklarındaki kafeslerde güvercin besliyordu. Kimi gece-

ler huzursuz sessizlik kanat çırpma sesleriyle kırılıyor, sabahleyin bahçe kuş tüyleri ve kan lekeleriyle kaplanıyordu. Uzun kuyruk tüyleri yerleri süpüren güvercinlerin hepsi beyazdı. Hamit değişik görünüşlü kuş yavrularını öldürüyordu. Kuşlardan, tutsak kuşların davranışlarından mutlulukla söz ederdi. Onlara Cennetin Kuşları adını vermişti. Sanki onlar için güzellikleri güvenliklerinden daha önemliymiş gibi pervasızca damda ve bahçede şişinerek dolaşırlardı. Ne var ki Yusuf kuşların gözlerinde zaman zaman kendileriyle dalga geçme bakışları gördüğünü düşünürdü.

Kimi zaman bu karıkoca Yusuf'un söyledikleri karşısında birbirlerine bakarlardı ki Yusuf bundan onların kendisi hakkında bilmediği şeyleri bildikleri sonucunu çıkarırdı. Aziz Amca'nın onlara neler anlattığını merak ediyordu. Nedenini söylemeseler de ilk zamanlar onun davranışlarında bir şeyleri tuhaf bulmuşlardı. Her söylediğine kuşkuyla bakıyorlardı. Kasabaya gelirken geçtikleri kurumuş ovalardan söz edince alınganlık göstermişlerdi ve Yusuf onların yaşadıkları koşullarla ilgili kaçınılmaz bir şeylere dikkat çekerek yanlış bir şey yaptığı duygusuna kapılmıştı.

"Bu seni niye şaşırttı ki? Buralarda hemen hemen her yer kurudur. Belki de verimli bahçeler ve küçük dereler bekliyordun. Yanılmışsın," dedi Hamit. "Burası en azından dağa yakın olduğu için serindir, bayırlarda olduğu kadar olmasa da, yağmur da yağar. Ama işte böyledir!"

"Evet," dedi Yusuf.

"Ne beklediğini bilmiyorum," diye sürdürdü Hamit kaşlarını çatarak. "Yağmurları izleyen birkaç hafta dışında genelde her yer kurudur. Ama sen bir de buraları yağmurlardan sonra gör. Bir gör bakalım!"

"Evet," dedi Yusuf.

"Evet ne?" dedi Maimuna alınganca. "Evet, sırtlan mı? Evet, hayvan mı? Ona Amca de."

"Ama denize yakın yerler verimli olur," dedi Yusuf bir süre sonra. "Yaşadığımız evin duvarla kaplı çok güzel bir bahçesi vardı. Hurma ağaçları, portakal ağaçları, hatta nar ağaçları, bir havuzu olan su kanalları ve kokulu fundalıkları vardı."

"Ah, ah, bu tüccarlarla, bu efendilerle yarışamayız," dedi Maimu-

na sesini dikçe yükselterek. "Biz yalnızca zavallı dükkâncılarız. Sen şanslı olabilirsin, ama Allah bize bu yaşamı uygun görmüş. Biz Onun yönetiminde hayvanlar gibi yaşıyoruz. Allah sana bir cennet bahçesi vermiş, bize ise yılanlar ve yırtıcı hayvanlarla dolu sık ve bodur çalılar. Peki, bizden ne yapmamızı istiyorsun? Sövelim mi? Bize hakça davranılmıyor diye yakınalım mı?"

"Belki de yalnızca evini özlemiştir," dedi Hamit barış yapmak için gülümseyerek. Maimuna yatışmamıştı ve dik dik bakarak, mırıldanarak daha söyleyecek bir şeyleri varmış gibi davranıyordu.

"Şey, her şeyin bir bedeli vardır. Umarım, çok geçmeden bunu öğrenir," dedi kadın.

Yusuf onların bahçesiyle bir karşılaştırma yapmayı düşünmemişti, ama sessiz kaldı. Mzee Hamdani'nin yetiştirdiği çiçekler ve gölgelikler, havuz ve meyve yüklü fundalıklar yerine burada çöplük olarak kullanılan çalılarla kaplı bir arka bahçe vardı. Anlaşılmaz yaşamıyla ürperiyordu, çürük ve hastalık kokuları yayıyordu. Geldiği ilk gün yılanlar yüzünden oraya dikkatle yaklaşması konusunda uyarıldı ve o bu uyarının yalnızca bir tür esin gücü olduğunu düşündü. Şimdi ondan bir şeyler söylemesini, bir açıklama yapmasını bekliyorlardı, ama o söyleyecek bir şey bulamadı ve karşılarında susarak oturunca yüklenmelerine neden oldu.

"Öğleden sonraları bahçede çalışırdım," dedi sonunda.

Güldüler ve Maimuna yüzüne ulaşıp okşadı. "Senin gibi güzel bir çocuk kimin canını sıkabilir? Şu şişman kocamdan kurtulup seninle evlenmeyi düşünüyorum. Ama bu arada belki sen bize bir bahçe kurabilirsin," dedi Hamit'le hızlıca bakışarak. "Belki ondan buradayken bizim için gerçek bir iş yapmasını bekleyebiliriz."

"Burada portakal ağacı yetişir mi?" diye sordu Yusuf. Bu yorumunu şaka olarak değerlendirip güldüler.

"Bize burada çeşmeler ve yaz sarayları yapabilirsin. Bahçe her tür kuşla dolu olmalı," dedi Maimuna alaycı tavrını sürdürerek. "Şu Hamit'in bayıldığı homurdanan güvercinlerle değil, gerçek ötücü kuşlarla. Umarım, eski bahçelerde olduğu gibi ağaçlara aynalar asarsın ve kuşların yansımalarını görünce bayılmalarını izleriz. Bize böyle bir bahçe yap."

. "O bir şairdir," dedi Hamit karısını alkışlayarak. "Ailesindeki her kadın böyledir. Erkekler ise ya tembel ya da açıkgöz satıcıdır."

"Allah yalanlarını affetsin. Gördüğün gibi asıl palavracı olan o. Evet, öyledir," dedi kocasını gülümseyerek gösterirken. "Başlasın diye beklersin. Bitirene dek aklına ne yemek ne uyku gelir. Ramazan'ı bekle, seni bütün gece uyanık tutar. Hiç kuşkusuz, o gerçek bir şakacı."

Ertesi gün Hamit elinde bir malayla çalıların kenarına gitti, ulaşabildiği dalları var gücüyle doğradı. Biriken dalları alıp yığması için Yusuf'u çağırdı. "Bir bahçe isteyen sendin," dedi şakacılıkla. "Evet, ben senin için çalıları temizliyorum, sen de bize bahçemizi ekersin. Bu işe omuz ver, evlat. Şu diken ağacına dek bütün çalıları temizleyeceğiz." Başlangıçta Hamit kana susamış çığlıklar, gürültülü şarkılarla işe girişti. Dediğine göre bunlar yılanları ürkütmek içindi. Ne var ki kısa sürede canlılığı sönmeye başladı ve Maimuna'nın onu yüreklendirmek ve alaya almak için attığı neşeli çığlıklar karşısında alınganca mola vermeye başladı. *Her şeyi kadınlara bıraksaydık, sence durumumuz ne olurdu?* dedi. *Hâlâ mağaralarda yaşıyor olurduk bence.* Yüzünde ter damlacıkları beliriyor ve aşağılara akıyordu. Bir saat kadar sonra vuruşları zayıfladı, savaş çığlıkları homurtulara döndü. Soluklanmak için sık sık mola vermeye, Yusuf'a yerdeki dalları nasıl toplayacağını öğretirken dinlenmeye başladı. Eline batan sivri uçlu bir dalı çıkarmaya uğraşırken Yusuf'un beceriksizliğini eleştirdi. Sonunda umutsuz bir feryatla malayı yere fırlattı ve yıldırım gibi eve yöneldi. "Bu ormanda kendimi öldürmeye niyetim yok," diye açıkladı karısına sürtünerek geçerken. "Bize hiç olmazsa biraz su getirebilirdin."

"O bir orman değil, yalnızca birkaç çalı, seni gidi dermansız ihtiyar," diye takıldı Maimuna sırıtıp sırtına vurarak. "Sen bitmişsin, Hamit Süleyman. İşte bu yüzden kendime yeni bir koca buldum."

"Beni sonra gör," diye bağırdı Hamit.

Maimuna dalga geçerek uludu. "Çocukları korkutma, shabab. Sen de şu korkunç silahı bırak," diye bağırdı malayı eline alan Yusuf'a. "Senin kanını istemiyoruz. Zaten başımızda yeterince bela var, bir de ailenle uğraşmayalım. Şu yılanlara ve çalılara alışmak zorundasın, amcan gelene dek cennet bahçenin düşüyle idare et. Şimdi amcana bir bardak su getir."

5

İkisinin de hizmetinde olması gerekiyordu. Ona gerek duyduklarında bağırıyorlardı ve gelmekte gecikirse onu alıngan sözlerle, sert bakışlarla karşılıyorlardı. Kuyudan su çek. Biraz odun kır. Bahçeyi süpür. Dükkânda işi bitince sebze ve et almak için çarşıya gidiyordu. Kasabaya gönderilmişse açık alanlarda oyalanarak, yoldan geçen çiftçileri ve çobanları izleyerek zaman geçiriyordu. Yolda homurdanarak sendeleyen sığırlar yere inanılmaz ölçüde iri gübre parçaları döküyordu. Islak kuyruklarını sallıyor ve havaya gübre kokusu yayıyorlardı. Sığır çobanları onlara tıslıyor, arada sırada sıraya sokmak amacıyla değnekleriyle dürtmek için hamle yapıyorlardı. Yusuf, nereye giderlerse gitsinler dikkatleri üzerlerine toplayan kırmızı boyalı savaşçıları sık sık görüyordu. Kimi zaman Hintli ve Yunan tüccarların evlerine siparişleri ulaştırıyordu; omuzlarına aldığı uzun bir çatala asılı sepetleri Aziz Amca'nın evine gelen yaşlı sebzeciyi anımsamamaya çalışarak taşıyordu. Avrupalı çiftçiler gereksinmelerini karşılamak ve gizemli işlerini yürütmek için kasabaya kamyonları ya da öküz arabalarıyla geliyorlardı. Hiç kimseye bakmıyorlar, yüzlerinde bir tiksinti ifadesiyle yürüyorlardı. Eve döndüğünde çoğunlukla ya bir şeyler almak için depolara gönderiliyor, ya da çocuklardan birini tuvalete götürmekle görevlendiriliyordu. Üç çocukları vardı. En büyükleri genç bir kızdı ve öbürlerine göz kulak olması bekleniyordu. Ne var ki iç dünyası ile o denli ilgili ve kafası o denli karışıktı ki bu işi düzgünce yapamıyor, kapıları çarparak ve kendi kendine gülümseyerek evin içinde ve bahçede koşturuyordu. Yusuf zaman zaman genç oğlanlara göz kulak olmak ve onları çeşitli yerlere götürmek zorunda kalıyordu. Hareketli ve gürültücü, kendilerine bağırılmasına alışkınlardı. Onlarla uğraşırken aklına Halil'in kendisiyle nasıl uğraştığı geliyor, sakin olmaya çalışıyor, ama beceremiyordu.

Hamit'e, Halil'i ve birlikte yaptıkları işleri anlatmıştı; kendisine sağa sola gönderilme dışında işler verilmesi umuduyla dükkânı kendi başlarına çevirdiklerinden söz etmişti, ama Hamit yalnızca gülümsemişti. Bu dükkânda hepimize yetecek kadar iş yok, demişti. Hele şu yolcular ve iç kesimlere yapılan yolculuklar olmasa burada bile dura-

mayız. "Yeterince iş yapmıyor musun? Neden daha çok iş istiyorsun? Bana tüccarı, Aziz Amca'nı anlat. İyi bir usta mıydı?" diye sorardı. "Çok varlıklı ve çok iyi bir adam, değil mi? Adı ona yakışıyor. Onun hakkında sana öyküler, şaşırtıcı öyküler anlatabilirim. Bir gün evinize gelmeliyim. Senin şu bahçe hakkında söylediklerin göz önüne alınırsa evi saray gibi olmalı. Hiç şölenler ya da kutlamalar yapılmaz mıydı? Siz ikiniz şımarık prensler gibi olmalıydınız, sanırım."

Evde üç depo vardı, ama bunların birine hiç gönderilmezdi ve kapısı sürekli kilitli tutulurdu. Yusuf zaman zaman kapının önünde oyalanıyor ve içeriden toynak ve hayvan derisi kokusu alabileceğini düşünüyordu. Magendo, diye anımsadı. Büyük para. Hamit geveze sürücünün mal getirdiğinden söz etmişti – *heladan çıkmış bir yaratığa benziyor,* demişti – ve Yusuf odadaki malların trenle taşınamayan gizli şeyler olduğunu sezinlemişti. Depolar evin arkasında, duvarlarla çevrili arka bahçenin içindeydi. Mutfak ve tuvalet de buradaydı. Yusuf'un odası da bu bölümdeydi ve bir gece Hamit'in yasak depoda olduğunu anladı. Başlangıçta içeridekinin bir hırsız ya da daha tehlikeli birisi olduğunu sandı, sonra Hamit'in sesini duydu. Gidip bakabilirdi, hatta yatak odasının sürgüsünü de açmıştı. Karanlık bir saatti. Odasının açık kapısında dururken, kapının altından bir lamba ışığının geldiğini gördü. Hamit'in mırıldanmaları ona kadar geliyordu ve bu sesler onu durdurdu. Adamın sesi kaygı ve yalvarı tonuyla alçalıp yükseliyordu. Sessiz evin içindeki bu sızlanmalarda hem dokunaklı hem de korkutucu olan gizemli bir hava vardı. Bu yüzden hiçbir şey duymamış olmayı istedi ve minderine dönmenin doğru olacağını düşündü. Hamit dinlemek için durduğunda yine sessizce sürgüyü kapattı ve yatağına gitti. Yusuf, Hamit'in bakışlarından bir şeyler sezinlese de sabahleyin bu konu hiç açılmadı.

Kasabadan geçen birçok satıcı vardı ve eğer bu insanlar kıyı şeridinden, Arabistan'dan ya da Somali'den geliyorlarsa işlerini çözümlemek ve dinlenmek için birkaç günlüğüne Hamit'in dükkânında konaklıyorlardı. Alandaki ekmekağacının altında uyuyorlar, evde yemek yiyorlar, karşılığında ev halkına armağanlar verip saygı gösteriyorlardı. Kimi kez mallarının bir bölümünü burada sattıkları da olurdu. Yolcular haberler getirir, gezileriyle ilgili inanılmaz yüreklilik ve dayanıklılık

öyküleri anlatırlardı. Aralarında Hamit'in arkadaşı Hintli bir onarım ustası da olmak üzere kasabalı birkaç kişi de gelip yolcuların öykülerini dinlerlerdi. Hintli usta başına sürekli soluk mavi bir türban takar ve genellikle satıcıların şaşırmasına neden olan gürültülü bir kamyonetle gelirdi. Çok az konuşurdu, ama Yusuf onun yanlış anlarda kıkırdayarak öbürlerini şaşırttığına ve gücendirdiğine tanık olmuştu. Gecenin geç saatlerinde evin önündeki alanda lamba ışığında oturur, dağ havasıyla biraz titreyip kamplarının kötü niyetli öteki insan ve hayvanlarca kuşatıldığı gecelerden konuşurlardı. Eğer böyle gecelerde silahlarını kuşanmamış olsalar ya da yanılgıya düşseler ya da Allah onları korumamış olsa, şimdi akbabaların ve solucanların kemirdiği kemikleri tozlu bir *nyika*'da olurdu.

Nereye gitseler kendilerinden önce gelen Avrupalılarla karşılaşıyorlardı. Avrupalılar, askerlerini ve yetkililerini yerleştiriyorlar ve insanlara onları düşmanlarından kurtarmaya geldiklerini söylüyorlardı, ama tek amaçları halkı köleleştirmekti. Sanki ortalıkta konuşacak başka konu yoktu. Avrupalıların vahşilik ve kabalıklarından gözleri korkan satıcılar onlardan şaşkınlıkla söz ediyorlardı. Hiçbir şey ödemeden en iyi toprakları alıyorlar, bir iki hileyle insanları kendileri için çalışmaya zorluyorlar, ister sert ister çürük olsun her şeyi ama her şeyi yiyorlar. Bir çekirge sürüsünün oburluğuyla hiçbir erdem gözetmeden her şeyi silip süpürüyorlar. Her şeye vergi koyuyorlar, ödemeyeni hapse atıyorlar ya da kırbaçlıyorlar, hatta asıyorlar. İlk yaptıkları şey hapishane olur, sonra bir kilise, sonra da bir market kurarlar, böylece ticareti denetim altına alıp vergilendirirler. Hatta bunları yaşayacakları evi yapmadan önce yaparlar. Böyle şey hiç duyulmuş mu? Metalden elbiseler giyiyorlar, ama kaşınmıyorlar, günlerce uyumadan ve su içmeden yaşayabiliyorlar. Tükürükleri zehirli. Vallahi, ant içerim. Üstüne sıçrasa etini yakar. Onları öldürmenin tek yolu sol koltuk altından bıçaklamak, ama bu neredeyse olanaksız, oralarını iyi koruyorlar.

Satıcılardan biri bir Avrupalının öldükten sonra arkadaşının soluğuyla yeniden dirildiğine tanık olduğuna ant içti. Bunu yılanların da yaptığını görmüştü, yılanların da tükürükleri zehirliydi. Bir Avrupalının bedeni çok yıpranmamışsa hemen çürümeye başlamıyor, bir başka Avrupalı gelip soluğuyla onu yeniden yaşama döndürüyordu. Ölü bir

Avrupalı görse bile ona dokunmuyor, hiçbir şeyini almıyordu, çünkü yeniden dirilebilir ve kendisini suçlayabilirdi.

"Günaha girme," dedi Hamit gülerek. "Ancak Allah can verebilir."

"Kendi gözlerimle gördüm. Yalan söylüyorsam kör olayım," diye üsteledi satıcı kendisine gülen yüzlere bakarak. "Bir ölü adam yatıyordu, başka bir Avrupalı gelip üstüne eğildi, ağzına soluk verdi, adam bir ürperdi, sonra uyandı."

"Can verdiğine göre o Allah olmalı," diye üsteledi Hamit.

"Allah beni affetsin," dedi satıcı öfkeyle titreyerek. "Niye böyle söylüyorsun? Bunu demek istememiştim."

Adam yolculuğunu sürdürmek için ayrıldığında, "O bilgisiz bir adam," demişti Hamit. "Onun yaşadığı yerlerde böyle şeylere inanırlar. Dine çok düşkünlük de böyle sonuçlar doğurur. Ne demeye çalışıyordu? Yani Avrupalılar insan kılığına girmiş yılanlar mı?"

Satıcılardan kimi Aziz Amca'nın kervanına rastlamıştı, böylece ondan haber alabilmişlerdi. En son batı ırmaklarının üst bölümlerindeki Marungu tepelerinin ardındaki göller bölgesinde görülmüştü. Manyema halkıyla ticaret yapıyor ve işleri iyi gidiyordu. Burası tehlikeli bir yer olsa da ticaret olasıydı : Kauçuk, fildişi, hatta Allah isterse, biraz altın belki. Kimi kez Aziz Amca'nın kendisinden iletiler ulaşıyor, mal aldığı satıcılara ödeme yapılmasını buyuruyordu. Ve bir keresinde bir tüccar onun adına kauçuk getirdi. Ondan sık sık haber geliyordu ve bu haberlerin iyimserliği Hamit'in haberleri ulaştıranlara eli açık davranmasına yol açıyordu.

6

Sert açlık diyeti ve namazlarıyla ramazanın gelişinden hemen önce, şaban ayında, Hamit dağın bayırlarındaki köylere ve yerleşim yerlerine gitmeye karar verdi. Bu her yıl yaptığı bir geziydi, ama kendisini bunun aynı zamanda bir iş yapma biçimi olduğuna inandırmıştı. Müşteriler ona gelmiyorlarsa, o onlara gidecekti. Yusuf'u kendisine eşlik etmeye çağırdı. Yolcuların öykülerini dinlemeye gelen kasabadaki Sih ustadan bir kamyonet kiraladılar. Kamyoneti adı

Harbans Singh olan ama herkesin Kalasinga diye çağırdığı Sih kullandı. Bu daha iyi oldu, çünkü kamyonet sık sık bozuldu, lastikler iki üç milde bir patladı. Bu aksilikler suçu bozuk yollarda ve dik yokuşlarda bulan Kalasinga'nın gözünü hiç korkutmadı. Hamit'in takılmalarına esprili yanıtlar verip, birçok espriyi de yedekte tutarak neşeyle arabayı kullandı. Birbirlerini iyi tanıyorlardı. Yusuf siparişleri ulaştırmak için sık sık Kalasinga'nın evine gitmişti. Atışmaktan gerçekten zevk alıyorlardı. Her ikisi de kısa boylu ve şişmandı, bir anlamda birbirlerine benziyorlardı. Ne var ki Hamit gülümseyerek ya da sırıtarak konuşurken, Kalasinga en uygunsuz anlarda bile dik dik bakan bir adamdı.

"Bu kadar cimri olmasaydın, yeni bir kamyonet alıp müşterilerini bu kepazelikten kurtarırdın," dedi Kalasinga aksayan motorla uğraşırken bir kayaya rahatça kurulmuş olan Hamit. "Bizden çaldığın onca parayı ne yapıyorsun? Bombay'a mı gönderiyorsun?"

"Bana kötü şakalar yapma, kardeşim. Birileri gelip beni öldürsün mü istiyorsun? Ne parası? Bombay'dan gelmedim, bunu biliyorsun. Orası şu keçi boku Hintincirlerinin ülkesi. Bu Gujarati ayaktakımı, para onlarda var ve onların Mukki-Yukki kan emici kardeşleri Bohralarda. Bu parayı nasıl kazandıklarını biliyor musun? Tefecilik ve dolandırıcılıkla. Zor durumdaki tüccara yüksek faizden kredi açarlar, en ufak bir gecikmede mallarını ele geçirirler. Uzmanlıkları budur. Ayaktakımı! Bu yüzden sana yalvarıyorum, biraz saygı göster ve beni bu böceklerle karıştırma."

"Ama hepiniz aynı değil misiniz?" diye sordu Hamit. "Hepiniz Hindistanlısınız, sizi gidi Hintincirleri, dolandırıcılar, yalancılar."

Kalasinga üzgün göründü. "Bunca yıllık kardeşim olmasaydın, şu söylediklerin yüzünden vururdum seni!" dedi. "Canımı sıkmak istediğini biliyorum, bu yüzden öfkemi dizginliyorum. Sana beni ağırbaşlılığını yitirmiş bir durumda görme zevkini tattırmayacağım. Ama ne olur, beni çok zorlama, arkadaşım. Bir Singh'in aşağılanma karşısında sessiz kalması çok zordur."

"Eee? Sana kim sessiz kal diyor? Kalasingaların kıçlarında uzun kıllar bittiğini duymuştum. Bir öykü dinlemiştim, bir kalasinga kıçından çektiği kılla canını sıkan bir adamı bağlamış."

"Arkadaşım, ben sabırlı bir adamım. Ama seni uyarmak zorundayım, öfkem bir kabarırsa onu ancak kan dindirebilir," dedi Kalasinga ağlamaklı bir sesle. Başını iki yana sallayarak yakınlık arayışıyla Yusuf'a baktı. "Kendimi yitirdiğimde nasıl olduğumu duymuş muydun?" diye sordu Yusuf'a. "Kükreyen vahşi bir aslan gibi olurum!"

Hamit neşeyle güldü. "Çocuğu korkutma, seni gidi kıllı kâfir. Sen yalancısın ve bir Hintincirinden başka bir şey değilsin. Kükreyen aslan! Tamam, tamam, yerine koy o levyeyi. Bir şaka yüzünden çocuklarımın babasız kalmasını istemem. Ama bana dürüstçe söyle... biz eski arkadaşız, aramızda sır yok, paralarınla ne yapıyorsun? Hepsini bir kadına veriyorsun, değil mi? Diyeceğim, hiç para harcadığını görmüyorum. Hurda arabalardan başka eşyan yok. Bakman gereken kimse yok. Seninle ilgili her şey çok yoksul görünüyor. Ucuz pombe ya da şu kendi yaptığın zehir dışında bir şey içmezsin. Kumar oynamazsın. Bir kadın olmalı."

"Kadın mı? Bir kadınım yok."

Hamit kahkahaya boğuldu. Kalasinga'nın kadınlarla ilgili serüvenlerine ilişkin onun başlattığı ama başkalarının çarpıttığı bir sürü öykü vardı. Bu öykülerde Kalasinga hep yavaş uyanır, bu yüzden kadınların ilgisi dağılırdı. Ne var ki bir kez uyandı mı bir daha durmazdı.

"İlle bilmen gerekiyorsa, eşek herif, Pencap'taki kardeşime biraz para yolluyorum. Ailemizden kalan toprağa bakması için. Tek konuşmak istediğin konu bu. Paranla ne yapıyorsun? Ne parası? İşime karışma!" diye bağırdı vurgulamak için kamyonetin kaportasına vurarak. Hamit neşeyle güldü ve tam yeniden başlayacaktı ki Kalasinga kamyonete daldı ve motoru çalıştırdı.

Akşama doğru dağın yukarı eteklerindeki küçük bir yerleşim yerinin yakınlarında durdular. Ertesi gün burada satış yapacaklardı. Kalasinga kamyoneti gümbürdeyen bir dağ deresinin kıyısındaki incir ağacının altına park etti. Kıyılarda diz boyu çimenler büyümüştü. Yusuf soyundu ve suya atladı. Soğuk su çığlık atmasına neden oldu, ama birkaç dakika kalmayı başardı. Çok geçmeden bütün bedeninin uyuşmaya başladığını algıladı. Kalasinga suyun kaynağının dağın tepesindeki erimiş karlar olduğunu söyledi. Her yanda verimli ağaçlar ve çimenlikler vardı; onlar dağ alacakaranlığında konaklarlarken hava kuş ses-

leri ve su şırıltısıyla doldu. Yusuf suyun kıyısındaki yüksek kayalara basa basa dere boyunca yürüdü. Öteki kıyıdaki açık alanın ötesinde muz ağaçlarının kalın gövdelerini gördü. Kısa sürede bir çağlayana rastladı ve bakmak için durdu. Burada bir gizem ve büyü havası vardı, ama canlılığı sevimli ve uzlaştırıcıydı. Suya dev eğreltiotları ve bambular sarkmıştı. Çisentinin içinden çağlayanın arkasındaki kayada hazinelerin ve zalim gaspçıların elinden kaçan talihsiz prenslerin saklanma yerini, mağaraya benzeyen bir oyuğu gördü. Bedenine dokunduğunda sırılsıklam olduğunu anladı, ama çisentinin içinde olmaktan mutluydu. Yeterince yoğunlaşıp dinleseydi çağlayanın gümbürtüsü içinden yükselen ve alçalan uğultuyu, Allah'ın soluk almasına benzeyen derenin sesini duyabileceğinden emindi. Orada uzun bir süre sessizce durdu. Sonunda ışık azalıp yarasaların ve gece kuşlarının gölgeleri açık gökte görünmeye başladığında uzaktan Hamit'in kendisini çağırmakta olduğunu gördü.

Yusuf çağlayan korunağının güzelliğini anlatmak için kayalardan zıplayarak geçip dere boyunca su sıçratarak ona doğru koşmaya başladı. Hamit'in yanına geldiğinde soluk soluğa kalmıştı, hızlıca soluyarak gülümsüyordu.

"Islanmışsın," dedi Hamit gülerek ve hafifçe sırtına vurarak. "Gel yemek ye, karanlık basmadan rahatla. Geceleri burası serin olur."

"Çağlayan!" dedi Yusuf soluk soluğa. "Çok güzel."

"Biliyorum," dedi Hamit.

İlerideki kalın gölgeler arasından bir adam ortaya çıktı. Üstünde deri omuzluklu koyu mavi çizgili bir kazak ve haki şort vardı, Avrupalıların yanında çalışanların giysisi. Ona yaklaşırlarken bacağının arkasından bir cop çıkarıp sallayarak silahlı olduğunu gösterdi. Burnunun dibine geldiklerinde Yusuf adamın yanaklarında gözlerinin altından dudaklarının kenarlarına dek inen ince çapraz yara izleri olduğunu gördü. Yakından giysilerinin eski püskü olduğu, duman ve hayvan pisliği koktuğu anlaşıldı. Gözleri öfkeli ve tüyler ürpertici sapsarı bir ışık saçıyordu.

Hamit selamlamak için bir elini kaldırdı ve selamınaleyküm dedi. Adam yanıt olarak homurdandı ve copunu kaldırdı. "Ne istiyorsunuz?" diye sordu. "Gidin buradan!"

"Biraz ileride kamp kurduk," dedi Hamit. Yusuf onun korktuğunu anladı. "Sorun yok, kardeş. Genç adam çağlayanı görmeye gitti, şimdi de geri dönüyorduk."

"Ne için geldiniz? Bwana sizi burada istemez. Kamp kurmanızdan, çağlayana bakmanızdan hoşlanmaz. Burada sizi istemez," dedi onlara nefretle bakarak.

"Bwana mı?" diye sordu Hamit.

Adam copunu Yusuf'un geldiği yöne doğru uzattı. Alçak bir yapının gölgesini gördüler ve onlar bakarken pencerelerden birinde ışık yandı. Dik dik bakan gözlerini onlara odaklayan adam gitmelerini bekliyordu. Yusuf bu gözlerde sanki görme duyusunu yitirmiş gibi dokunaklı bir şeyler gördüğünü düşündü.

"Ama bizim kampımız epey aşağıda," diye karşı çıktı Hamit. "Onunla aynı havayı bile solumuyoruz."

"Bwana sizden hoşlanmaz," diye yineledi adam sertçe. "Def olun!"

"Bak, arkadaşım," dedi Hamit deneyimli satıcı tavrıyla. "Senin Bwana'na sorun çıkarmayacağız. Bizimle gel, bir çayımızı iç, kendi gözlerinle gör."

Adam birden Yusuf'un anlamadığı bir dilde hızla konuşmaya başladı. Sonra topukları üstünde döndü ve karanlığın içine yöneldi. Bir süre onun arkasından baktılar, sonra Hamit omzunu silkti ve *Gidelim*, dedi. *Bwana'sı bütün dünyaya sahip olduğunu sanıyor herhalde.* Kampa geri döndüklerinde Kalasinga'nın pirinç pişirdiğini ve çay demlediğini gördüler. Hamit bir hurma paketi açtı ve daha sonra közlenmiş ateşe tuttukları kurutulmuş balık dilimlerini paylaştılar. Kalasinga'ya coplu adamı anlattılar.

"Mzungu burada yaşıyor," dedi Kalasinga bir yandan hiçbir sıkılma belirtisi olmaksızın yellenerek. "Güneyden bir Avrupalı, hükümet adına çalışıyor. Jeneratörünü ben onardım. Çok eski, gürültülü bir baş belasıydı. Ona yeni bir tane bulabileceğimi söyledim, pek hoşuna gitmedi. Kırmızıya dönen bir yüzle rüşvet istediğimi söyleyerek bağırıyordu. Küçük bir komisyon, belki... Bunun neresi yanlış? Bu gelenektir. Ama bana pis hamal dedi. Pis hamal, hırsız piç. Sonra ona köpekleri katıldı. Hav! Hav! Büyük dişli, tüylü sürülerce köpek."

"Köpekler," dedi Hamit yavaşça ve Yusuf onun ne demek istediğini biliyordu.

"Evet, büyük köpekler!" dedi Kalasinga ayağa kalkıp hırlayarak ve ellerini açarak. "Sarı gözlü, gümüş kürklü. Müslümanları öldürmek için eğitilmiş. Öfkeli havlamalarını anlayabilirsen, Allah-vallahların etini isteriz diye havlarlar. Bize Müslümanların etini getirin."

Kalasinga şakasından hoşnut, kıkırdıyor ve uyluklarına vuruyordu. Hamit ona adlar taktı : Hayırsız deli, hırsız piç, kıllı kâfir. Ne var ki bunlar Kalasinga'yı yıldırmadı. İki üç dakikada bir havlıyor ve hırlıyor, şimdiye dek daha gülünç bir şey duymamış gibi katıla katıla gülüyordu.

"Kes şu gürültüyü, pis hamal. Yazgını çok zorluyorsun, şu Avrupalının köpekleri üstümüze saldıracak... iki ayaklısı da, kuşkusuz. Kes şunu, kıllı Hintinciri!" dedi Hamit, Kalasinga'yı susturamayınca alıngan bir biçimde.

"Hintinciri! Bana Hintinciri dememen için seni uyarmıştım!" dedi Kalasinga, bir silah ya da sopa için çevresine bakıp, sonunda dumanı tütmekte olan çay demlediği teneke kutuda karar kılarak. "Siz Müslümanlar köpekten bu denli korkuyorsanız, bunda benim ne suçum var? Bu benim soyuma sövmen için yeterli bir neden mi? Bu sözcüğü her söylediğinde bütün ailemi aşağılıyorsun. Bu son olacak!"

Yeniden barış sağlandıktan sonra, uykuya hazırdılar artık. Kalasinga minderini kamyonetin yanına serdi ve Hamit ona yakın bir yere uzandı. Yusuf gökyüzünü görebileceği, Kalasinga'nın rüzgârından uzak kalabileceği ama konuşmalarını dinleyebileceği bir yere yayıldı. Yorgunluk iç çekişleri, mutluluk homurdanmalarıyla yerleştiler ve Yusuf huzurlu sessizlikte uyuklamaya başladı.

"Cennetin böyle olduğunu düşünmek hoş değil mi?" diye sordu Hamit. Su sesiyle yüklü gece havasında yavaş sesle konuşmuştu. "İnsanın düşünebileceğinden çok daha güzel çağlayanlar. Şu gördüğünden bile daha güzel, bir düşün, Yusuf. Dünyadaki suların kaynağını biliyor muydun? Cennetin dört ırmağı. Dört değişik yöne, kuzey güney batı ve doğu, dört yöne akarlar, Allah'ın bahçesini dört bölüme ayırırlar. Her yerde su vardır. Köşklerin altında meyve bahçelerinden, orman kıyılarındaki setli bahçelerden akarlar."

"Bu bahçe nerede?" diye sordu Kalasinga. "Hindistan'da mı? Hindistan'da çağlayanlı birçok bahçe gördüm. Sizin cennetiniz bu mu? Ağa Han'ın yaşadığı yer mi?"

"Allah'ın cenneti yedi katlı," dedi Kalasinga'ya aldırmayıp Yusuf'a dönerek konuşan Hamit. Sesi ağır ağır yumuşuyordu. "Kendisi de yediye bölünmüş olan Cennet Bahçesi yedinci kattır. En büyük olanıdır, Cennet ül Adn. Bin vahşi aslan gibi kükreseler bile kıllı kâfirlerin oraya girmesine izin vermezler."

"Hindistan'da bizim buna benzer yedi, sekiz, hatta daha çok katlı bahçelerimiz var," dedi Kalasinga. "Barbar Moğollar yapmış. Taraçalarda içki âlemi yapar, istediklerinde ava çıkmak için köpeklerini bahçede tutarlarmış. Cennet bu olmalı, öyleyse sizin cennetiniz Hindistan'da. Hindistan kutsal bir yerdir."

"Sen Allah'ı çılgın mı sanıyorsun?" diye sordu Hamit. "Cenneti ne diye Hindistan'a koysun?"

"Evet, ama belki daha iyi bir yer bulamamıştır," dedi Kalasinga. "Asıl bahçenin hâlâ var olduğunu duydum. Dünyada bir yerdeymiş."

"Kâfir! Her çocukça öyküye inanırsın," dedi Hamit.

"Bunu bir kitapta okudum. Kutsal bir kitap. Sen okuma bilir misin, cahil Allah-vallah, Müslüman köpek?"

Hamit güldü. "Öykü, Allah'ın Hazreti Nuh zamanında dünyayı örtmesi için Tufan gönderdiğinde, bahçenin suların ötesinde olduğunu ve bozulmadan kaldığını anlatır. Asıl bahçe belki hâlâ var, ama gürleyen sular ve alev kapısının ardında, insanlar oraya giremez."

"Bahçenin dünyada olduğunun doğru olduğunu bir düşün!" dedi Kalasinga bir sessizlikten sonra. Hamit alaycı bir ses çıkardı, ama Kalasinga aldırmadı. Gürleyen sular ve alev kapısı güç vurgulayan ayrıntılardı. Dindar bir Sih ailesinden geliyordu, büyük Guru'ların yazdıkları aile türbesinin en onurlu yerinde dururdu. Ne var ki babası hoşgörülü bir adamdı, türbenin arkasında Ganesh'in tunç heykelinin, Kurtarıcı İsa'nın küçük bir resminin ve Kuran'ın minyatür bir kopyasının durmasına izin vermişti. Kalasinga gürleyen sular ve alev kapıları gibi ayrıntıların gücünü biliyordu.

"Şey, cennetin dünyada olduğunu söyleyenleri duydum, ama inanmıyorum. Dünyada olsa bile, hiç kimsenin girebileceğini sanmıyorum, hele bir Hintincirinin asla," dedi Hamit kesin bir dille.

İş yapma umudu olan her yerleşim yeri ve köyde durarak yaptıkları dört günlük yolculuktan sonra dağın biraz yukarılarındaki hükümet istasyonu Olmorog'a vardılar. Kamyonet sık sık bozulduğundan yolculukları planlanandan uzun sürdü. Son anlarda Kalasinga kendisini aklamak için bin bir özür buluyordu, ama Hamit onunla şakalaşamayacak denli yorgundu. "Haydi, haydi, gıdaklamayı kes. Bizi oraya götür yeter," dedi. Olmorog gidecekleri son yerdi. Burada bir gün kaldıktan sonra geri döneceklerdi. Bir zamanlar burası saçlarını ve bedenlerini aşıboyasıyla boyayan sığır çobanlarının büyük yerleşim yerlerinden biriydi. İşte tarım istasyonu buraya bu nedenle kurulmuştu. İstasyon örneğinin göçebe savaşçıları kana susamışlıklarından vazgeçip mandıracılık yapmaya kandıracağı düşünülmüştü. Belki de dünyanın bu köşesini değiştirmek için hükümet yetkilendirmesiyle buraya gelen memurun sabırsızlığı yüzünden böyle bir şey olmadı. İnsanlar tarım istasyonunu kendi haline bırakmaktan oldukça mutluydular. Evlerini biraz uzağa taşıdılar ve Olmorog'a yalnızca alışveriş yapmaya gelmeye başladılar.

Hamit genellikle Zanzibarlı bir adam olan Hüseyin ile birlikte oluyordu. Adamın geçimine yetecek bir dükkânı vardı. Dükkânın içinde elle çalışan bir dikiş makinesi vardı ve o da müşterilerine shukalar, sabahlıklar dikiyordu. Duvarın karşısındaki tezgâhın üstünde şeker paketleri, çay kutuları ve başka küçük ticaret malları duruyordu. Hüseyin ince uzun bir adamdı, zorluğa alışkın görünüyordu ve en az dükkânı kadar kuru ve zayıftı. Dükkânın arkasında yaşıyordu, onlara depoda yatak yaptı ve konuşacak birilerini görmekten mutluluk duydu. Akşam dükkânın önünde otururak Zanzibar'ı anlatan Hüseyin'i dinlediler. Hüseyin konuşma gereksinimini giderdikten sonra işten söz ettiler ve ışığın dağlarda batışını sessizce izlediler.

"Buradaki ışığın yeşil olduğunu fark ettiniz mi?" dedi Hüseyin bir süre sonra. "Kalasinga'ya sormanın anlamı yok. O üstürde yağ olmayan ve gürültü çıkarmayan hiçbir şeyi fark etmez. Son planların nedir, arkadaşım? Buraya son geldiğinde bir otobüs alacağını ve dağ köylerine yol açacağını söylemiştin. Bu parlak düşüncene ne oldu?" Kalasin-

ga omuz silkti, ama yanıt vermedi, hatta dönmedi bile. Teneke bir fincandan kendi ürettiği ve yanında getirdiği ispirtolu içkisini yudumluyordu. Çevresinde başkaları varken genellikle içmezdi, ama Yusuf onun görünürde kimse olmadığı zamanlar büyük şişesinden hızla büyük yudumlar aldığına tanık olmuştu.

"Ama sen, genç adam, Yusuf, sen bir bak! Işığı fark ettin mi?" diye sordu Hüseyin. "Şu güzel görünüşünle bir gün genç kadınları çıldırtacaksın. Benimle Unguja'ya gel, seni kızımla evlendireyim. Işığı fark ettin mi?"

"Evet," dedi Yusuf. Dağda giderlerken değiştiğini görmüştü ve bu konudan konuşmak en az Zanzibar hakkında konuşmak kadar hoşuna gidiyordu. Hüseyin'in Zanzibar hakkında söylediklerini dinlerken birden bu görkemli yeri görmek için oraya gidebileceğini düşünmüştü.

"Sen ona kızını önerirsen söyleyeceğin her şeye evet der," dedi Hamit gülerek. "Ama çok geç, biz onu kızımızla nişanladık. Bunu sana söylememiş miydim, Hüseyin?"

"İğrençsin. Kızın daha on yaşında," dedi Hüseyin.

"On bir," dedi Hamit. "Evlenmek için iyi bir yaş."

Yusuf alaya alındığını bilse de bu konuşmalardan rahatsız oldu. "Niye yeşil? Şu ışık."

"Dağ yüzünden," dedi Hüseyin. "Göllere kadar gidersen dünyanın dağlarla çevrili olduğunu görürsün, dağlar gökyüzüne yeşil bir gölge verir, gölün öteki yanındaki dağlar dünyanın köşesidir. Oranın arkasında hava bela ve hastalık kokar ve orada yaşayan yaratıkları bir tek Allah bilir. Biz yalnızca doğuyu ve kuzeyi biliriz, doğunun en uzak noktasında Çin var, kuzeyde ise Gog ve Magog'un surları. Batı karanlıkların, cinlerin ve vahşilerin yurdudur. Allah, Yusuf peygamberi cinlerin ve vahşilerin topraklarına gönderdi. Belki seni de gönderir."

"Göllere hiç gittin mi?" diye sordu Yusuf.

"Hayır," dedi Hüseyin.

"Ama başka her yere gitmiştir," dedi Hamit. "Bu adam evinde oturmaktan hoşlanmaz."

"Hangi Yusuf?" diye sordu Kalasinga. Hüseyin ışığı ve gölleri anlatırken kıkırdamış ve pişmiş kelle gibi sırıtmış, peri masalı zamanı di-

ye çığlık atmıştı, ama peygamberlerle ve cinlerle ilgili öykülere dayanamadığını biliyorlardı.

"Mısır'ı açlıktan kurtaran Yusuf peygamber," dedi Hüseyin. "Onu duymadın mı?"

"Batıdaki karanlığın arkasında ne var?" diye sordu Yusuf, Kalasinga'nın alınganlıkla gıdaklamasına neden olarak. Mısır'daki açlık öyküsünü dinlemeyi umuyordu, öyküyü bilse de bir kez daha duymak istiyordu.

"Bu toprakların nerelere uzandığı bilinmiyor," dedi Hüseyin. "Ama burasının sonuna beş yüz yıllık yürüyüşle ulaşılabileceğini duymuştum. Yaşam Çeşmesi burada, adalar kadar büyük gulyabaniler ve yılanlarca korunuyor."

"Cehennem de orada mı?" diye sordu Kalasinga bildik alaycılığına dönerek. "Ve Allah'ınızın size söz verdiği işkence odaları da orada mı?"

"Bunu senin bilmen gerekir," dedi Hamit. "Oraya sen gideceksin."

"Kuran'ı çevireceğim," dedi Kalasinga birden. "Swahili diline," diye ekledi öbürleri gülmeyi keserlerken.

"Arapçayı bir yana bırakalım," dedi Hamit, "Kiswahili bile konuşamıyorsun."

"İngilizcesinden çevireceğim," dedi Kalasinga sertçe.

"Neden bunu yapmak istiyorsun?" dedi Hüseyin. "Şu ana dek daha iyi bir şey söylediğini duymadım. Niye bunu yapmak istiyorsun?"

"Taptığınız Allah'ın siz aptal yerlileri nasıl ağız kalabalığına getirdiğini göstermek için," dedi Kalasinga. "Bu benim haçlı seferim olacak. Orada neler yazıldığını anlayabiliyor musunuz? Belki biraz, ama aptal yerli kardeşlerinizden çoğu hiçbir şey anlamıyor. İşte bu yüzden sizler aptal birer yerlisiniz. Şey, anlasaydınız, belki de Allah'ınızın ne kadar katı olduğunu görürdünüz. Ve ona tapmak yerine yapacak daha iyi şeyler bulurdunuz."

"Vallahi!" dedi artık hoşnutsuz görünen Hamit. "Senin gibi birinin Onun hakkında böyle affedilemez bir biçimde konuşmasının uygun olduğundan kuşkuluyum. Belki de birisinin bu kıllı köpeğe bir ders vermesi gerekiyor. Dükkânda konuşmalarımızı dinlediğin bir gün neler söylediklerini aptal yerlilere anlatmayı düşünüyorum. Şu senin kıllı kıçını anında ateşe verirler."

"Yine de ben Kuran'ı çevireceğim," dedi Kalasinga kesin bir dille. "Yalnızca birer bilgisiz Allah-vallah bile olsalar birlikte yaşadığım insanları önemserim. Bu yetişkin insanların inanacağı bir din mi? Belki ben Allah'ın ne olduğunu bilmiyorum, ya da onun binlerce adını ve milyonlarca sözünü anımsamıyorum, ama tapınacak kadar büyük olmadığını biliyorum."

Tam bu anda un ve tuz almak için bir kadın dükkâna geldi. Belinde bir giysi, boynunda ve omuzlarında iri boncuk zincirleri vardı. Göğüsleri açıktaydı. Kalasinga'nın yanına yaklaşmasını, istek gürültüleri çıkarmasını, açlıkla ağzını şapırdatmasını ve iç çekişlerini fark etmedi. Hüseyin onunla kendi dilinde konuştu ve o da uzata uzata, hareketler yapa yapa yanıt verirken neşeyle sırıttı. Hüseyin de burnundan fısıltılar çıkara çıkara onunla güldü. Kadın gittikten sonra Kalasinga kadınla ilgili düşlerini ballandıra ballandıra anlatarak şehvet övgülerini sürdürdü. "Ah şu vahşi kadınlar, sığır pisliği kokusunu duydunuz mu? Şu memelerini gördünüz mü? O denli tombullardı ki içim ezildi!"

"Çocuk emziriyor. Yeni doğan çocuğundan söz ediyordu," dedi Hüseyin. "Allah'ımızın katı olduğunu söylüyor, Ona inandığımız için bizimle dalga geçiyorsun, sonra da insanlara vahşi diyorsun."

Kalasinga aldırmadı. Hamit'in kışkırtmasıyla cinsel serüvenlerini anlatmaya başladı. Genellikle gülünç şeyler üzerinde duruyordu. Güzel bir kadının öyküsünü anlattı. Günlerce dil döktükten sonra onu evine almayı kabul etmişti, ama eve geldiklerinde erkek olduğu anlaşılmıştı. Sonra aracılık yapan yaşlı kadının öyküsü. Sonunda para ödeyeceği fahişenin o olduğu ortaya çıkmıştı. Sonra evli bir kadınla ilişkisi, boynuzlanmış koca beklenmedik bir anda kapıda belirince az daha en yaşamsal uzvunu yitirecekti. Sesini yumuşatarak, bedenini oynatarak ve uzuvlarını ayırarak bütün rolleri oynuyordu. Kendisini oynamaya başlayınca sakalını sıvazlıyor, türbanını düzeltiyor, kafası tek bir şeye çalışan eylem arayışındaki sınır tanımaz cenap rolüne geçiyordu. Hamit kaburgalarını tuta tuta, arada bir zorlukla soluyarak katıla katıla gülüyordu. Kalasinga, Hamit'in dayanamadığını bildiği sahneleri yineleyip durarak ona işkence ediyordu. Yusuf anlatılanlara suçlulukla gülüyordu, çünkü Hüseyin bu tip konuşmalardan hoşlanmaz görünüyordu, ama Hamit'in komik bir acıyla debelenmesine dayanamıyordu.

Sonraları, gece iyiden iyiye çöktükten sonra esnemelerle sık sık kesilen konuşmaları giderek daha yavaş sesli ve kasvetli olmaya başladı.

"Önümüzdeki günler beni korkutuyor," dedi Hüseyin yavaşça. Hamit yorgunca iç çekti. "Her şey karmakarışık. Bu Avrupalılar çok kararlı, dünyanın iyiliği için savaşırken bizi ezip geçecekler. Burada iyi bir iş yaptıklarını sanıyorsan yanılıyorsun. Onların niyeti ticaret değil, toprakları ele geçirmek. Her şeyiyle... biz de içinde olmak üzere."

"Hindistan'ı yüzyıllardır yönetiyorlar," dedi Kalasinga. "Siz uygar bile değilsiniz, aynı şeyi nasıl yaparlar? Güney Afrika'da bile insanları öldürüp toprağı ele geçirmelerinin nedeni altın ve elmas. Burada ne var ki? Tartışıp çekişeccekler, onu bunu çalacaklar, birkaç önemsiz savaşa girecekler, yorulduklarında ise çekip gidecekler."

"Düş görüyorsun, arkadaşım," dedi Hüseyin. "Dağlardaki en güzel toprakları aramızda nasıl bölüştürdüklerine bir bak. Burasının kuzeyindeki dağlardaki en vahşi insanları bile sürüp topraklarını aldılar. Sanki çocuk kovalarmış gibi onları uzaklaştırdılar, önderlerini canlı canlı gömdüler. Yalnızca hizmetçi yapabilecekleri insanların kalmasına izin verdiler. Bir iki çatışma, sonra mülkiyet sorunu çözümlendi. Buraya yalnızca ziyaret için mi gelmiş gibiler? Sana söyleyeyim, kararlarını vermişler. Bütün dünyayı istiyorlar."

"Öyleyse, kim olduklarını öğrenin. Şu metal yeme ve yılan öykülerinden başka haklarında ne biliyorsunuz? Dillerini, gerçek öykülerini biliyor musunuz? Peki onlarla nasıl başa çıkabileceksiniz?" dedi Kalasinga. "Homurdanıp durmak, bunun neresi iyi? Aynen böyleyiz. Onlar bizim düşmanlarımız. Bu da bizi birleştiriyor. Onların gözünde bizler birer hayvanız ve uzun bir süre bu düşüncelerini değiştiremeyeceğiz. Niye bu denli güçlü olduklarını biliyor musunuz? Çünkü yüzyıllardır dünyayı yiyip bitiriyorlar. Sizin homurdanmanız onları durdurmaz."

"Onları durdurmak için bildiğimiz hiçbir şey yok," dedi Hüseyin doğrudan.

"Sen de onlardan korkuyorsun," dedi Kalasinga tatlılıkla.

"Korkuyorum, haklısın... ama yalnız onlardan değil. Her şeyimizi yitireceğiz, yaşama biçimimizi de," dedi Hüseyin. "Ve bu genç insanlar bizden daha çok şey yitirecek. Bir gün bütün bildiklerimize tükür-

melerini sağlayacaklar ve onlara kendi yasalarını ve dünya görüşlerini ezberletecekler, tek kutsal sözcük gibi. Bizim hakkımızda yazmaları gerekirse, ne yazacaklar? Köle yaptık diyecekler."

"Öyleyse onlarla başa çıkmayı öğren," diye bağırdı Kalasinga. "Ve şu söylediklerin, şu önümüzdeki tehlikeler doğruysa, bunları niye bu dağ başında söylüyorsun?"

"Nereye gidip söylemeliyim?" diye sordu Hüseyin, Kalasinga'nın öfkesine gülümseyerek. "Zanzibar'a mı gideyim? Orada da köleler köleliği savunuyor."

"Bırakın şu kasvetli konuşmaları," diye karşı çıktı Hamit. "Şu sürdürdüğümüz yaşamın neresi güzel? Bu korkutucu beklentiler dışında da dert yok mu başımızda? Her şeyi Allah'a bırakalım. Belki işler değişecek, ama güneş yine doğudan yükselip batıdan batacak. Bırakalım şu kasvetli konuşmaları."

Uzun bir sessizlikten sonra Hüseyin, "Hamit, şu senin dolandırıcı ortağın bugünlerde ne yapıyor?" diye sordu. "Bugünlerde başına hangi aptallığı sardı?"

"Kim," dedi Hamit huzursuzca. "Ne diyorsun sen?"

"Kim mi? Kim olduğunu yakında öğrenirsin. Senin ortağın! Geçen gidişinde öyle dememiş miydin? Zamanı gelince bu adam seni öyle bir temizleyecek ki sana gömleklerini dikecek iğne iplik bile kalmayacak," dedi Hüseyin küçümseyerek. "Sana talih getireceğini söylersin. Sana hiçbir risk olmadığını söyler. Buna kuşku yok. İstiyorsan ipek ceketlerini şimdiden ısmarla. Ve sonra bir gün risk doğar ve geriye dönemezsin. Kötü talih, iş böyledir. Nasıl olduğunu bilirsin. Şimdiye dek kaç kişinin yaşamını mahvetti? Seni ödeyemeyeceğin kadar borçlandırır, sonra da her şeyini elinden alır. O böyle çalışır, demek istediğimi çok iyi biliyorsun."

"Bugün neyin var senin?" diye sordu Hamit. "Dağ başında şu yeşil ışığın altında yaşamaktan olmalı." Yusuf, Hamit'in rahatsız olduğunu ve sinirlenmeye başladığını algılayabiliyordu. Sıkıntılı ve edilgin görünüyordu, Yusuf'a şöyle bir baktı.

"Senin ortağın hakkında neler duyduğumu biliyor musun?" diye sürdürdü Hüseyin. "Borcunu ödeyemeyenlerin kızlarını, oğullarını rehine olarak alıyormuş. Kölelik günlerinde olduğu gibi. Onurlu insanın yapacağı iş değil bu."

"Yeter artık, Hüseyin," dedi Hamit, Yusuf'a bakacakmış gibi dönerek. Kalasinga da bir şeyler söyleyecek gibi oldu, ama Hamit elini sallayarak onu susturdu. "Bırak istediğim aptalca hataları yapayım. Sen yoksa... şu yaptığını... yaptıklarımızı... daha iyi mi sanıyorsun? Nasıl daha iyi olur? Çalışırız, riske gireriz, halkımızdan uzak yaşarız... ve hep fare gibi yoksul ve korkak kalırız."

"Efendimiz diyor ki-" diye başladı Hüseyin, Kuran'dan bir alıntı yapmaya hazırlanarak.

"Boş ver şimdi," dedi Hamit incelikle ve neredeyse yalvarırcasına.

"Bir gün yakalanacaktır," diye üsteledi Hüseyin. "Bütün bu kaçakçılık ve dolandırıcılıkların sonu iyi değildir ve sen de bu işlerin ortasında kalacaksın."

"Kardeşinin söylediklerini dinle," dedi Kalasinga, Hamit'e. "Belki biz varlıklı insanlar değiliz, ama en azından yasalara ve birbirimize saygılıyız."

Hamit güldü. "Evet, ne soylu filozoflarız biz! Yasaları ne zaman keşfettin, adi herif? Kimin yasasından söz ediyorsun? En basit iş için bizden istediğin paraya bak, buna yasalara bağlı yaşamak mı diyorsun?" Tavırları ve ses tonuyla gerilim anının geçtiğini belirtmeye çalışıyor, konuşmanın bu daha neşeli konuya kaymasını istiyordu. "Her neyse, buradaki genç adama kötü örnek olmayalım."

Yusuf o sıralarda on altı yaşındaydı ve genç adam sözü kulaklarına en az uzun boylu ya da filozof sözcükleri gibi soylu geldi. Bir palyaço gibi davranarak hoşnutluğunu gösterdi. Adamlar onun ahmaklığına güldüler. Ve borç aldığı adamın zararını karşılamak için oğlunu rehin bırakan adamla ilgili konuşma güvenle atlatıldı. Ne var ki Yusuf, Hüseyin'in Hamit ile ilgili söylediklerinden bir şeyler anladığını düşündü. Başarı konusundaki umutsuzluk, Aziz Amca'nın yolculuğuyla gerginlikle ilgilenmesi, kendine güvensizlikten söz etmesi, başarısızlık beklentisi. Yusuf yasak depodaki mırıldanmaları ve saklanan mallardan gelen magendo kokusunu anımsadı. Hamit'in mırıldanmaları dua olmalıydı.

8

Kasabaya dönmelerinden birkaç gün sonra Aziz Amca geldi. Her zamanki gibi alayına davulcu ve borazancı önderlik ediyor, onların arkasından da Muhammed Abdullah geliyordu. Güneşin batmaya başladığı, esintideki ve yapraklardaki nemin yükseldiği akşam saatlerinde döndüler. Yusuf onları gören ilk kişiydi, başta havada bir rahatsızlığın farkına vardı, sonra ortalığı bir toz dumanı kapladı, davul ve borazanın gümbürtüleri duyulmaya başladı. Ayak sürüyen yorgun yürüyüş kolunu görmek için beklemek istedi, ama gidip ev halkını uyarmanın daha doğru olacağını düşündü.

Birçok sıkıntı ve tehlikeleriyle zor bir yolculuk olduğu ortaya çıktı. Kimi kötü anlar olmasına karşın kavga çıkmamıştı. İki yaralı vardı, birini aslan ısırmış, diğerini yılan sokmuştu. Her ikisi de bakılmaları için göl kıyısındaki küçük bir kasabada Aziz Amca'nın bu iş için iyi para verdiği bir ailenin yanına bırakılmışlardı. Dediğine göre bu aileyle daha önce iş yapmamıştı, ama bu adamlara iyi bakacaklarına inanıyordu. Hamallardan ve bekçilerden çoğu çeşitli zamanlarda hastalanmıştı, ama Allah'a şükür, bunlar iç kesimlere yapılan yolculuklarda sık sık rastlanan normal durumlardı ve ciddi sayılmazlardı. Muhammed Abdullah bir gece yağmur sularının oluşturduğu bir dereye düşmüş ve omzunu incitmişti. Aziz Amca'nın dediğine göre iyileşiyordu, ama hâlâ acı içindeydi ve bunu saklamaya çalışıyordu. Bu üzüntülere karşın işleri iyi gitmişti. Aziz Amca her zamanki gibi sakin görünüyordu. Banyo yapıp üstünü değiştirdikten ve koku süründükten sonra onun aylardan beri yolda olan bir adam olduğuna inanmak zordu.

"Irmakların üst bölgelerinde alışveriş çok iyiydi," demişti Aziz Amca. "Irmakta çok zaman geçirmedik aslında. Bölge yine satıcıların yağmasına uğramadan önce, gelecek yıl Marungu'ya döneceğiz. Avrupalılar çok yakında orayı kapatacaklar, Belçikalılar. Giderek göllere yaklaştıklarını duydum. İş yapmaktan anlamayan beceriksiz yoksullar. Onlar hakkında bir şeyler duydum. Hepsinin kötü işadamı olduğu belliyse de, İngilizler ve Almanlar daha iyi. Bu kez değerli mallar getirdik."

Bütün bunlar Hamit'in kulağına müzik gibi geldi ve Aziz Amca'yla işbirliğini kanıtlama isteğiyle konuşmasını Arapça sözcüklerle süsledi. Malların istiflenmesini denetlerken sürekli gülümsüyor ve hayranlıkla homurdanıyordu. Aziz Amca'nın yok pahasına elde ettiği çuvallarca mısır Hamit'e bırakılıyordu, ama zamk, fildişi ve altın trenle kıyıya taşınacaktı. Daha önceden gelen kauçuk kasabadaki bir Yunan tüccara çoktan satılmıştı. Akşam olunca Hamit, Aziz Amca'yı malları denetlemesi için depolara götürdü, sonra defterleri inceleyerek, kazançlarını hesaplayarak oturdular.

Aziz Amca uzun kalmadı. Evinde dinlenip ramazanı geçirmek için kıyı şeridine dönmek niyetindeydi. Ay bitmeden malları elden çıkarması hamallarına yeni yıl ve bayram hazırlıkları için zamanında para ödeyebilmesini sağlamıştı. Gidiş gününde Muhammed Abdullah hâlâ kendisinde değildi, ama alay istasyona yöneldi. Yusuf'a eşlik etmesi söylenmedi. Gitmeden kısa bir süre önce Aziz Amca onu yanına çağırdı ve bir avuç dolusu para verdi.

"Ne olur ne olmaz," dedi. "Gelecek yıl döneceğim. Senden beklenileni başarıyla yerine getirdin."

İÇ KESİME YOLCULUK

1

Aziz Amca'nın gelişi, Hamit'i sevindirmişti. Yolculuk öyküleri onu heyecanlandırmış ve herkesi ufuğun ötesindeki korkutucu büyük dünya ile ilişkilendirmişti. Rakamlar da sevindiriciydi ve Hamit'in dükkânında bırakılan mallar ona iyi talihi yakalama fırsatı vermişti. Hamit başarısından şeytanca bir zevk duymak için her zaman geceyi beklemiyordu ve kimi kez kapıyı kapatmayarak hayvan derisi kokusunun bahçeyi doldurmasına yol açıyordu. Yusuf hintkeneviri ve hasır çuvalların orada yığılmış olduğunu görüyordu; bu çuvallar arasından Aziz Amca'nın gezisi sırasında ulaştırılan mısır çuvalları ile geveze Bachus'un kamyonuyla getirdiği bohçaları tanıyordu. Hamit'in ganimeti çevresinde dolandığını, paketleri saydığını ve kendi kendine konuştuğunu görüyordu. Yusuf'u açık kapının önünde dururken görünce, yüzünden bir panik dalgası geçti, bunu birden rahatlama ve kuşku dalgaları izledi. Boş bir yoğunlaşma bakışıyla kaşlarını çattı, sonra kurnaz bir biçimde güldü ve dışarı çıktı.

"Burada ne arıyorsun? İşin yok mu? Bahçeyi temizledin mi? Meyveleri topladın mı? Öyleyse seni kasabaya yollayacağım. Beni izlemeni kim söyledi, ha? Torbaların içinde neler olduğunu öğrenmek istiyorsun, değil mi? Bir gün öğrenirsin," dedi bir yandan depo kapısına asma kilidi takarken. "Allah'a şükür, iyi bir yolculuk oldu. Herkese şans getirdi. Bir şey mi istiyordun? Niye ortalıkta dolaşıyorsun?"

"Ben," diye başladı Yusuf, ama Hamit onu dinlemeyerek öne doğru yürüdü ve Yusuf'un onu izlemesini bekledi.

"Şey, bir şey aramıyordun, değil mi? Şimdi Hüseyin'in söyleyeceklerini duymak isterdim. O bir dağda kıt kanaat yaşamayı seçti diye bir

şeyler kazanmak isteyen her insanın günah işlediğini düşünüyor. Ha, sen de oradaydın! Çok zengin olayım demiyorum, ama burada yaşayıp çalışırken bir şeyler de kazanabilirim. O hasta, hülyalı bir adam gibi davranmak istiyorsa, bu kendi bileceği bir iş. Duydun onu, o büyük idealisti. Duydun, değil mi?"

"Evet," dedi Hamit'in saldırganlığından rahatsız olan Yusuf. Çuvallarda gerçekten ne olduğunu merak ediyordu. Ne var ki Hamit'in onun bildiğini düşündüğünü sezdiğinden sormak için gönülsüzdü. İçlerinde değerli bir şeyler olduğunu kestiriyor, Hamit'in deposunda gözden uzak tutulduğunu düşünüyordu.

"Ailene iyi bir yaşam sağlamak için çalışmanın neresi günah?" diye sordu Hamit, Hüseyin'i küçümsemek için sesini yükselterek. "Ya da onların kendileri gibi insanların içinde yaşamalarına uğraşmanın günah neresinde? Bunda ne yanlışlık var? Soruyorum sana. Bütün istediğim aileme küçük bir ev yapmak, çocuklarıma iyi eşler bulmak ve uygar insanların arasında camiye gidebilmek. Eğer bu çok değilse, komşularımla ve arkadaşlarımla akşamları oturup bir fincan çay içmek ve dostça söyleşmek de istiyorum... Hepsi bu! Bir adam öldürmek istiyorum mu dedim? Ya da insanları köleleştirmek mi istiyorum dedim? Ya da suçsuz bir adamı soymaktan mı söz ettim? Kendi halinde bir şeyler yapmaya çalışan küçük bir dükkâncıyım. Allah biliyor, çok az şey kazanıyorum. Bugünlerde Avrupalılara takmış. Herkesi nasıl ele geçireceklermiş, filan. Nasıl acımasız katillermiş, güvendiğimiz herkesi ve her şeyi nasıl yok edeceklermiş. Bu konuşmalardan sıkıldı mı bana işimi öğretmeye kalkıyor. Sana onun hakkında bir iki şey anlatırdım, ama kafam rahat yaşamak istiyorum. Tek sorun bizim filozof Hüseyin'e vahşiler arasında bir iblis gibi yaşamak yetmiyor. Ona kim böyle yaşa dedi ki? Ama ona bir şey söylemeye kalk, hemen dinsel bir söylev çeker ve Kuran'dan sureler okumaya başlar. Efendimiz bize dedi ki! Duydun onu."

Hamit kızgınca soluyarak sözlerini düşündü. *Estağfurullah*, diye mırıldandı, Allah affetsin ve Kitap'a karşı saygısız gibi göründüğünden korkarak titredi. "Kitap'tan alıntı yapmanın bir zararı olduğunu sanmıyorum, ama o bunu kini yüzünden yapıyor, dindarlığından değil. Ah hayır, Allah'ın sözlerinden bir zarar geleceğini söylemiyorum. Şu

çılgın Kalasinga Kuran'ı çeviriyor! Bu çeviride konuşacak olan ev yapımı içkiler. Umarım Allah onun dinsiz ve deli bir adam olduğunu algılar ve ona acır." Hamit anımsadıkları karşısında mutlulukla kıkırdadı.

"Kuran bizim dînimizdir ve içinde iyi ve ahlaklı bir yaşam için gereksindiğimiz her türlü bilgelik vardır," dedi sanki birisini görmeyi beklermiş gibi başını havaya kaldırarak. Yusuf da yukarı baktı, ama Hamit alıngan bir tıslamayla onun dikkatini kendisine vermesini istedi. "Ama kuşkusuz bunun anlamı Kuran'ı öteki insanları utandırmak için kullanacağımız demek değildir. O bizim rehberimiz ve eğitim kaynağımızdır. Kitap'ı her fırsatta, özellikle de içinde bulunduğumuz ramazan ayında okumak gerekir. Bu kutsal ayda, her iyi davranışın öteki zamanlara göre sana iki kat sevap kazandırır. Miraç gecesinde Kadiri Mutlak bunu Peygamberin kendisine söylemiş. O gece Peygamberimiz, kanatlı at Burak'ın sırtında Mekke'den Kudüs'e götürülmüş ve oradan da Kadiri Mutlak'ın huzuruna çıkarılmış ve O, Peygamberimize İslamın yasalarını buyurmuş. Ramazanın oruç ve dua ayı olduğu, özveri ve gönül onarımı ayı olduğu söylenmiş. Varlığımızın en gerekli zevkleri su, yiyecek ve duyumsal tutkunluklarımızdan vazgeçmek dışında Allah'a olan bağlılığımızı nasıl gösterebiliriz? İşte bizi hiçbir şeyden vazgeçmeyen vahşiler ve puta tapanlardan ayıran budur. Ve sen bu ayda Kuran'ı okursan, okudukların doğrudan Yaradan'a gider ve sana büyük sevap kazandırır. Ramazan ayında her gün oturup bir saat Kuran okumalısın."

"Evet," dedi Yusuf geri çekilerek. Söylevinin sonlarına doğru Hamit birden ortaya çıkan dindarlığına Yusuf'un tümüyle uymasını istermiş gibi bir havaya girmişti. Yusuf, akıl hocasının son darbeyi vurmasından önce kaçmayı düşündü, ama yeterince hızlı davranamadı.

"Şimdi düşündüm de," dedi Hamit ciddi ve kuşkulu görünerek, "seni pek Kuran okurken görmedim. Bu dalga geçilecek bir şey değil. Cehenneme filan mı gitmek istiyorsun? İkindi namazını kıldıktan sonra bugün birlikte Kuran okuyacağız."

İkindi zamanı geldiğinde Yusuf açlık ve yorgunluktan zayıf düşmüştü. Orucun ilk üç gününün en kötüsü olduğunu düşünüyordu, bıraksalar günün büyük bölümünü bir ağacın gölgesinde sessizce uzanarak geçirebilirdi. Birkaç gün geçtikten sonra bitmez tükenmez saatleri

yemeksiz ve susuz geçirmeye alışır, en azından gün ışığına dayanabilirdi. Bu acıya dağların serinliklerinde katlanmanın kolay olacağını düşünmüştü, ama burada da kolay değildi. Kıyı sıcağında uyuşmuş bedeninden sıyrılmanın bir yolunu bulmuştu; kendini yorgunluğa bırakıyor ve donmuş bir uysallık durumuna ulaşabiliyordu. Serin hava onu ayakta tutuyor, bir tür hipnotize edilmiş sersemlik konumuna girebilecek kadar zayıf düşürmüyordu. Ve öğleden sonra Hamit'le buluşmasının kendisine aşağılanma getireceğini biliyordu.

"Okuyamam da ne demek?" dedi Hamit.

"Böyle söylemedim," diye karşı çıktı Yusuf. Söylemek istediği, Aziz Amca ile çalışmak için gönderildiğinde Kuran'ı okumayı bitirmemiş olduğuydu. Annesi ona abeceyi ve ilk üç basit sureyi okumayı öğretmişti. Yedi yaşındayken yeni taşındıkları kasabada din eğitimi için öğretmene gönderilmişti. Yavaş öğreniyorlardı. Öğretmen çocukların derslerini çabucak bitirmelerini istemiyordu. Bir çocuk Kuran'ı başta sona başarıyla okursa, bu öğretmen için her ay biraz daha para yitirmek demekti. Bir çocuğun en azından beş yıl çalışmaları sürdürmesi beklenirdi. Bu hem öğretmen hem öğrenciler için uygundu. Çocuklar öğretmen için evi temizlemek, odun taşımak, sağa sola koşturmak gibi birçok iş yaparlardı. Erkek çocuklar fırsat buldukça dersi asar ve genellikle dayak yerlerdi. Kızların yalnızca ellerinin ayasına vurulur ve terbiyeli olmaları istenirdi. *Kendine saygı göster, başkaları da sana saygı gösterecektir. Bu hepimiz için doğrudur, ama özellikle kadınlar için doğrudur. Onurun anlamı budur*, diye anlatırdı öğretmenler. Her zaman böyle olurdu ve küçük kızlar ve oğlanlar öğretmenin arka bahçesindeki mindere oturup önceden sezilebilir bir gönülsüzlük ve sabırla derslerini çalışırlardı. Bu arada Yusuf derslerini bitirebilir, yaşıtları ve kendinden büyükler arasında onur kazanabilirdi. Ne var ki gönderilmişti.

Halil ona sayıları öğretmişti, ama hiçbir zaman Kitap'ı okumaları gerektiğini söylememişti. Camiye gittiklerinde Yusuf iyi idare ediyordu. Uzun dualarda dikkati dağılıyor, Kitap'ın bilmediği bölümlerinin okunması gerekirken öteki okuyucuların gürültülerine anlamsız uğultularla eşlik etmeye zorlanıyordu, ama kendisini hiç küçük düşürmemişti. Ayrıca yanında oturanların da aynı dar boğazlardan geçip geçmediklerini gözetleyecek denli yakışıksız da davranmamıştı. Hamit ile

oturduklarında bu umutsuz köşeden uğuldayarak kurtulma şansının olmayacağını biliyordu. Hamit, Yasin'i sırayla sesli olarak okuyarak başlamalarını önerdi. Yusuf, Kitap'ı açtı ve Hamit'in kuşkulu bakışları altında sayfaları çevirmeye başladı.

"*Yasin*'in nerede olduğunu bilmiyor musun?" diye sordu.

"Bitirememiştim," dedi Yusuf. *Sikuhitimu.* "Okuyabileceğimi sanmıyorum."

"Okuyamam da ne demek?" dedi Hamit korkmuş ve sarsılmış bir biçimde. Ayağa kalkmış ve Yusuf'tan uzaklaşmıştı, korkuyla değil ama felaket getiren iğrenç bir şeyden uzaklaşır gibi. "Miskin! Seni zavallı çocuk! Bu doğru değil! Şu evde sana okumayı öğretmediler mi? Nasıl insanlar bunlar?'

Başarısızlığı ve onursuzluğuyla utanan Yusuf derince iç çekti. O da ayağa kalktı, yerde diz çökmekten rahatsız olmuştu. Aç ve yorgundu, bu durumu izleyeceğini bildiği dramaları yaşamak istemiyordu, ama başına geleceklerden duyduğu utanç kadar korkmuyordu.

"Maimuna!" diye bağırdı Hamit sanki acı içindeymiş gibi. Yusuf, Hamit'in de oruçtan etkilendiğini, oturup sakince dersleri ve görevleri konusunda konuşabileceğini düşünmeye başlamıştı. Ne var ki birden isteriye kapılıp bağırmaya başlamıştı. "Maimuna! Gel, gel buraya! Haydi! Çabuk gel."

Maimuna gelirken hâlâ beline bir kumaş sarıyordu, gözleri uykudan sulanmış olsa da Hamit'in bağırışı karşısında kaygılı görünüyordu.

"Kimwana, çocuk Kuran okumasını bilmiyor!" dedi Hamit çılgınca kadına bakarak. "Annesi, babası yok, Allah sözcüğünü bile bilmiyor!"

Sanki bunu uzun süredir bekliyorlarmış gibi onu adamakıllı sorguya çektiler. Hiçbir şeyi saklamaya çalışmadı. Bu konuda Hanım ne demişti? Nasıl bir kadındı? Bilmiyordu, onu hiç görmemişti. Dindar biri değil miydi? Hiç duymamıştı. Tüccar, Yusuf'u camiye gitmeye zorlamıyor muydu? Hayır, tüccar onu hiçbir şeye zorlamıyordu, dükkânda çalışması için kendi başına bırakılmıştı. Dua etmezse Yaratıcı'sına çıplak gideceği aklına gelmemiş miydi? Hayır, gelmemişti, Yaratıcı da pek aklına gelmezdi. Allah'ın sözünü bilmeden nasıl namaz kılıyordu? Kasabaya indikleri cuma günleri dışında namaz kılmazdı. Ne pis

işti! Acı çığlıkları yükselirken çocuklar da olaya tanık olmak için geldiler : Babası gibi şişman ve neşeli, neredeyse on iki yaşına girmiş Asha; annesi gibi kıvırcık saçlı ve parlak tenli Ali ve çok ağlayıp ablasından ayrılmak istemeyen en küçükleri Suda. Utancı karşısında inildeyen koroya katılmak için geldiler. Maimuna sanki zonkluyormuş gibi elini şakağına dayadı. Hamit acımayla başını salladı. "Zavallı çocuk! Zavallı çocuk! Evimize nasıl bir acı getirdin," dedi. "Bunlar kimin aklına gelirdi?"

"Kendini suçlama," dedi Maimuna sözleri arasında yavaşça inleyerek. "Nasıl bilebilirdik ki?"

Dehşet kreşendoları doruğa vurmuşken, "Kendini kötü hissetme," dedi Hamit, Yusuf'a. "Bu senin hatan değil. Suçlu olan bizleriz, çünkü senin bilip bilmediğini incelemedik. Aylardır bizimlesin..."

"Ama amcan seni nasıl bu durumda bırakabildi?" dedi Maimuna utancı paylaşırmış gibi bakarak.

Bir kere şunu bil ki o senin amcan değil, diye düşündü Yusuf kendi kendine; Halil'i anımsadı ve gülümsemesini bastırmak için çabaladı. Onları iniltileriyle baş başa bırakıp gitmeyi istedi, ama bir yetersizlik duygusuyla orada çakılıp kaldı. Onların şok ve dehşet gösterisinden tiksinmişti. Bu ona planlanmış ve saçma bir gösteri gibi gelmişti.

"Kıyıdan gelenlerin, bizlerin kendimize neden waungwana dediğimizi biliyor musun?" diye sordu Hamit. "Ne anlama geldiğini biliyor musun? Onurlu insanlar demektir. Biz kendimize böyle deriz, özellikle de şeytanlar ve vahşiler arasında. Niye böyle deriz? Bize bu hakkı Allah verir. Biz onurluyuz, çünkü kendimizi Yaradan'a sunarız, ona karşı sorumluluklarımızı biliriz. Onun yazdıklarını okuyamaz, yasalarını izleyemezsen şu ağaçlara ve kayalara tapanlardan farkın kalmaz. Bir hayvandan çok farklı olmazsın."

"Evet," dedi Yusuf çocukların güldüğünü görünce büzülerek.

"On beş oldun mu?" diye sordu Hamit sesini yumuşatarak.

"Geçen recep ayında on altı oldum. Dağa gitmeden önce."

"Öyleyse yitirilecek zaman yok. Kadiri Mutlak'ın gözünde sen şimdi yetişkin bir adamsın ve Onun yasalarına karşı sorumlusun," dedi Hamit yeniden kurtarıcı rolüne soyunarak. Gözlerini kapattı ve uzun bir dua mırıldandı. "Çocuklar, bakın ona. Görüntüsünden ders

çıkarın," dedi sonunda Yusuf'u parmağıyla göstererek. *Esrardan uzak dur, sana yalvarıyorum. Benim başıma gelenlerden ders çıkar.*

Hamit'e dik dik bakarak, "Bırak da çocuklarla Kuran okuluna gitsin," dedi Maimuna sertçe. "Sanki birisini öldürmüş gibi bu kadar üstüne gitme."

2

Ona kabul ettirdikleri onursuzluktu. O ramazan ayının her öğleden sonrasında Yusuf çocuklarla birlikte öğretmenin evine gitti. Oradaki en yaşlı öğrenci oydu ve öbür çocuklar çılgın bir süreklilikle onu alaya alıyorlardı. Sanki onlardan bu isteniyordu ve böyle davranmak dışında bir seçenekleri yoktu. Kasabadaki tek caminin imamı olan öğretmen ona sevecenlik ve yakınlık gösteriyordu. Her gün evde fazladan çalışan Yusuf çabucak öğreniyordu. Başlangıçta onu iten utancıydı, ama sonraları bu gelişen yeteneğinden hoşlanmaya başladı. Sanki daha azını beklemiyormuş gibi öğretmeni onu sürekli yüreklendiriyordu. Yusuf her gün camiye gitti, uzun süredir savsakladığı Allah'a kendisini sundu. İmam bir güven ve beğeni belirtisi olarak öbürlerinin önünde ona küçük işler veriyordu. Onu ya dinsel toplantıda okumayı düşündüğü bir kitap ya da tespih ya da tütsü yakıcı almaya gönderiyordu. Kimi kez Yusuf'u sorularla bezdiriyor, yeni öğrendiklerini sergilemeye özendiriyordu; bir keresinde ondan dama çıkıp ezan okumasını istedi. Hamit başlangıçta bu işten hoşnut göründü, tansık benzeri dönüşümden söz etti ve Allah'ın bu kurtuluşta kendisinin ve karısının payını unutmayacağını söyledi. Yusuf'un ateşi ramazan bittikten sonra bile sönecek gibi görünmedi. İki ay içinde Kuran'ı baştan sona okudu ve yeniden başlamaya hazır göründü. İmam onu bir cenazede ve bir doğum töreninde görev yapmaya çağırdı. Yusuf okula ve camiye gitmek için evdeki ve dükkândaki işlerini savsaklamaya, imamın verdiği kitapları okuyabilmek için geç saatlere dek oturmaya başladı. Bir süre sonra Hamit bu yeni dindarlık karşısında endişelenme belirtileri gösterdi. Bunu aşırılık olarak değerlendiriyordu. Böyle şeyleri bu denli ileri götürmeye gerek yoktu.

Çeşitli buluşmalarında bu düşüncelerini açtığı Kalasinga farklı görüşteydi. "Bırak da çocuk kazanabileceği erdemi kazansın," dedi. "İçimizdeki bu duygular uzun sürmez. Kısa sürede dünya bizi günah işlemeye ve kötülük yapmaya kışkırtır. Yine de din arı, doğru ve güzel bir şeydir. Sen böyle ruhsal şeyleri bilmeyebilirsin, ama biz doğulular bu konuda uzmanızdır. Sen günde beş kez yeri öpen ve ramazanda ölümüne aç kalan aptal bir tüccarsın yalnızca. Meditasyon ya da üstünlük ve bunun gibi şeylerden anlamazsın. Yaşamda pirinç torbalarından ve meyve sepetlerinden daha değerli şeyler olduğunu düşünmesi iyi, ama yalnızca Allah'ın öğretilerine dönebilmesi çok yazık."

"Ama bütün bunlar çocuk için çok fazla değil mi?" dedi Hamit, Kalasinga'nın kışkırtmasına aldırmayarak.

"Bir çocuk değil," dedi Kalasinga. "Neredeyse delikanlı oldu. Onu bozmak istiyorsun. Şu güzel görünüşüyle onu Allah'ın belası bir güçsüze çevirebilirdin."

"Çekici bir çocuk," dedi Hamit bir süre sonra. "Ama erkekçe. Biliyorsun, görünüşüyle hiç ilgilenmiyor. Birisi onun güzelliğinden söz ederse ya kaçar ya da konuyu değiştirir. Böylesine masum! Her neyse, şu erdem ve din konusunda neler diyordun? Böyle konuları ben bilmiyorsam, senin gibi yağlı bir maymun nasıl bilir? Siz gorillere ve sığırlara tapınırsınız ve dünyanın oluşumuyla ilgili çocukça öyküler anlatırsınız. Senin çevremizdeki şu dinsiz insanlardan bir farkın yok. Kıyamet günü kıllı kıçının cehennem ateşinde cızırdadığını düşününce kimi zaman senin için üzülüyorum, Kalasinga."

"Senin çöl Allah'ın günahların için sana işkence ederken, Allahvallah, ben cennette önüme çıkanı düzüyor olacağım," dedi Kalasinga neşeyle. "Sizin Allah'ınıza göre her şey günah. Her neyse, belki de delikanlı yalnızca öğrenmek istiyor. Sizin şu saçma şeylerinizle tıka basa doldurulmaktan yakında patlar. Eğer kafasında bir beyin varsa simdi hamura dönmek üzeredir. Sizin ondan bütün istediğiniz oturup yalan öykülerinizi dinlemesi ve pazarda satılması için işe yaramaz ekmek meyvesini toplaması. Böylesine bir işkenceye bir maymun uğrasa, o bile dine sığınır. Onu bana gönder de, İngilizce okumasını ve onarım işi yapmasını öğreteyim. En azından dükkâncılıktan daha yararlı bir yetenek kazanmış olur."

Hamit, Yusuf'un başka şeylerle ilgilenmesi için elinden geleni yaptı, hatta bahçe kurma düşüncesini bile yeniden canlandırdı, ama aynı zamanda Kalasinga'nın yaptığı öneriden de söz açtı. Böylece Yusuf kimi öğleden sonralarını Kalasinga'nın atölyesinde dizinde bir tahta ile eski lastiklerden birinin üzerine oturup batı dilinde okuma yazmayı öğrenerek geçirmeye başladı. Sabahları evde işini yaptı, öğleden sonraları Kalasinga'ya gitti, akşama doğru camiye giderek yatsı namazına dek orada kaldı. Bu planlı yaşam başlangıçta çok hoşuna gitti, ama birkaç hafta içinde camiyle ilgili yalanlar uydurup Kalasinga'nın yanında daha uzun kalmaya başladı. Sözcükler onun için bir anlam taşımasa da artık ağır ağır yazmaya ve Kalasinga'nın verdiği kitabı okumaya başlamıştı. Başka şeyler de öğrendi : Lastik değiştirmeyi, arabaları temizlemeyi, akü doldurmayı, pasları silmeyi. Kalasinga ona motorun gizlerini açıkladı ve Yusuf bu konuda bir şeyler kaptı, ama Kalasinga'nın karışık boru ve kayışları büyülü bir biçimde yaşama döndürmesini izlemek daha eğlenceliydi. Kalasinga'nın yıllar önce ayrıldığı ama geri dönmeye can attığı Hindistan, çocukluk yıllarını geçirdiği *Güney Afrika hakkında birçok şey duydu. Güney akıl hastanesi gibidir. Her tür zalim fantezi orada yaşama geçer. Sana şu Afrika'da doğan Avrupalı piçler hakkında bir şeyler anlatayım. Deli herifler. Yalnızca vahşi ve zalim değiller, kafaları da karışıktır. Sıcak güneş Hollandalı beyinlerini çorbaya çevirmiştir.* Yusuf arabaların itilmesine yardım etti, kamp ocağında eski bir teneke içinde çay demlemeyi öğrendi. Yedek parça almak için gönderildi, geri döndüğünde Kalasinga'nın fırsatı içki içerek değerlendirdiğini gördü. Kalasinga'nın keyfi yerindeyse azizler, savaşlar, aşk tutkunu tanrılar, görkemli kahramanlar ve bıyıklı haydutlar hakkında öyküler anlatır, Yusuf da bir kutunun üstüne oturup alkışlayarak dinlerdi. Genellikle öykülerdeki rolleri de oynar, kimi kez Yusuf'tan sessiz bir prens ya da korkudan sinmiş bir saldırganı canlandırmasını isterdi. Çoğunlukla önemli ayrıntıları anımsayamaz, neşeli bir etki uğruna duruma uyarlar ve asıl öyküyü saptırırdı.

Geceleri Yusuf, Hamit ve onun arkadaşlarıyla birlikte taraçada otururdu. Kahve sunması, su taşıması ve zaman zaman da şakaların odak noktası olması için orada hazır bulunması istenirdi. Yerdeki lambanın çevresinde bir daire oluşturacak biçimde minderlere otururlardı. Dağ geceleri soğuk olduğunda ya da yağmur yağdığında konuklara şal-

lar getirirdi. Yaşı ve konumu gereği gruptan biraz geride duran Yusuf onların Mrima ve Bagamoyo, Mafia adası ve Lamu, Acemistan ve Şam ve bir dizi öbür büyülü yer hakkındaki masallarını dinlerdi. Kimi kez seslerini alçaltırlar ve birbirlerine sokulurlar, eğer yakınlarına gelmeye çalışırsa Yusuf'u kışkışlarlardı. Daha sonra Yusuf konukların gözlerinin heyecan ve şaşkınlıkla büyüdüğünü ve sonunda yüzlerinde kahkahalar patladığını görürdü.

Bir gece Mombasalı bir adam onlarla kalmaya geldi ve daha önce hiç kimsenin adını duymadığı Rusların ülkesinde on beş yıl geçirdikten sonra yurduna dönen amcasının öyküsünü anlattı. Witu'da görevli bir Alman subayının hizmetindeyken oraya gitmiş, İngilizler Almanları kovana dek de kalmıştı. Alman subay ise, bu Rusların ülkesindeki Petersburg adlı bir kentte ülkesinin elçiliğinde diplomat olarak çalışmak için Avrupa'ya dönmüştü. Tüccarın amcasıyla ilgili anlattıkları şeyler inanılacak gibi değildi. Bu Petersburg kentinde güneşin gece yarısına dek parladığını söylemişti. Soğuk olduğunda bütün sular buz tutuyor, ırmakların ve göllerin üzerindeki buz katmanları o denli kalın oluyordu ki üstünde tepeleme yüklü öküz arabaları bile sürülebiliyordu. Rüzgâr her zaman esiyor, kimi kez şiddetli buz ve taş fırtınalarına dönüşüyordu. Geceleri rüzgârın içinden iblislerin ve cinlerin haykırışları duyuluyordu. Seslerini sıkıntı içindeki çocuk ve kadınların seslerine benzetiyorlardı. Onların yardımına gitmeyi göze alanlar geri dönmüyorlardı. Denizin bile donduğu kışın en şiddetli haftalarında vahşi köpekler ve kurtlar kent caddelerinde dolanıyor ve önlerine çıkan her şeyi, insanları, atları yiyordu. Ruslar, Almanlar gibi uygar değil, demişti amcası. Yolculukları sırasında bir gün uğradıkları küçük bir kasabadaki çoluk çocuk dahil herkesin körkütük sarhoş olduklarını görmüşlerdi. *Sikufanyieni maskhara*, uyukluyorlardı. Onların yabanilikleri amcayı acaba İslam yurdunun sınırını oluşturan Gog ve Magog ülkesine mi geldim kuşkusuna kaptırmıştı. Ne var ki onu bir sürpriz, belki de sürprizlerin en büyüğü bekliyordu. Rus ülkesinde yaşayanların çoğu Müslümandı! Her kasabada! Tatarlar, Kırgızlar, Özbekler! Bu adları duyan olmuş muydu? Amcanın yaşadığı şaşkınlığı bu insanlar da paylaşmıştı : Afrika'da kara derili insanların içinde Müslümanlar bulunduğunu hiç duymamışlardı.

Maşallah! Şaşırdılar ve Mombasalı tüccarı ayrıntıları anlatması için sıkıştırdılar. Evet, amcası Buhara, Taşkent ve Herat kentlerine gitmiş, buralarda yaşayanların yaptığı olağanüstü güzellikteki camileri, yeryüzünde cenneti andıran bahçeleri görmüştü. Herat'ın en güzel bahçelerinde uyumuş, bir gece aklına durgunluk verebilecek denli kusursuz bir müzik sesi duymuştu. Mevsimlerden güzdü, her yerde kasımpatılar açmış, bağlar toplanmayı bekleyen tatlı üzüm salkımlarıyla dolmuştu; üzümler o denli tatlıydı ki yeryüzünde yetiştirildiklerine inanmak neredeyse olanaksızdı. Topraklar o denli temiz ve parlaktı ki orada yaşayanlar hiç hastalanmıyor ya da yaşlanmıyordu.

Bize yalan söylüyorsun, diye bağırdılar. Böyle yerlerin bulunduğu doğru olamaz.

Doğru, dedi tüccar.

Doğru olabilir mi? diye sordular inanmayarak. Yalnızca bizi kandırmaya çalışıyorsun. Peri masallarıyla aklımızı karıştırıyorsun.

Ben de amcama böyle söyledim, diye yanıtladı tüccar. Kuşkusuz daha kibarca. Böyle öyküler nasıl doğru olabilir?

Amcan ne dedi? diye sordular.

Ant içerim ki doğru, dedi.

Öyleyse, böyle yerler var, diye iç çektiler.

Daha sonra, dedi tüccar, dev dalgaları olan Hazar adlı bir denizden geçmişler. Öbür kıyıda topraktan kara bir yağın çıktığını, şeytan ülkesinin bekçileri gibi suyun içinde metal kuleler durduğunu görmüş. Gökyüzünü alev kapıları gibi ateş köpükleri dolduruyormuş. Dağlardan ve vadilerden geçerek, o ana dek gördüğü en güzel ülkeye, Herat'tan bile güzel bir ülkeye ulaşmışlar. Bu ülke meyve bahçeleri, çiçek bahçeleri, gümbürdeyen derelerle çevriliymiş, insanlar bilgili ve uygarmış, ama doğa onları savaş ve hile tutkunu yapmışmış. Buralarda hiç barış olmazmış.

Bu toprakların adı ne? diye sordular ona.

Tüccar uzun bir süre sustu. Kafkasya, dedi sonunda biraz duraksayarak. Sonra amcam Şam topraklarına, oradan da doğrudan Mombasa'ya geldi, dedi tüccar çabucak; böylece onu adlar hakkında daha çok sorgulayamadılar.

3

Yusuf akşamları adamlardan duyduğu öyküleri çocuklara anlatıyordu. Oyunlarından ve ortalıkta istedikleri gibi aylak aylak dolaşmaktan sıkıldıklarında onun odasına geliyorlardı. Onlarla imamın evine gitmeye zorlandığından bu yana çocuklar daha rahat davranıyorlardı. Başlangıçta odasının özel olması hoşuna gidiyordu, ama yalnızlığı arttıkça hapishaneye benzemiş, Halil'i ve onunla geçirdiği günleri özlemle düşünmeye başlamıştı. Kimi kez küçük çocuklar minderin üstünde kavga eder, heyecanla çığlık atar ya da Yusuf'un üstüne atlarlardı. Onu öyküler anlatmaya kışkırtan ve konuşurken yüzüne istekle bakan Asha'ydı. Ötekiler ona yaslanır ya da elini tutarlardı, ama Asha onu görebileceği bir yere otururdu. Eğer çağrılırsa, gelene dek sürdürmemesi için üstelerdi. Bir öğleden sonra, önceki gün başladıkları ama bitiremedikleri öykünün sonunu dinlemek için tek başına geldi. Karşısında oturarak istekle dinledi.

"Yalan söylüyorsun," diye çığlık attı bittiğinde yaşlı gözlerle.

Kafası karışan Yusuf yanıt vermedi ve kız birden öne doğru eğilip omzuna vurdu. Onun ötekilerin yaptığı gibi boğuşmak isteyeceğini düşünerek kıza doğru uzandı, ama kız kendi isteğiyle kollarına atıldı. Kız uzun bir iç çekişle kucağına kıvrıldı ve Yusuf onun soluğunu göğsünde duyumsadı. Yusuf paniği atlatınca kızın tombul bedeninin gevşemeye başladığını algıladı ve birkaç dakika öylece uzandılar. Yusuf uyanmaya başladı ve kız fark edecek diye utandı.

"Birileri gelecek," dedi en sonunda.

Bunun üstüne kız yere atladı ve kahkaha attı. Yalnızca bir çocuk, diye düşündü. Kız neler olduğunun farkına bile varmamıştı. Bunun kötülük neresindeydi? Çocuklara göz kulak olması bekleniyordu, o da çocuklardan biriydi. Böylece kollarını yeniden açtı ve kız küçük bir mutluluk çığlığıyla kollarına atıldı.

"Bana şu kentteki bahçeleri bir daha anlat," dedi kız.

"Hangi kent?" dedi Yusuf kımıldamaktan korkarak.

"Hani geceleri müziğin geldiği," dedi kız gözleri üzerine dikili bir biçimde gülerek. Yanında debelenerek onu yeniden uyandırdı.

"Herat," dedi. "Yolcu bir gece bahçedeyken bir kadının şarkı söy-

lediğini duymuş ve sesten büyülenmiş."

"Niye?"

"Bilmiyorum. Belki de sesi çok güzeldir. Ya da o ana dek bir kadının şarkı söylediğini hiç duymamıştır."

"Adı neydi?"

"Bir tüccar."

"Bu bir ad değil." Yusuf onun yumuşak, tombul omzunu okşarken, "Bana adını söyle," dedi kız sürtünerek.

"Adı Abdülrezak'tı," dedi. "Bu sözleri söyleyen amcası değildi. Amca yüzyıllar önce Herat'ta yaşamış ve burasının güzelliğiyle ilgili şiirler yazmış bir şairden alıntı yapıyordu."

"Nereden biliyorsun?"

"Yeğeni öyle dedi."

"Niye bu kadar çok amcamız var?'

"Onlar bizim amcamız değiller," dedi Yusuf gülerek ve onu daha sıkıca kavrayarak.

"Sen de tüccar olacak mısın?" diye sordu. Sesi kıkırdamaya hazırlanır gibi aşırı biçimde yükselmişti.

Ne zaman kız yalnız gelse böyle kollarına yatıyor, Yusuf da başlangıçta onu sessizce tutuyor, korkuturum diye kımıldamaktan ya da ona dokunmaktan çekiniyordu. Tereyağı gibi kokması biraz tiksinmesine yol açıyor, ama sürtündüğünde kızın yumuşak bedeninin sıcaklığına dayanamıyordu. Yanında yatarken kız ellerini öpüyor, kimi kez parmak uçlarını emiyordu. Yusuf ne kadar uyandığını görmesin diye sürekli bacaklarını oynatıyordu, ama kızın ne gördüğünden ya da ne yaptıklarını anlayıp anlamadığından emin olamıyordu. Yalnız başına kaldığı sessiz saatlerde kendinden nefret ediyor ve bu ortaya çıkarsa olacaklardan korkuyordu. Kızın gelişlerine son vermek için provalar yapıyor, ama bir şey söyleyemiyordu.

İlk kuşkulanan Maimuna oldu. Asha, kardeşlerini Yusuf'un odasından uzak tutmak için çok istekliydi ve onlar da gidip annelerine yakınmışlardı. Kadın bir keresinde üstlerine gelmiş ve Asha'yı kovalamıştı. Yusuf'a bir şey söylememiş, ama kapının önünde durarak kızgınca gözlerini dikmişti. Bundan sonra Yusuf'a soğuk davranmaya ve o çocukların yanındayken tetikte olmaya başlamıştı. Yusuf ortalıktay-

sa Asha gözlerini yere indirdi ve bir daha onun odasına gelmedi. Hamit onu yanından ayırmamaya çalışıyor, ama Maimuna kadar korkutmuyordu. Hamit'e ne anlatıldığını merak ediyor, ama adamın alaycı sözlerinden onun ciddi ciddi evliliği düşündüğünü korku içinde kestiriyordu.

4

Kısa bir süre sonra ve kararlaştırılan zamanda, Aziz Amca yeni bir kervanla geldi. Önceki yıl ile karşılaştırıldığında bu çok daha büyük bir kervandı. Hamal ve bekçilerin sayısı kırk beşe ulaşmıştı, kuşkuşuz geçen yüzyılın başlarında küçük prensleriyle yolculuğa çıkmış köyleri andıran kabarık kervanlarla karşılaştırılamazdı, ama bir tüccar için oldukça büyüktü. Yanına daha çok hamal almak için Aziz Amca gelirinin bir bölümünü öteki tüccarlara ipotek ettirmek zorunda kalmıştı. Hamallar oldukça fazla mal taşıyorlardı ki bunun için Aziz Amca hiç yapmadığı bir şey yapmış, Hintli tefecilerden büyük oranda borç para almıştı. Demir gereçler vardı : Hindistan'dan gelen çapalar ve baltalar, Amerikan bıçakları ve Alman asma kilitleri. Ve değişik türde kumaşlar : patiska, kaniki, beyaz pamuk, bafta, muslin, kikoi. Ayrıca düğmeler, boncuklar, aynalar ve yine armağan olarak kullanılabilecek öteki süs eşyaları. Hamit alayı görüp tefecileri duyduğunda birden üşüttü. Gözleri sulandı ve neredeyse anında sinüsleri tıkandı. Güçlü bir zonklama kafasının içindeki güçlü yankılar dışında her şeyi boşalttı. Hâlâ girişimin bir ortağıydı ve iş başarısızlığa uğrarsa bütün malı mülkü tefecilerin olacaktı.

Muhammed Abdullah hâlâ kervanın önderiydi. Ünlü bir mganga tarafından ağrılı bir biçimde yerine oturtulmasına karşın sağ omzu hâlâ tümüyle iyileşmemişti. Acı, alışıldık debdebeli özgürlüğüyle değneğini sallamasını önlüyordu ve bunun sonucu olarak yürüyüşü eski kibir ve gözdağından bir şeyler yitirmişti. Başın dik duruşu ve geriye atılmış omuzlar şimdi bir abartı gibi görünüyor, dolayısıyla ona gülünç bir hava veriyordu. Geçmişte saldırganlığı ayrım gözetmez bir tehlike oluştururdu, şimdi kendini beğenmiş bir adamın tutumuna benziyor-

du. Konuşması bile biraz değişmişti; çoğunlukla sıkıntılı ve dalgın bir biçimde konuşuyordu. Aziz Amca onu yok sayıp işiyle baş başa bırakmadan önce onunla incelikli bir biçimde konuşuyordu.

Hamalların sayısındaki artış Muhammed Abdullah'ın kendisine yardım etmesi için bir ustabaşı görevlendirmesine neden olmuştu. Mwene adlı adam Morogoro'dan gelmişti ve yolculuğun ilk günlerinde çok az konuşmuştu; uzun boylu ve güçlü görünümlü biriydi. Yırtıcı olarak ün yaptığından ona Simba Mwene (Aslan Mwene) adı verilmişti ve o da bu adı hak ettiğini gösterirmiş gibi çevresine dik dik bakıyor, adamların arasında sinsi sinsi dolaşıyordu. Bu kez yolculuğa Yusuf da katılacaktı. Aziz Amca onunla neşeli ve gülücükler içinde konuşmuş, ona yanında güvenebileceği birisine gereksinim duyduğunu söylemişti. "Burada kalamayacak kadar büyüdün," demişti. "Burada kalırsan şeytana uyar, kötü arkadaşlar edinirsin. İşlerime bakacak keskin zekâlı bir adam arıyorum." Yusuf bu övgüler karşısında şaşırdı, ama gitmesini Hamit'in istediğini anladı. Kendisi hakkında konuştuklarına tanık olmuştu. Aziz Amca'nın Arapçaya kayması, Hamit'in de onu izlemesi yüzünden konuşmaların bir bölümünü kaçırmıştı. Ne var ki Hamit'in taraçada Aziz Amca'ya kendisinin dünyayı tanıması gereken gergin ve zor bir çocuk olduğunu söylediğini duymuştu.

"Gergin ve zor bir çocuk," diye yinelemişti. "Ya onu yanında götür, ya da evlendir. Geçen ay on yedisine girdi. Bir bak, ne kadar da büyüdü. Burada yapacağı bir şey yok."

Ayrılmadan önceki gece bir fırtına koptu. Sabah toz bulutlarını ve kuru çalıları yollarda ve açıklık yerlerde savuran güçlü rüzgârlarla başladı. Gün ortasına doğru toz güneş ışığını loşlaştıracak denli kalınlaşmıştı ve her şeyin üstünü bir kum katmanı kaplamıştı. Öğleden sonra rüzgâr birden dindi ve her şeyin üzerine büyük bir sessizlik çöktü; en gürültücü sesler kalın toz kümelerinden geliyordu. Konuşmayı denediklerinde ağızlarına kum doluyordu. Sonra yeniden rüzgâr çıktı, bu kez beraberinde evlere ve ağaçlara çarpan, hâlâ açıkta olanları sırılsıklam eden sağanak yağmur getirdi.

Dakikalar içinde yağmur sesi sürekli bir taşkınlığa döndü, ancak bir ağacın çatırdaması ya da uzaktan gelen bir gök gürlemesi sırasında kesintiye uğradı. Hamallar ve mallar dağıldılar, bağırış çağırışlara bakı-

lırsa birilerinin canı yanmıştı. Gündüz zamanı yer kararmaya başlayınca hamallar Allah'ın adını andılar ve acıma dilenerek Muhammed Abdullah'ı kızdırdılar.

"Allah sizin gibi hayvanlara ne diye acısın ki?" diye bağırdı; dediklerini yalnız yanındakiler duyabiliyordu. "Bu yalnızca bir fırtına. Niye böyle davranıyorsunuz? Ah, güneşi bir yılan yemiş!" diyerek kalçalarını aptal bir kadınsılıkla salladı. "Ah, kötü talih! Bir felaket kehaneti! Ah, peşimize iblisler takılacak! Kötü büyüyü dağıtmak için niye şarkı söylemiyorsunuz? Ya da iğrenç bir büyücü tozu yutmuyorsunuz? Hiç büyü bilmiyor musunuz? Niye bir keçi kesip midesini okumuyorsunuz? Sizin kafanız iblislere, cinlere takılmış. Bir de kendinize onurlu adamlar deyip bir havalar veriyorsunuz. Haydi, bir şarkı söyleyin de kötü büyü dağılsın."

"Ben Allah'a güvenirim," diye bağırdı Simba Mwene. "Buradaki herkes korkmuyor."

Muhammed Abdullah yağmurun altında durarak ona uzun uzun baktı. Sanki Simba Mwene'nin söylediklerini ve konuşurken takındığı tavırları dikkatle sindiriyordu. Sonra dikkatli bir iğneleme bakışıyla gülümsedi ve başını salladı. Fırtına boyunca neşeyle tepinen Muhammed Abdullah eski günlerine dönmüş gibiydi. "Haydi, haydi," diye bağırıyordu hamallara. "Kıçlarınıza değneğimi vurmamı istemiyorsanız biraz sakinleşin. Seyide bakın. Onun yitireceği şeyler hepinizden fazla. Sizin hiçbir işe yaramayan sefil yaşamlarınızdan başka neyiniz var? Onun malı mülkü var, öteki insanların ona güvenerek bıraktığı malı mülkü var. Kendisininki kadar sizin iyiliğinizi de düşünüyor. Allah ona iş yapma becerisi vermiş. Dönmesi gereken güzel bir evi var. Bu kadar yitireceği şey varken hamile bir tavuk gibi ortalıkta ciyaklarken gördünüz mü onu? İblis! Eğer şimdi aklınızı başınıza toplayıp bütün paketleri güven altına almazsanız üzerinize yüzlerce iblis, binlerce ifrit salacağım. Haydi!"

Yağmur gece iyice çökene dek dinmedi ve o arada evler çöktü, hayvanlar fırtınayla azan göllere sürüklenip boğuldular. Ahırların çatıları uçtu, alandaki ekmekağaçlarından biri yere devrildi. Güvercin evlerinin hiç zarar görmemesi bir tansık, dedi Hamit. Hamal ve bekçiler ortalığı düzeltmek için ellerinden geleni yaparlarken bahçedeki fırtına lambaları söndürülmedi. Adamlar neşeyle gevezelik ederek, şakalaşarak, birbir-

lerine bağırarak çalıştılar. Çevrelerindeki karışıklık ve yıkım hakkında çığlıklar attılar, ama bu yüzden çok endişelenmiş gibi görünmediler.

Sabahleyin her şey hazır olduğunda Aziz Amca işareti verdi. "Haydi," dedi. "Yola koyulalım." Mnyapara omzundaki acıya karşın dikleşerek ve soylu bir insanın övüngeçliğiyle başını kaldırarak öne düştü. Eski ağırbaşlılığıyla yürümesinin zor olduğunu o da biliyordu, ama Allah'a şükür, iş verdiği ayaktakımına ve önlerinden geçtikleri kirli vahşilere yeterince yüklenebiliyordu. Bu kervanın önemli farklılığının göstergesi olarak davul ve siwa'ya iki borazancı eşlik ediyor, böylece küçük bir orkestra müzik çalıyordu. İlk sesi duyulan siwa oldu, uzun saygıdeğer notaları bütün insanların içini kutsal nostalji duygusuyla doldurdu ve öteki enstrümanların katılmasıyla yola koyulan yolcuların yürekleri kabardı.

Korkmuş ve kaygılı görünen Hamit gidişlerini taraçadan izledi. Yusuf, Hüseyin'in Hamit hakkında söylediği şeyleri düşündü ve şimdi Hamit'in de bunları düşünüp düşünmediğini merak etti. Yusuf, dağlara çekilmiş Hüseyin'in yukarılardan onlara baktığını ve çılgınlıklarına baş salladığını düşledi. Hamit'in iki küçük oğlu yanı başındaydı, ama ortalıkta ne Maimuna ne de Asha vardı. Kalasinga da yoktu, Yusuf onun izlemeye geleceğini düşünmüştü. Onu görmeye gidip yolculuktan söz etmişti ve Kalasinga yolculuğun önemi konusunda söylev çekmiş, onu alışılmadık öğütlere boğmuştu. *Haftada bir kulağına bir damla yağ koymayı unutma, bu böceklerin ve solucanların yumurtalarını bırakmalarını önler.* Yusuf son ana dek onun kamyonetiyle üstlerine doğru geldiğini, sonra geçerlerken dışarı atlayıp selam verdiğini düşledi. Önemli anlarda Kalasinga hep selam verirdi. Hamalların onun türbanına ve örgü sakalına ne kadar güldüklerini anımsayınca, belki de ortalıkta görünmemekle iyi yaptı diye düşündü Yusuf.

Yolculuğun ilk günü çok yol gitmediler, kasabadan iyice uzaklaşmakla yetindiler. Karışık geceden sonra hamallar yorgunluklarını homurdanarak gösterdiler, ama Muhammed Abdullah bağırma ve gözdağıyla onları yürütmeyi başardı. Öğleden sonra durumu değerlendirmek ve gereken önlemleri almak için kamp kurdular. Fırtına toprağı nemlendirmiş ve çökertmişti, toprak yumuşak ve sulu gözüküyordu. Berrak ışıkta çalılar ve ağaçlar parıldıyor, avlaklardan cansız çatırtı ve

sanki toprak yeniden canlanmak istiyormuş gibi endişeli kımıltı gürültüleri geliyordu. Kıyısı hayvan izi kaynayan küçük bir gölün yakınında konaklamışlardı.

Başlangıçta Yusuf üstünde durmadığı kimi nedenler yüzünden Aziz Amca'dan uzak durarak hamallar arasında gizlenmeye çalıştı. Ne var ki yürüyüşün hemen başlarında Muhammed Abdullah onu arattı ve tüccardan enseye bir tokat ve dostça bir gülümseme kazanacağı yürüyüş kolunun sonuna gönderildi. Aziz Amca'nın ona verdiği görevlerden yerinin burası olduğunu çok geçmeden anladı. Bu ilk öğleden sonra durduklarında Aziz Amca'nın isteklerini karşıladı. Minderini yaydı ve ona su getirdi; sonra yakınlarda bir yere yerleşerek yemeğin hazırlanmasını bekledi. Aziz Amca yanındakilerin keyifleri karşısında dalgın görünüyor, sanki toprakların her özelliği onun dikkat ve incelemesi için oluşmuş gibi sakince çevreyi süzüyordu.

Kamp kurulur kurulmaz mınyapara Aziz Amca'nın yanına geldi ve minderin öbür köşesine oturdu. Çevreden gözlerini isteksizce ayırarak, "Bu topraklara baktığın zaman," dedi Aziz Amca, "özlemle doluyorsun. Çok saf ve aydınlık. Belki de burada yaşayanların hastalık ve yaşlanma nedir bilmediğini düşünürsün. Ve onların günleri mutluluk ve bilgelik arayışıyla doludur."

Muhammed Abdullah kıkırdadı. "Yeryüzünde cennet varsa burasıdır, burasıdır, burasıdır," diye alaycı biçimde şarkı söyleyerek Aziz Amca'yı gülümsetti.

Kısa süre sonra Arapça konuşmaya başladılar; değişik rotaların erdemlerini tartışırken kolları değişik yönleri gösteriyordu. Yusuf düzgünce yığılmış malların, küçük ateşlerin ve kişisel eşyalarının çevresinde toplanmış insan kümelerinin arasından geçerek kampı dolaştı. Burada oldukları şu birkaç saat içinde kampları küçük bir köy görünümü almıştı. Kimisi çayını paylaşmayı önererek, kimisi ise daha az kibar önerilerde bulunarak onu yanına çağırdı. En büyük kalabalık Simba Mwene'nin çevresindeydi; o, çuvalların üstüne yayılmış, çevresindekiler ise öne doğru eğilmiş, onun Almanlar hakkında anlattığı öyküleri dinliyorlardı. Onların katılıkları ve amansızlıklarından hayranlıkla söz ediyordu. Ne kadar yalvarılırsa yalvarılsın ya da düzelme sözü verilirse verilsin her yasa çiğnemeyi cezalandırırlar, diyordu.

"Biz eğer bir suçlu aman dilerse ve özellikle ceza çok ağırsa onu cezalandırmakta zorlanırız. İnsanlar gelip yalvaracak, af dileyeceklerdir ve hepimizin acı çekecek sevdiklerimiz vardır. Ne var ki bu Alman için geçerli değil. Ceza ne denli ağırsa, o da o denli kararlı ve affetmez olur. Ve cezalandırması hep serttir. Sanırım ceza vermeyi seviyorlar. Bir kez cezan belirlendi mi, istersen dilin şişene dek yalvar, Alman o kuru ve utanmaz yüzüyle önünde öylece duracaktır. Senden sıkıldı mı, bil ki cezana katlanmaktan başka seçeneğin kalmamıştır. İşte bütün işlerini böyle yapıyorlar. Hiçbir şeyin onları kandırmasına izin vermezler."

Alacakaranlık iyiden iyiye çökünce havayı su ve yiyecek arayışıyla göl yakınlarına gelen hayvanların böğürtü ve haykırışları doldurdu. Yusuf korku ve huzursuzluktan uyuyamadı. Aç hayvanlar yalnızca sıçrama uzaklığında gürleyip kulak tırmalarken gecenin bu saatinde bu serin dağ başında olmaları inanılmazdı. Mal yığınlarının arkasına siperlenmiş bekçiler dışında herkes uyuyor gibiydi. Belki de uyumuyorlardır, diye düşündü Yusuf, yalnızca rahatsız edici sessizlikleri içinde uzanıyorlardır.

5

Yüksek dağdan düzlüklere indikçe bastıkları topraklar her gün biçim değiştirdi. Topraklar çoraklaştıkça yerleşim yerleri azalıyordu. Birkaç gün içinde yaylaya inmişlerdi ve yürüyüş kolunun her adımıyla toz ve kum bulutları kalkıyordu. Çevreye yayılmış bodur çalılıklar sanki işkenceye uğramış gibi korkutucu biçimler almıştı. Bu kaba topraklara girerken hamallar keyiflerini yitirmeye başlamışlar, şarkı söylemez olmuşlardı. Uzaklarda büyük hayvan sürüleri gördüklerinde canlandılar ve hayvanların türleri konusunda sert tartışmalara girdiler. Bu ilk günlerde Yusuf'un midesi bozuldu, bedeni yorgunluk ve ateşle sızladı. Bileklerine ve kollarına dikenler batmış, derisi böcek ısırıklarıyla kaplanmıştı. Bu denli sert iklimde herhangi bir şeyin nasıl yaşamayı sürdürebildiğini merak ediyordu. Geceleri hayvanların çığlıkları uykusunu karabasana döndürüyor, böylece sabahları uyandığında gece boyunca uyuyup uyumadığından ya da yalnızca korkuyla sinmiş bir biçimde

uzanıp uzanmadığından emin olamıyordu. Yine de ovalara yayılmış kimi yerleşim yerlerine ve insanlara rastlamışlardı. İnsanlar tıpkı çalılıklar gibi pörsümüş ve zayıf görünüyorlardı. Aziz Amca iyi niyet gösterisi ve bilgi edinebilmek amacıyla geçtikleri her yerleşim yerine küçük bir armağan bırakılması buyruğunu vermişti.

Yusuf, Aziz Amca'ya neden seyit denildiğini anlamaya başlıyordu. Her şeye karşın sakin görünmeyi başarıyor, her gün belirli saatlerde beş kez namazını kılıyor ve mutlu ilgisizlik görünüşünden hiç ödün vermiyordu. Gecikme anlarında çok çok kaş çatıyor ya da aksilikler oldu mu sabırsızlıkla kımıldamadan duruyordu. Çok konuşmuyordu, konuşursa genellikle yalnızca Muhammed Abdullah ile konuşuyor, her günün sonunda onunla oturup uzun uzun durum değerlendirmesi yapıyordu. Ne var ki Yusuf onun günün bütün önemli gelişmelerinden haberdar olduğunu düşünüyordu. Arada sırada onun hamalların şakalarına kıkırdadığını görüyordu ve bir keresinde Yusuf'u akşam namazından sonra minderine çağırıp elini omzuna attı. "Babanı düşünüyor musun?" diye sordu. Yusuf bir şey demedi. Aziz Amca birkaç dakika bekledi, sonra Yusuf'un sessizliği karşısında usulca gülümsedi.

Mnyapara, Yusuf'u kanatları altına almıştı. Görmesi gerektiğini düşündüğü bir şey oldu mu onu yanına çağırıyor, geçmekte oldukları toprakların tuzak ve hilelerini açıklıyordu. Hamallar mnypara'nın çok geçmeden ona tos vuracağını söylemişlerdi. "Senden hoşlanıyor, ama böyle güzel bir çocuktan kim hoşlanmaz? Anneni bir melek görmeye gelmiş olmalı."

"Kendine bir koca bulmuşsun, güzel şey!" demişti Simba Mwene çevredekilerin hoşuna gitsin diye aşk acısı çeken bir adamın yüzüyle kahkaha atarak. "Peki, biz ne yapacağız? Şu çirkin canavar için çok güzelsin. Gel bu gece bana bir masaj yap, sana aşkın ne olduğunu göstereyim." Simba Mwene ilk kez onunla böyle konuşuyordu ve Yusuf şaşkınlıkla kaşlarını çatmıştı.

Simba Mwene hamallar ve bekçiler arasında ünlü olmaya başlamıştı ve çevresinde her zaman küçük bir grup toplanıyordu. Müritlerinin başı kısa, toparlak bir adam olan Nyundo'ydu. Kahkaha ve övgülere o önderlik ediyor, Simba Mwene'yi gittiği her yerde bağlılıkla izliyordu. Muhammed Abdullah ve Simba Mwene birlikte dururlar-

ken, Nyundo mnyapara'nın kendisini göremeyeceği bir yer seçiyor, onun mimiklerini taklit ederek hamalları gülmeye kışkırtıyor, şakalarına tepki vermeyenlere kızgınlıkla bakıyordu. Yusuf, Muhammed Abdullah'ın Simba Mwene'yi izlediğini ve onun hakkında Aziz Amca ile konuştuğunu biliyordu. Zaman zaman hamalların birbirlerine anlattıkları öyküleri dinlemek için kaçsa da, akşam toplantılarında Yusuf'un da onlarla birlikte oturması gerekiyordu. Yusuf'un Arapça bilmemesi Muhammed Abdullah'ı çileden çıkarıyor, ama ona konuşmalarının ilginç bölümlerini çevirmekten geri durmuyordu.

Simba Mwene'nin çevresine toplanmış gürültücü bir grubu izlerken, "Şu gevezeye iyice bir bak," demişti Yusuf'a. "Eğer yeni düşünceleri varsa ona büyük bir diken batırıp kıvrandırırım. Bir adam öldürdü, onun için burada. Yaraladığı insanların zararını gidermek için yeterince para kazanmak zorunda ya da Allah isterse gebermek için. Kendini kurtarması için bu şansı ona ben verdim. Yoksa öldürdüğü adamın yakınları öç almak için onu Almanlara verirlerdi. Almanlar da ona tükürüp ipini çekerlerdi. Böyle şeyleri severler. Onlara bir katil götür, darağacını kurarken mutluluktan gözleri ışıldar. Gelip bana bu öyküyü anlattı, ben de onu işe aldım. Şimdi ona iyice bir bak. Bu Simba Mwene'de bir şeyler var gibi geliyor bana. Gözlerinde bir şiddet, bir çılgınlık belirtisi var. Bela istiyor. Bir şeyler yapmak için can atar gibi görünüyor, ama bana sorarsan acının özlemini çekiyor. Yolculuk onu açacak. Bir insandaki zayıflığı anlamak için iki üç ay vahşilerin arasında tutmak yeter."

Muhammed Abdullah ona yaptıkları işi de öğretti. "Bu dünyada yapmamız gereken bu." dedi. "Ticaret yapmak. En kurak çöllere, en karanlık ormanlara gideriz, bir kralla mı yoksa bir vahşiyle mi iş yaptığımıza, yaşayıp yaşamayacağımıza aldırmayız. Bizim için her şey aynıdır. Göreceksin, öyle yerlerden geçeceğiz ki buralarda insanlar ticareti hiç bilmez, hastalıklı böcekler gibi yaşarlar. Soyluluğu bir yana bırak, tüccarlardan daha akıllı kimse yoktur. Bize yaşamın verdiği budur."

Ticaret mallarının çoğunlukla kumaş ve demir olduğunu açıklamıştı. Kaniki, marekani, bafta, her tür kumaş. Bunlardan herhangi biri vahşilerin şimdi giydiği kötü kokulu keçi derisinden iyiydi. Kuşkusuz bir şey giyiyorlarsa, Allah dinsizleri utanmaz yaratmıştır, bu yüzden inançlı insanlar onları tanıyabilir ve onlarla nasıl iş yapılacağını bilir.

Gölün bu yanında pazar kumaşla kaynıyordu, ama özellikle çiftçiler arasında demir eşyalara hâlâ istem vardı. Asıl gidecekleri yer gölün karşı kıyısında dağ ormanlarının içindeki Manyema topraklarıydı. Orada hâlâ alışverişin temel maddesi kumaştı. Vahşiler alışverişte para kullanmazlardı. Parayı ne yapsınlardı ki? Yanlarında başka kumaşlar, dikiş iğnesi, çapa bıçağı, tütün, iyice gizlenmiş barut ve kurşun da taşıyorlardı, bunlar zorluk çıkaran sultanlara armağan olarak verilmek üzere getirilmişlerdi. "Öteki şeyler işe yaramazsa barut ve kurşun her şeyi çözer," demişti mnyapara.

Göle dek güneybatı yönünde gideceklerdi, burası Avrupalı güçlerin denetiminde olsa da tüccarların iyi bildiği bir yoldu. Bu köpeklerin sayısı yine de azdı, bu yüzden insanlar hâlâ istedikleri gibi yaşıyorlardı; ama bir gün Avrupalıların geleceğini de biliyorlardı. "Bu Avrupalılar gerçekten ilginç," demişti mnyapara doğrulaması için Aziz Amca'ya bakarak.

"Allah'a güven," demişti tüccar tatlılıkla. Mnyapara'nın gerginliği hoşuna gitmiş gibi gözleri ışıldıyordu.

"Onlar hakkında duyduğumuz şeyler! Güneyde girdikleri savaşlar, güzel kılıçları, yaptıkları harika ve değerli silahlar. Bize metal yedikleri, toprak üstünde güçleri olduğu söylendi, ama ben bunlara inanamam. Metal yiyebiliyorlarsa bizi ve bütün dünyayı da yemeleri gerekmez miydi? Bütün denizlerde gemileri varmış ve kimisi de küçük bir kasaba büyüklüğündeymiş. Bu gemilerden birini gördün mü, seyit? Yıllar önce ben Mombasa'da bir tane gördüm. Onlara bunları yapmayı kim öğretti? Duyduğuma göre evlerini mermerden yapıyorlarmış, yerler öylesine parlak ve ışıltılıymış ki ıslanmasın diye elbiseni biraz yukarı çekmek zorunda kalıyormuşsun. Yine de derisiz timsahlara benziyorlardı, kadınlar ya da ürkütücü masal cadıları gibi altın sarısı saçları vardı. Gördüğüm ilk Avrupalı ormanın ortasında bir ağacın altına çektiği sandalyede oturuyordu. Şeytan gördüğümü sanıp Kadiri Mutlak'ın adını anmıştım. Bir süre sonra bu hortlağımsı yaratığın insan kıyıcılardan biri olduğunu anladım."

"Konuştu mu?" diye sordu Yusuf.

"İnsan kulağının anlamadığı sözcüklerle," dedi Muhammed Abdullah. "Belki de gümbürdedi. Ağzından dumanlar çıktığını gördüm.

Belki de onlar cindir, Allah onları ateşten yaratmıştır."

Yusuf, Muhammed Abdullah'ın kendisini işlettiğini anladı, Aziz Amca'nın dudaklarında.bir gülümseme belirtisi görmüştü. "Bu cinler piramitleri yapmışlarsa neden kasabalar kadar büyük gemiler yapamasınlar ki?" diye sordu tüccar.

"Ama buraya ne diye geldiklerini açıklayamayız," dedi Muhammed Abdullah. "Sanki yer yarıldı, onları buraya fırlattı. Belki bizim işimizi bitirdiklerinde yer yeniden yarılır, onları dünyanın öbür ucundaki topraklarına döndürmek için yine içine alır."

Minderde gerinip şekerleme yapmaya hazırlanan tüccar, "Yaşlı bir kadın gibi konuşmaya başladın, Muhammed Abdullah," dedi. "Bizimle aynı nedenlerle geldiler buraya."

6

Yapabildiklerinde bir yerleşim yeri yakınlarında kamp kuruyorlar, böylece stoklarını kullanmayıp yiyecek için takas yapabiliyorlardı. Ülkede daha ileriye gittikçe un ya da et için daha fazla ödemek zorunda kalıyorlardı. Yolculuklarının sekizinci gününde küçük bir ağaç kümesinin yakınında kamp kurdular. İlk kez hayvan korkusuyla bir çit yapılması için buyruklar verildi. Hamallar günlük yolculuğun sonunda verilen işler karşısında her zaman yaptıkları gibi homurdandılar ve çalılıkların yılan kaynadığını söyleyerek karşı çıktılar. Elinde bir pala olan Simba Mwene karışık çalıların arasından bir yol açtı ve öbürleri utanarak onu izledi. Bir buçuk metre yüksekliğinde bir çit yapmak için çalıları kestiler, kırık dalları sürüklediler. Önlerindeki ırmağın geçiş noktasındaki Mkata köyüne yaklaşıyorlardı. Tüccar, köylülerin ırmak kıyısında bir kervana saldırdıklarıyla ilgili bir söylenti duymuştu ve riske girmek istemiyordu. Mkata sultanı için armağanlarla iki adamı önden köye yollamıştı. Tüccar en yaşlı köylüye sultan sanını vermiş, onunla saygılı bir biçimde konuşmuştu.

Altı giysi ve iki çapadan oluşan armağan Mkata sultanından bir notla geri çevrilmişti, sultan seçmesi için bütün malların huzuruna getirilmesini istiyordu. Böylece konumuna uygun armağanı seçebilirdi, özel-

likle de armağan topraklarından geçmeyle ilgili bir vergi olarak veriliyorsa. Aziz Amca, sultanın isteğine güldü ve armağanı iki katına çıkardı. Bu sırada yürüyüş kolu köyün yarım mil uzağında durmuştu ve meraklı çocuklar uzaktan onları gözlüyorlardı. Haberciler, Mkata sultanının isteğinin karşılanmadığı iletisiyle döndüler. Onlara yoksul bir adam olduğunu, daha sonra pişman olacağı eylemlere zorlanmaması gerektiğini anlatmıştı. Tüccar armağanı yine iki katına çıkardı. "Sultana hepimizin yoksul olduğunu söyleyin," dedi. "Ama ona anımsatın ki cennetin sakinleri hep yoksul insanlardır, cehenneminkiler ise açgözlü olanlar."

Günün geri kalanı onur ve açgözlülüğün doyuma kavuşmasına dek ileti alışverişleriyle geçti. Irmağa ulaştıklarında ikindi olmuştu ve yürüyüş kolu kıyıdaki açık alanda dururken bir timsahın suya düşmüş bir kadına saldırdığını gördüler. Köylüler ve yolcular suların köpürdüğü olay yerine doğru koşturdular, ama kadını kurtaramadılar. Köylüler yitirdiklerinin acısıyla ağlamaya ve timsahın geri çekildiği yöne doğru öfkeli işaretler yollamaya başladılar. Kadının yakınları acı içinde kendilerini suya attılar, ama öbürlerince çıkarıldılar, kimileri de başka timsahlar olabilir korkusuyla suyu izlediler.

Büyük bir ırmak olmasına karşın su Mkata'da sığdı. Çamurlu geniş kıyıları hayvan ve kuş sürülerine çekici geliyordu. Gece boyunca sudan ve çalılardan gürültü geldi ve hamallardan kimileri saldırıya uğramışlar gibi bağırarak arkadaşlarını korkuttular. Mkata sultanı iki keçi kesmiş, tüccarı birkaç adamıyla yemeğe çağırmıştı. Yemek boyunca asık suratlıydı, konukseverlik gösterisinde bulunmadı, istediğini yedi ve konuklarını dilerlerse yemeleri için özgür bıraktı. Sultan kırpık gri saçlı ince bir adamdı; gözleri damarlıydı ve ateş ışığında kırmızıya çalıyordu. Kiswahili dilini zorlukla ve kafa karıştırıcı bir aksanla konuşuyordu, ama Yusuf dikkatle dinleyince söylediklerini anladı. "Beraberinizde bela getirdiniz," dedi. "Bugün bir hayvanın yediği kadın suya ve timsahlara karşı korunurdu. Böyle bir olay daha önce yaşanmadı, bu yaşıma dek böyle bir şeye hiç tanık olmadım. Önceden de olduğunu duymamıştım." Titrek ışıkta gözlerini döndüre döndüre durmaksızın kadından söz etti. Ateş ışığının kıyılarından mırıltıları gelse de öteki köylüler onlarla konuşmadılar. Yusuf, Aziz Amca'nın dinlerken incelikle öne eğildiğini, zaman zaman bir yakınlık ya da görüş birliği gös-

terisi olarak başını salladığını gördü. "Buradan çok insan geçmiştir," diye sürdürdü. "Ne var ki kötülüğü yalnızca siz getirdiniz. Beraberinizde götürmezseniz bir hiç uğruna yaşamlarımız tehlikeye girecektir."

"Allah'a güven," dedi tüccar incelikle.

"Verdiğiniz zararı karşılamak için ne yapılabilir, yarın bir bakacağız," dedi sultan onları bırakırken.

"Adi vahşi herif!" dedi Muhammed Abdullah. Fenerli iki adamın önderlik ettiği ekip tetikte görünüyordu. "Gözlerinizi dört açın, yoksa sabah kalktığınızda zub'unuzu bulamazsınız. Kibar ev sahibimiz kirli ruhları için bir kurban vermek istiyor ve bu kurban için düşündüğü sizin erkekliklerinizin gecenin ortasında timsahlara atılması olabilir. Allah bizi kötülüklerden korusun."

Daha sonra Aziz Amca, Yusuf'a, "Öteki ilaçlar kadar iyi olmadığını kim bilebilir?" dedi gülerek; onun kutsal şeylere saldırı karşısında tepkisini ölçmek istiyordu.

O gece Yusuf düşünde, karabasanlarının büyük köpeğini gördü. Uzun ağzını geniş sırıtışlarla açıp parıldayan sarı dişlerini göstererek açıkça onunla konuşuyordu. Sonra en gizli sırlarını bulmak amacıyla açık göbeğine oturdu.

Hava aydınlanırken kamp yeri çığlıklar ve umutsuz haykırışlarla çınladı, uyuyan hamallardan birine sırtlanların saldırdığı ve adamın yüzünün büyük bölümünü yedikleri anlaşıldı. Bedenin geri kalanından kan ve yapışkan sıvılar akıyordu. Adam dayanılmaz acılar içinde çılgınca dövünüyordu. İzlemek için her yerden insanlar koşturdu, aralarında yakından görebilmek için kalabalıktan sıyrılmaya çalışan çocuklar da vardı. Sultan da görmeye geldi, daha sonra birkaç dakika ayakta durdu ve kutsallığı bozulan şeylerin yeniden kutsallığını kazanmasından duyduğu doyumu bildirdi. Önceki gün kervanın köylerine getirdiği kötülüğü uzaklaştırmak için hayvanlar gönderilmişti ve artık yolcular gidebilirdi. Tek istedikleri bir daha buraya gelmemeleriydi. Yusuf'a bakarak kendilerine verilmesi gerekenin bu genç adam olduğunu söyledi. Sudaki kadının kaybının karşılanması ancak böyle olabilirdi, çünkü o çok sevilen bir kadındı.

İki adam yaralı hamalın başında ağlayarak onu tutarken, kervanın öteki üyeleri köylülerce karşı kıyıya geçirildi. Yaralı adamı karşıya ge-

çirme zamanı geldiğinde, sultan buna izin vermedi. Tüccar armağan üstüne armağan önerdiyse de sultan yumuşamadı. Yaralı onlarındı. Toprak onu kendilerine vermişti.

Yaralı o öğleden sonra bitmez tükenmez inlemelerinin arasında birdenbire öldü, beyninden akan sıvılar yarasını örtmüştü. Onu hemen köyün dışındaki bir yere gömdüler. Sultanın dediğine göre burası istenmeyen ya da günahkâr ölülerin gömüldüğü yerdi, huzursuz ruhların yakınlarında dolaşmalarını istemiyorlardı. Alacakaranlıkta son yolcu da ırmağı geçmişken sultan ve köylüler ırmak kıyısındaki ağaçların altında toplanarak gidişlerini gürültücü bir biçimde hızlandırdılar. Suyun üstünde süzülen suaygırı ve timsahların gözleri şimdiden tetiğe geçmişti ve artık karanlık gölgeler arasında kalan karşı kıyıda vahşi kuş sesleri çınlıyordu.

O gece daha çok bekçi görevlendirildi ve adamlara yüreklilik versin diye büyük ateşler yakıldı. Tüccar yitirdikleri adam için sessizce dua ederek uzun bir süre minderinde oturdu. Bir ağacın dalına asılmış lambanın ışığında kutusundan çıkardığı küçük bir Kuran'dan ölü için Yasin okudu. Mnyapara ve Simba Mwene adamların yanına gidip onlarla konuşarak korkuyu atmaları için uğraştılar. Yusuf anında uyudu, ama düşleri sıkıntılıydı. İki kez dudaklarında bir çığlıkla uyandı ve fark eden olup olmadığını anlamak için çevresine bakındı. Mnyapara herkese çabuk olmaları için bağırdığından günün ilk ışıklarıyla birlikte yürüyüş kolu harekete hazırdı. "Seni dün gece bir yılan mı ısırdı?" dedi Yusuf'a yavaşça. "Yoksa kirli düşler mi görüyorsun? Tetikte ol, genç adam. Artık bir çocuk değilsin."

Aziz Amca'ya gidiş için yardım ederken tüccar yumuşak bir öksürükle onu durdurdu. "Dün gece yine rahatsızlandın," dedi. "Sultanın söyledikleri seni endişelendirdi mi?"

Yusuf şaşkınlıkla susup kaldı. Yine mi! Demek önceden de olmuştu! Umarsız bir hastalığa yakalanmış gibi oldu. Geceleri kendisini ele geçirmek için gelen köpekleri, canavarları, biçimsiz şeyleri herkes biliyor muydu? Belki de sık sık çığlık atıyor ve adamlar kendisine gülüyordu.

"Allah'a güven," dedi tüccar. "Sana doğuştan bir yetenek vermiş."

Karşı kıyıdaki topraklar verimli ve daha kalabalıktı. Yeşil görünümler başlangıçta herkesi canlandırdı. Çalılar günün serin saatlerinde kuşların yorulmak bilmez keskin şarkılarıyla sallanıyor ve ürperiyordu.

Üstlerinde tarihsel ağaçlar yükseliyor, altlarındaki gölgelikli fundalıklara tatlı ışık çubukları iletiyordu. Ne var ki parlak fundalıklar dikenli sürüngenleri gizliyordu ve zehirli sarmaşıklarla kaplanmıştı; en çekici gölgelikler ise yılan kaynıyordu. Giysiler ve bedenler dikenlerle yırtıldı ve adamlar değişik rahatsızlıklar hissettiler. Ve geçiş için sultanlara ödedikleri vergiler günbegün artıyordu. Tüccar pazarlıkların dışında kalıyor, Muhammed Abdullah ve Simba Mwene geçiş için çekişirken sessizce tek başına duruyordu. Kimi kez sultanlar sanki mnyapara ve ustabaşıyı çileden çıkarmak isterlermiş gibi anlaşmayı uzattıkça uzatıyorlardı. Yusuf bu insanların yabancılardan hoşlanmadıklarını düşündü.

İlk durakları Tayari kasabası yalnızca birkaç günlük yürüyüş uzaklığındaydı ve buradaki insanlar yolculara neyin zarar verebileceğini kavramışlar, dostluk duygularını göstermek için yüksek karşılıklar umuyorlardı. Yiyecek boldu ve yüksek bir bedelle elde edebilmek olasıydı. Tüccar her gün tavuk ve meyve alıyordu, çünkü eğer almazsa hamalların köylülerden çalacağını, bunun sonunda tartışma ve kavga çıkacağını biliyordu.

Dağın öbür yanındaki savaşçı insanlar *simi* ve mızraklarını kana bulamak, kadınlara ve sürülere el koymak için buralara saldırmışlardı. Irmaktan geçtikten sonraki yolculuklarının yedinci gününde iki gün önce saldırıya uğramış bir köye vardılar. Gün ortasında duman bulutları ve gökyüzünde daireler çizen akbabalar gördükleri için kötü bir durum olduğunu algılanışlardı. Kazaya uğramış köye ulaştıklarında ağaçların gölgesine sığınmış yalnızca birkaç yaralı ve sakat insan gördüler. Evlerin çatıları ateşe verilmişti. Sağ kalanlar çoğunu yağmacıların beraberinde götürdüğü sevdikleri için ağıt yakıyorlardı. Saldırı sırasında köyün gençlerinin bir bölümü yanlarına birkaç çocuğu da alarak kaçmışlardı. Geri dönüp dönmeyeceklerini kim bilebilirdi ki? Yusuf şimdi şişmeye başlamış inanılmaz ölçüde korkunç yaralara bakmaya dayanamadı. Böylesine yaralar yerine ölmeyi yeğlerdi. Şimdiye dek böyle bir şey görmemiş, aklına bile gelmemişti. Yanmış barakalar, çalılıklar, ağaç altları, her yer ölüyle doluydu.

Hastalıktan ya da yağmacıların dönmesinden korkan Muhammed Abdullah oradan bir an önce ayrılmak istiyordu. Simba Mwene tüccarın yanına gidip ilk kez onu geriletecek kadar yakınında durarak ölü-

leri gömmeleri gerektiğini söyledi. "Geriye kalanlar bu durumlarıyla bu işi başaramazlar," dedi.

Öfkesini zorlukla denetleyebilen Muhammed Abdullah, "Öyleyse onları hayvanlara bırak," diye haykırdı. "Bu bizim işimiz değil. Cesetlerin çoğu şimdiden çürümüş, hayvanlarca kemirilmiş."

"Onları bu biçimde bırakamayız," dedi Simba Mwene alçak sesle.

Gözlerini tüccardan ayırmayan Muhammed Abdullah, "Bize hastalık bulaştırırlar," dedi. "Bırak da bu iğrenç işi gelip kardeşleri yapsın. Çalılıklarda gizleniyorlardır. Geri geldiklerinde o boş inanlarıyla üzerimize saldırırlar ve ölülerini bozduğumuzu söylerler. Bu işin bizimle ne ilgisi var?"

"Onlar bizim kardeşlerimiz, hepimiz Adem'den geldik, aynı kanı taşıyoruz," dedi Simba Mwene. Muhammed Abdullah şaşkınlıkla gülümsedi, ama bir şey demedi.

"Neyi düşünüyorsun?" diye sordu Aziz Amca.

"Ölülerin onurunu," dedi Simba Mwene dik dik bakarak.

Tüccar güldü. "Pekâlâ," dedi. "Onları gömün."

"Allah gözüme sırtlan pisliği fışkırtsın!" dedi mnyapara. "Bu düşünce sakat ve hastalıklı değilse Allah beni bin parçaya ayırsın! Bu senin dileğin, seyit... ama gerekliliğini anlayamıyorum."

"Boş inanlardan ne zamandan beri korkuyorsun, Muhammed Abdullah?" diye sordu Aziz Amca incelikle.

Mnyapara, tüccara hızlı ve yaralı bir bakış attı. "Peki, çabuk olun," dedi Simba Mwene'ye. "Ve sonra riske girmeyin, kahramanlık yapmaya kalkışmayın. Bu vahşiler bunu birbirlerine her zaman yaparlar. Buraya azizlik oynamaya gelmedik."

"Yusuf, onlarla git ve insan doğasının ne denli aşağılık ve aptalca olduğunu gör," dedi Aziz Amca.

Bu iğrenç törende bulunmak zorunda kaldıkları için yazgılarına lanet ederek köyün kıyısında sığ bir kuyu kazdılar. Köylüler sanki saldırı amacıyla olmadığını göstermek için onlara doğru rastgele tükürerek çalışmalarını izlediler. Ve bozulmuş bedenleri kaldırıp kuyuya atarlarken korktukları an geldi. Kuyu dolarken köylülerin feryatları avutulamaz bir biçimde yükseldi. Görev bitirildiğinde Simba Mwene gömütün kıyısında durdu ve gözlerini nefretle köylülere dikti.

1

Yürüyüş kolu üç gün sonra Tayari'nin varoşlarındaki ırmağa ulaştı. Yusuf bu uzaklıktan bile orasının büyük bir kasaba olduğunu görebiliyordu. Adamlar yüklerini silkip attılar ve heyecan çığlıklarıyla ırmağa atladılar. Birbirlerine su attılar, çocuklar gibi şakadan kavga çıkardılar. Aralarından birkaçı yolculuğunu burada bitirecekti, onların özgürlük beklentileri öbürlerine de bulaşmıştı. Canlanıp temizlendikten sonra hamallar oyalayıcı gülümsemelerle yüklerine döndüler. Hepsi bu kadardı! Mnyapara ve Simba Mwene yürüyüş kolu boyunca bir ileri bir geri giderek yüklerin ve adamların düzene girmesi için buyruklar yağdırdılar. Davulcu ve borazancı kısa ve düzensiz dokunuşlarla enstrümanlarını ısındırırken siwa çalgıcıları boğuk azarlayıcı karşılıklar verdiler. Buyruk verildiğinde daha ölçülü çalmaya başladılar ve böylece kasabaya girilirken yolcular derinden yükselen müziğin ritmine uygun bir biçimde yürüdüler. İşsizler ve yoldan geçenler kenardan izlediler. Aralarından kimileri el salladı ve alkışladı, söyledikleri anlaşılmaz sözler alkış seslerinin arasında boğuldu. Kasabanın çevresindeki kurumuş topraklar yağmurun özlemini çekiyordu. Her zamanki gibi yürüyüş kolunun arkasından yürüyen Aziz Amca izleyenlere hiç dikkat etmedi. Kimi kez tozdan korunmak için burun deliklerini bir mendille kapatıyor, adamların kaldırdığı soluk kesici toz bulutunun arkasından gelirken Yusuf'la konuşuyordu.

"Şunların mutluluğuna bak," dedi gülmeden. "Suya yaklaşan beyinsiz hayvan sürüleri gibi. Hepimiz böyleyiz, bilgisizliğimizin yanlış yönlendirdiği küçük beyinli yaratıklarız. Neden heyecanlanıyorlar? Biliyor musun?"

Yusuf bildiğini düşünüyordu, çünkü o da böyle bir şeyler duyumsamıştı; ama konuşmadı. Bahçesinde adamların uyuyabileceği ve malların denetim altında tutulabileceği bir ev kiralamalarından sonra Aziz Amca Yusuf'a, "Bu kasabaya ilk geldiğim sıralarda burayı Zanzibar sultanının Arapları yönetiyordu," dedi. "Ummanlıydılar ya da onların uşaklarıydılar. Ummanlılar yetenekli insanlardır. Ellerinden her şey gelir. Buraya kendilerine küçük krallıklar kurmak için geldiler. Zanzibar'dan ta buraya! Hatta kimileri daha da uzaklara, Marungu'nun arkasındaki derin ormanların içlerine gittiler. Ve oralarda da krallıklar kurdular. Evet, uzaklığın bir anlamı yoktu. Soylu prensleri Zanzibar'ın efendisi olmak için ta Muscat'tan gelmemiş miydi? Sultanları Sait bu adaların meyvesiyle zengin olmuştu. Atlarla, tavus kuşlarıyla, Hindistan'dan Fas'a, Arnavutluk'tan Bulgaristan'a, dünyanın her yerinden satın aldığı ender bulunur güzelliklerle dolu saraylar kurmuştu. Dünyanın her yerinden ona kadınlar gönderilir, o da karşılığını fazlasıyla verirdi. Yüzden fazla çocuğu olduğu söylenir. Sanırım, tam sayıyı kendisi bile bilmiyordu. Böyle bir kalabalığı düzen içinde tutmanın zorluğunu düşünebiliyor musun? Bir gün büyüyüp diş geçirecek et parçası isteyecek küçük prensler için oldukça endişeleniyor olmalıydı. Onun elleri bile bir iki yakınının kanına bulanmıştı. Eğer sultanları bütün bunları yapıp onur kazandıysa, kendileri niye yapamasındı?

"Bu küçük kasabaya gelen efendiler burayı bölgelere ayırdılar. İlk bölge Muhina bin Süleyman El-Urubi adlı bir Arabındı ve Kanyenye olarak anılıyordu. Kasabanın ikinci bölümü Bahareni idi ve oranın sahibi olan Arabın adı Sait bin Ali'ydi. Üçüncü bölüme Lufita deniliyordu, kıyı şeridindeki Mrima'dan gelmiş Mwenye Mlenda'ya aitti. Sait bin Habib Al-Afif adlı Arabın olan dördüncü bölüm Mkowani'ydi. Beşincisi Bomani ve Arabın adı Seti bin Cuma'ydı. Altıncısı Mbugani idi ve burasının sahibi olan Arabın adı Salim bin Ali'ydi. Ve yedinci bölüm Chemchem olarak bilinirdi, Juma bin Dina adlı bir Hintlinindi. Sekizinci bölüm N'gambo'dur, Arabın adı ise Muhammed bin Nassor. Ve dokuzuncusu Ali bin Sultan adlı Arabın Mbirani'si. Onuncu bölüm Malolo, Arabın adı ise Raşit bin Salim. Ve on birincisi Kwihara, Abdullah bin Nasibu adlı bir Arabın. On ikinci bölüm Gange, Arabın adı Thani bin Abdullah. On üçüncü bölüm Miemba'ydı, bir Arabın eski

kölesi Farhani bin Osman adlı bir adamındı. Ve öteki bölüme Ituru denir, Tipu Tip olarak da bilinen Hamit bin Muhammed'in babası Muhammed bin Cuma'nın. Onun adını duymuş olmalısın.

"Söylentilere bakılırsa Almanlar buraya dek demiryolu kuracaklar. Amir Paşa ve Prinzi'den beri bir şey değişmemiş olsa da şimdi yasaları yöneten ve yürüten onlar. Ama Almanlar gelmeden önce bu göllere yolculuk eden herkes bu kasabadan geçmek zorundaydı."

Tüccar, Yusuf'un söyleyecek bir şeyleri olabilir diye bekledi, o bir şey söylemeyince sürdürdü. "Şimdi bu kadar Arap bu kadar kısa sürede buraya nasıl gelmiş diye merak ediyorsundur. Buraya gelmeye başladıklarında ağaçtan meyve toplarmış gibi köle satın alıyorlardı. Kimisi kendi zevki için yapsa da, kurbanlarını kendilerinin tutsak alması gerekmiyordu. Süs eşyaları alabilmek için kuzenlerini ve komşularını satmaya hazır yeterince insan vardı. Ve her yerde pazarlar kurulurdu : Güneyde, Avrupalıların şeker ektikleri okyanus adalarında, Arabistan ve İran'da, sultanın Zanzibar'daki yeni karanfil ağacı çiftliklerinde. İyi gelir getirecek işler vardı. Hintli tüccarlar fildişi ve köle ticareti yapmaları için Araplara kredi açtılar. Hintli Mukkiler işadamlarıydı. Kâr olduğu sürece her şey için borç verirlerdi. Öteki yabancıların yaptıkları gibi, ama Araplar Mukkilerin kendi adlarına hareket etmelerine izin verdiler. Her neyse, Araplar parayı çaldılar, buraya yakın vahşi sultanlarından köleler satın aldılar, köleleri tarlalarda çalıştırdılar, konforlu evler yaptırdılar. İşte kasaba böyle gelişti.'

"Amcanın söylediklerini dinle," dedi Muhammed Abdullah sanki Yusuf dalmış gibi. Onlara daha sonra katılmış ve istekle araya girmesi tüccarın konuşmasının kayıtsızlaşmasına neden olmuştu. O benim amcam değil, diye düşündü Yusuf.

"Niye ona Tipu Tip diyorlar?" diye sordu Yusuf.

"Bilmiyorum," dedi Aziz Amca aldırmazlıkla omuzlarını silkerek. "Her neyse, Alman Amir Paşa bu bölümlere geldiğinde Tayari'nin sultanını görmeye gitti. Sultanın adını unuttum. Onu Araplar sultan yapmıştı, etkileyebilecekleri ve yönetebilecekleri bir adamdı. Amir Paşa bilinçli olarak sultanı küçümsedi ve onu savaş çıkartmak için kışkırttı. Yöntemleri buydu. Sultanın Alman bayrağını dalgalandırmasını, Alman sultanına bağlılık andı içmesini, Almanlardan çalındığına emin

olduğu tüm silah ve topları kendilerine teslim etmesini istedi. Tayari sultanı savaştan kaçınabilmek için elinden geleni yaptı. Aslında savaşmayı severdi ve komşularıyla sık sık savaşırdı. Arap dostları işlerine geldiğinde onu desteklerlerdi, ama herkes Avrupalıların ne denli acımasızca savaştıklarını duymuştu. Tayari sultanı buyrulduğu gibi Alman bayrağını dalgalandırdı, Alman sultanına bağlılık andı içti ve Amir Paşa'nın kampına yiyecek ve armağanlar gönderdi, ama silahları vermekte isteksizdi. Bu arada ihanete uğradıklarını düşünen Arapların desteğini yitirmişti. Çok fazla şey vermişti. Bu yüzden Amir Paşa gittiğinde onu devirmek için entrikalara başlandı.

"Çok beklemek gerekmedi. Amir Paşa, Prinzi'ye geldikten sonra Alman komutanı anında savaş açtı; sultanı, çocuklarını ve bulabildiği herkesi öldürdü. Başta Arapları ayakları altına aldı, sonra da kovaladı. Yabancılar onları öyle ezmişti ki kölelerini tarlalarında çalıştırmayı bile başaramadılar. Köleler ya saklandılar ya da kaçtılar. Araplar yiyecek ve konforlarını yitirince ayrılmaktan başka çare bulamadılar. Kimisi Ruemba'ya, kimisi Uganda'ya gitti, öbürleri de Zanzibar'daki sultanlarına sığındı. Hâlâ geriye kalan bir kişi vardı ve o da ne yapacağını bilmiyordu. Şimdi Hintliler egemen oldu, Almanlar efendileri, vahşiler ise köleleri."

"Bir Hintliye asla güvenme!" dedi Muhammed Abdullah kızgınlıkla. "Eğer bir gelir elde edeceğini düşünürse öz annesini bile satar. Paraya olan hırsı sınır tanımaz. Zayıf ve korkak görünür, ama para için her yere gider, her şeyi yapar."

Aziz Amca başını sallayarak tez canlılığı için onu uyardı. "Hintli Avrupalıya nasıl davranılacağını bilir. Onlarla çalışmaktan başka seçeneğimiz yok."

2

Tayari'de çok kalmadılar. Kasaba, aniden küçük bahçe ve alanlara açılan şaşırtıcı bir dar sokaklar labirentiydi. Karanlık caddelerindeki hava kalabalık odalardaki gibi içten ve zehirliydi. Atık su dereleri evlerin eşiklerinden akıyordu. Geceleri kiraladıkları evin bahçesinde yatar-

larken üzerlerinde gezinen hamamböcekleri ve fareler nasırlı parmakları çimdikliyor, torbaların içine sızıyordu. Mnyapara sözleşmeleri bitenlerin yerine yeni hamallar aldı ve birkaç gün içinde yola çıkıldı. Tayari'den ayrıldıktan sonra iyi zaman geçirdiler. Hafif bir yağmurla ıslandılar, bedenleri serinleyen adamlar şarkı söylemeye başladılar. Hatta yolculuktan halsiz düşmüş olanlar bile eski güçlerini toparlamaya başladılar. Hastalıkları öylesine ilerlemiş olanlar vardı ki ne şarkılar ne şakalar onların sık sık çalılara seyirtmesini daha az acılı bir duruma getirebiliyordu, ama şimdi arkadaşları onların acı çığlıklarına sessiz kalacaklarına neşeyle gülümsüyorlardı.

Birkaç gün sonra göle yaklaştıklarını biliyorlardı. Önlerindeki ışık daha kalın, altındaki suyun yüküyle daha yumuşak görünüyordu. Göl düşüncesi herkesi daha da sevindirdi. Geçtikleri köy ve yerleşim yerlerinde insanlar onları kurnaz gülümsemelerle izliyorlardı. Adamlardan kimileri köylerde kadın arayışında çok coştular ve biri çok kötü dövüldü; durumu yeniden düzeltmek için tüccarın armağanlarla araya girmesi gerekti. Akşamları kamplarını kurduktan ve hayvanlardan korunmak için çalılık çitleri oluşturduktan sonra adamlar gruplar halinde oturup öyküler anlatıyorlardı. Mnyapara, Yusuf'a adamlarla birlikte oturmaması için uyarıda bulunmuştu, amcası bunu onaylamıyordu. Sana kötülük öğretirler, demişti Muhammed Abdullah, ama Yusuf önemsemedi. Her gün daha güçlendiğinin farkına varıyordu. Adamlar onu hâlâ alaya alıyorlardı ama artan bir arkadaşlık duygusuyla. Akşamları onlarla oturmaya geldiğinde yer açıyorlar ve konuşmalarına katıyorlardı. Kimi kez bir el uyluklarını okşuyor, ama o da bir sonraki gece yer değiştirerek böyle sorunları çözümlüyordu. Müzisyenler yorgun değillerse tiz ve gırtlaktan ezgilerini çalıyorlar, adamlar da zaman zaman şarkı söyleyip el çırpıyorlardı.

Bir gece herkesin üzerine çöken neşeden payını alan mnyapara ateş ışığının ortasına çıktı ve dans etti. İki adım ileri, zarif bir eğiliş, değneğini başının üstünde hızla döndürürken iki adım geri. Borazancı, ani bir neşe haykırışı gibi ezgilerine süslü bir yükseliş kattı, bu Simba Mwene'nin başını yukarı kaldırıp kahkaha atmasına neden oldu. Mnyapara yeni notayla döndü ve adamları coşturan kahramanca bir edayla durdu.

Yusuf, mnyapara'nın dansını bitirirken yüzünde acı ifadesi belirdiğini gördü, bunu fark eden tek kişi olmadığını da biliyordu. Ne var ki Muhammed Abdullah'ın teriyle buğulanan gülümsemesi azalmamıştı. Adamlara değneğini sallarken, "Siz beni gençliğimde görecektiniz," diye haykırdı soluk soluğa. "Bıçaklarla dans ederdik, sopalarla değil. Aynı anda kırk elli adam dans ederdik."

Adamların çığlıkları ve ıslıkları arasında orta yerden ayrılırken kısaca kendisini okşadı. Nyundo elinde değnek ortalığa çıkıp mnyapara'nın dansını taklit etmeye başladığında ancak birkaç adım uzaklaşmıştı. Nyundo ateş ışığında at gibi zıplarken müzisyenler neşeyle çalmaya başladılar : Öne doğru iki adım, geriye iki yalpalayan adım, ahlaksız bir görünüm kazanması için eğilmenin abartılması. Birkaç sert dönüş ve çılgınca sopa sallayıştan sonra bacaklarını açarak ve yavaşça kasığını okşayarak birden durdu. "Kim bir şeyler görmek ister? Eskisi gibi değil, ama hâlâ bir şey. Ve hâlâ iş görüyor," diye çığlık attı. Bu iğneleyici gösteriye herkes gülerken, mnyapara ışığın dışında onları izleyerek duruyordu.

3

Göl kasabası, kıyılarını oluşturan büyük kayalık ve tepelerden gelen kırmızıya çalan inanılmaz bir mor ışıkla aydınlıktı. Tekneler suyun kenarına çekilmiş, bir sıra kahverengi ev kıyıya dizilmişti. Dört bir yana yayılan göl, adamların gördükleri karşısında seslerini alçaltmalarına neden oluyordu. Gelenek olarak giriş izni verilene dek yolcular kasabanın dışında durdular. Yakınlarda yılanlar, pitonlar ve yırtıcı hayvanlarla çevrili bir türbe vardı. Yalnızca ruhsal bir gücün yardımıyla insanlar bu türbeye güvenle ulaşabilir ve barış içinde geçebilirlerdi. Muhammed Abdullah durdukları yerden çok uzakta olmayan bir koruyu göstererek onlara bunu anlattı. "İşte Tanrı burada yaşar. Vahşiler yeterince çılgınca olan her şeye inanırlar," dedi. "Onlara bunların çocukça olduğunu söylemenin yararı yok. Onlarla tartışamazsın. Boş inanlarını durmaksızın anlatırlar sana." Son yolculuklarında karşı kıyıya buradan geçtiklerini söyledi. Yaralı adamları da dönerken buraya bırakmışlardı.

Burada durduklarında kurak mevsimin en kötü dönemiydi, bol sinekli Tayari yolculuğuna çıkarmak yerine onları burada bırakmanın daha güvenli olduğunu düşünmüşlerdi. Yusuf bu endişeli ve uygar sözlerin Hamit'in taraçasında nasıl söylendiğini düşündü. Aziz Amca iki adamın göl kıyısındaki kasabada hiç iş yapmadığı ama onlara bakacaklarına güvendiği insanlara bırakıldığını söylemişti. Göl kıyısındaki ev yığını, kasabanın dışındayken bile algıladıkları çürük balık kokusu bu açıklamaya farklı bir anlam veriyordu. Yusuf, mnyapara'ya bakıp gözlerindeki hesaplı ve uyanık anlamı gördüğünde iki adamın burada yazgılarına terk edildiklerinin utangaç belirtilerini kavradı.

Kasabaya haberci olarak Nyundo gönderildi, çünkü buradaki insanların dilini anladığını söylemişti. Aziz Amca sultanın Kiswahili konuşabildiğini anımsasa da ona kendi dilinde seslenmenin daha incelikli bir davranış olacağını kabul etti. Nyundo sultanın kendilerini kabul ettiği haberiyle geldi. Nyundo'nun raporuna göre sultan armağanlara sevinmişti, ama eski dostlarını bir kez daha görmek istiyordu. Ayrıca yaşadıkları büyük bir acıyı belirtmek de istiyordu. Sultanın karısı dört gece önce ölmüştü.

Tüccar üzüntülerini bildirdi, kendisinin ve bütün kervanın başsağlığı dileklerinin sultana iletilmesini istedi. Ayrıca biraz daha armağan göndererek üzüntülerini kişisel olarak belirtmelerine izin verilip verilmeyeceğini sordu. Beklerlerken adamlar ölüler ile ilgili saygı geleneklerini, hele ölen sultan karısıysa saygının nasıl gösterilmesi gerektiğini konuştular. Bir kere, ölüleri her zaman gömmezler, dedi adamlardan biri. Kimi kez daha canlıyken çalılıklara atarlar, böylece yırtıcı hayvanlar onları yiyebilirler. Onları çalılığa götürürler, sırtlanlara ve leoparlara bırakırlar. Ceset annesinin bile olsa dokunmanın kötü talih getireceğini düşünürler. Böyle zamanlarda bütün yabancıları öldürenler de vardır. Bir de sultanın çok üzgün olduğunu düşünün. Dinsel tören, büyü ve kurban verme geleneklerini kim bilebilir? Kimileri ölülerini haftalarca gömmez. Bir küpe koyarlar ya da bir ağacın altına bırakırlar. Adamlar yakınlarındaki koruya baktılar. "Kokan cesetleri olasılıkla buradadır," dedi içlerinden biri.

Nyundo sonunda giriş izniyle geldi. Tüccar, sultanın acısına bir saygı gösterisi olarak müziksiz ve gürültüsüz bir biçimde yürümeleri

komutunu verdi. Üçlü ya da dörtlü kümeler biçiminde dağılmış iki ya da üç düzine barakadan oluşan küçük bir kasabaydı. Havayı çürük balık kokusu sarmıştı. Kıyı boyunca ayaklıklar üzerinde yükselen çatısı sazla kaplı ahşap platformlar vardı. Kimilerinin önüne çadır bezi ve minder parçaları atılmıştı ve platform gölgelerine büyük kanolar çekilmişti. Gölgede oynayan çocuklar sessizce ilerleyen yürüyüş kolunu izlemek için koşturdular.

Adamlar yönlendirildikleri yerde durup tüccarın görüşmelerini bitirmesini beklediler. Bir süre sonra, ortalıkta görünmekten açıkça çekinen kasaba halkını incelemek için kimi adamlar kasabaya dağıldılar. Onların kasabalılarla kolayca tanışıp gürültülü bir biçimde selamlaşması sessizlik içinde bekleyenlere ulaştı ve öbürlerini de kışkırttı. Sultan bir ileti göndererek şimdi tüccar ve adamlarıyla görüşebileceğini bildirdi, ama bunu söylemeye gelen kızgın görünüşlü yaşlı adam sultanın yalnızca dört kişiyi kabul edebileceğini de belirtme buyruğunu almıştı. Şu acılı durumuyla daha fazla insanın varlığına ve gürültüsüne dayanamazdı. Aziz Amca'ya Yusuf'la birlikte mnyapara ve Nyundo eşlik etti. *Delikanlıyı da götürelim ki toprak sahipleriyle nasıl görüşeceğini öğrensin*, demişti Aziz Amca. Suya yakın ve öbürlerinden daha yoğun bir baraka grubuna yaklaştılar, kapalı verandası olan büyük bir yapıya yönlendirildiler. Kapıya yakın bir yerde yanan ateş yüzünden içerisi kasvetli ve dumanlıydı. Işık yalnızca kapı girişinden geliyordu ve içeri alındıklarında oda biraz aydınlandı. Sultan örme kamıştan bir kemerle beline bağlanmış kahverengi bir elbise giyen iri yarı bir adamdı. Bedeninin üst bölümündeki gergin et yumruları zayıf ışıkta parıldıyordu. Dirsekleri uyluklarında, elleri açık bacaklarının arasına yerleştirilmiş kalın bir oyma sopayı kavramış bir biçimde arkasız bir koltuğa oturmuştu. Davranışları onu istekli ve ilgili gösteriyordu. Sağında ve solunda ellerinde kabaktan oyulma içecek tası tutan bellerine dek çıplak iki genç kadın duruyordu. Arkada sultanın omuzlarına doğru el dokuması bir yelpazeyi sallayan yine yarı çıplak bir kadın vardı. Kadının arkasındaki derin gölgeler arasında genç bir adam duruyordu. Sultanın iki yanına serilmiş minderlerde kimisinin bağırları açık altı yaşlı adam oturmuştu. Odadaki duman Yusuf'un soluğunu kesti ve gözlerini yaşarttı; sultanın ve adamlarının burada nasıl böylesine rahat oturduklarına şaşırdı.

Sultan gülümseyerek birkaç sözcük söyledikten sonra Nyundo, "Hoş geldiniz, diyor," diye çeviri yaptı. "Kötü bir zamanda geldiniz, diyor. Ama dostlara kapım her zaman açıktır." Verdiği işaretle sağındaki kadın tası sultanın dudaklarına götürdü ve o da birkaç yudum içti. Kadın tüccara doğru yürüdü ve Yusuf kadının memelerinde küçük yara izleri olduğunu gördü. Kadının tanıdık ve çekici gelen duman ve ter karışımı bir kokusu vardı. "Şimdi biraz bira içebileceğini söylüyor," dedi Nyundo tüccara, gülümsemesini gizleyemeden.

"Minnettarım, ama içmemem gerekiyor," dedi tüccar.

"Nedenini soruyor," dedi Nyundo sırıtarak. "İyi bira. Yoksa içinde zehir olduğunu mu düşünüyor? Senin için tadına baktı. Ona güvenmiyor musun?" Sonra sultan bir şeyler daha söyledi ve yaşlılar uzun dişlerini göstererek aralarında güldüler. Tüccar başını sallayan Nyundo'ya baktı. Adamın davranışları kuşkuluydu, ya söyleneni anlamamış ya da çevirmenin uygun olmayacağını düşünmüştü.

"Ben bir tüccarım," dedi Aziz Amca, sultana bakarak. "Ve kasabanızda bir yabancıyım. Bira içersem bağırmaya ve kavga çıkarmaya başlarım, bu da iş için gelmiş bir yabancıya yakışan davranış olmaz."

"Tanrı'nın buna izin vermediğini söylüyor. Bunu biliyor," dedi Nyundo, sultan ve adamları yine aralarında gülerken. Nyundo, sultanın daha sonra söylediklerini çevirmeden önce bir süre duraksadı. Yüzündeki sırıtış kaybolmuştu ve böylesine bir ifadeyi çevirmek zorunda kaldığı izlenimini vermek için dikkatlice konuştu. "Diyor ki, bu nasıl zalim bir Tanrı ki insanların bira içmesini yasaklıyor?"

"Ona çok şey isteyen ama adil bir Tanrı olduğunu söyle," dedi tüccar çabucak.

"Peki, peki, diyor. Belki de gizlice bira içtiğini söylüyor. Şimdi bana söyle, diyor," diye çevirdi Nyundo, sultan konuklarına yerdeki minderi gösterirken. "İşlerin nasıl gidiyor? Bu kez yanında ne getirdin? Vergi istemiyorum, bunu anlayıp anlamadığını soruyor. Büyük adamın artık vergi alınmasına izin vermediğini duymuş olduğunu söylüyor. Bu yüzden o belki duyup bana ceza verir diye vergi istemiyorum, diyor. Hangi büyük adamdan söz ettiğini anlayıp anlamadığını soruyor." Bunu sorarken sultanın bedeni kahkahayı durdurmak isteyen kısa yutkunmalarla sarsıldı. "Alman, büyük adam o. Duyduğuna göre

yeni kral oymuş. Kısa süre önce buraya gelip kim olduğunu herkese söylemiş. Almanın demirden bir başı olduğunu duymuşlar. Bu doğru mu? Bir atışta koca bir kasabayı yıkacak denli güçlü silahları varmış. Benim halkım barış içinde çalışıp yaşamak istiyor, Almanla sorun çıkarmak istemiyor, diyor." Sultan arkadaşlarını güldüren bir şeyler daha ekledi.

"Geçiş için yardımını isteyebilir miyiz?" diye sordu tüccar fırsatını bulunca.

"Karşı kıyıda kimi görmek istiyorsunuz, diye soruyor," dedi Nyundo. Sultan sanki tüccarın aptallığını ya da saygısızlığını kanıtlayacak bir yanıt vermesini beklermiş gibi ciddi bir havayla öne eğilmişti.

"Chatu, Marungu'da bir sultan," dedi Aziz Amca.

Sultan yeniden eski konumunu aldı ve yumuşak, horultulu bir gürültü çıkardı. "Chatu'yu tanıdığını söylüyor," dedi Nyundo. Sultan bira için işaret ederken izlediler. "Karısının yeni öldüğünü anlattığını söylüyor. Onu daha gömemediğini, kalbinin huzursuzlukla dolu olduğunu söylüyor."

Bir süre sonra sultan sürdürdü. Karısını kefensiz gömemeyeceğini söyledi. O öldükten sonra ocağı sönmüş, kefenin nereden geleceğini düşünemez olmuştu. "Bana bir kefen ver, diyor," dedi Nyundo, tüccara.

Gölgeler arasında duran genç adam, "Yaşlı bir adamdan bir kefeni esirgeyecek misiniz?" diye sordu. Tüccarla yüz yüze gelmek için ileri atılmış, Nyundo'nun yardımı olmadan konuşmuştu. Sol bacağı şişmişti ve yürürken bacağını sürüklüyordu. Yüzü boyasızdı, gözleri anlayış ve istekle parıldıyordu. Yusuf artık barakanın duman dolu kötü kokusundan farklı olan çürük et kokusunu alabiliyordu. Sultanın adamlarından çoğu da yüzlerini inanmazmış gibi ekşiterek genç adamdan sonra konuştular. Kadınlar dudaklarını emdiler ve tiksinti ifadesiyle mırıldandılar.

"Hiç kimseden kefen esirgemem," dedi Aziz Amca ve Yusuf'a beş top beyaz bafta pamuklu kumaş getirmesini söyledi.

"Beş!" dedi genç adam pazarlık yapma yetkisini üstlenerek. Yaşlı adamlardan biri şaşkınlıkla ayağa kalktı ve tüccara doğru tükürdü. Serpintinin bir bölümü Yusuf'un çıplak koluna değdi. "Sultan gibi önemli bir adam için beş top kumaş. Suyu böyle geçemezsiniz. Karısını

gömmesi için sultanına beş top kumaş mı verirsin? Dalga geçmeyi bırak! Halkınca sevilen bir adamı nasıl böyle aşağılarsın?"

Bu sözler kendi dillerine çevrildiğinde sultan ve yaşlı adamlar güldüler. Sultanın bedeni mutluluktan sarsıldı ve titredi. "Oğlu," diye fısıldadı Nyundo, tüccara. "Öyle dediklerini duydum."

"Tüccar, sen gülmüyor musun?" diye sordu genç adam. "Yoksa Tanrı'n gülmene izin vermiyor mu? Bana kalırsa şimdiden gülsen iyi olur, Chatu sana pek şaka yapmayacaktır."

Yüz yirmi top kumaşta anlaştılar. Sultan ayrıca silah ve altın istedi, ama tüccar gülümsedi ve bu tür ticaret yapmadığını söyledi. Bırakmışsın, dedi genç adam. Sonunda sultan tüccara tekneciyle konuşması ve fiyatta anlaşabilmesi için izin verdi. "Göz göre göre soyulduk," diye fısıldadı Muhammed Abdullah öfkeyle.

"Geçen yıl burada iki adamımızı bırakmıştık," dedi tüccar gülümseyerek. "İyi değildiler ve siz onlara iyileşene dek bakacağınıza söz vermiştiniz. Nasıl oldular? İyileştiler mi?"

"Gittiler," dedi genç adam sakince, ama yüzünde bir küçümseme ve meydan okuma vardı.

"Nereye gittiler?" diye sordu tüccar incelikle.

"Ben onların amcası mıyım? Gittiler," diye yanıtladı genç adam öfkeyle. "Onları sen ara. Sizi bilmediğimi mi sanıyorsun?"

"Onları sultana bırakmıştım," dedi Aziz Amca. Yusuf ses tonundan onun şimdiden adamlardan vazgeçtiğini anlamıştı.

"Marungu'ya gitmek istiyor musunuz, istemiyor musunuz?" diye sordu genç adam.

Götürüldükleri teknecinin adı Kakanyaga'ydı. Ufak tefek ama güçlü görünen bir adamdı, onların ne istediklerini sessizce dinleyip mal ağırlığını sorarken suya bakıyordu. Onu malların ve hamalların beklediği yere götürdüler, böylece kendi değerlendirebilirdi. Dört büyük kanomuzu kullanabiliriz, dedi. Sonra kendisi ve adamları için bir fiyat önerdi ve onlara düşünmek için zaman vererek uzaklaştı. Ne var ki fiyat çok mantıklı ve Muhammed Abdullah ayrılmak için o denli istekliydi ki tekneci çok uzaklaşmadan geri çağırdılar.

Sabah gidebilirsiniz, dedi tekneci. Onlara verilmesinde anlaştıkları mallar gitmeden önce teslim edilebilirdi.

"Niye hemen gitmiyoruz?" diye sordu Muhammed Abdullah. Sultanın içtiği biranın oranı onu huzursuz etmişti. Sarhoş bir vahşinin neler yapabileceğini kim kestirebilirdi ki?

"Adamlarımın hazırlanması gerek," dedi tekneci. "Chatu'ya gitmek için ne aceleniz var? Şimdi yola çıkarsak gece boyunca yolculuk etmek zorunda kalacağız. Bu saatlerde su güvenli değildir."

"Geceleri kötü ruhlar dolaşır, değil mi?" diye sordu mnyapara. Tekneci sataşmayı anladı, ama karşılık vermedi. Sabah yola çıkarız, dedi.

"Dilimizi güzel konuşuyorsun," dedi Aziz Amca mutlulukla gülümseyerek. "Sultanın oğlu da öyle."

"Pek çoğumuz eskiden Hamidi Matanga adlı bir Mshawili tüccarı için çalışırdık, buralarda, hatta karşı kıyıda da iş yapardı," dedi tekneci gönülsüzce. Aziz Amca'nın üstelemesine karşın daha fazla konuşmayı geri çevirdi.

"Buraya son gelişimizde sultanınız da biraz Kiswahili konuşuyordu, ama şimdi unutmuş görünüyor," dedi tüccar hâlâ gülümseyerek. "Zaman hepimizle oyun oynar. Bana geçen yıl burada bıraktığımız yaralı adamlardan söz et, onlara ne oldu? İyileştiler mi?" Konuşurken tekneciye Yusuf'tan getirmesini istediği bir paket tütün ile çivi torbasını vermişti.

Tekneci yanıtlamadan önce bir süre durdu; tüccara, mnyapara'ya, onlara yeni katılmış olan Simba Mwene'ye, en sonunda da Yusuf'a baktı. Sanki bir kötülüğü gizlermiş gibi konuşmadan önce gözleri biraz parıldadı. "Gittiler. İyileştiklerini sanmıyorum. Şu barakada kalıyorlardı, kötü kokuyorlardı. Bize hastalık getirdiler. Hayvanlar öldü, balıklar uzaklaştı. Sonra hiçbir neden olmadan genç bir adam öldü. Şunun yaşında. Onunla aynı yaştaydı," dedi Yusuf'a bakarak. "Bu artık çok fazlaydı. İnsanlar adamların gitmeleri gerektiğini söyledi."

Tekneci gittikten sonra Simba Mwene, "Burada büyü yapıyorlar," dedi.

"Günaha girme," dedi Muhammed Abdullah sertçe. "Bunlar yalnızca çocukça karabasanlarına inanan bilgisiz vahşi insanlar."

"Onları burada bırakmamalıydık. Bu benim sorumluluğum, benim hatamdı," dedi Aziz Amca. "Ama artık bu bilginin hiçbir şeye ya da yakınlarına bir yararı yok."

"Şu canavarların aptalca inançları uğruna her şeyi kurban edeceklerini kestirmek için bir bilgiye gerek var mı, seyit? Ben de senin yaptığını yapardım," dedi Muhammed Abdullah. Simba Mwene'ye küçümseyerek baktı. "Niye onlardan büyü yapmalarını ve adamlarımızı geri getirmelerini istemiyorsun?"

Simba Mwene ürktü. "Şu genç adama göz kulak olmalıyız," dedi Yusuf'a bakarak. "Ben bunu diyorum. Ona bir zarar gelmemesinden emin olmalıyız. Mkata'da onun hakkında nasıl konuştuklarını, tekne-cinin ona nasıl baktığını gördünüz."

"Ne yapacaklar ki? Onu aç şeytanlarına mı atacaklar? Şu pis kokulu balıkçıları çok ciddiye alıyorsun, sanırım. Hele bir denesinler!" diye haykırdı Muhammed Abdullah değneğini öfkeyle sallayarak. "Neyi düşünüyorsun ki? Bu piçleri cehenneme dek kovalarım. Üzerlerine kusarım. Kokan kıçlarını büyüyle doldururum, alçak vahşiler."

"Muhammed Abdullah," dedi Aziz Amca sertçe.

"Herkes tetikte olmalı," dedi mnyapara. Tüccarı duymuş gibi davranmasa da sesini alçaltmıştı. "Simba, adamlara büyü ve kötülük hastalıklarını açıkla. Bunu nasıl yapacağını bilirsin. Senin için bir anlamı var. Ve onlara doğanın çağrısına uyup sık çalılıklarda fazla dolaşmamalarını söyle, yoksa bir ruh ya da büyülü bir yılan kıçlarını ısırabilir. Ve onlara kadınlardan uzak durmalarını söyle. Genç adam, sen de seyidin yanından ayrılma ve sakın kendini üzme."

"Muhammed Abdullah, bütün bu bağırmaların sana kabızlık verecek," dedi Aziz Amca.

"Seyit, burası kötü bir yer," dedi mnyapara. "Bir an önce gidelim buradan."

4

Ertesi gün yola çıkmadan önce iki hamal arasında kavga çıktı. İçlerinden biri bir kadına vermek için ticaret mallarından bir çapa çalmıştı. Öteki hamal durumu mnyapara'ya bildirmiş, o da herkesin önünde hırsız hamalın payından iki çapa fiyatının kesileceğini duyurmuştu. Mnyapara bu açıklamayı yaparken epey kötü sözler de söyle-

mişti. Hamalın kadınlarla birlikte olabilmek için yaptığı ilk hırsızlık bu değildi ve Muhammed Abdullah değneğini adama sallamamak için kendisini zor tuttu. Öteki adamlar da takılmalarıyla adamın aşağılanmasına önemli katkıda bulundular. Aşağılama töreni biter bitmez incinmiş hamal ilk fırsatta muhbirin üstüne atladı ve kavga için onlara yer açılıp birbirlerini adamakıllı hırpalamaları için yüreklendirmeler başladı. İzlemek için toplanan kalabalık açık alanlarda heyecan ve sevinçle bağırarak döndüler. Sonunda tüccar kavgayı durdurması için Simba Mwene'yi gönderdi. "Artık işimize bakmalıyız," dedi.

Yola çıkmaya hazır olduklarında artık sabahın geç saatleriydi. Teknelere binme anı geldiğinde neşeleri bir kaygının sınırlarına erişmişti. Malların dağıtımını tekneci Kakanyaga yaptı ve Aziz Amca ile Yusuf'u kendi kanosuna çağırdı. "Genç adam bize iyi talih getirir," dedi. Tekneciler artan sıcakta ışıldayan çıplak sırtları ve kollarıyla durmaksızın kürek çekmeye başladılar. Tekneleri, birlikte şarkı söyleyebilecekleri ve şakalaşabilecekleri bir yakınlıkta tutuyorlardı. Suyun inanılmaz büyüklüğünden ürken yolcular genellikle sessizce oturdular ve yaşamlarını bu güçlü adamların ellerine bıraktılar. Çoğunun yaşadığı yerler deniz kıyısında olsa da yüzme bilen pek yoktu. Ayakları bir yaşam boyu dağların ve ovaların yollarını aşındırmış, ama kıyılarını yıkayan dalga seslerinden olabildiğince uzak durmuştu.

İki saat yol aldıktan sonra gök birden karardı ve nereden geldiği anlaşılmayan güçlü bir rüzgâr esmeye başladı. Yusuf, tüccarın yavaşça, "Yallah!" dediğini duydu. Kakanyaga rüzgârın adını biliyordu ve bağırarak kendi teknesi ve öteki teknelerdeki adamları uyardı. Yolcular, tekne cilerin haykırışlarından ve kürek çekişlerinin hızlanmasından tehlikede olduklarını anlamışlardı. Dalgalar yükseldi, adamları ve mallarını ıslatarak ve şu anda en önemli şey kuru kalmakmış gibi heyecanlı bir yakınma selinin ortaya çıkmasına yol açarak narin tekneleri süpürdü. Hamallardan kimileri Allah'ın adını anarak ve ondan yardım isteyerek çığlık atmaya başladılar. Öndeki teknedeki Kakanyaga yön değiştirdi ve öteki kanolar da onu izledi. Tekneciler, panik havasını yansıtan yüreklendirme çığlıklarıyla çılgınca kürek çekiyorlardı. Dalgalar şimdi onları kaldırıp suya atacak denli güçlüydü. Yusuf bu kanoların hendekte çalkalanan ince bir dal gibi zayıf olduklarını anlamaya başlıyordu. Arada

sırada dua ve ağıt sesleri yükseliyor, gümbürdeyen havada boğuluyordu. Kimi yolcular korkuyla birbirlerinin üzerine kustular. Bütün olay boyunca Kakanyaga sakin göründü, yalnızca sırtından ter ve göl suyu akarken tek dizi üzerinde kürek çektiği sıralarda derin gayret homurtuları çıkarıyordu. En sonunda uzakta bir ada gördüler.

"Türbe. Burada adakta bulunabiliriz," dedi Kakanyaga.

Adanın görünmesi yolculardan gelen isterik yüreklendirme haykırışlarıyla kürekçilerin daha da ateşlenmesine yol açtı. Güvende olduklarını anladıklarında tekneciler utku ve şükran çığlıkları attılar. Tekneler kıyıya çekilip mallar boşaltılıncaya dek yolcular gülmediler. Ancak rüzgârdan korunacak yerler bulup çalıların ve kayaların arasına dağıldıklarında güçlü iç çekişleri ve rahatlama mırıltıları yükselmeye başladı.

Kakanyaga tüccardan siyah bir giysi, beyaz bir giysi, kırmızı boncuklar ve bir küçük paket un istedi. Bunların dışında tüccar istediği şeyleri adayabilirdi, yeter ki metal olmasın. Metal türbe ruhunun ellerini kavuruyor, dedi. "Sen de gelmelisin. Senin için dua edeceğiz, yolculuğunun iyi geçmesi için. Genç adamı da getir. Bu türbenin ruhunun adı Pembe'dir, gençleri sever. Türbeye girdikten sonra bu adı kendi kendinize yineleyin, ama ben söyleyene dek sesli söylemeyin."

Sivri yapraklı çalıların ve çayırların arasında kısa bir süre yürüdüler, onlara mnyapara ve kimi tekneciler de katıldı. Sık fundalıklar ve uzun ağaçlarla çevrilmiş bir alanda taşlarla desteklenmiş küçük bir kano gördüler. İçinde başka yolcuların sundukları armağanlar vardı. Kakanyaga onlara söylediklerini yineletti ve sonra çevirisini yaptı. "Sana armağanlar getirdik. Sağ salim gidebilmemiz için sana yalvarıyoruz."

Sonra armağanları kanoya bıraktı, kanonun çevresinde ters yönlerde iki kez döndü. Tüccar, Kakanyaga'ya yanında getirdiği tütün torbasını verdi, tekneci bunu da kanoya koydu. Teknelere döndüklerinde rüzgâr dinmişti.

Simba Mwene, mnyapara'ya gülerek, "Büyü gibi," dedi.

Muhammed Abdullah ona dostça olmayan bir bakış attı ve onaylamaz bir biçimde başını salladı. "Daha da kötü olabilirdi. İğrenç bir şeyler yememizi ya da hayvanlarla çiftleşmemizi isteyebilirlerdi," dedi. "Haydi, toparlanalım."

Karşı kıyıyı gördüklerinde güneş batıyordu ve eğimli ışık çubukları bir alev duvarı gibi görünen kırmızı kayalıkları aydınlatıyordu. Toprağa ayak bastıklarında neredeyse gece yarısı olmuştu ve gök bulutlarla kaplanmıştı. Kanoları kıyıya çektiler, ama Kakanyaga karada uyumalarına izin vermedi. Karanlıkta üzerimize neyin geleceğini kim bilebilir, dedi.

5

Sabahın ilk ışıklarıyla kanolar boşaltılmaya başlandı ve Kakanyaga ile adamları yolcuları ve mallarını kumsalda bırakarak hemen ayrıldılar. Kısa sürede insanlar görünüp onlara işlerini sordular. Onları buraya kim getirmişti? Nereden geliyorlardı? Nereye gidiyorlardı? Neyin peşindeydiler? Yusuf ve Simba Mwene geldikleri kasabadan daha büyük olan bu kasabanın şefini bulmak için gönderildiler. Onlara uykudan yeni uyanmış Marimbo adlı bir adamın evini gösterdiler. Derin çizgili ve sarkık yanaklı bir yüzü olan zayıf bir yaşlı adamdı. Evinin öteki evlerden bir farkı yoktu ve onlara yol gösteren kadın duraksamadan, herhangi bir tören ya da saygı ifadesi takınmadan kapısını çaldı. Marimbo onları gördüğüne sevinmişti, meraklı ve konuksever bir adamdı. Yusuf onun şakacı olmasına karşın uyanık bir adam olduğunu anladı ve buradaki işlerin çoğunun onun elinden geçtiğini kestirdi. Çeviri yapması için Nyundo da onlarla gelmişti, ama buna gerek kalmadı.

"Chatu!" dedi Marimbo ve dikkatle bastırmaya çalışmadan önce yüzünden kurnaz bir sırıtma geçti. "Chatu zor bir adamdır. Sanırım, iş yapmayı umuyorsunuz. Oynamaya gelmez. Kasabası buraya birkaç gün uzaklıkta, ama o çağırmadıkça biz hiç gitmeyiz. Aldatıldığını düşünürse çok sert olabilir, ama halkı için uyanık bir babadır. Ah, orada yaşamak istemezdim. Dostlarım, size söyleyeyim, Chatu'nun kasabasında yabancıları sevmezler."

"Bir soytarıya benziyor," dedi Simba Mwene.

Şakayı dikkatli bir biçimde paylaşan Marimbo güldü.

"Ticaret yapar mı?" diye sordu Simba Mwene.

Marimbo omuz silkti. "Fildişi stokları var. İsterse ticaret yapar."

Bir kılavuz bulmayı ve bırakacakları malları saklamayı kabul etti. "Tüccarlarla daha önce de iş yaptım," dedi. "Bana kumaş bırakmayın. Kumaş olmazsa ticaretiniz bir anlam taşır mı? Bunlar sayesinde yolculuğunuzu sürdürebiliyorsunuz. Bana iki silah verin, oğullarımı fildişi avına çıkarayım. İpeğiniz var mı? Bana ipek verin. Size vereceğim kılavuz çevreyi iyi bilir. Yağmurlar başladığından iyi bir zaman değil, ama karşılığını iyi verirseniz, ona güvenebilirsiniz."

Ülkenin bu bölümünde toprak sık ağaçlarla kaplı ve dikti. Marimbo'nun kasabasında çok insan yaşamasına karşın çoğu hastalıklı görünüyordu. Geceleri sivrisinek sürüleri adamların üstüne çullanıyor, kurbanlarını acı ve öfkeden bağırtacak denli şiddetle sokuyorlardı. Marimbo ile anlaşma yaptıktan sonra onları kasabada tutacak hiçbir şey kalmamıştı. Mallarına bakmak için bıçaklar, çapalar ve bir paket pamuklu kumaş aldı. Döndüklerinde onunla işleri bitecekti. Sivrisineklerin çılgın saldırılarından kurtulma düşüncesi herkesi sevindirdi. Aziz Amca da gitmek için istekliydi. Yolculuk boyunca vermek zorunda kaldıkları vergiler yüzünden malları önemli ölçüde azalmıştı ve şu ana dek pek ticaret yapamamışlardı. Dediğine göre, hâlâ ticaret yapmaya değecek kadar malı vardı. İşte bu yüzden yolculuk ediyor, kırmızı kayalıkların arkasındaki Marungu topraklarına gidiyorlardı.

Sabahleyin erkenden Chatu'nun yurduna doğru yola çıktılar. Marimbo'nun onlara bulduğu kılavuz uzun boylu, sessiz bir adamdı. Onlar paketlerini hazırlarken ne konuştu ne güldü, yalnızca bir köşede bekledi. Verimli yeşilliklerin arasındaki dar patikalardan tepelere doğru yolculuğa başladılar. Değişik bitkiler bedenlerine battı, ayaklarını ve yüzlerini yaraladı. Başları çevresinde böcek bulutları daireler çizdi. Dinlenmek için durduklarında böcekler delik ve taze et arayışıyla üzerlerine üşüştü. Marungu yolculuğunun birinci günü sonunda birçoğu hasta düştü. Sivrisinekler onlara öyle işkence ettiler ki sabah uyandıklarında yüzleri ısırıklardan kanlı ve yaralı oluyordu. İçinden geçtikleri ormandan bir an önce kurtulmak için ertesi gün üstelediler. Gece boyunca çalılardan homurtu ve çatırtılar geldi, manda ve yılan korkusuyla birbirlerine sokuldular. *İşemek için çok uzağa gitmeyin*, diye dalga geçti Simba Mwene. Mnyapara, aylaklık edenlere değneğini hışırdatarak, zor kullanımıyla orman şamatasını dağıtarak adamları düzende

tutmayı başardı. Toprağın giderek dikleşmesi ilerlemeyi zorlaştırıyordu. Simba Mwene ve Nyundo kılavuzun yanından ayrılmadılar ve yaklaşan tehlikeleri bağırarak bildirdiler. Kılavuzun dilini anlayan tek kişi Nyundo'ydu ve mnyapara'yı öfkelendirip öbürlerini güldürerek bu üstünlüğünden olabildiğince yararlandı. Kılavuz çok az konuşuyor ve günlük yürüyüşün sonunda Nyundo'nun yanında oturuyordu.

Üçüncü günde, ısırılan adamlar iyice hastalandı ve öbürleri de çöküş belirtileri göstermeye başladı. Kötü durumda olanlar artık yemek yiyemiyor ve böcek saldırılarına karşı koyamıyorlardı. Arkadaşları onların sayıklama inlemelerini önemsemeyerek ve bedenlerinden akan siyah kanın üzerlerine damlamasından sakınarak hastaların pis kokulu bedenlerini sırayla taşıyorlardı. Dik yokuşlarda adamlar ancak birkaç adım ilerleyebiliyorlar, yüklerini dizleri ve elleri üstünde sürüklüyorlardı. Dördüncü gün adamlardan ikisi öldü. Onları çabucak gömdüler ve tüccar Kuran'dan bir sure okurken bir saat kadar beklediler. Şimdi hemen hemen hepsi böceklerin derin çukurlar açıp yumurtalarını bıraktığı ve taze kan emdiği yaralarının iltihaplanması yüzünden acı çekiyorlardı. Dehşet içindeki adamlar kılavuzun kendilerini ölüme doğru yönlendirdiğinden emindiler ve bitkinliklerine karşın onu dikkatle izlemeye çalışıyorlardı. Mnyapara kılavuzu sık sık haşlıyor, dediklerini çeviren Nyundo'ya gizlemediği bir iğrenmeyle dik dik bakıyordu. Bu geçen yıl izledikleri yol değildi. Onları nereye götürüyordu? Soytarılığı bırak ve şu soruları doğru dürüst sor.

Nyundo'nun çevirisine göre yağmurlar yüzünden öteki yol güvenli değildi.

Beşinci sabah iki adam daha ölü bulununca, gözler günün yolculuğunu Nyundo ile bekleyen kılavuza çevrildi. Muhammed Abdullah kılavuzun üzerine yürüdü, onu ayağa kaldırdı ve hamallar ile bekçilerin sevinç çığlıkları ve yüreklendirmeleri eşliğinde adamı sopasıyla dövmeye başladı; darbeler altında sinen adam acıma dileniyordu. Nyundo araya girmeye çalıştı, ama Muhammed Abdullah'tan yüzüne iki hızlı darbe yiyince çığlık atarak geri çekildi. Gözlerim. Mnyapara, bedenine inen her yeni darbe sonunda uluyan ve ağlayan yerdeki kılavuza döndü. Hâlâ adamı dövüyor, ellerinde sopa ve kalın dallar taşıyan öbürleri de giderek yakınlaşıyorlardı.

Simba Mwene koşarak geldi ve mnyapara'nın kolunu tutmaya çalıştı, sonra çığlık atan kılavuzun bedenini perdelemeyi denedi. "Yeterince dayak yedi! Yeterince yedi," diye yalvardı. Soluk soluğa kalmış olan Muhammed Abdullah'ın yüzü ve kolları ter içindeydi, hâlâ Simba Mwene'nin bedeninden boşluklar bulup daha çok darbe indirmeye çalışıyordu.

"Bırak da şu köpeği döveyim!" diye haykırdı. "Bizi bu ormanda öldürmeye çalışıyor."

"Bir gün daha, dedi. Yarın bu cehennemden kurtulmuş olacağız..." dedi Muhammed Abdullah'ı uzaklaştırmaya çalışan Simba Mwene.

"Yalancı bir vahşi bu. Ve şu soytarı Nyundo, onu izleyeceği yerde... Bu adam bize hep yalan söyledi. Geçen yıl bu yoldan gelmemiştik," dedi Muhammed Abdullah. Birden Simba Mwene'den kurtuldu ve yerdeki adama bir kez daha çılgın darbeler indirmek için döndü. Simba Mwene yeniden ona koşturunca dik dik baktı.

"Yaptığın adilce değil," dedi Simba Mwene geri çekilerek.

Mnyapara konuşmaksızın gözlerini dikti. Tüccar kalabalığın arasından sıyrıldı ve kolundan tutarak Muhammed Abdullah'la yavaş sesle konuştu. Sonra Yusuf'u çağırdı ve bu sabah ölen adamların gömülme işlerini ayarlamasını söyledi. Ve onlar için *Yasin* oku, dedi. Giderek seyrekleşen ormandan geçerlerken önlerinde giden kılavuzun inlemelerini duydular. Aldığı darbelerden yüzü şişen Nyundo kızgınlıkla oflayıp poflayarak kılavuzun arkasından gitti. Adamlar güldüler ve başlarını salladılar, onların hafifliklerinden sıkılsalar da kılavuzun acısına kayıtsız kalmak olanaksızdı. Mnyapara onu nasıl da dövdü, dediler. İşte bu Muhammed Abdullah bir hayvan, bir katil! Nyundo'ya gelince, bir gün başına bunların geleceğini anlamalıydı.

Altıncı gün sabahın geç saatlerinde açık alana ulaştılar. Öğleden sonraya dek dinlendiler, daha sonra Chatu'nun kasabasına doğru yola koyuldular. Ekilmiş tarlalar ve küçük samanlıkların önünden geçerlerken kendilerinden kaçan adamlar gördüler. Müzisyenler yorgun olsalar da yürüyüş kolunun yaklaşmakta olduğunu bildirmek için çalmaya başladılar ve adamlar olabildiğince dik yürüdüler. Muhammed Abdullah çalıların arkasında ayaktakımı olabileceği düşüncesiyle müzisyenlerin ardından her zamanki gibi kasılarak yürüdü.

Onları neşeli görünen kasabalıların eşliğinde sultanın yaşlılar meclisinden bir grup karşıladı. Yaşlılar onları uzun, çatıları sazla örtülü alçak evlerle çevrili geniş bir alana götürdüler. Kalın çamur duvarların arkasındaki büyük ev Chatu'nun, dediler. Burada dinlenin, insanlar gelip size yiyecek satarlar.

Tüccar, "Sor bakalım, sultanın huzuruna çıkabilir miyiz?" dedi Nyundo'ya.

Nyundo yaşlıların şefiyle konuştuktan sonra, "Niye diye soruyor," dedi. Kır saçlı, kısa boylu bir adamdı; konuşurken Nyundo'nun yaralı yüzünü incelemişti. Kızgınlık, saldırgan bir soyluluk ve kesinlikle bir hoşnutsuzluk ifadesiyle konuşmuştu. Nyundo tüccara yaşlı adamın adının Mfipo olduğunu söyledi.

"Geçen gelişimizde kasabanızın yakınından geçtik ve sultanınız hakkında oldukça fazla şey duyduk. Ona armağanlar getirmek, kendisiyle ve halkıyla ticaret yapmak için geri döndük," dedi Aziz Amca.

Nyundo bu sözleri çevirmekte zorlandı ve kılavuzun yardımını istedi. Kalabalık, konuşmalarını dinleyebilmek için iyice yaklaşmıştı, ama Mfipo onlara dik dik bakınca geri çekildiler. "Mfipo yanında ne getirdiğini soruyor," dedi Nyundo bir süre görüş alışverişinde bulunduktan sonra. "Gösterişli armağanlar olmalı, çünkü Chatu soylu bir hükümdardır. Sizin değersiz süslerinizi istemez, diyor." Nyundo bunları söyledikten sonra Mfipo'nun aslında başka şeyler de söylediğini belirtmek için sırıttı.

"Ona armağanlarımızı sunmak isterdik," dedi tüccar uzun bir sessizlikten sonra. "Bu bize mutluluk verirdi."

Mfipo küçümseyerek tüccara baktı, sonra kısaca güldü. Nyundo'ya zaman vererek ağır ağır konuştu. "Bizim ticarete değil, huzur ve ilaca gereksinmemiz olduğunu söylüyor. Bize doktorlarını yollayacak. Chatu'nun armağanlarını genç adam götürsün, diyor. Ondan, Yusuf'tan söz ediyor. Chatu'ya onun gitmesini istiyor. Chatu hoşnut kalırsa seni de çağırabilirmiş. Sanırım, bunları söyledi."

"Herkes Yusuf'u istiyor," dedi tüccar gülümseyerek.

Mfipo başka bir şey söylemeyi geri çevirdi ve yürüyüp gitti. Birkaç adım attıktan sonra döndü ve kılavuzu çağırdı. Tüccar ve mnyapara birbirlerine baktılar. Kasaba halkı yolcularla alışveriş yapmak için yiye-

cek getirdiler; sorular sorarak ve şakalar yaparak onlarla kaynaştılar. Ortalıkta Nyundo yoksa ya da gönülsüzse konuşmaları anlamak olanaksızdı, ama yine de bir biçimde anlaşmayı başarıyorlardı. Kasabalarının büyüklüğünden ve hükümdarlarının gücünden söz ettiler. Buraya kötülük yapmaya geldiyseniz, pişman olursunuz, dediler. Ne kötülüğü? dedi adamlar. Biz tüccarız. Barış adamlarıyız. Tek isteğimiz ticaret yapmak. Biz sorunları aklı bozuklara ve tembellere bıraktık. Muhammed Abdullah hastalar ve mallar için geçici bir korunak yapmak amacıyla kereste ve saz satın aldı. Şakaları ve bağırışlarıyla kalabalığı güldürerek kararan ışıkta yapım çalışmalarını yönetti. Daha sonra paketlerin korunağın ortasına özenle yerleştirilmesini ve sürekli gözetim altında tutulmasını buyurdu.

Tüccar yıkanıp namaz kıldıktan sonra Yusuf'u çağırdı ve Chatu'ya götüreceği armağanlar konusunda komutlar verdi. *Burada iyi iş yaparsak, bütün yolculuğumuz bir işe yarar,* dedi. Muhammed Abdullah sabahı beklemelerinin uygun olacağını söyledi. Geceyi tetikte geçirmeliyiz, dedi. Yalnızca iki silahları doluydu, belki de birkaç silah daha doldurmalıydılar. Tüccar bunu onaylamadı. Sultan saygıda kusur ettiklerini düşünmesin diye armağanların bu gece gönderilmesini istiyordu. Yusuf, Aziz Amca'nın endişeli, belki de biraz heyecanlı olduğunu görebiliyordu. Bir bakalım, şu Mfipo kendisi için mi, yoksa ustası için mi havlıyor, dedi. Yusuf'la gidecek olan Simba Mwene çabucak malları topladı ve Chatu'nun evine taşımaları için beş hamal seçti. Nyundo'nun da onlarla anlaşabilmek için gitmesi gerekiyordu. Kazandığı yeni önem yüzünden keyifliydi, ama adamlar yürüdüğün gibi çeviri yapıyorsun, diye onu alaya aldılar. Dalgınlıkla sık sık yüzündeki berelerle oynuyordu.

Hiç kimseyle karşılaşmadan Chatu'nun evinin duvarla çevrili avlusuna girdiler. Avluda kendilerine yol gösterecek birilerini beklediler, çok geçmeden iki genç adam onlara doğru geldi. Dediklerine göre Chatu'nun oğullarıydılar. İnsanlar evlerin kapılarında oturuyorlardı, kimileri ilgisizce onlara bakıyordu. Oyunlarına dalmış olan çocuklar ortalıkta koşturuyorlardı.

"Sultana armağanlar getirdik," dedi Yusuf.

Simba Mwene sanki Yusuf'un yanlışını bulmuş gibi, "Ve seyidin selamlarını. Bunu da söyle," diye ekledi kesin bir dille.

İki genç adam onları önündeki geniş taraçasıyla öbürlerinden ayrılan bir eve doğru yönlendirdiler. Taraçadaki alçak sıralarda birçok adam oturuyordu. Mfipo ve öteki yaşlılar da aralarındaydı. Onlar yaklaşırken ince bir adam oturduğu yerden kalktı, gülümseyerek gelmelerini bekledi. İyice yakına geldiklerinde taraçadan çıktı, ellerini açarak ve karşılama sözleriyle onlara yöneldi. Sanki onları gördüğüne çok sevinmişti. Chatu hakkında duyduklarından sonra Yusuf böylesine dostluk gösterileri beklemiyordu. Adam onları taraçaya aldı, Simba Mwene'nin Nyundo aracılığıyla ilettiği tüccarın aşırı yağcı saygı sözlerini rahatsız bir görünüşle dinledi. Nyundo'nun söyledikleri karşısında zaman zaman şaşırmış ya da kuşkulanmış göründü.

"Onu çok fazla onurlandırdığını söylüyor," dedi Nyundo. "Armağanlara gelince, eli açıklığıma teşekkür ediyor. Şimdi oturun ve ses çıkarmayın, diyor. Ona haberleri vermemi istiyor."

"Aptal olma," diye homurdandı Simba Mwene. "Buraya oyun oynamaya gelmedik. Yalnızca ne diyor, onu söyle, şaka yapmaya kalkma.'

"Oturun, diyor," dedi Nyundo meydan okurcasına. "Ve bana bağırmayın, yoksa kendi başınıza konuşursunuz. Her neyse, sizi buraya hangi rüzgâr attı, diye soruyor."

"Ticaret," dedi Simba Mwene ve sonra sürdürmesi için Yusuf'a baktı.

Chatu gülümseyerek Yusuf'a döndü, arkasına yaslanarak onu iyice inceledi. Chatu'nun incelemesinin rahatlığından sıkılan Yusuf bir süre konuşamadı. O da gülümsemeye çalıştı, ama yüzü direndi, aptal ve korkmuş bir görüntü verdiğini biliyordu. Chatu azalan ışıkta parıldayan dişlerini göstererek tatlılıkla güldü. Kaygıdan kalbi küt küt atan Yusuf, "Tüccarımız neler satmaya geldiğini açıklayacak," dedi sonunda. "Bizi yalnızca size saygılarını belirtmek ve yarın sizi görmeye gelip gelemeyeceğini sormak için gönderdi."

Bu sözler ona çevrilince Chatu neşeyle güldü. "Ne kadar güzel konuştuğunu söylüyor," dedi Nyundo, Chatu'nun sakinliğinden etkilenerek. "Seni daha akıllı gösterebilmek için kullandığın bütün sözcükleri değiştirdim, ama bana teşekkür etmene gerek yok. Tüccara gelince, isteyen istediğinde beni görmeye gelebilir, diyor. Ben halkımın hizmetçisinden başka bir şey değilim, diyor. Senin tüccarın hizmetçisi mi, yoksa oğlu mu olduğunu soruyor."

"Bir hizmetçi," dedi Yusuf aşağılanmanın tadını çıkararak.

Chatu, Simba Mwene'ye döndü ve bir süre ona seslendi. Nyundo çeviride zorlandı ve Chatu'nun söylediklerini kısa tümcelerle çevirdi. "Her şey yolunda giderse tüccarı yarın görecek. Kılavuz ona ormandaki yolculuğumuzu anlatmış. Dostlarımız kısa zamanda iyileşirler diye umuyorum, diyor. Ah, bakın şimdi ne diyor? Şu güzel genç adama göz kulak olun. Böyle diyor. Şu güzel genç adama göz kulak olun. Nişanlamak istediği kızı olup olmadığını sorayım mı? Ya da belki seni kendisi için istiyor. Simba, birileri bizden çalmadan bunu geri götürebilmeyi başarırsak şanslıyız demektir."

Simba Mwene tüccara heyecanlı bir rapor verdi ve istekliliğiyle hem onu hem mnyapara'yı etkiledi. Ne kadar dostça ve mantıklı davranmıştı! Burada iyi iş yapacağız, dedi tüccar. Satacakları oldukça fazla fildişi olduğunu duymuştum. Adamların çoğu yorgun bir biçimde yere uzandı. Çok geçmeden kamp sessizleşti ve bekçiler bulabildikleri bir şeylere dayanarak rahatça serildiler. Yusuf anında uykuya daldı, ama gürültü patırtı ve parlayan ışıklarla birden uyandı. Çıkıntılı kayaların, sinsice yaklaşan hayvanların arasında dik bir dağa tırmanmaya çabalıyordu. Kayalığın başına gelmeyi başardığında önünde gümbürdeyen sular ve ilerisinde alevden bir kapısı olan yüksek bir duvar gördü. Işıkta bir sıkıntı havası vardı ve kuş sesleri salgın hastalık belirtileri taşıyordu. Yanında gölgede kalmış bir figür belirdi ve yavaş sesle, Senden beklenileni başarıyla yerine getirdin, dedi. İçinde yatışan dehşet sarsıntılarının bilincinde en azından beni didik didik arayan salyalı köpekler yok, diye düşündü biraz alaycılıkla. Yolculuğun bu sessiz saatlerinde içinde büyüyen korkudan utanç duydu ve çevresinde uyuyan adamlara göz atarken bilinen dünyanın sınırlarına ne denli yakın olduklarını anımsamamaya çalıştı.

Chatu'nun adamları dört bir yandan üstlerine çullandıklarında yeniden uykuya dalmıştı. Bekçileri anında öldürdüler ve silahlarını ele geçirdiler, sonra uyuyan adamları sopayla döverek uyandırdılar. Hiç direnme olmadı, şaşkınlık çok büyüktü. Yolcular neşeli ve utku sarhoşu adamlarca açık alanın ortasına sürüldüler. Fenerler yandı ve elleri başları üstünde yere çömelme komutu verilmiş sürüye benzeyen tutsakların başlarında tutuldu. Omuzlarında getirdikleri mal paketleri,

gülen adam ve kadınlarca karanlığa götürüldü. İlk ışıklara dek zorbalar şakalar yaparak, kimisini döverek neşeyle çevrelerinde döndüler.

Yolcular birbirlerine yüreklendirici sözler söylediler; inleme ve feryatların üstüne çıkan tek ses Muhammed Abdullah'ın adamlarına dirençli olmaları için bağıran sesiydi. Kimi adamlar ağlıyordu. Aralarından dört kişi öldürülmüş ve birçoğu yaralanmıştı. Ortalık aydınlanmaya başlayınca Yusuf, mnyapara'nın vurulmuş olduğunu gördü. Islak kan, yüzüne ve giysilerine yayılmıştı. "Ölüleri örtün," dedi Muhammed Abdullah. "Onlara saygılı davranın, Allah günahlarını affetsin." Yusuf'u görünce gülümsedi. "En azından genç adamımız hâlâ bizimle. Onu yitirmek bize kötü talih getirebilirdi."

"Şeytan talihi," dedi biri. "Bize bu güne dek getirdiği talihe bak. Nasıl da her şey tersine döndü. Her şeyimizi yitirdik."

"Bizi öldürecekler," diye haykırdı başka bir adam.

"Allah'a güvenin," dedi tüccar. Yusuf ayağa kalkmadan Aziz Amca'ya yaklaşmak için yer değiştirdi. Tüccar gülümsedi ve omzuna vurdu. "Korkma," dedi.

Hava aydınlanınca kasabalılar onları görmeye geldiler; güldüler ve taş attılar. İşlerini bırakıp bütün sabah onlara baktılar, sanki tuhaf ya da beklenmedik bir şeyler yapacaklarını umuyorlardı. Tutsaklar kendilerini bulundukları yerde rahatlatmaya zorlandılar, bu çocukları ve köpekleri heyecanlandırdı. Öğleye doğru Mfipo, Aziz Amca'yı Chatu'nun karşısına çıkarmak için geldi. Bağırarak ve sırıtarak konuştu. Mnyapara'yı göstererek, "Seni de istiyor," dedi Nyundo. "Ve dün gece giden iki kişiyi."

Chatu yine çevresinde yaşlılarla taraçada oturuyordu. Avlu keyifle gülümseyen adamlarla doluydu. Chatu ayağa kalktı, ama tutsaklara yaklaşmadı. Yüzü dingindi. Nyundo'yu çağırdı, o da gönülsüzce yanına gitti. "Anlatacaklarını anlayabilmem için yavaş konuşacağını söylüyor," diye bildirdi Nyundo öbürlerine. "Elimden geleni yapacağım, kardeşler, ama yanlış anlarsam beni bağışlayın."

"Allah'a güven," dedi tüccar yavaş sesle.

Chatu ona hoşlanmazlıkla baktı, sonra konuşmaya başladı. "Şunları diyor," diye başladı Nyundo. Birkaç şey söylüyor, Chatu yeniden konuşana dek ara veriyordu. "Sizin gelmenizi istemedik ve sizi burada

istemiyoruz. Niyetiniz iyi değil, aramıza girerek bize yalnızca kötülük ve bela getirirsiniz. Bize zarar vermek için geldiniz. Sizden önce gelenler bize acı çektirdi, bir kez daha acı çekmeye niyetimiz yok. Komşularımızın içine girdiler, onları yakalayıp götürdüler. Onlar geldikten sonra üzerimize belalar yağdı. Ve siz onların yaptıklarına yeni katkılarda bulunmaya geldiniz. Ürünlerimiz büyümüyor, çocuklarımız hastalıklı ve sakat doğuyor, hayvanlarımız hiç duyulmadık hastalıklardan ölüyor. Siz aramıza gelmeye başladığınızdan beri hiç duyulmamış olaylar yaşanıyor. Geldiniz ve dünyamıza kötülük getirdiniz. Böyle diyor."

Tüccar "Yalnızca ticaret yapmak için geldik," dedi. Ne var ki Chatu bu sözlerin çevrilmesini beklemedi.

Chatu'nun sözlerini kaçırmak istemeyen Nyundo, "Seni dinlemek istemiyor, bwana tajiri," diye hızla açıkladı. "Bizi köle yapıp dünyamızı yutmanızı beklemeyeceğiz, diyor. Sizin gibiler buraya ilk geldiklerinde aç ve çıplaktılar, sizin karnınızı biz doyurduk. Sonra bize yalan söylediniz, bizi aldattınız. Bunlar onun sözleri. Onun söylediklerini dinleyin! Şimdi kim yalan söylüyor? Bizim her türlü tutumu kabul edecek hayvanlar mı olduğumuzu düşünüyorsunuz, diyor. Getirdiğiniz bütün mallar bizim, çünkü bu mallar bizim topraklarımızda üretildi. Bu yüzden onları sizden alıyoruz. İşte bunları diyor."

"Öyleyse, bizi soyacaksınız," dedi tüccar. "Yeniden konuşmaya başlamadan söyle ona. Beraberimizde getirdiğimiz her şey bizim ve biz bu malları fildişi, altın ve değerli olan ne varsa onların karşılığında satmaya geldik-"

Chatu çeviri isteğiyle konuşmayı kesti, sözler dillerine çevrilince kalabalıktan alaycı homurdanmalar yükseldi. Sonra Chatu öfkeli ve tepeden bakan bir yüzle yeniden konuşmaya başladı. "Şimdi yalnızca yaşamlarınız sizin, diyor," dedi Nyundo.

"En azından bize bunu bıraktığı için minnettarız," dedi tüccar gülümseyerek. Nyundo bunu aktarmadı. Chatu tüccarın para kesesini gösterdi ve kendisine getirilmesini buyurdu.

Chatu tüccara dik dik bakarken toplanmış kalabalıktan iç çekme sesleri yükseldi. Bir süre sonra yavaşça ve gözdağı verircesine, öfke ve nefretinin sözlerinin içine sızmasına izin vererek yeniden konuştu. "Üzerimize yeterince bela yağdı, diyor. Kendi topraklarında bizim ka-

nımızı istemiyor. Yoksa bizim başkalarına bela getiremeyecek duruma getirilebileceğimizi söylüyor. Ama biz gitmeden önce senin hizmetçilerinden birine ders vermek istiyor. Böyle dedi." Chatu'dan aldığı işaretle ormanda onlara eşlik eden kılavuz kalabalığın arasından sıyrıldı ve Muhammed Abdullah'ın göğsüne dokunarak onun gönülsüz bir tiksintiyle ürkmesine yol açtı. Chatu işaret verince iki adam Muhammed Abdullah'ı tuttu, ötekiler de sopayla dövmeye başladı. Darbelerin gücü altında bedeni titrerken burun deliklerinden kan fışkırdı. Kalabalığın gürültülü neşesi mnyapara'nın feryatlarını bastırdı, onun kıvranışlarını dilsiz bir adamın rol yapmasına dönüştürdü. Yere düşüp sessizce uzandıktan sonra bile dövmeyi sürdürdüler. Durduklarında nınyapara'nın bedeni düzensiz titremelerle kasılıyordu.

Yusuf, Aziz Amca'nın yüzünden yaşlar boşaldığını gördü.

Chatu yeniden konuştu. Kalabalık düş kırıklığıyla inledi ve kimi yaşlılar görüş ayrılığıyla başlarını salladılar. Chatu sesini bu mırıltının üstüne çıkararak yeniden konuştu. Konuşurken gözlerini Nyundo'nun üzerinde tuttu, ama tüccarı gösterdi. "Şu kötülük dolu kervanını al ve buradan git, diyor," dedi Nyundo. "Halkının hoşuna gitmiyor, ama toprağa daha çok bela getirmek istemediğini söylüyor. Şunun gibi genç adamları gördükçe hepimizin şeytan uşağı ve et avcısı olamayacağımızı umduğunu söylüyor...ve bu onda acıma duygusu uyandırıyor. Düşüncemi değiştirmeden gidin şimdi, diyor. Sonunda genç adam bize talih getirdi."

"Acıma Allah'a aittir," dedi tüccar. "Ona böyle söyle. İyice anlat. Acıma Allah'a aittir. Vermek ya da almak ona ait değil. Bunu ona iyice anlat."

Nyundo'nun yavaş sesle söylediği sözleri duyacak kadar yakında olan yaşlılar gülüp dalga geçerlerken, Chatu inanmamış gibi gözlerini tüccara dikti. "Senin yürekli bir dilin olduğunu söylüyor. Belki anlamamışsındır diye bir kez daha söylüyor. Adamlarını al ve git. Söylediği bu, bwana. Ve sanırım yeniden öfkelenmeye başlıyor."

"Mallarımızı almadan olmaz," dedi tüccar. "Söyle ona, eğer istediği canımızsa, alabilir. Bir değeri yoktur. Ama bize canlarımızı bırakıyorsa, biz mallarımızı da isteriz. Ticaret yapamazsak ne kadar uzağa gidebiliriz? Ona mallarımız olmadan gitmeyeceğimizi söyle."

Tüccar adamlara sultanın sarayında neler olduğunu anlattı : Chatu'nun söylediği kötü sözleri, Muhammed Abdullah'ın dövülüşünü, mallarına el koyulmasını, kasabadan kovulmalarını, kendisinin gitmeyi reddetmesini. Gitmek isteyenin gidebileceğini söyledi. Adamlar bağırdılar, tüccara bağlılıklarına ant içtiler ve Allah'ın kendilerine bağışladığı yazgıyı kabul ettiklerini söylediler. Simba Mwene, Yusuf'un gençliğinin onları daha kötüsünden nasıl kurtardığını anlattı, bunun üzerine adamlardan sevinç çığlıkları ve kirli yorumlar yükseldi. Sonra zorbaların istediği gibi sessizce oturdular; boş midelerini ve yaralı arkadaşlarını düşünmeye zorlandılar. Güneşten korunabilecekleri bir gölgelik yoktu ve gün ilerledikçe homurdanmalar yoğunlaştı. Giysilerini sopa ve tellerle dik tutup yaralılar için tenteler kurdular.

Mnyapara hâlâ zayıf ve bir ateş başlangıcıyla titriyor olsa da zihnini toparlamayı başarmıştı. İnleyerek yere uzanmış, kimsenin anlamaya çalışma çabasına girmediği sözler mırıldanıyordu. İki üç dakikada bir sulu gözlerini açıyor, sanki nerede olduğunu bilmiyormuş gibi çevresine bakınıyordu. Yapılacak en iyi şeyin ne olacağını aralarında tartışan adamlar tüccarın kararını bekliyorlardı. Hâlâ güvendeyken gitmeleri gerekmez miydi? Chatu'nun şimdi ne yapacağını kim kestirebilirdi? Şimdi ne yapacaklardı? Kasabada kalırlarsa açlıktan öleceklerdi, mallarını bırakıp giderlerse yine açlıktan öleceklerdi. Ya da birileri onları tutsak alacaktı.

"Bak insan bedeni ne kadar aptal," dedi Aziz Amca, Yusuf'a; yüzünün köşelerinde yok edilemez soğuk gülümsemesi yeniden görünmeye başlamıştı. "Bak şu bizim yiğit Abdullah'a, bedeni nasıl da aptalca zayıf ve güvenilmez görünüyor. Daha zayıf bir adam bu dayaktan sağ çıkamazdı, ama o çıkar. Yalnızca durumlar daha kötü, biz yaradılış olarak aşağılık ve hainiz. Gerçeği bilmeseydim, şu kızgın sultanın söylediklerine inanabilirdim. Bizim içimizde yok etmek istediği bir şeyler görüyor ve kendisine hak vermemiz için bize öyküler anlatıyor. Bedenlerimizi onlara bıraksaydık, emin ol ki refah ve mutluluklarına diyecek olmazdı. Yusuf, adamların yakınmalarını duyuyorsun. Sence ne yapmalıyız? Belki geceleyin düşlerine bir şeyler girmiştir, tıpkı öteki Yu-

suf'un yaptığı gibi kurtuluş yolunu bize söyleyebilirsin," dedi Aziz Amca gülümseyerek.

Yusuf bir kurtuluş yolu göremediğini söylemek istemediğinden hayır anlamında başını salladı.

"Öyleyse, en iyisi burada kalalım ve açlıktan ölelim. Bu sultanı zalimliği yüzünden utandırır mı?" dedi tüccar, Yusuf'u ürküterek.

"Simba," diye seslendi. "Sen ne düşünüyorsun? Mallarımızı bırakıp gitmeli miyiz, yoksa alana dek beklemeli miyiz?"

"Şimdi gidip, daha sonra savaşmak için geri dönmeliyiz," dedi Simba Mwene hiç duraksamadan.

"Silahsız ya da silah alabilecek paramız olmadan mı? Peki, böyle bir savaş nasıl biter?" diye sordu tüccar.

Öğleden sonra Chatu onlara ham muz, haşlanmış yerelması ve kurutulmuş av eti gönderdi. Kasaba halkından kimileri onlara içmeleri ve temizlenmeleri için su getirdi. Daha sonra Chatu tüccarı çağırttı, o da yanına Nyundo, Simba Mwene ve Yusuf'u alarak gitti. Chatu'nun avlusu çok kalabalık değildi, ama yaşlılar törensel konumlarını almış, rahat ve sakin bir biçimde taraçada oturmayı sürdürüyorlardı. Yusuf, belki de dükkânın önündeki yaşlılar gibi bunlar da hep burada oturuyorlar, diye düşündü. Chatu sanki bu sözler ona uzun düşünme saatlerinden sonra ulaşmış gibi yavaş yavaş konuştu. "İki yıl önce bizim bir grup insanımızın buraya geldiğini söylüyor," dedi sultanın sözlerini iyice duymak için öne doğru eğilmiş olan Nyundo. "Kimisi senin gibi beyaz tenliymiş, bwana tajiri, ötekiler ise kara derili. Ticaret yapmaya geldik, demişler. Senin dediğin gibi. Onlara fildişi, altın ve deri verdiğini söylüyor. Tüccarları bunları ödeyecek kadar malımız yok, gidip gerisini getirelim, demiş. Daha sonra onu hiç görmemiş. Bu tüccar sizin kardeşiniz, diyor. Böylece bizim mallarımız kardeşimizin borçlarını karşılayacak. Böyle diyor."

Tüccar konuşmaya yeltendi, ama Chatu konuşmaya başlayarak Nyundo'yu kendisini dinlemeye zorladı. "Bu konuda ne düşündüğünü öğrenmek istemediğini söylüyor. Seninle yeterince zaman harcamış. Onu bir khoikhoi mi sanıyorsun? Khoikhoi yabancılar mallarını çalarken ay ışığında dans eder. Kötü bir şeyler olmadan gitmeni istiyor. Buradaki herkesin bu görüşü paylaşmadığını söylüyor, ama o bu soru-

nu bitirmek istiyor. Adamakıllı düşündükten sonra buna karar vermiş. Sana bu topraklardan çekip gitmemize yetecek kadar mal verecek. Şimdi vereceğin bir karşılık olup olmadığını soruyor."

Tüccar uzun bir süre sessiz kaldı. "Ona kararının bilge bir hükümdar olduğunu gösterdiğini, ama değerlendirmesinin hakça olmadığını söyle," dedi sonunda.

Bu çevrildiğinde Chatu gülümsedi. "Sizi evinizden ta buraya ne getirdi? Hak arayışı mı? Bunu soruyor. Durum buysa, diyor, işte buldunuz. Sizin mallarınızı alıyorum ki halkıma sizin kardeşinize yitirdiği malları vererek adalet getireyim. Şimdi siz gider halkımdan çalan adamı bulursunuz ve hakkınızı ondan alırsınız. Sanırım dedikleri bunlardı."

Ertesi gün yeniden buluştular; tüccarın almasına izin verilecek mal tutarı, el koyulmuş malların değeri, Chatu'nun alacağı tutar konusunda tartıştılar. Yaşlılar çevrelerinde oturup bütün bildiklerini onların hizmetine sundular, ama Chatu bu düşünceleri güler yüzle göz ardı etti. Genç adamlar bekçilerden aldıkları üç silahın ava çıkabilmeleri için kendilerine verilmesini istediler, ama Chatu onları da önemsemedi. Yusuf onların avluda işlerini yaparak dolaştığını görse de kadınların hiçbiri yaklaşmadı. Nyundo herkesin söylediğini öbürlerine aktarmak için yırtındı, ama iki taraf da ona kuşkuyla baktı. Tüccar, adamları iyileşene dek burada kalmaları gerektiğini, bu arada serbestçe dolaşıp yiyecek karşılığında kasaba halkı için çalışıp çalışamayacaklarını sordu. Chatu, Yusuf'un rehine olarak kendisinin yanında kalması koşuluyla bunu kabul etti. O gece Yusuf, Chatu'nun avlusundaki evlerin birinin taraçasında uyurken yolculardan ikisi yardım aramak için fark edilmeden kaçtılar.

Chatu'nun evinde Yusuf'a iyi davranıldı. Yusuf birkaç sözcük dışında hiçbir şey anlamasa da onunla sultanın kendisi konuşuyordu. Ya da birkaç sözcük tanıdık geldiğinden anladığını düşünüyordu. Chatu'nun yüzündeki anlamdan ve anladığı sözcüklerden Yusuf sultanın sorularının konularını kestirdi ve ona göre yanıt verdi : Ne kadardır yolculuk ediyorlardı, topraklarında ne kadar insan yaşıyordu, bu kadar uzağa neden gelmişlerdi? Yusuf bu konularda ağırbaşlılıkla konuştu, ama ne sultan ne de yaşlılar dediklerini anlıyormuş gibi görünmediler.

Ertesi gün tüccar yeni bir pazarlık raundu için geldiğinde Yusuf'u arandı ve görünce gülümsedi.

"Ben iyiyim," dedi Yusuf.

"Senden beklenileni başarıyla yerine getirdin," dedi Aziz Amca hâlâ gülümseyerek. "Gel ve benimle otur da sultanın senin hakkındaki öykülerini birlikte dinleyelim."

Yusuf'un duvarlı avludan çıkmasına izin verilmiyordu, çağrılmadığı sürece de Chatu ve yaşlıların günün büyük bölümünü geçirdikleri taraçaya da yaklaşması beklenmiyordu. Yaşlıların yapmayı istedikleri işleri ya da ilgilenecekleri, en azından hayranlık ve mutlulukla göz gezdirecekleri tarlaları yok muydu? Belki kasabalarında kervanın varlığı öteki şeyleri terk etmelerini gerektirmişti. Yusuf da zamanın geçmesi için bütün gün gölgede oturup çalışan kadınları izliyordu. Oraya gelen birisi bu adamların tek işinin gölgede oturup önlerine bakmak olduğunu düşünebilirdi.

Kadınlar onunla dalga geçiyor, genişçe gülümseyerek onunla ilgili yorumlar yapıyorlardı, ama ne bu yorumlar ne de gülümsemeler tümüyle kibar sayılabilirdi. Küçük armağanlar ve önerilerle genç kızları gönderiyorlardı. En azından Yusuf bunların öneri olduğunu düşünüyordu ve zaman geçirmek için kendisine çeviriyordu. Bu öğleden sonra kocam uyurken gel beni gör. Bir el banyosu ister misin? Kaşımamı istediğin bir yaran var mı? Kimi kez ona bağırırlarken baykuş gibi ötüyorlardı. Yaşlı kadınlardan biri her önünden geçişinde öpücükler yolluyor, kalçalarını sallıyordu. Ona yiyecek getiren kız o yemek yerken birkaç adım uzakta oturup utanmaksızın onu süzüyordu. Zaman zaman gergin bir biçimde kaşlarını çatarak, Yusuf'la konuştuğu da oluyordu. Yusuf gözlerini kızın neredeyse hiç örtülmemiş göğüslerinden kaçırmaya çalışıyordu. Kız boynuna taktığı boncukları hafifçe kaldırarak Yusuf'un onlarla ilgilenmesini sağlamaya çalışıyordu.

"Boncuklar. Ne olduklarını biliyorum," dedi Yusuf. "İnsanların şu boncukları ne diye bu denli sevdiklerini bir türlü anlamam. Geçtiğimiz kimi yerlerde birkaç boncuk için tam bir koyun bile verenler oldu. Bunlar yalnızca süs eşyaları. Boncuklarla ne yapabilirsin ki?"

"Adın ne?" diye sormuştu başka bir kez, ama kız bir türlü anlamamıştı. Kızın ince yüzü ve gülen gözleriyle sevimli olduğunu düşünü-

yordu. Sık sık konuşmadan yanında oturuyordu, Yusuf daha erkekçe davranması gerektiğini algılıyor, ama ona saygısızlık yapmak istemiyordu. Bir şeye gerek duyup işaret ettiğinde gelen hep o kız oluyordu. Hatta Aziz Amca pazarlığa geldiğinde Chatu bile bu konuda şaka yapmaya başlamıştı. "Bizim genç adamın şimdiden kızlarından biriyle evlenmiş olduğunu, borcumuza bunun da eklenmesi gerektiğini söylüyor," demişti Nyundo, Yusuf'a sırıtarak. "Hızlı çalışıyorsun, seni pis şeytan. Bizimle kalıp Bati'ye oğullar versin, diyor. Böyle sağlıklı bir genç adamın ne işi var ticaretle? Burada kalsın da Bati ona yaşamı öğretsin, diyor."

Bati, kızın adı buydu. Yusuf, kız ne zaman yanına gelse insanların birbirine bakıp gülümsediğini fark etmeye başladı. Chatu'nun avlusundaki dördüncü gecesinde kız onu karanlık bastıktan sonra görmeye geldi. Kız tatlılıkla mırıldanarak ve ellerini Yusuf'un yüzünde ve saçlarında gezdirerek minderine oturdu. Yusuf onu konuşmaksızın mutluluk ve rahatlık duygularıyla okşadı. Kız uzun süre kalmadı, sanki son anda bir şey anımsamış gibi birden kalkıp gitti. Ertesi gün bir an için bile kızı düşünmeden duramadı. Ve ne zaman onu görse sırıtmaktan kendini alamadı. Kadınlar onları gördüklerinde yaşanan güldürüye gülerek el çırptılar ve laf attılar.

O gün Aziz Amca, Chatu'yu görmeye geldi ve mutlaka Yusuf'la görüşmek istedi. "Hazır ol," dedi. "Bir gece aniden gidebiliriz. Uğraşıp mallarımızı geri alacağız ve kaçacağız. Tehlikeli olacak."

O gece kız yine geldi ve yanına oturdu. Birbirlerini okşadılar ve sonunda birlikte uzandılar. Yusuf mutlulukla iç çekti, ama kız birden ayağa kalkarak gitmeye hazırlandı. "Kal," dedi Yusuf.

Kız elinin ayasıyla onun ağzını kapatarak bir şeyler fısıldadı. Yusuf kıvanç içinde sesini yükseltmiş ve onun karanlıkta gülümsediğini görmüştü. Yakındaki evlerden birinde birileri öksürdü ve kız koşarak karanlığın içinde kayboldu. Yusuf uzun bir süre yaşadığı kısa mutluluk anını anımsayarak ve onu yeniden görebilmek için sabah olmasını dört gözle bekleyerek uyanık bir biçimde uzandı. Bedeninin ona karşı nasıl istek duyduğunu ve o birden gidince nasıl acı çektiğini düşünmek şaşırtıcıydı. Chatu ve tüccarı düşündü, onların yapmakta olduğu şeylere nasıl kızacaklarını kestirdi. Bu düşünce onu kaygılandırdı ve Bati'nin

uyandırdığı ani tutkuyu rahatlatarak yatıştı. Sonra uyku arayışıyla kendisinden uzaklaştı.

Sabahleyin onu öteki kadınlarla tarlalara giderken gördü. Kız omzu üzerinden ona baktı ve kızın aralarında geçenleri sergileyen bu gösterisine kadınlar kahkahalarla güldüler. İşte aşk, diye haykırdılar. *Düğün ne zaman?* Ya da en azından Yusuf böyle söylediklerini sandı.

7

Sabahın geç saatlerinde kasabaya bir yürüyüş kolu girdi. Adamlarını doğrudan doğruya Chatu'nun evinin önündeki alana süren bir Avrupalı tarafından yönetiliyorlardı. Çabucak geniş bir çadır kuruldu ve bir bayrak direği dikildi. Uzun boylu, kel ve kalın bıyıklı bir adam olan Avrupalı, gömlek ve pantolon giymişti, geniş kenarlı bir şapkayla kendisini yelpazeliyordu. Adamlarının yerleştirdiği bir masanın arkasına oturdu ve hemen bir deftere yazı yazmaya başladı. Yürüyüş kolu şort ve bol gömlekler giymiş düzinelerce asker ve hamaldan oluşuyordu. Kasabalılar kampın çevresinde toplandılar, ama silahlı askerlerce belirli bir uzaklıkta tutuldular. Tüccar bir yürüyüş kolunun geldiği haberini alınca Avrupalı ile tanışmak için acele etti, başlangıçta bekçilerce durdurulsa da Avrupalıya görünmeyi başardı. Avrupalı yazısını bitirince salınan beyaz kanzu giymiş adama baktı ve yanına çağırdı. Akıcı bir biçimde Kiswahili konuşan askerlerin şefi çeviri yapmak için atıldı. Tüccar çabucak öyküsünü anlatarak çalınan mallarının kendine geri verilmesini rica etti. Avrupalı öyküyü dinledikten sonra esnedi ve şimdi dinleneceğini söyledi. Uyandığında Chatu'nun huzuruna getirilmesini istedi.

Tüccar ve Chatu, Avrupalının uyanmasını alanda beklediler. Aziz Amca'nın adamları Chatu'ya, büyük adam burada, diye takıldılar. Boku yiyeceksin, seni gidi hırsız. Chatu, Nyundo'ya daha önce hiç Avrupalı görüp görmediğini sordu. Metal yiyebildiklerini duymuştu. Bu doğru muydu? Her neyse, çağrıldığında kafasında trajediler yaratacağına hemen gelmişti. "Onların nasıl insanlar olduğunu bilip bilmediğini soruyor," dedi Nyundo, tüccara.

"Ona yakında öğreneceğini söyle," dedi tüccar. "Ama şunu bilsin ki bugün bana mallarımı geri verecek."

Yusuf sultanın evinde yaşadığı tatil konusunda kendisiyle mutlulukla dalga geçen yolculuk arkadaşlarıyla durdu. Sonunda Avrupalı kızarmış ve uykudan şişmiş bir yüzle çadırından çıktı. Sanki çevresinde yüzlerce kişi yokmuş, sanki yalnızmış gibi adamakıllı yıkandı. Sonra masasına oturup hizmetçilerinin getirdiği yemeğini yedi. Bitirdiğinde tüccar ve Chatu'yu yanına çağırdı.

"Chatu sen misin?" diye sordu.

Askerlerin şefi Avrupalının sözlerini Chatu'ya, Nyundo da askerin sözlerini tüccara çeviriyordu. Sultan çevirmene baş salladı ve yeniden hızlıca Avrupalıya baktı. Daha sonraları, şimdiye dek kulaklarından kıllar fışkıran bu parlak kırmızı adam gibi bir şey görmediğini söyleyecekti.

Avrupalı yeniden konuştuktan sonra, "Sen, Chatu. Büyük adam mı oldun? Böyle mi düşünüyorsun?" dedi çevirmen. "Nasıl oluyor da insanların mallarını çalabiliyorsun? Hükümet yasalarından korkmuyor musun?"

"Hangi hükümet? Sen ne diyorsun?" dedi Chatu sesini çevirmene doğru yükselterek.

"Hangi hükümet mi? Hangi hükümet olduğunu görmek ister misin? Benimle konuşurken sesini yükseltmesen iyi olur, arkadaşım. Hükümetin senin gibi gevezeleri susturup zincire vurduğunu duymadın mı?" diye sordu çevirmen sertçe. Nyundo bu sözleri bağırarak çevirip tüccarın adamlarını coşturdu.

"Köle almaya mı gelmiş?" diye sordu Chatu öfkeyle. "Şu sizin büyük adamınız, buraya köleler için mi gelmiş?"

Avrupalı, kırmızı yüzü öfkeden daha da kızararak sabirsızca konuştu. "Boş konuşmayı bırak," dedi çevirmen. "Hükümet köle işiyle uğraşmaz. Köle alanlar bu insanlardır ve büyük adam onları durdurmak için geldi. Sorun çıkarmadan git de şu adamın mallarını getir."

"Mallarını boş yere almadım. Kardeşlerinden biri benim fildişi ve altınımı çaldı," diye yakındı Chatu. Sesini huysuzca yeniden yükseltmişti.

"Bütün bunları dinledi," dedi işleri tümüyle eline almış olan çevirmen. "Ve daha fazla dinlemek istemiyor. Bu insanların mallarını getir.

Büyük adam böyle diyor...yoksa hükümetin neler yapabileceğini yakında öğreneceksin."

Chatu ne yapacağına karar verememiş gibi kampın çevresine bakındı. Avrupalı birden ayağa kalkıp gerindi. "Metal yiyebiliyor mu?" diye sordu Chatu.

"Ne isterse yapar," dedi çevirmen. "Ama şimdi dediğini yapmazsan sana bok yedireceğini söylüyor."

Tüccarın adamları utku ve alay bağırışları patlatıp Chatu'ya sözlü saldırılarda bulundular, onu ve kasabasını lanetlesin diye Allah'a dua ettiler. Geriye kalan bütün mallar getirildi. Avrupalı, tüccar ve adamlarının silahları bırakıp mallarını alarak nereden geldilerse hemen oraya dönmeleri komutunu verdi. Hükümet bu topraklarda düzeni sağladığına göre silahlara gereksinim yoktu artık. Silahlar yalnızca savaş çıkarmaya ve insanları tutsak almaya yarardı. Çevirmen, şimdi gidin, büyük adamın şefle işi var, dedi. Tüccar yitik mallar için evleri aramayı yeğlerdi, ama tartışmadı. Çabucak toparlandılar, kurtuluşları onları coşkuyla doldurmuştu. Hızlı hazırlıklar sırasında Yusuf son bir kez Bati'yi görebilme umuduyla çevresine bakındı. Gece olmadan kasabanın dışına çıkmışlardı. Bir panik hızında dik yokuşlarda tökezleyerek ve Simba Mwene'nin belleğine güvenerek Marimbo'nun kasabasına dönmek için acılı yolculuklarına başladılar. Ateşli bir karabasanın bu ormandan ilk geçişlerini belleğinde karanlığa gömmediği tek kişi Simba Mwene'ydi.

Adamlar, kulaklarından kıllar fışkıran Avrupalı bir cinin yuttuğu piton Chatu'ya bir türkü yaktılar, ama orman seslerini bastırdı ve yankıları boşalttı. Tüccar sorunları sultanla aralarında çözümleyemediği için dertliydi. "Avrupalı buraya geldi ya, şimdi bütün bu toprakları ele geçirir," dedi.

Marimbo'nun kasabasında haftalarca kalarak dinlendiler, becerebildiklerince ticaret yaptılar, Chatu'nun kasabasından kaçan adamların ortaya çıkmalarını beklediler. Yapabilecekleri çok az iş vardı. Başlangıçta kaçış mutluluğuyla dans ederek, kutlamalar ve yemek âlemleri yaparak aylakça dolaştılar. Geceleri onlara eziyet etmek için başlarında dönen sivrisinek bulutlarını elleriyle uzaklaştırmaya çalışarak kâğıt oynadılar, öyküler anlattılar. Kimileri kasaba kadınlarının peşin-

den koştu. Kasaba halkından bira satın alıp gizlice içtiler, ama sarhoş olup geceleri sokaklarda kendilerini bu sefil duruma sokan yazgılarına lanet edip ağladılar, feryat ettiler. Mnyapara baldırındaki bir yara dışında iyileşti; ama acı ve aşağılanma onu zayıflatıp sessizleştirmişti, adamları denetlemek için hiçbir şey yapmıyordu. Gündüz işi olarak bir balıkçı teknesinde çalışmaya başlayan Simba Mwene kendisini öteki adamlardan uzaklaştırmıştı. Çok geçmeden adamlar arasında olaylar çıktı. Tehditler savruldu, bıçaklar parladı. Marimbo, tüccara adamlarının aşırı tutumlarından yakındı, ama biraz daha sabır göstermek için başka bir armağanı kabul etmekten geri durmadı. Yusuf, Aziz Amca'nın üstüne bir bezginlik çöktüğünü gördü. Omuzları yuvarlaklaşıp çökmüştü, hiç konuşmadan saatlerce oturuyordu. Kasvetli bir gecede onu izlerken Aziz Amca'yı kabuğunu yitirmiş, korumasız bir biçimde kımıldamaktan korkan bir yumuşakça olarak gördü. Yusuf'la konuşurken sesi hâlâ tatlı ve neşeliydi, ama sözleri ne sıkıntılı ne de espriliydi. Yusuf öylece ortada kaldıklarını düşünerek korkmaya başladı. Kimi geceler batmakta olan güneş üzerlerinde parlarken yandığını duyumsadı.

"Yolculuğa çıkma zamanımız geldi mi?" diye sordu bir gün mnyapara'ya. Bir minderde oturuyorlardı ve Yusuf gözlerini adamın bacağındaki parıldayan yaradan kaçırmaya çalışıyordu. Gökyüzüne bakmış ve parlak yıldızların bolluğundan rahatsız olmuştu. Üzerlerine çarpmaya hazırlanan parlak kayalardan oluşan bir duvarı andırıyorlardı.

"Seyitle konuş," dedi Muhammed Abdullah. "Artık beni dinlemiyor. Bu cehennemde çürümeden gitmemiz gerektiğini söyledim, ama sanki üzerinde büyük bir ağırlık var. Beni dinlemiyor."

"Ne diyeceğim? Onunla konuşamam," dedi Yusuf, konuşabileceğini bilse bile.

"Onun kalbinde senin özel bir yerin var. Onunla konuş, söyleyeceklerini dinle. Ama sonra ona gitmemiz gerektiğini söyle. Artık bir çocuk değilsin," dedi Muhammed Abdullah. "Sana ne diye sevecenlikle baktığını biliyor musun? Çünkü sessiz ve terbiyelisin, geceleri hiçbirimizin görmediği düşler görüp inliyorsun. Belki de senin Allah'ın sevgili kulu olduğunu düşünüyor." Yusuf, mnyapara'nın sözcük oyununa güldü. Allah'ın sevgili kulu, deliler için kullanılan kibar bir sözcüktü.

Muhammed Abdullah da onun şakayı anlamasından hoşlanıp sırıttı. Bir süre sonra Yusuf'un bacağına uzandı ve hafifçe sıktı.

"Bu yolculuk sırasında nasıl da büyüdün," dedi başka yönlere bakarak. Yusuf, Muhammed Abdullah'ın giysisinin altında kabardığını gördü ve hemen gitmek için kalktı. Mnyapara'nın kendi kendine kıkırdadığını, sonra da boğazını temizlediğini duydu. Yusuf balıkçıların ne yakaladıklarını görmek için göl kıyısına indi.

Havanın ısınıp günün yükünün daha omuzlarına binmediği sabahın geç saatlerine dek bekledi. "Gitme zamanımız geldi mi, Aziz Amca?" dedi birkaç adım uzakta oturup, saygısını göstermek için öne doğru eğilerek. Bir kere şunu bil ki o senin amcan değil! Tutsaklığından beri ilk kez ona Amca diye sesleniyordu, ama koşullar farklıydı.

"Evet, günler önce gitmeliydik," dedi tüccar, sonra gülümsedi. "Endişelendin mi? Hep beni izlediğini fark ettim. Beni burada tutan bir tür ağırlık. Üşengeçlik ya da bezginlik... Bir süredir bizim köpeklerin ahlaksızlık yaptıklarını duyuyorum, belki de onları buradan götürmeliyiz. Mnyapara ve Simba'yı çağıracağız, ama şimdi benimle otur da neler düşündüğünü söyle."

Bir süre sessizce oturdular. Yusuf yaşamının tekerleklerinin elleri altında döndüğünü duyumsadı ve hiçbir direnme olmaksızın dönmelerine izin verdi. Sonra kalkıp gitti. Daha sonra uzun bir süre ailesinin anısını beyninde canlı bir biçimde tutamamanın verdiği suçlulukla uyuşarak tek başına sessizce oturdu. Anne ve babasının hâlâ onu düşünüp düşünmediklerini, hâlâ yaşayıp yaşamadıklarını merak etti; bu soruları yanıtlayamayacağını çok iyi biliyordu. Bu durumda öteki anılardan da kaçınamazdı ve terk edilme imgeleri bir sel gibi gözlerinin önünden aktı. İmgeler onu umursamazlığı yüzünden suçluyorlardı. Günlerini olaylar yönetmişti ve başını döküntülerin üstünde, gözlerini en yakın ufukta tutarak önünde uzananlar arasından verimli bilgiyi değil bilgisizliği seçmişti. Sürdürdüğü yaşamın zincirlerinden kurtulabilmek için hiçbir şey düşünememişti.

Bir kere şunu bil ki o senin amcan değil. Halil'i düşündü ve duyumsadığı kasvet ve kendine acımaya karşın gülümsedi. Böyle kalmayı sürdürürse onun gibi olacaktı. Halil gibi. Gergin ve kavgacı, dört bir yandan kuşatılmış ve bağımlı. Öylece ortada kalmış. Onun müşteriler-

le bitmek bilmeyen şakalaşmalarını, inanılmaz coşkunluğunu düşündü; bunların yalnızca yaralarını gizlediğini biliyordu. Evinden binlerce mil uzaklıktaki Kalasinga gibi. Pis kokulu bir yerlerde tıkılıp kalmış, özlem çeken ve yitik bütünlüğün görüntüleriyle avunmaya çalışan bütün ötekiler gibi.

8

Tüccar, yolculuğu en azından zarara girmeden bitirmenin tek yolunun değişik bir rota izleyerek daha kalabalık yerlere yönelmek olduğunu söylemişti. Aralarındaki çok sayıdaki hasta yüzünden ağır bir yolculuk olacaktı, ama zaten en önemli endişeleri hız değildi. Yola çıktıklarından bu yana adamlarının neredeyse dörtte birini, mallarının ise vergiler ve Chatu'nun soygunculuğu sonunda neredeyse yarısını yitirmişlerdi.

Gölün güney ucundan dolanarak güneye doğru gidiyorlardı. Mnyapara yeniden işbaşı yaptı, ama eski gücü yoktu. Hem o hem de tüccar, Simba Mwene'ye giderek daha çok dayanmaya başlamışlardı. Yolculuk yaptıkları yerlerde ticaret olanakları boldu, ama taşıdıkları malların buralarda pek bir değeri yoktu ve buralarda üretilen mallar fildişi gibi değerli değildi. Kimi yerlerde gergedan boynuzu almayı başardılar, ama çoğunlukla hayvan derisi ve zamkla yetinmek zorunda kaldılar. İş yapmak için yerleşim yeri ve kasaba arayışıyla yollarını değiştirdikçe kısa sürede yeni bir anlayış gelişmeye başladı. Dış yolculuklarda Yusuf'u merak ve korkuyla dolduran görüntüler şimdi yerini bulanık toz ve bezginlik karabasanına bırakmıştı. Böceklerce ısırıldılar, diken ve çalılarca kesilip çizildiler. Bir gece bir grup Habeş maymunu üstlerine çullanıp taşıyabildikleri ne varsa alıp sıvıştılar. Bu olaydan sonra her duruşlarında çit kurdular; silahları olmadığı için geceleri çevrelerinde sessizce dolaşan yırtıcı hayvanların daha sert saldırılarına uğrayacaklarından korkuyorlardı. Her gittikleri yerde vergi almayı yasaklayan ve hatta hiç kimsenin anlamadığı nedenler yüzünden insanları asan Almanlar hakkında öyküler dinlediler. Simba Mwene onları özenle bilinen bütün Alman yerleşim yerlerinden uzak tuttu.

Yavaş ilerledikleri ve kimi kez yiyecek uğruna tarlalarda çalışmak zorunda kaldıkları dönüş yolculukları beş ay sürdü. Büyük bir ırmağın kuzeyindeki Mkalikali kasabasında sultanın çiftlik hayvanlarına korunak yapmak için sekiz gün kalmaları gerekti. Sultan bunu yapmazlarsa onlara yiyecek vermeyeceğini söylemişti.

"Kervan ticaretiniz bitti," demişti Mkalikali sultanı. "Şu Mdachi'ler! Acımaları yok. Bize sizi istemediklerini söylediler, çünkü siz bizi köleleştiriyormuşsunuz. Bizi kimse köleleştiremez, dedim. Hiç kimse! Kıyıdan gelen insanlara eskiden köle satardık. Onları tanıyoruz ve onlardan korkmuyoruz."

"Şimdi her şeyi Avrupalılar ve Hintliler alacak," demişti tüccar, sultanı güldürerek.

Kigongo'da çapalarını satmak için yaşlıların tarlalarında çalışmaları gerekti. Tüccar orada hastalandı. Taşınarak götürülmeyi geri çevirdi, Kigongo'da üç gün kaldıktan sonra ayrılmakta üsteledi. Çok az bir şey için bizden bu kadar fazla şey alan bu hırsızlar arasında daha çok kalmaya dayanamam, dedi. Onun hastalığı yüzünden sık sık mola verdiler; yorulduğunda yardım etmek için Yusuf onun yanında yürüdü. Mpweli'ye ulaştıklarında artık kıyıya yaklaştıklarını biliyorlardı. Orada birkaç gün dinlendiler, dükkân işleten eski bir dostu Aziz Amca'yı konuk etti. Adam onların serüvenlerini ve kötü talihlerini yaşlı gözlerle dinledi. Hintliye geri ödemek için yeterince iş yaptın mı, diye sordu tüccara. Aziz Amca omuz silkti.

Mpweli'den sonra hızlandılar ve altı gün içinde kasabalarının dışına ulaştılar. Bezginlik ve başarısızlık adamların kıvancını yumuşattı. Üstlerindeki giysiler paçavraya dönmüştü, açlık yüzlerine acınası bir görünüş vermişti. Bir gölet kıyısında kamp kurdular, becerebildiklerince temizlendiler ve tüccar Allah'tan yaptıkları yanlışlar için af dileyerek onlara namaz kıldırdı. Ertesi sabah her şeye karşın çalmakta direnen bir borazancının önderliğinde kasabaya yürüdüler. Şen görünmeye çalışsalar da borazanın tiz ezgileri gıcırtılı ve yaslı bir hava veriyordu.

1

Yusuf daha sonraları geliş anlarını anımsayamadı. Dönüşlerini izleyen günlerde, evin ve alanın çevresi seslerini duyurabilmek için gürültü patırtı çıkaran insanlarla doldu. Hamallar ve bekçiler de oradaydı, paralarının ödenmesini beklerken kahramanca yaşam savaşımlarının ve talihsizliklerine kızgınlıklarının öykülerini anlatıyorlardı. Tüccarın evinin yanındaki büyük bahçede gece ve gündüz meraklıların ve yiyecek içecek satan sokak satıcılarının uğradığı bir çadır köyü kuruldu ve kamp ateşleri yükseldi. Yolun kıyısında derme çatma sokak büfeleri görünmeye başladı, kızarmış et ve balık kokuları insan düğümlerini onlara doğru yöneltti. Çöpçü karga sürüleri günlük işlerini bırakarak keskin ve parlak gözleriyle sahipsiz bir parça arayışında yakın ağaçlara tünediler. Günler geçtikçe kampın sınırlarında döküntü tepecikleri ve çamurlu yapışkan bir suyun aktığı ufak dereler oluştu.

Tüccar, konuk akınını dükkânın önündeki taraçada kabul etti. Genellikle orada oturan yaşlı adamlar zarifçe yer açtılar, ama yerlerini bırakmamak için sessizce direndiler. Onlar da tüccarın yaşadıklarına tanık olmak istiyorlardı. Tüccarı görmeye gelenler istekli davranıyorlardı ve ani haykırışlar, küçük acıma çığlıklarıyla onun yolculuk öyküsünü dinleyip saatlerce oturuyorlardı. Onlar gevezelik edip kahvelerini içerken çevrelerinde rahatsız edici yığınlar dolanıyordu. Zaman zaman gelenlerden biri bir defter çıkarıp bir şeyler karalıyor ya da evin yanındaki depoların çevresinde geziniyordu. Hâlâ yorgunluğunu ve ateşini atamamış olan Muhammed Abdullah depolardan birine yerleşmişti ve Chatu'nun kasabasında yediği dayaktan sonra başlayan değişik ağrılardan yakınmaktaydı. Odasının açık kapısına asılı duran uzun bir kumaş

rüzgâr estikçe gevşekçe salınıyordu. Gelenler öteki depolara göz atmadan önce durup onu selamlıyorlar ve çabuk iyileşmesi için iyi dileklerini bildiriyorlardı.

"Seyidin kemiklerini toplamaya geldiler," demişti Halil, Yusuf'a.

Halil'in saçlarına ak düşmeye başlamış ve kuru yüzü Yusuf'un anımsadığından daha çok incelmişti. Dönüşünü aşırı mutluluk ve sevinçle karşılamış, çevresinde dönerek, sıkıştırarak ve sırtına vurarak çoskusuyla Yusuf'u bunaltmıştı. "Döndü," diyordu müşterilerine. "Küçük kardeşim döndü. Bir bakın ne kadar da büyümüş!" İlk günlerin karışıklığını izleyen günlerde Yusuf'u dükkânın arkasına çekip ciddi bir değişiklik yapması için çalışmaya zorluyordu. Aziz Amca hoşgörüyle gülüyor, böylece Yusuf bunu tüccarın da istediğini anlıyordu. Onu çevresinde görmekten hoşlanıyor, konuklarına küçük incelikler yapması için sık sık çağırıyor ve rastgele övgü gösterileriyle ödüllendiriyordu. Halil, dönen yolcuya hayranlık duymaları için çağırdığı müşterilerle ilgilenmeyi kesip Yusuf'la kesintisiz konuşuyordu. "Şu kaslara bakın. Kim derdi ki bizim kifa urongo bu kadar değişecek? Tepelerin ardında onu neyle beslediler bilmiyorum, ama kızlarınızdan birine uygun duruma getirmişler." Kampın mırıltılar, kahkahalar ve şarkılarla uğuldadığı geceler yataklarını taraçanın bir köşesine seriyorlardı. Her gece Halil, "Tamam, şimdi bana yolculuğunu anlat," diyordu. "Her şeyi duymak istiyorum."

Yusuf kendisini bir karabasandan uyanmış gibi duyumsuyordu. Halil'e yolculuk sırasında sık sık kendisini kabuğunu yitirip ortada kalmış, dikenler ve döküntüler arasında körlemesine yolunu bulmaya çalışan iğrenç ve kaba bir yumuşakça gibi duyumsadığını anlattı. Herkesin böyle olduğunu, bir boşluğun ortasında körlemesine tökezlediklerini düşünüyordu. Duyduğu dehşetin korkudan farklı olduğunu söyledi. Sanki gerçekte yaşamıyor ya da yok olmanın sınırlarında bir düşte yaşıyordu. Bu insanların ticaret uğruna dehşetin üstesinden gelebilecek kadar istedikleri şeyin ne olduğu onun için hâlâ merak konusuydu. Yalnızca dehşet değil, hayır, dedi, her şeye biçimini veren şey dehşetti. Ve önceden kestiremeyeceği yerler görmüştü.

"Dağın üstündeki ışık yeşil," dedi. "Şu ana dek aklımda böyle bir şey canlandırmamıştım. Hava sanki sabunla yıkanmış gibi temiz. Sa-

bahları güneş kar doruğuna vurdu mu hiç değişmeyecek gibi sonsuzluğu duyumsatıyor. Ve ikindileri suyun yanında gökyüzüne doğru bir ses yükseliyor. Dağın tepesine yaptığımız bir yolculuk sırasında bir gece bir çağlayanın yakınlarında konakladık. Sanki eksik kalan hiçbir şey yokmuş gibi çok güzeldi. Daha önce bu denli güzel bir şey görmemiştim. Allah'ın soluğunu duyabilirdin. Ama bir adam geldi ve bizi kovalamaya çalıştı. Gece ve gündüz her yer gürültüyle zonkluyor, vızıldıyor ve sallanıyordu. Bir öğleden sonra bir göl kıyısında sakızağacına sakince tünemiş iki kartal gördüm. Sonra birden ikisi de boyunlarını arkaya atıp, açık gagalarını gökyüzüne dikerek tiz çığlıklar attılar, kanat çırptılar ve bedenlerini sıkıca gerdiler. Bir süre sonra gölün karşısından zayıf bir karşılık geldi. Birkaç dakika sonra erkek kuştan beyaz bir tüy düştü ve büyük bir sessizlik içinde yavaşça yerde sürüklendi."

Halil sessizce dinledi, ara sıra destek amacıyla hım dedi. Ne var ki Yusuf, Halil'in uykuya daldığını düşünüp susunca onu özendirmek için karanlıktan bir soru yükseldi. Kimi kez de insan ve hayvanlarla dolu geniş kırmızı toprakların anısı ve gölün üstünden alev duvarları gibi yükselen kayalık imgeleriyle Yusuf'un kendisi sersemliyordu.

"Cennetin kapıları gibi," dedi Yusuf.

Halil yumuşak bir kuşku sesi çıkardı. "Peki, bu cennette kimler yaşıyor? Suçsuz tüccarları soyan, süs eşyası için kardeşlerini satan vahşiler ve hırsızlar," dedi. "Onların Allah'ı ya da dini ve hatta basit acıma duyguları bile yok. Birlikte yaşadıkları o vahşi hayvanlar gibi." Yusuf bunun Chatu öyküsünü bir daha anlatmak için özendirme olduğunu biliyordu, ama sessiz kaldı. Ne zaman Chatu'nun kasabasında kalışlarını düşünse, Bati ve onun ensesine vuran sıcak soluğu aklına geliyordu. Bilse Halil'in buna nasıl da güleceğini düşünerek utanıyordu.

"Şu şeytan Muhammed Abdullah nasıldı? Vahşi sultan ona iyi bir ders vermiş, ha? Sen de oradaydın! Ama bundan önce...bundan önce neler yaptı?" diye sordu Halil. "Her yolculuktan sonra insanlar korkunç öykülerle gelir. Erkeklerle adı çıktığını biliyorsun, değil mi?"

"Bana iyi davrandı," dedi Yusuf bir süre sonra. Sessizlik sırasında gözlerinin önüne mnyapara'nın ateş ışığında dans etmesi, kendini beğenmişlik ve kibirle gürlemesi ve omzundaki ağrıyı gizlemeye çalışması geldi.

"Çok güvenmemelisin," dedi Halil kızgınca. "Tehlikeli bir adamdır. Her neyse, hiç kurt adam gördün mü? Görmüş olmalısın. Hayır mı? Belki de ormanın derinliklerinde gizleniyorlardır. O bölgelerde çok görünürler. Hiç değişik hayvan gördün mü?"

"Hiç kurt adam görmedim," dedi Yusuf. "Büyük olasılıkla ortalıkta dolaşan değişik yırtıcı hayvanlardan saklanıyorlardı."

Halil güldü. "Öyleyse, artık kurt adamlardan korkmuyorsun. Ne kadar da büyüdün! Sana şimdi bir kadın bulmalıyız. Ajuza Ana hâlâ seni bekliyor, büyüsen de büyümesen de seni görür görmez zub'unu koklamaya başlayacaktır. Yıllardır özlemini çekiyor."

Onu dükkânda görünce Ajuza Ana'nın çenesi dokunaklı bir şaşkınlıkla düştü. Uzun bir süre öylece kalakaldı. Sonra mutlulukla gülümsedi. Hareketlerinin ağırlığı ve yüzünün bezgin görünüşü Yusuf'un gözünden kaçmadı. "Ah, kocam bana geri dönmüş," dedi. "Sana şükürler olsun, Allah'ım! Ve ne kadar da güzel görünüyor. Şimdi öteki kızlar ne yapacak bakalım." Ne var ki dalga geçmesinde hiçbir istek yoktu ve sanki onu rahatsız etmekten korkar gibi bir utangaçlık ve saygı havasında konuşmuştu.

"Güzel görünen biri varsa, o da sensin, Ajuza Ana," dedi Halil. "Şu gerçek aşkı anlamayan zayıf genç adam değil. Niye beni seçmedin ki, zuwarde? Sana koklaman için istemediğin kadar tütün verirdim. Bugün nasılsın? Ailen nasıl?"

"Her zamanki gibiyiz. Allah'ın bize uygun gördüğü şeylere şükrediyoruz," dedi kendine acımayla yükselen bir sesle. "Bizi ister zengin ister yoksul kılsın, ister zayıf ister güçlü, tek diyebileceğimiz elhamdülillah. Ona şükrediyoruz. Bizim için iyi olanı O bilmiyorsa, kim bilir ki? Her neyse, dur şimdi. Bırak da kocamla konuşayım. Umarım, başka kadınlarla oynaşmamışsındır. Ne zaman evime taşınıyorsun? Senin için bir şölen hazırladım."

"Onu kışkırtma, Ajuza Ana," dedi Halil. "Artık o bir kurt adam. Evine gelirse yer seni."

Bunun üzerine Ajuza Ana kısa da olsa ulumayı başardı ve Halil şehvetli bir neşeyle kalçalarını oynattı. Yusuf, Halil'in kadının istediği her şeyi bolca verdiğini ve ayrıca bir külah şeker de eklediğini gördü. "Öyleyse, seni bu gece aynı saatte görecek miyim?" diye sordu Halil.

"Masaja gereksinimim var."

"Başta benden çaldın, şimdi de işlerime burnunu sokuyorsun," diye haykırdı Ajuza Ana. "Benden uzak dur, mtoto wa shetani."

Yüreklendirmek için sırtına vurarak, "Gördün mü, hâlâ seni seviyor," dedi Halil, Yusuf'a.

2

Ortalıkta çok fazla yabancı olduğundan bahçe duvarındaki kapı kapalı tutuluyordu ve içeriye yalnızca Aziz Amca, Halil ve yaşlı bahçeci Mzee Hamdani girebiliyordu. Yusuf duvarın üzerinden uzun ağaçların yüksek dallarını görüyor, şafak zamanı kuş seslerini duyuyor ve arzu korusunda dolaşmanın özlemini çekiyordu. Sabahları Mzee Hamdani'yi çadırların ve çöp tepeciklerinin çevresinden dolanarak hızlı adımlarla yürürken görüyordu. Adam sağına soluna bakmadan doğrudan bahçe duvarındaki kapıya yöneliyordu. Öğleden sonraları da yine sessizce ayrılıyordu. Mzee Hamdani'nin görebileceği bir konum almak için cesaretini toplamak Yusuf'un birkaç gününü aldı. Yine de yaşlı adam onu görmüş gibi davranmadı. Yusuf başlangıçta bozuldu, ama sonra kendi kendine gülümsedi ve çekildi.

Alandaki adamlar birer birer ayrılmaya başlamıştı. Aziz Amca hâlâ tefeciler ve tüccarlarla pazarlık yapıyordu, ama adamlar giderek sıkılmaya, sorun çıkarmaya başlamışlardı. Ellerinde sözleşme koşullarının yazılı olduğu mektuplarla Aziz Amca'nın yanına geliyorlardı. Aziz Amca büyük defterine girişler yaparken Muhammed Abdullah ve Simba Mwene tanık olarak yanında bulunuyorlardı. Tüccarın verdiği parayı ve geriye kalan borcuna ilişkin verdiği yeni mektubu alıyorlardı. Aziz Amca söz verdiği kâr payının bu paranın içinde olmadığını her birine ayrı ayrı açıklıyordu. Her zaman olduğu gibi tefecilere borçlarını ödemek için bir yerlerden para bulmak zorundaydı. Adamlar ona inanmıyorlardı, ama bunu yalnızca aralarında konuşuyorlardı. Büyük tüccarların yolculuğa çıktıkları insanları dolandırmakla adları çıkmıştı. Tüccarın önünde daha fazla para isteyerek homurdanıyor ve yaltaklanıyorlardı. Nyundo çevirmen olarak verdiği hizmetlerin de göz önüne alın-

masını istedi, tüccar da başını sallayarak mektubu buna uygun olarak değiştirdi. Adamlar kendilerine para ödendiğini belirten büyük defteri imzaladıktan sonra mektuplarına ikisi de okuma yazma bilmeyen Muhammed Abdullah ve Simba Mwene tarafından işaret düşülüyordu. Kimi adamlar anlaşmazlıkları sonra görüşmek isteyip mektuplarını almayı geciktirseler de sonunda hepsi tüccarın verdiğine razı oldu. Yolculukta ölenlerin ailelerine hak ettikleri paralar gönderildi. Cesetleri yüzlerce mil uzakta gömülmüş olsa da Aziz Amca kefen bezi ve cebinden ek bir para yollamayı savsaklamadı. Paranın teslim edildiği adama, "Cenaze namazı için," diyordu.

Aziz Amca, Chatu'nun kasabasından kaçıp bir daha ortalıkta görünmeyen adamların paralarını kimseye teslim etmedi. Eğer onların paralarını ailelerine gönderir ve adamlar daha sonra ortaya çıkarlarsa anlaşmazlıklar ömür boyu sürebilirdi. Eğer parayı göndermezse er ya da geç bir yakın ortaya çıkacak ve onu düzenbazlıkla suçlayacaktı. Ne var ki bunun daha iyi olduğunu söylemişti tüccar.

Adamlar ayrılırken sokak satıcıları ve yiyecek büfeleri de birer birer yok oldu ve geriye yalnızca çöplükleri kurcalayan kargalar kaldı. Adamlar giderlerken Muhammed Abdullah'a, "Bir dahaki yolculukta bizi unutma," dediler. Bunu kibarlıktan söylüyorlardı, çünkü Muhammed Abdullah'ın hasta ve yorgun düştüğü açıktı ve zayıflığını gizlemeye çalışıyordu. "İyi çalışmadık mı? Her şey Allah'tan geldi, bir tek O yolculuğumuzu kutsamadı. Onun için bizi unutma, mnyapara."

"Hangi yolculuğa çıkmak istiyorsunuz? Bir daha yolculuk yok," dedi mnyapara kendini beğenmiş yüzünden kötülük ve şakacılık akarak. "Avrupalılar her şeyi aldılar."

Paralarını en son alanlar Muhammed Abdullah ve Simba Mwene oldu. Birbirlerinin aldığı paraya gizlice bakarak kendi paylarını minnettarlık mırıltılarıyla kabul ettiler. Sonra incelikle tüccarla birlikte taraçada oturdular; artık bir işleri olup olmadığından emin olmasalar da saygısızlık yapmayalım diye hemen gitmek için acele etmiyorlardı. İkisi de gitmek için kalktığında tüccar elini uzattı ve Simba Mwene'nin gitmesini önledi. Muhammed Abdullah gözlerini yere dikerek bir süre kımıldamadı. Sonra sakince yürüyüp gitti.

Muhammed Abdullah'ın işten kovuluşunu izlerlerken Halil, Yusuf'u dürttü. Sanki darbeyi kendisi gerçekleştirmiş gibi gözlerinde bir utku sevinci vardı. "İşte pis köpeğin sonu geldi," diye fısıldadı. "Şimdi vahşi topraklarına gidip hayvanlarına işkence edebilir. Def ol buradan, seni gidi köpek!"

Yusuf, Halil'in bu nefreti karşısında şaşırdı ve ondan bir açıklama beklermiş gibi yüzüne baktı. Ne var ki Halil döndü ve dükkân tezgâhındaki pirinç ve fasulye kutularını düzenlemeye başladı. Gözlerini sık sık kırpıyor, kendisini tutmaya çalışırmış gibi dudağını büzüyordu. Gergin yüzündeki damarlar şişmişti ve bu onu kırılgan gösteriyordu. Gözlerini kaygıyla Yusuf'a çevirdi ve gülümsemeye uğraştı. Yusuf yüzüne sorgulayıcı bir anlam verdi, ama Halil fark etmemiş gibi davrandı. Sonra şarkı söylemeye, sanki ilgisizce müşterilerin yolunu gözlüyormuş gibi ellerini çırpmaya başladı.

Aynı öğleden sonra yolculuk için paketlerini hazırlamış olan Muhammed Abdullah da taraçada oturdu. Tüccarın öğle uykusundan uyanmasını bekliyordu. Dükkâna Yusuf bakıyordu, ama müşteri yoktu. Halil dükkânın arkasında uzanmaya gitmişti. Muhammed Abdullah, Yusuf'u çağırdı ve taraçada kendisiyle oturmasını istedi. "Sana ne olacak?" diye sordu kabaca. Yusuf, Muhammed Abdullah'ın söylemek istediklerini bekleyerek sessizce oturdu. Bir süre sonra Muhammed Abdullah alaycı bir kahkaha attı ve başını salladı. "Karabasanlar! Hasta bir çocuk gibi karanlıkta inlemeler! Düşlerinde gördüğün şu yaşadıklarımızdan daha korkutucu olan şeyler nedir? Bunun dışında iyisin, güzel bir çocuksun. Her şeye katlanabiliyorsun, her şeyle ilgileniyorsun, sana verilen görevleri yerine getiriyorsun. İkinci bir yolculuktan sonra metal gibi güçlü olacaksın. Ama Avrupalı köpekler çevremizde oldukça yeni bir yolculuk olmayacak. Bedenlerimizdeki her deliği becerdikten sonra bizimle işleri bitmiş olacak. Fark gözetmeden becerecekler bizi. Bize yedirecekleri boktan bile beter olacağız. Kanımızı taşıyan insanlar her kötülüğü yaşayacak, hatta baldırı çıplak vahşiler bile bizi küçümseyecek. Göreceksin."

Yusuf gözlerini Muhammed Abdullah'tan ayırmadı, ama Halil'in geldiğinin farkına vardı. "Seyit... bu yolculuğa karşın o muhteşemdir," diye sürdürdü Muhammed Abdullah. "Onu Manyema'ya en son gidişi-

mizde görecektin. Risk almaktan çekinmez ve hiçbir şeyden korkmaz. Hiçbir şeyden! O aptal değildir, dünyayı olduğu gibi görür. Ve dünya kötü ve zalim bir yer, bunu biliyorsun. Ondan ders al! Tetikte ol, tetikte... ve şu yanında kaldığın aptal şişko gibi bir dükkâncı olmamak için uğraş. Şu dükkânı bomboş, poposu kocaman Hamit gibi olma! Kendisine muungwana, onurlu adam diyor, oysa şişko beyaz güvercinleri gibi sersemce ortalıkta dolaşan küçük bir çörekten başka bir şey değil. Seyit onunla işini bitirdikten sonra ona pek bir onur kalmayacak. Ya da şuradaki küçük kadın gibi de olma. Şu. Seni de onun gibi yapmalarına izin verme." Muhammed Abdullah değneğini kaldırıp tezgâhın arkasından onları izleyen Halil'i gösterdi. Sanki Halil karşı çıkmaya cüret ediyormuş gibi ona dik dik baktı. Başka bir şey söylemeyince Yusuf gitmek için kalktı. "Tetikte ol," dedi Muhammed Abdullah sırıtarak.

3

Simba Mwene, tefecilerle konuşup ödeme planı yapmak için kasabaya giden Aziz Amca'ya eşlik etti. Tartışmalara alınmasa da, dediğine göre neler olduğunu anlamıştı. Geri döndüğünde Halil ve Yusuf'a tüccarın işleriyle ilgili öğrendiklerini anlattı. Kayıplar büyüktü ve bütün tefeciler bundan bir pay alacaklardı, ama en ağır yük tüccarın omuzlarındaydı. "Ama tek başına batmayacak kadar akıllı, Hintli de epey para yitirdi, bu yüzden yardım etmekten başka seçeneği yok. Trenle yeni bir yolculuğa çıkmamız gerekiyor. Bwana'nın değerli mallarının bulunduğu bir yere. Ama yalnızca ikimiz gidiyoruz," dedi Simba Mwene kendini beğenmişcesine Yusuf'a gülümseyerek.

"Nereye? Hangi değerli mallar? Hamit'in dükkânındakiler mi?" diye sordu Yusuf.

"Bir şey bilmiyor," dedi Halil. Adamlar gittiğinden bu yana Simba Mwene içtenlik havasını yitirmişti ve kimi kez Halil'in coşkusunu paylaşmakta zorlanıyordu. "Yalnızca büyük sözler ediyor. Böyle konuşarak bilgisiz hamalları ve vahşi insanları aldatabilir, ama bu bize işlemez. Seyidin değerli mallarını ona teslim edebileceğini sanıyor musun?"

"Sanırım, sen orayı biliyorsun, Yusuf. Hamit'in dükkânında hangi değerli mallar olduğunu biliyor musun? Bilmiyorsan, en iyisi hiç sorma," dedi Halil'i yok sayan Simba Mwene sırıtarak.

Simba Mwene'yi konuşmaya özendirmek için, "Hangi mallar?" diye sordu Yusuf şaşkın bir bilgisizlikle kaşlarını çatarak. "Orada yalnızca kurutulmuş mısır çuvalları var."

"Belki de bir cinin seyit için altın ve değerli taşlar sakladığı gizli bir mahzen vardır," dedi Halil. "Ve şimdi de bizim geveze Simba tüccarın işlerini düzeltmek için hazineyi almaya gidiyor. Büyülü yüzük yalnızca onda var, kalın tunç kapıları açacak olan büyülü sözcükleri yalnızca o biliyor."

Simba Mwene güldü. "Nyundo'nun anlattığı öyküyü anımsadın mı?" dedi. "Hani bir cin nişan gecesinde genç ve güzel prensesi kaçırır... anımsadın mı? Ve onu altın, değerli taşlar her türlü konfor ve yiyecekle doldurduğu ormandaki mahzene kapatır. Her on günde bir prensesi görmeye gelir, geceyi onunla geçirir, sonra kendi cin işlerine döner. Prenses orada yıllarca yaşar. Bir gün bir oduncunun ayak parmağı mahzene götüren gizli kapağın kulpuna sıkışır. Adam kapıyı açar, mahzene giden merdivenleri iner ve prensesi bulur. Prensese hemen âşık olur ve prenses de onu sever ve adama tutsaklık yıllarının öyküsünü anlatır. Oduncu prensesin lüks içindeki yaşantısını görür ve prenses ona cini çağırmak istediğinde ovması gereken güzel vazoyu gösterir. Prensesle dört gün dört gece geçiren oduncu onu kendisiyle gelmesi için kandırmaya çalışır, ama kız güler ve ona cinden kaçış olmadığını anlatır. Cin onu on yaşındayken kaçırmıştır ve nereye giderse gitsin onu bulabilir. Aşk ve kıskançlıkla dolan oduncu öfkelenerek vazoyu alır ve duvara çarpar.

"Neredeyse anında elinde kılıcıyla cin belirir. Şaşıran oduncu merdivenleri çıkarak kaçar, ama baltasıyla sandaletlerini orada bırakmıştır. Cin, prensesinin aynı zamanda başka bir erkekle de oynaştığını anlar ve bir vuruşta onun kafasını keser."

"Peki ya oduncu?" diye sordu Halil istekle. "Oduncuya ne oluyor? Söylesene."

"Baltası ve sandaletleri yüzünden cin onu kolayca bulur. Bunları yakındaki kasabadaki insanlara gösterir ve onun bir arkadaşı olduğunu söyler, onu hemen oduncunun evine götürürler. Ona ne yaptığını bi-

liyor musunuz? Onu kıraç bir dağın doruğuna çıkarır ve bir maymuna dönüştürür," dedi Simba Mwene neşeyle. "Niye prensesi cinin olmadığı öteki dokuz gün görmeye gitmemiş dersiniz? Bunu açıklayabilir misiniz?"

"Yazgısı böyleymiş," dedi Halil duraksamadan.

"Evet, demek ki Aziz Amca'nın Hamit'in orada gizli bir mahzeni var..." diye başladı Yusuf, Hamit'in deposundaki kaçak mallar ile ilgili konuşmaya dönmek için. Halil'in yüzünden bir şaşkınlık dalgasının geçtiğini gördü. *Bir kere şunu bil ki o senin amcan değil.* Kendisini seyit demek için zorlamaya çalışmış, ama başaramamıştı. "Her neyse, Hamit'in deposundaki değerli mal ne?"

"Vipusa," diye fısıldadı Simba Mwene. Gergedan boynuzu. "Ama birilerine bir şeyler söylerseniz hepimizin başı derde girer. Mdachi hükümeti vipusa ticaretini yasaklamıştı, duyarlarsa bütün gelire el koyarlar. İşte bu yüzden fiyatlar çok yüksek ve bwana rahatça oturarak malı Hintliye satmak için bekliyor. Vipusayı buraya getirmeyeceğiz. Benim işim malı tepelerden aşırıp sınıra götürmek, juu kwa juu, Mombasa yakınlarındaki bir Hintliye ulaştırmak. Bwanamızın yapacağı başka işler var, o yüzden bu işi bana bıraktı."

Simba Mwene bunu sanki bütün sırları biliyormuş gibi önemli bir hava takınarak söylemişti. Sözlerinin etkisini görmek için ikisini de sırayla süzdü ve Yusuf, Halil'in korkuyla karışık bir saygıyla baktığını görüp onun Simba Mwene'yi alaya aldığını anladı.

"Görünüşe bakılırsa seyit kendisine yürekli bir adam, bir aslan bulmuş," dedi Halil.

"Tehlikeli bir yol," dedi Simba Mwene gülümseyerek ve Halil'in dalga geçmesini ciddiye alarak. "Özellikle sınır boyu. Üstelik bir de İngilizler ile Almanlar arasında savaş söylentisi var."

"Vipusa neden çok değerli?" diye sordu Yusuf. "Ne işe yarar ki?"

Simba Mwene bir süre düşündü, sonra bir yanıt oluşturmaktan vazgeçti. "Bilmiyorum," dedi. "Belki, ilaç. Kim bilir? Bütün bildiğim Hintli bunları alacak, sonra ne yapacağı beni ilgilendirmez. Yiyebileceğini sanmıyorum. Sanırım, ilaç olarak kullanılıyor."

Simba Mwene, Muhammed Abdullah gittikten sonra yerleştiği depoya gitmek için ayrılınca Halil, "Seyit kendisine borcu olanları ara-

yacak," dedi. "Elinin altında her zaman bir şeyler bulundurur. Böyle çalışır. İşleri kötü gidermiş gibi görünse bile oraya buraya gider ve her şeyi yeniden yoluna koyar. Belki babanı bile arayabilir. Aralarındaki hesapları bitirirler ve sen de artık rehine olmazsın. Baban borçlarını öder, seyit de kendi borçlarını ve sen sonra özgür olursun. O zaman ne yaparsın, peki? Şu Zanzibarlı gibi gidip dağ başında mı yaşarsın? Ama böyle bir şey olacağını sanmam. Senin baban da tıpkı benim ölmüş babam gibi daha da yoksullaşmıştır ve gerek bu dünyada gerekse öbüründe borçlarını ödeyemez. Bu yüzden senin için dağa çekilme olasılığı yok... Ama seyit babandan para istemeyecektir diye düşünüyorum. Seni seviyor. Şu gürültücü Simba'nın havalarına bak! Onu tehlikeli bir işe gönderiyor, çünkü ona bir şey olması umurunda değil...yoksa seni yollardı."

"Ya da seni," dedi Yusuf dostluk ve bağlılıkla.

Halil gülümsedi, sonra başını salladı. Bu, Yusuf'un bilgisizliğine karşı üzüntülü bir hareketti. "Hanım," dedi. "Arapça bilmiyorsan onunla nasıl konuşursun? Ve sonra benim dükkânımı mahvetmen için sana bırakacağımı düşünüyorsan... Seyit borçlarını ödeyemezse geriye bir tek bu dükkân kalır. Senin için başka bir şey bulacaktır. Seni seviyor."

Yusuf titredi. "Ama hâlâ o senin amcan değil," dedi Halil, Yusuf'un başına vurmak için davranarak. Yusuf darbeyi kolaylıkla savuşturdu.

Aziz Amca iç kesimlere gitmeden önceki gece onları yemeğe çağırdı. Halil akşam namazından hemen sonra, kararlaştırılan saatte Simba Mwene ve Yusuf'u bahçeye götürdü. Kasvet ve sessizlik yalnızca suyun sesiyle bozuluyordu. Havayı güzel bir koku, duyguları uyandıran bir müzik doldurmuştu. Bahçenin uzak köşesinde direklere asılmış lambalar taraçayı aydınlatıyor, derinleşen karanlığın içine altından bir köşk oyuyordu. Yansıma su kanallarını solgun metal yollara dönüştürüyordu. Taraçaya serilmiş halılardan ortalığa sandal ağacı ve kehribar kokuları yayılıyordu.

Oturdukları anda avludan tüccar göründü, üzerinde yürüdükçe salınan ve dalgalanan en ince pamuklu giysisi vardı. Sarı ipekle işlenmiş bir takke giymişti. Onu selamlamak için hepsi ayağa kalktı, ama o

gülümseyip elini sallayarak onları oturttu ve kendisi de aralarına oturdu. Yusuf onun yine aynı seyit olduğunu gördü : Oldukça rahat bir biçimde kendisini ailesinden ve evinden ayıran, göllere uzanan zorlu toprakları dinginlikle aşan. Chatu'nun kasabasındaki o en kötü zamanlarda bile ondan zarif ve yılmayan bir güven yayılıyor ve herkesi sarıyordu. Dönüş yolculuklarında ve döndüklerinden beri kaygı ön plana çıkmış ve onu adamların istekleri ve atışmaları karşısında korumasız bırakmıştı. Ama şimdi o yeniden seyitti : Dingin ve sorunsuz, alçakgönüllü bir hoşnutlukla gülümseyen.

Yolculuk hakkında konuşmaya başladı, ama sanki o orada değildi ve başka birisinin başından geçenleri aktarıyordu. Hareketleri ve bakışlarıyla Simba Mwene'yi ayrıntıları anlatmaya çağırdı ve anılar canlandıkça doyuma ulaşmış bir onaylamayla başını salladı. Yusuf, Simba Mwene'nin olan biteni anladığını kestirdi, ama onun attığı mutlu kahkahalardan ve sesinin yükselip boğuklaşmasından tüccarın pohpohlamasına dayanamadığını anlıyordu. Bir süre sonra Simba Mwene coşkun bir sel gibi aktı ve sanki yolculuk gecelerinden birinde ateş başında oturmuş gibi küçük bir yüreklendirmeyle öyküden öyküye atlamaya başladı.

Avlu kapısı biraz aralandı ve bu sanki bir işaretmiş gibi Halil birden ayağa kalktı. İçeride görünmez oldu ve bir süre sonra elinde bir pirinç tabağıyla yeniden geldi. Yinelenen bu gidiş gelişler balık, haşlanmış et, sebze, ekmek tabaklarını ve büyük bir meyve sepetini getirdi. Yiyeceğin görünmesi konuşmalarının kesilmesine neden oldu ve Halil gidip gelirken kibar bir sessizlik içinde beklediler. Yusuf yemeklere bakmamaya çalıştı, ama gözlerini kuru üzüm ve fıstıkla süslenmiş, manda sütü yağıyla parıldayan pirinçten ayıramadı. Sessizlik içinde otururlarken Yusuf eskiden onu bahçeden kovan sesi duydu ve bu tanıma anılarını canlandırdı. Sonunda Halil pirinç bir testi, kase ve koluna attığı bir havluyla geldi. Ellerini yıkayabilsinler diye teker teker su döktü. Simba Mwene ağzını da çalkaladı ve gürültüyle bahçeye tükürdü. Aziz Amca, bismillah diyerek onları yemeye çağırdı.

Yemek yerlerken Simba Mwene daha rahatlamış göründü ve tüccarla özgürce konuştu. Yolculuğun başarısızlığını mnyapara'nın omuzlarına yıkma eğilimindeydi. "Ormanda şu adamı dövmeseydi, Chatu

bize bu denli karşı çıkmazdı," dedi tok bir sesle. "Herkese kölesiymiş ya da uşağıymış gibi davrandı. Eskiden böyle davranışlar işe yarardı, ama artık kimse bunları çekemiyor. Chatu başka ne düşünecekti ki? Bizi insan avcısı ve haydut sanmıştı. Ona bu denli özgürlük vermemeliydin, bwana. Evet, o dişli bir adam, en küçük bir acıma duygusu yok. Ama sanırım, Chatu daha dişli çıktı."

Aziz Amca sessizce baş salladı ve karşı çıkmadı. Simba Mwene konuşmayı sürdürdü, yükselen sesi çalılıkların ve ağaçların uysal hışırtısını bastırıyor, bahçeyi gürültü patırtı ile dolduruyordu. Yusuf onun ne dediğini bilmediğini, sarhoş bir adam gibi konuştuğunu düşündü. Tüccarın gözleri acımasızlıkla üstüne dikilmişti ve Yusuf onun Hamit'in deposunda saklanmış gergedan boynuzları karşısındaki ağırlığını ölçmekte olduğunu anlayabiliyordu. Sonunda Aziz Amca, Halil'e Arapça bir şeyler söyledi ve o da artık neredeyse boşalmış olan tabakları konuklara son bir kez daha uzattıktan sonra eve taşımaya başladı.

"Şu geveze ağzındaki suyu bahçeye tükürürken seyidin yüzünü gördün mü? Ya da yolculuk hakkında yorum yaparken?" diye fısıldadı Halil neşeyle kıkırdayarak. Taraçaya attıkları minderlerinde kafa kafaya vermiş uzanıyorlardı. "Ona güvenemeyeceğini biliyor, ama başka seçeneği yok. Senin amcanın çok derdi var! Ve şu Simba Mwene kör bir sırtlan gibi böğürüyor."

"Aptal değil," dedi Yusuf. "Yolculuk sırasında öyle zamanlar oldu ki paniklemeyen bir tek o vardı."

"Paniklemeyen," diye güldü Halil. "Bu ne biçim konuşma? Böyle konuşmayı nereden öğrendin? Yolculuklarında soyluların arasında dolaşmandan olmalı. Yaşlandığında hâlâ bir doktor olabilirsin. Aptal değil, diyorsun. Peki, niye öyleymiş gibi davranıyor? Kafasında başka bir şeyler yoksa, kuşkusuz. Kafasında bir fesatlık kuruyor ve bunu seyidin anlamasını istemiyorsa... Zamanında seyit ve Muhammed Abdullah şu Simba'yı ıspanak yaprağına sarıp öğle yemeği diye yerlerdi. Ama artık Muhammed Abdullah bitti ve seyit sana güveniyor, sen de onun kendisini kötü hissetmesine yol açıyorsun. Sanırım, ona değişik şeyler hissettiriyorsun. Sürekli onu izliyorsun. Her neyse, şu pis kokulu gergedan boynuzlarının güvende olduğunu öğrenene dek amcan rahat uyku uyuyamayacak," dedi Halil yaptığı özetten mutlu bir biçimde.

"Şu onu izliyorsun da ne demek?" diye sordu kaşlarını öfkeyle çatan Yusuf. "Niye onu izleyeyim ki? Ben seni izliyorum."

"Sen herkesi, her şeyi izliyorsun," dedi Halil meydan okurcasına. "Bunu bilmeyen mi var? Ve herkes senin mutsuz gözlerinin sürekli açık olduğunu, hiçbir şeyi kaçırmak istemediğini görüyor. Bunu ben anlıyorsam, seyit gibi akıllı bir adamın gözünden kaçar mı? Evet, kardeşim, senin onu gözlerinle kestiğini biliyor. Bunu anlamıyor musun? Şu onu izliyorsun da ne demek, ha? Unutma ki ben senin sineklerden korkan uyuz köpeklerin önünde altına yaptığını gördüm, sen onlarda da bir şeyler görmüştün. Kurt adam gördün belki. Şu şeytan Muhammed Abdullah hakkındaki konuşmaları duymadın mı? Kötülük günleri geride kaldı! Ne geveze herif! Ve ne kadar çok yemek götürdüğünü gördün mü?"

Sabahleyin Halil, Aziz Amca'nın elini saygıyla öptü ve son komutlarını başını hızlıca sallayarak dinledi. Aziz Amca, Yusuf'u çağırdı ve istasyon yolunda bir süre kendisine eşlik etmesini istedi. Simba Mwene'yi yola çıkması için uyardı ve birkaç adım arkadan onu izledi.

"Seninle döndüğümde konuşacağız," dedi Yusuf'a. "İyice büyüdün, artık sana anlamlı bir iş bulmak zorundayız. Burada benim yanımda bir evin var. Bunu biliyorsun, sanırım. Burayı kendi evin gibi gör, döndüğümde konuşuruz."

Yusuf, "Teşekkür ederim," dedi ve içindeki titremeyi bastırmaya çalıştı.

"Sanırım, Hamit haklıydı. Belki de sana bir eş bulma zamanı gelmiştir," dedi Aziz Amca, Yusuf'un yüzüne bakıp gülümserken. Gülümsemesi mutlu ve kısa bir kahkahaya dönüştü. "Yolculuk sırasında gözümü açık tutacağım ve duyduğum güzellikler ile ilgili öykülerle geleceğim. Öyle korkmuş gibi bakma," dedi.

Sonra öpmesi için elini Yusuf'a uzattı.

4

İlk fırsatta kasabaya gittiler. Halil önceden bildikleri her yere gitmek istedi. Her cuma birlikte yaptıkları gezileri düşünmüş olsa da Yu-

suf'un olmadığı yıllar boyunca hiç kasabaya gitmemişti. "Tek başıma nereye gideyim ki? Tanıdığım kim var?" demişti. Camideyken Yusuf Kuran bilgisini göstermeden edemedi ve daha sonra Halil'e yakalanma ve utanç öyküsünü anlattı. "Kuran'ı bilmek her zaman işine yarar," dedi Halil. "En derin mağarada ya da en karanlık ormanda kaybolsan bile. Ne anlama geldiğini bilmesen bile işe yarar." Yusuf ona Kalasinga'dan ve Waswahili halkına taptıkları Allah'ın ne denli zalim olduğunu göstermek için Kuran'ı çevirme düşüncesinden söz etti. Halil, Yusuf'un nasıl olur da böyle günahkârca konuşan bir dinsiz karşısında sessizce oturabildiğini öfkeyle merak etti. Ne yapmalıydım? Onu taşlayıp öldürse miydim? diye sordu Yusuf. Hint düğününü izledikleri ve şarkı söyleyen adamı dinledikleri caddeye gittiler. Zaman zaman birbirlerine çürük meyve atarak ya da yabancıların arasında koşarak iki çocuk gibi oynadılar. Kıyıya vardıklarında neredeyse gece olmuştu, ama deniz gümüş bir parıltıyla ışıldıyor, ayaklarının altından hızla akarken köpüklere bulanıyordu. Geri dönerken bir lokantada durdular ve koyun eti, fasulye, bolca ekmek ve bir tas tatlı çay ısmarladılar. Şimdiye dek hiçbir yerde bu lokantada yedikleri fasulye kadar lezzetlisini yemedikleri konusunda görüş birliğine vardılar.

Mzee Hamdani için Yusuf uygun zamanı kolluyordu. Yaşlı bahçeci daha yaşlı görünmüyordu, ama Yusuf onun daha düşünceli bir biçimde yürüdüğünü ve sanki geçmişe göre arkadaş edinmekten daha sertçe kaçındığını anladı. Onu çok sıcak bir günde su kovalarıyla savaşırken görene dek bekledi ve ancak o zaman yardım etmek için ileri atıldı. Mzee Hamdani karşı çıkamayacak kadar şaşırmıştı ve belki de bu sıcakta defalarca bahçe ile musluk arasında gidip geldikten sonra biraz dinlenmek için bu yardımı rahatlatıcı bile bulmuştu. Ve Yusuf bu oyununun küçük başarısı karşısında korkakça bir utku gülümsemesi gösterince yaşlı bahçecinin gözleri boş boş bakmadı. Her sabah bahçecinin iki kovasını doldurdu ve kullanması için duvarın iç bölümüne bıraktı. Gün ışığında bahçenin nasıl geliştiğini görebiliyordu. Uzak duvar boyunca uzanan genç portakal ağaçları güçlenmiş ve büyümüştü; nar ağaçları ve hurma ağaçları sanki sonsuzluğa ulaşmış gibi güçlü ve tombuldu. Yuvarlaklaşmış ve daha uygun bir biçim almış olan vişneler çiçek açmıştı. Ne var ki yoncalar ve çimenler arasında uzun ısırgan ot-

ları, yabani ıspanak kümeleri gördü; kirlenmiş zambaklar ve irisler arasında lavanta çiçekleri kendilerine yer açmaya çalışıyordu. Su kanallarının içine aktığı havuzun kenarı yosun tutmaya başlamıştı ve kanallar da suyun getirdiği çamurla kirlenmişti. Ağaçlardaki bütün aynalar kaldırılmıştı.

Bahçeye erkenden, hatta Mzee Hamdani gelmeden önce gitmeye başladı. Yabani otları ayıkladı, zambakları inceltti ve kanalları temizlemeye girişti. Yaşlı bahçeci ona sessizce yer açtı, yalnızca bir hata yaptığında onu düzeltmek için kızgınca yanına yaklaşıyordu. Yusuf, Mzee Hamdani'nin namazlarına daha uzun süre ayırmaya başladığını gördü. Şarkıları daha dokunaklı ve sızlanmalı olmuştu, eski kasidelerinin alçalıp yükselen ağırbaşlı coşkusu yerini uzayıp giden acılı notalara bırakmıştı.

Halil, yardıma gereksindiğinde ya da dükkâna Ajuza Ana geldiğinde ona sesleniyordu. Bunun dışında onun bahçe hevesine hoşgörülü bir keyifle yaklaşıyordu. Yürekliliğini kırıyorsa bunu yalnızca müşterilere onunla ilgili şakalar yaparak kırıyordu. Yusuf bahçede geç saatlere dek kalmışsa yerinde duramıyor ve onu çağırmak için bahçeye geliyordu. "Senin karnını doyurabilmek için ter içinde kalıyorum, seni bilgisiz Mswahili, sense bütün gün bahçede oynamak istiyorsun. Gel dükkânın önünü süpür, sonra da çuvalları taşımama yardım et. Herkes seni soruyor. Yaşlılar yolculuk öykülerini dinlemek istiyorlar. Müşteriler sana merhaba demek istiyorlar. Küçük kardeşin nerede, diye soruyorlar. Küçük kardeşim! Onlara büyük budala bahçede oynuyor, diyorum. Kendisini zengin bir tüccarın yeğeni sanıyor, portakal ağaçlarının altında uzanıp Cenneti düşlemek istiyor." Ne var ki Yusuf akşam saatlerinde Hanım'ın onu bahçede istemediğini kestiriyordu. Belki de o saatlerde bahçede dolaşmak istiyor, Yusuf'un varlığı bunu önlüyordu.

Bir öğleden sonra havuza giden kanallardan birini genişletirken sığ kıyıda çıkıntı yapan küçük bir siyah taş gördü. Almak için eğildiğinde onun bir taş değil, ince bir deri kese olduğunu anladı. Toprak onu yıpratıp kabartmış ve su deriyi karartmıştı, ama bir hirizi, kol muskası olduğu anlaşılıyordu. İçinde büyük olasılıkla taşıyanın yararına dualar olmalıydı. Bir köşesindeki dikiş yıpranmıştı ve açılan yarıktan kesenin içindeki ince metal kutuyu gördü. Muskayı salladı ve takırdadığını

duydu, demek ki içindekiler hâlâ sağlamdı ve yeraltında çürümemişti. İnce bir dalla yarığın çevresindeki kirleri temizledi ve metal kutunun üstündeki desenleri fark etti. Muskaların büyüsel güçleri ve bunlardan birini ovarak göklerde yatan cinlerin nasıl çağrıldıkları ile ilgili öyküleri anımsadı. Metala ulaşabilmek umuduyla serçe parmağının etli bölümünü yarıktan içeri sokmaya çalıştı. Bir ses duyunca başını kaldırdı ve Halil'in Aziz Amca'yla yemekleri sırasında durmadan girip çıktığı avludaki kapının aralık olduğunu gördü. Işık azalıyor olsa bile orada bir karaltının durduğunu fark etti. Ses yeniden yükseldi ve bu kez sesin Hanım'ın olduğunu anladı. Karaltı kımıldarken kapı girişinde bir ışık izi belirdi ve kapı kapandı.

O akşam Halil yemeği getirmek için eve gittiğinde gelmesi gecikti. Yusuf bahçede çok kaldığı için Hanım'dan gelen kızgın yakınmaların odağı olduğunu düşündü. Belirli bir saatte bahçede olması istenmiyorsa bütün gereken bunun ona söylenmesiydi. Onu şu ve şu saatlerde bahçede istemiyorum. Hepsi bu, bundan sonra kesinlikle o saatlerde orada olmazdı. Gizlilik ve fısıldaşma onun kendisini çocuk gibi görmesine yol açıyordu. Günahkâr bakışıyla Hanım'ın onurunu kirletmek gibi bir düşüncesi varmış gibi davranılmasına alınıyordu. Halil'in ne tür öfkeli yasaklamalarla geleceğini merak etti. Bahçeye girmesi yasaklanacak mıydı? Hakkında başka ne tür bir karar verilebilirdi ki? Parmağıyla oynayarak gümüş kutunun bir parçasını daha görebilmeyi başarmıştı. Kutunun serinliğini duyumsayabiliyordu ve gelip beni kurtarması için cini cağırsam mı, yoksa onu ileride olabilecek başka felaketlere mi saklasam diye düşünmeye başladı. Kimi nedenler yüzünden cini Chatu olarak düşündü ve bu düşünce onu neşelendirdi. Avluda geçirdiği tutsaklık günlerinin anısı canlandı ve yeniden kızın ılık soluğunu ensesinde duyumsadı.

Halil geldiğinde öfkeli görünüyordu. Soğuk pirinç ve ıspanak tabaklarını önlerine koydu ve konuşmadan yemeye başladı. Hâlâ açık olan dükkânın ışığında yemeklerini yediler. Daha sonra Halil tabağını yıkadı, günün satışlarını hesaplamak için içeri girdi ve sonra rafları yeniden doldurmaya başladı. Yemeğini bitirdikten sonra Yusuf da tabağını temizledi ve yardım etmek için dükkâna girdi. Halil sanki yalnızca onun yemeğinin bitmesini bekliyordu, çünkü hemen tabakları alıp

eve gitti. Kafası çok karışık ve dalgın görünüyordu, bu yüzden Yusuf dilinin ucundaki kızgın sözleri söyleyemedi. Bütün bu yaygara neydi?

Halil taraçaya gelip her zamanki yerine yatağını sererken, Yusuf çoktan minderine uzanmıştı. Uzun bir sessizlikten sonra, "Hanım çıldırdı," dedi yavaş sesle.

"Bahçede çok fazla kalıyorum diye mi?" diye sordu Yusuf. Sesine duyduğu sıkıntıyı belirten bir kuşkuculuk katmıştı.

Halil birden kahkaha attı. "Bahçe! Bahçe dışında başka bir şey düşünmüyorsun! Sen de çıldırıyorsun," dedi kahkahanın arasından. "Gücünü harcayacak başka bir şeyler bulmalısın. Niye kadınların peşinden koşmuyorsun ya da bir din adamı olmuyorsun? Sen tutmuş Mzee Hamdani gibi olmak istiyorsun. Niye kadınların peşinden koşmuyorsun? Bu eğlenceli olur. Şu güzel görünüşünle bütün dünyaya sahip olabilirsin. Başaramazsan, hâlâ seni bekleyen Ajuza Ana var..."

"Yine başlama," dedi Yusuf sertçe. "Ajuza Ana yaşlı bir kadın ve daha çok saygıyı hak ediyor..."

"Yaşlı mı? Bunu kim söylüyor? Ben onu kullandım ve yaşlı değil. Emin ol, onunla yattım," dedi Halil. Sessizlik içinde Yusuf, Halil'in yumuşakça soluduğunu duydu, daha sonra Halil küçümsemeyle hırıldadı. "Bunu iğrenç buluyorsun, değil mi? Ben iğrenmedim, utanmadım da. Ona gittim, çünkü gereksinmem vardı ve para karşılığı onun bedenini kullandım. Onun da gereksinimleri vardı. Zalimce ama ikimizin de başka seçeneği yoktu. Ne yapmamı isterdin? Bir kalıp sabun almaya dükkâna gelip bana âşık olacak bir prenses mi beklemeliydim? Ya da nişan gecemde beni kaçırıp seks kölesine dönüştürecek dişi bir cin mi?"

Yusuf karşılık vermedi, ama kısa bir sessizlikten sonra Halil iç çekti. "Aldırma, kendini prensesine sakla. Dinle, Hanım seni görmek istiyor," dedi.

"Oh hayır!" diye iç çekti Yusuf bezginlikle. "Bu iş çok uzuyor. Ne için? İstemiyorsa ona bir daha bahçeye girmeyeceğimi söyle."

"İşte yine bahçeden söz ediyorsun," dedi Halil kızgınlıkla. Sürdürmeden önce iki kez esnedi. "Bahçeyle ilgisi yok! Düşündüğün gibi değil."

"Onu anlamayacağım," dedi Yusuf bir süre sonra.

Halil güldü. "Hayır, anlamayacaksın. Seni görmek istiyor, ama konuşmak için değil. Seni bahçede izlediğini söylemiştim. Sana bunları daha önce de anlatmıştım. Şimdi seni daha yakından görmek istiyor. Seni karşısında istiyor. Yarın."

"Ne için? Neden?" diye sordu Yusuf. Halil'in sözleri kadar söyleyiş biçimi de kafasını karıştırmıştı. Bu sözlerde kaygı ve yenilgi, gözdağı ve kaçınılmaz zorluklar karşısında bir geri çekilme vardı. "Anlat bana," diye bağırdı. "Bütün bunlar ne demek? Ben çocuk değilim. Benim için neler tasarlıyorsunuz?"

Halil esnedi ve sanki Yusuf'la tatlılıkla konuşmak istermiş gibi kendini onun yanına çekti. Sonra yeniden esnedi, bir daha esnedi ve uzaklaşmaya başladı. "Bu uzun bir öykü, gerçekten öyle ve şimdi ben çok yorgunum. Yarın cuma. Yarın kasabaya gittiğimizde anlatırım," dedi.

5

"Dinle," dedi Halil. Cuma namazına gitmişler, pazar yerinde hiç konuşmadan gezmişlerdi ve şimdi liman yakınlarında deniz duvarında oturuyorlardı. "Çok sabırlı oldun. Bu konuda bir şeyler bilip bilmediğini ya da ne kadarını anladığını ya da sana ne kadarının anlatıldığını bilmiyorum, onun için başından anlatacağım. Artık çocuk değilsin ve bunların sana anlatılmaması doğru değil. Bunlar yaşadıklarımız, bütün sırlarımız. Yaklaşık on iki yıl önce seyit Hanım'la evlenmiş. Burasıyla Zanzibar arasında gidip gelen, oradan kumaş, gereç, tütün ve balık getirip, çiftlik hayvanları ve kütük götüren küçük bir tüccarmış. Hanım'ın varlıklı kocası yeni ölmüş. Kocasının kıyı boyunca mal taşıyan birçok dhow'u varmış. Pemba'dan buğday ve pirinç, güneyden köle, Zanzibar'dan baharat ve susam taşırlarmış. Hanım genç olmasa da varlığı hırslı aileleri ve erkekleri çekmiş. Yaklaşık bir yıl bütün önerileri geri çevirmiş ve bu konuda ün kazanmaya başlamış. Kadınların evlilik önerilerini geri çevirmelerinin neye yol açtığını bilirsin. Kadının bir kusuru olduğu düşünülür. Kimileri onun için hasta demiş, kimileri ise kocasının ölümünün onu çıldırttığından dem vurmuş. Kimileri ise

onun kısır olduğunu, erkekler yerine kadınları yeğlediğini ileri sürmüş. Hanım'a önerileri ve onun yanıtlarını getirip götüren kadınlar bu denli çirkin bir kadının bu denli havalara girmesinin garip olduğunu söylemişler.

"İş dedikoduları yoluyla kendisinden çok genç olan seyit hakkında bilgi edinmiş. O günlerde seyit hakkında herkes iyi şeyler söylüyormuş, öteki uygun adaylar arasından Hanım onu seçmiş. Onu yüreklendirmek için gizlice iletiler gönderilmiş, armağanlar el değiştirmiş ve birkaç hafta içinde evlenmişler. Ne anlaşmalar yapıldığını bilmiyorum, ama seyit işlerin yönetimini alıp başarılı olmuş. Dhow işinden vazgeçmiş, bütün tekneleri satmış. İşte ondan sonra iç kesimlere yolculuk eden şu bildiğimiz seyit olmuş.

"Babamın Bagamoyo'nun güney kıyısındaki Mrima'daki bir köyde küçük bir dükkânı vardı. Bunu sana önceden de anlatmıştım. Annem, iki ağbim ve kız kardeşim de oradaydılar. Yoksul bir yaşam sürüyorduk, ağbilerim zaman zaman teknelerde iş bulmak için giderlerdi. Seyidin bizim eve önceden gelip gelmediğini bilmiyorum, ama gelmişse de ben çok küçük olmalıyım. Onu bir gün gördüğümü anımsıyorum. Babam onunla o ana dek kimseyle konuşmadığı bir biçimde konuşuyordu. Bana hiçbir şey söylenmedi, o zaman yalnızca küçük bir çocuktum, ama o gittikten sonra annemlerin onun hakkında konuştuklarını duydum. Annem onun şeytanın oğlu olduğunu, şimdi de iblisin ya da ifritin ya da daha kötü birisinin kızının eline geçtiğini söyledi. O bir köpekti ya da köpeğin oğluydu...büyü filan yapıyordu. Böyle çılgınca şeyler söyledi. Aylar sonra seyit yeniden gelince bizimle iki gün geçirdi. Bana bir armağan getirmişti, yasemin yaprakları ve hilal desenleriyle süslenmiş dantelden bir takke. Hâlâ duruyor. Ama duyduklarımdan öğrendiğim kadarıyla babam en büyük ağbimin küçük bir işe ortak olması için ondan borç para almıştı ve iş batmıştı. Ağbim ve arkadaşları Mikokoni'de bir balıkçı teknesi satın almışlar ve tekne bir kayalığa çarpıp batmıştı. Her neyse, dükkândan kazandığımız parayla borcumuzu ödeyemezdik. İki gün sonra seyit gitti. O vedalaşırken babamın seyidin elini defalarca öptüğünü gördüm, sonra seyit bana yaklaştı ve madeni bir para verdi. Sanırım, babamın minnettarlığı seyidin ona biraz daha süre vermesinden kaynaklanıyordu, ama

bunları o sırada anladığımı sanmıyorum. O sırada bana hiçbir şey söylenmedi. Babamın ne denli kötü ve hırçın olduğunu görmemek olanaksızdı. Hepimize bağırıyor, saatlerce namazlığında oturuyordu. Bir keresinde en büyük ağbimi bir odun parçasıyla dövdü, hiç kimse onu durduramadı, öteki ağbim ve annem yanına yaklaşmaya çalıştığında gözyaşları içinde çığlıklar atıyordu. Utancından ağlarken oğlunu dövüyordu.

"Sonra bir gün şu şeytan Muhammed Abdullah gelip beni ve kız kardeşimi aldı ve buraya getirdi. Babam borcunu ödeyene dek rehin kalacaktık. Bundan kısa bir süre sonra babam öldü, zavallı babacığım, annem ve kardeşlerim ise bizi burada bırakıp Arabistan'a döndüler. Gittiler ve bizi burada bıraktılar."

Halil denize bakarak sessizce oturdu ve Yusuf suyun üzerindeki tuzlu esintinin gözlerini yaktığını duyumsadı. Sonra Halil birkaç kez başını salladı ve sürdürdü.

"Dokuz yıldır seyidin yanındayım. İlk geldiğimizde dükkânda başka bir adam vardı. Benim şu anki yaşımda olmalıydı, bana işi o öğretti. Adı Muhammed'di. Akşamları dükkânı kapattıktan sonra birkaç haşhaş çubuğu alır ve sevişecek kadın aramaya giderdi. Kız kardeşim Hanım'a hizmet etmekten sorumluydu. Daha yedi yaşındaydı ve Hanım'dan çok korkardı." Halil uyluklarına vurarak birden gülmeye başladı. "Maşallah, o denli çok ağlardı ki susturmak için beni çağırmak zorunda kalırlardı. Bu yüzden evin bahçesinde uyuyordum. Yağmur yağarsa yiyecek deposunda uyurdum. Dükkânı kapattıktan sonra Muhammed kirli işlerinin peşine gider, bense içeriye uyumaya giderdim. Hanım o günlerde bile deliydi. Bir hastalığı var, sol yanağından boynuna dek uzanan bir yara izi. Ben yakınındayken yüzünü bir şalla örterdi, ama bana anlatmıştı. Kız kardeşim, Hanım'ın sık sık aynaya bakıp ağladığını söylüyordu. Ben bahçede uyurken gelip beni izlerdi, ben de uyuyormuş gibi yapardım. Acısının dinmesi için Allah'a yalvarırken çevremde yürürdü. Seyit evdeyken Hanım sessiz olurdu, kötülüğünü bana ve Emine'ye çevirirdi. Her şeyden bizi suçlar, kötü sözlerle kalbimizi kırardı. Seyit gidince yeniden çıldırır ve karanlıkta gezinirdi.

"Sonra sen geldin." Halil, Yusuf'un çenesini kaldırdı ve sırıtarak başını sağa sola döndürdü. "Muhammed'e ne oldu?" diye sordu Yusuf.

"Seyit bir gün hesapların yanlış olduğunu söyleyip ona el kaldırınca çekip gitti. Ayağa kalktı ve gitti. İlgisi var mıydı, bilmiyorum... Benimle dükkân dışında hiçbir konuda konuşmazdı. Seyit birkaç günlüğüne gitti ve seninle geri döndü, babası en az benim babam kadar aptal, el değmemiş topraklardan gelen zavallı küçük Mswahili ile. Sanırım, benim artık onunla çalışmak istemediğim zaman yerime bakacak birileri olsun istiyordu. Ve sen gelip benim küçük kardeşim oldun," dedi Halil ve yeniden Yusuf'un çenesine uzandı, ama Yusuf onun eline vurdu.

"Sürdür," dedi Yusuf.

"Hanım insanlardan kaçar. Hiç dışarı çıkmaz. Onu görmeye gelen şu birkaç kadın, yakınları ve geri çeviremeyeceği tanıdıkları. Dışarı çıkmadan bahçeyi görebilsin diye bana ağaçlara şu aynaları koydurttu. İşte seni öyle gördü. Sen bahçede çalışırken seni izliyordu. Onu daha da çıldırttın. Seni Allah'ın gönderdiğini söylüyor. Onu iyileştirmek için."

Yusuf şaşkınlıkla kahkaha arasında gidip gelerek uzun bir süre bunu düşündü. Sonra, "Nasıl?" diye sordu.

"Başlangıçta eğer ona bakarak dua edersen iyileşebileceğini söylüyordu. Sonra üstüne tükürmen gerektiği konusunda üsteledi. Allah'ın sevgili kullarının tükürüğü güçlüdür, dedi. Bir gün seni bir gül tutarken görmüş ve senin dokunuşunun onu iyileştireceğinden emin olmuş. Şu gülü tuttuğun gibi yüzünü tutarsan hastalığının geçeceğini söyledi. Seni bahçeye gitmekten alıkoymaya çalıştım, ama kafayı bahçeyle bozmuştun. Seyit dönünce deliliğini kendine saklayamadı ve ona da anlattı. Şu güzel çocuğun bir dokunuşu kalbimin yarasını iyileştirir. İşte bunun üzerine seyit seni götürüp dağlarda bıraktı. Hiç kuşkulanmamış mıydın? Emine, sen bahçedeyken Hanım'ın duvarın altında durup ona acıman için sana seslendiğini söylemişti. Hiçbir şey duymamış mıydın?"

Yusuf başını salladı. "Bir ses duyuyordum. Bana homurdandığını, gitmemi istediğini düşünüyordum. Zaman zaman şarkı da söylerdi."

"Hiç şarkı söylemez," dedi Halil ve kaşlarını çattı. "Onun şarkı söylediğini duyduğumu sanmıyorum."

"Belki yalnızca düşümde gördüm. Geceleri zaman zaman bahçeden müzik duyar gibi oluyorum, bu olanaksız. Hamit'e gelen yolculardan biri Herat'taki bir bahçeden söz etmişti, o denli güzelmiş ki oraya

gidenler büyüleyici bir müzik duyarlarmış. Bir şair böyle betimlemiş. Belki bu yüzden kafama takıldı."

"Şu dağ havası seni de çıldırtmış olmalı," dedi Halil öfkeyle. "Sanki şu gürültülü düşlerin yetmiyormuş gibi, şimdi bir de müzik duyuyorsun. Elimin altında iki deli var, talihe bak. Seyit seni burada onunla bırakmaktan endişeleniyordu, ama bu yolculuğa seni götürmek istemedi. Belki babanı görmeye gidiyordu. Ve kötü sahneler yaşamak istemedi. Ya da belki nasıl muhteşem bir zalim olduğunu öğrenmeni istemedi. Daha değil. Ve şimdi Hanım seni istiyor, seni şanslı şeytan. Seni izleyemiyordu, çünkü seyit aynaları kaldırmamı söylemişti, ama sesini duyuyor."

"Dün kapıdan beni izliyordu," dedi Yusuf.

Halil kaşlarını çattı. "Sanmıyorum. Söylemedi bana. Ama seni seyitle yemek yerken gördü. Şimdi yeni bir çılgınlığı var ve bu daha tehlikeli. Senin için tehlikeli. Dinle, artık bir erkek olduğunu ve yarasını ancak kalbini tutarak iyileştirebileceğini söylüyor. Anladın mı? Kafasında ne var söyleyemiyorum, ama umarım nereye vardırmak istediğini anlıyorsundur. Anlıyor musun? Yoksa hâlâ çok genç ve saf mısın?"

Yusuf başını salladı. Halil verdiği yanıtla yetinmemişti, ama bir süre sonra o da başını salladı. "Seni görmek istedi. Seni götürmem için emretti, yalvardı, konuşup durdu. Eğer onu bana getirmezsen, dedi, gidip ben alırım. Seyit dönene dek onu sakin tutabilmek için elimizden geleni yapmalıyız. Seyit onu idare etmesini bilir. Seni bugün ona götüreceğime söz verdim. Ondan becerebildiğince uzak dur. Ne söylerse söylesin, dokunma ona. Bana yakın dur, sana yaklaşırsa benim aranızda olmama dikkat et. Dönünce seyit ne der bilmiyorum, ama ona dokunduğunu ya da onurunu kirlettiğini anlarsa, yaşamının zorlaşacağını söyleyebilirim. Başka seçeneği olamaz."

"Niye ben gitmeyi geri çeviremiyorum?" dedi Yusuf.

"Çünkü o zaman Hanım'ın ne yapacağını bilemiyorum," dedi Halil. Sesi biraz yalvarma tonu ile yükselmişti. "Daha kötü bir şeyler yapabilir. Kız kardeşim onunla içeride. Senin yanından ayrılmayacağım."

"Bütün bunları niye önceden anlatmadın bana?"

"Bilmemen senin için daha iyiydi," dedi Halil. "Böylece hiçbir yanlışı bilmeyen suçsuz biri olduğun açık oluyordu."

Bir süre sonra Yusuf, "Dün beni izleyen kız kardeşindi," dedi. "Garip bir şeyler olduğunu düşünmüştüm. Ses değişik bir yerden geliyor gibiydi. Kız kardeşim dediğinde küçük bir kız olacağını düşünmüştüm, ama şimdi anladım ki onu görmüş olmalıyım..."

"Evli bir kadın o," dedi Halil kestirmeden.

Yusuf kalbinin inanmazlıkla çarptığını duyumsadı. "Aziz Amca'yla mı?" diye sordu bir süre sonra.

Halil kıkırdadı. "Şu amca işinden hiç vazgeçmeyeceksin, değil mi? Evet, amcan geçen yıl onunla evlendi. Ve şimdi o senin amcan olduğu gibi benim de eniştem ve biz Cennet bahçesinde yaşayan mutlu bir aileyiz. O babamın borçlarının geri ödemesi oldu. Onu alınca borcu affetti."

"Öyleyse, sen gidebilirsin," dedi Yusuf.

"Nereye gideyim? Gidecek hiçbir yerim yok," dedi Halil sakince. "Hem kız kardeşim hâlâ burada."

6

Ondan anlaşılmaz isteklerde bulunacak çok konuşan, gürültücü bir kadınla karşılaşmayı bekliyordu. Hanım onları pencereleri evin içindeki kapalı bir bahçeye bakan geniş bir odada kabul etti. Yer, desenli kalın halılarla kaplanmıştı ve duvar diplerine aralıklı olarak işlemeli büyük yastıklar yerleştirilmişti. Beyaz badanalı duvarlara çerçevelenmiş Kuran yazıtları ve bir Kâbe resmi asılmıştı. En uzun duvara yaslanıp yüzünü kapıya vererek dik bir biçimde oturmuştu. Yanında, bir gülsuyu şişesi ve bir tütsü yakıcısının üzerinde durduğu vernikli bir tepsi vardı. Hava sakız kokusuyla dolmuştu. Halil onu selamladı ve birkaç metre uzağına oturdu. Yusuf da onun yanına oturdu.

Hanım'ın yüzünün bir bölümünü siyah bir şal örtüyordu, ama teninin solgun bakır renginde olduğunu ve gözlerinin üzerinde parladığını gördü. Önce Halil konuştu, bir süre sonra yanıtladı. Sesi bir tür yetki ve güven içeren sakin bir ayarlamayla odayı doldurdu. Konuşur-

ken şalını hafifçe düzeltti ve Yusuf yüz hatlarının etkileyici olduğunu gördü, bunlar kadına Yusuf'un hiç beklemediği bir tetiktelik ve kararlılık görünüşü veriyordu. Halil yeniden konuşmaya başlayınca Hanım onu incelikle kesti ve gözlerini ondan kaçıran Yusuf'u süzdü.

"İyi olup olmadığını soruyor ve eve yeniden hoş geldin diyor," dedi Halil hafifçe Yusuf'a dönerek.

Hanım yeniden konuştu. "Ailen inşallah iyidir diyor ve Allah'tan onlara iyilik vermesini diliyor," dedi Halil. "Ve onları gördüğünde selamları iletmeni istiyor. Bütün isteklerinin yerine gelmesini, planlarının başarılı olmasını diliyor ve buna benzer şeyler. Allah sana, diyor, bol çocuk versin."

Yusuf başını salladı ve bu kez bakışlarından kolayca kaçamadı. Onu süzen gözler uyanık ve ilgiliydi, gözlerini kaçıramayınca biraz parladıklarını gördü. Hanım yeniden konuşmaya başlayınca Yusuf gözlerini indirdi. Sözlerine büyülü bir hava vermek için alçaltıp yükseltiyordu.

"İşte başlıyoruz, küçük kardeşim," dedi Halil iç çekip kendisini hazırlayarak. "Seni bahçede çalışırken gördüğünü söylüyor, senin... Allah'ın sevgili kulu olduğunu, Allah vergisi doğuştan bir yeteneğin olduğunu görmüş. Dokunduğun her şey çiçek açıyormuş. Sana Allah'ın bir melek görünüşü verdiğini ve iyi şeyler yapman için buraya gönderdiğini söylüyor. Bu günahkârlık değil, diyor. Buraya yapman için gönderildiğin işleri başaramaman daha kötü olurdu. Sana anlattığımdan daha çok konuşsa da hep bu tür şeyler söylüyor."

Yusuf başını kaldırmadı ve Hanım'ın yeniden başladığını duydu. Sesinde bir yalvarı tonu egemen olmaya başlamıştı ve birçok kez Allah'ın adını andığını duydu. Konuşurken düzeyini yeniden buldu ve onu selamladığı ayarlama havasında sözlerini bitirdi.

"Sana zalim bir hastalık çektiğini anlatıyor. Bunu defalarca söyledi, ama yakınmak istemediğini de söylüyor. Bunu da defalarca söyledi. Bir hastalık çekiyormuş, ama yakınmak istemiyormuş falan. Her tür ilaç kullanmış, dualar edilmiş, ama bu hastalık iyileşmemiş, çünkü gördüğü insanlar Allah'ın sevgili kulları değillermiş. Şimdi senden onu iyileştirmeni istiyor. Bunun için seni bu dünyada ödüllendirecek ve gelecekte en iyi ödüller almanı sağlayacak. Hiçbir şey söyleme!"

Birden Hanım şalını kaldırdı. Saçları sert hatlı ve güzel yüzünden geriye taranmıştı. Yüzünün sol yanında ona dengesiz ve kızgın bir bakış veren morumsu bir leke vardı. Gözlerinde dehşeti görmek için sakince Yusuf'a baktı. Yusuf dehşet duygusu yaşamadı ve Hanım'ın kendisinden çok şey beklediğini düşünerek üzüntüyle doldu. Bir süre sonra yüzünü kapattı ve yavaş sesle birkaç sözcük söyledi.

"Diyor ki bu benim..." Halil kendi kendine kızarak doğru sözcüğü bulmak için duraksadı.

"Kederim," dedi arkalarından bir ses. Yusuf gözünün ucuyla odanın arkasında bir karaltı gördü. Bu öteki varlığı duyumsamış, ama bakmamıştı. Şimdi dönüp baktığında karaltının gümüş ipliklerle süslü uzun bir kahverengi elbise giymiş genç bir kadın olduğunu gördü. O da şal örtünmüştü, ama geriye attığından yüzü ve saçlarının bir bölümü görünüyordu. Emine, diye düşündü ve gülümsemekten kendini alamadı. Dönmeden önce onun yuvarlak hatları ve koyu renk teniyle Halil'den ne denli farklı olduğunu algıladı. Odadaki lambaların ışığında teni parlak görünüyordu. Hanım'a döndüğünde hâlâ gülümsüyordu, ama bunun farkında değildi. Hanım şalını iyice kapadı, böylece bütün görebildikleri yüzünün biçimi ve uyanık gözleri oldu. Halil onunla konuştu, sonra da Yusuf'a çevirdi. "Ona senin anlatmak istediklerini anladığını ve göstermek istediğini gördüğünü söyledim. Duyduğu acıya üzüldüğünü. Hastalıklar hakkında bir şey bilmediğini, ona yardım edecek bir şeyin olmadığını falan anlattım. Bir şeyler eklemek ister misin? Sert olsun."

Yusuf başını hayır anlamında salladı.

Halil sustuktan sonra Hanım ateşli bir biçimde konuştu, birkaç dakika Halil'in çevirme zahmetine katlanmadığı öfkeli bir konuşma geçti aralarında. "Senin bilgin değil ama doğuştan yeteneğinin onu iyi edeceğini söylüyor. Dua okumanı ve...ve...orasına dokunmanı istiyor. Sakın yapma! Ne söylerse söylesin, sakın yapma! Biliyorsan bir dua oku, ama yanına yaklaşma. Senden kalbine dokunmanı ve içindeki yarayı iyileştirmeni istediğini söylüyor. Bir dua oku, sonra gidelim. Bilmiyormuş gibi davran."

Yusuf bir süre başını indirdi, sonra imamın ona camide öğrettiği dualardan anımsadığı birini mırıldanmaya başladı. Kendisini aptal gi-

bi görüyordu. *Amin* dediğinde Halil, Hanım ve Emine bunu yüksek sesle yankıladılar. Halil ayağa kalktı ve Yusuf'u da kendisiyle birlikte kaldırdı. Gitmeden önce Hanım Emine'den ellerine gülsuyu dökmesini ve önlerinden tütsü yakıcıyı geçirmesini istedi. Emine yaklaşırken Yusuf gözlerini indirmeyi unuttu ve başını indirmeden önce kızın gözlerinde yuvalanan merakı gördü.

7

"Kimseye anlatma," diye uyardı Halil. Ertesi gün yeniden çağrıldılar, ama Halil tek başına gitti. *Oh hayır, bu olmamalı*, dedi. Tartışma, en azından bir saat sürdü. Asık surat ve boyun eğmişlikle döndü. "Yarın gidip bir dua okuman için söz verdim. Seyit beni öldürecek."

"Sorun değil, çabucak bir dua okurum, sonra gideriz," dedi Yusuf. "İyileşme umudu varken hasta ve zavallı bir kadını yazgısına terk edemezsin. Yarınki duama epey güç katacağım. Zaten okuyacağım dua imamın en güçlü..."

"Dalga geçme," dedi Halil öfkeyle. "Şaka bunun neresinde? Umursamazsan, çok yakında kıçından gülmeye başlayacaksın."

"Neyin var senin? Eğer bir dua isterse, okuruz," dedi Yusuf mutlulukla. "Ona Allah'ın gönderdiği yeteneği yadsıyacak mısın?"

"Bu konuda dalga geçmenden hoşlanmıyorum," dedi Halil. "Bu önemli ya da sonradan önemli olabilir. Özellikle senin için. Hanım'ın kafasında olan şeyler beni korkutuyor."

Halil'in kaygıları yüzünden sıkılan ama hâlâ gülümseyen Yusuf, "Kafasında ne var?" diye sordu.

"Onun deli kafasında olanları kim bilebilir, ama ben en kötüsünü düşünüyorum. Önemsermiş ya da yaptığından korkuyormuş gibi görünmüyor. Ve bütün şu çılgın övgüler... Allah'ın meleği. Bu çılgınlığın ötesinde. Sen bir melek değilsin. Doğuştan bir yeteneğin yok. Ve bütün bu işten sıyrılman gerektiğini anımsaman senin için iyi olacak."

Ertesi gün gittiklerinde Hanım gülümsedi. İkindi zamanıydı ve iç avlu sıcaktan zonkluyordu. Güneş, onları kabul ettiği odanın ince perdelerinden içeri süzülüyor ve tütsü yakıcıdan gelen udi kokusu havada

çağıldayıp buğulanıyordu. Hanım, ilk gelişlerine göre daha az kaygılı gibiydi; gözleri hâlâ uyanıkça parıldasa da yastıklara biraz daha yaslanmıştı. Emine önceki yerine oturmuştu ve Yusuf onun yönüne baktığında o da gülümsedi. Yusuf duaya başlamak için gözlerini birleştirdiği ellerine indirdi ve odaya derin bir sessizlik çöktüğünü algıladı. Bahçeden kuş seslerini ve akan suyun zayıf şırıltısını duydu. Gülümsemesini bastırarak sessizliği uzatabildiğince uzattı ve sonra sonuca ulaşıyormuş gibi mırıldanmaya başladı. *Âmin* deyişi yüksek sesle yankılandı, kendisi bitirir bitirmez konuşmaya başlayan Hanım'a baktığında, gözlerinin mutlulukla ışıldadığını gördü.

"İlk duanın yararını gördüğünü söylüyor," dedi Halil kaşlarını çatarak. Hanım bu açıklamasından daha uzun konuşmuştu. Büyük olasılıkla Halil'in ters ve kısa çevirisi yüzünden Hanım araştırır gözlerle Emine'ye döndü. "Dua okumak için yeniden gelmeni istiyor," dedi Halil isteksizce. "Ve yemeklerimizi burada yememizi istiyor... Köpekler ya da evsiz serseriler gibi sokaklarda yiyorsunuz, diyor. Her gün burada yemek yemeni istiyor. Sanırım, bu sorun yaratacak. Bunun senin için olanaksız olduğunu söylemelisin...yoksa...yoksa doğuştan yeteneğin başına bela olacak."

"Sen söyle ona," dedi Yusuf.

"Söylerim, ama senin konuşmanı duymak istiyor, sonra ben çeviririm. Herhangi bir şey söyle, ama hayır dermiş gibi başını birkaç kez salla. Başını bir iki kez sertçe sallasan yeter."

"Lütfen ona evinde yemek yemekle ilgili bu olanaksız konuşmanın kendimi aptal gibi hissetmeme yol açtığını anlat," dedi Yusuf ve Emine'nin arkasında gülümsediğini düşündü. Ya da öyle olmasını istedi. Halil ona dik dik baktı.

Ertesi gün ve daha ertesi gün yine gittiler. Dükkânda çalışırken Hanım'dan pek söz etmiyorlardı, ama onun yarasına dua okuduktan sonra, Halil başka şeylerden çok az söz edebiliyordu. Yusuf onu alaya aldı ve kaygısını yatıştırmaya çalıştı, ama Halil endişelerini ve gevezeliklerini bitirecek gibi görünmüyordu. Yusuf'u deli kadının yağcılığından hoşlanmakla ve içinde bulunduğu tehlikeyi algılamamakla suçluyordu. Seyit benim kötülük yaptığımı söyleyecek, dedi. Beni suçlayacak. Seyidin neler yapabileceğini anlamıyor musun?

Yusuf ancak birkaç gün sonra yeniden bahçede çalışmaya başlayabildi. Halil ondan gitmemesini istemişti, ama birkaç gün sonra Yusuf omuz silkti ve Halil'in kaşlarını daha çok çatmasına neden olarak bahçeye gitti. Niye oraya dönmek zorundasın, diye sordu. Kendi bahçeni burada yetiştiremez misin? Başlangıçta, bütün o gizlerin fısıldanması ve bunların içindeki kendi rolü yüzünden sıkıntılı gibiydi. Hanım'ın, çalışırken onu gözetlediği ve hakkında fanteziler kurduğu ile ilgili düşünceler onu iğrendirdi. Mzee Hamdani yokluğunu fark etmemişti, ya da fark ettiğini göstermedi, yalnızca hurma ağacının gölgesinden söylediği dini şarkıları daha sızlanmalı geliyordu. Dükkânda yapılacak işin çok az ve Halil'in çok huzursuz olduğu bir öğleden sonra Yusuf omuz silkti ve bahçeye gitti. Mzee Hamdani onu sessizlikle karşıladı ve olağandan uzun kaldı. Yusuf yolculuk sırasında öğrendiği şarkılardan birini yavaş sesle mırıldanarak havuzu temizledi, çimenleri ayıkladı. Avlu kapısına bakmamak için direndi, ama başaramadı ve bir öngörü duygusuyla eve gidecekleri zamanın gelmesini bekledi.

"Bugün senin bahçede çalıştığını duyduğunu söylüyor," dedi Halil. "Orada daha sık çalışmalıymışsın. İstediği zaman bahçeye girsin, diyor."

Hanım uzun bir süre konuştu. "Doğuştan bir yeteneğin varmış, durmadan bunu söylüyor. Her zaman söylediği bu. Doğuştan bir yeteneğin var, doğuştan bir yeteneğin var," dedi Halil ve sanki doğru sözcükleri arıyormuş gibi duraksadı. "Eğer bahçe sana mutluluk veriyorsa... ee... bu..."

"Onun için de bir doyum kaynağı," dedi Emine. Yalnızca Halil doğru sözcüğü bulamadığında konuşsa da, Yusuf onun sağ omzunun arkasında olduğunu hep biliyordu.

"Ve şarkı söylemenden de hoşlanmış," dedi Halil inanmazlıkla başını sallayarak. "Burada oturup bu işi yaptığıma inanamıyorum. Gülümseme. Bunun şaka olduğunu mu düşünüyorsun? Sesinin kalbini yumuşattığını, sana şarkı söylemeyi Allah'ın öğrettiğini ve seni sağlık meleği olarak gönderdiğini söylüyor."

Yusuf, Halil'in rahatsızlığı karşısında sırıttı. Hanım'a bakınca onun da sırıttığını, yüzünün mutlulukla ışıldadığını gördü. Birden onu o denli kesinlikle ve yalınlıkla çağırdı ki Yusuf'un geri çevirme

şansı olmadı. Ayağa kalktı ve yaklaştı. O yakınına gelirken, Hanım şalını dirseklerine indirdi ve Yusuf onun kenarları ince gümüş düğmelerle süslenmiş dörtgen yakalı parlak mavi bir bluz giymiş olduğunu gördü. Yanağındaki ize dokundu ve aynı şeyi Yusuf'un da yapmasını hareketleriyle gösterdi. Sırıtması tatlı bir gülümsemeye dönüşüyordu ve Yusuf üzerine bir aldırmazlık çöktüğünü duyumsadı. Elinin kımıldamasının zor olacağının bilincindeydi. Halil yavaş sesle yapmamasını söylüyordu. Hanım şalını yavaşça yüzüne örttü ve elhamdülillah diye mırıldandı. Yusuf geriledi ve Halil'in arkasında rahatladığını duyumsadı.

"Bir daha yanına yaklaşma," dedi Halil sonra. "Korkmuyor musun? Neler olabileceğini anlamıyor musun? Ve bahçeden de uzak dur. Bir daha da şarkı söyleme."

Ne var ki o uzak durmadı. Halil onu artan kuşkuyla izliyor, uzak kalması için onunla ateşli tartışmalar yapıyordu. Ne var ki Yusuf bahçede her zamankinden uzun kalmaya başladı ve evden gelebilecek herhangi bir ses ya da gürültüye karşı gözlerini ve kulaklarını açtı. Mzee Hamdani ona yapacağı işler bırakmaya ve gölgede Allah'a övgü kasidelerini okumaya daha çok zaman ayırmaya başladı. Kimi kez Yusuf, Emine'nin de şarkı söylediğini duyuyor, bedeni bir tutkuyla canlanıyordu. Ve kimi kez azıcık aralık kapının önünde bir gölge beliriyor ve Yusuf gizli aşkın mutluluğunu anladığını düşünüyordu. Halil'in artan gönülsüzlüğü ve rahatsızlığına karşın akşamları çağrılma anını istekle bekliyordu. Bir gün Halil o denli öfkelendi ki çağrıyı yanıtlamak istemedi.

"İyice delirebilir. Gitmiyoruz. Yeter artık," diye haykırdı. "Eğer bunları bir duyan olursa rezil oluruz. Çıldırdığımızı düşünürler. Şu bahçedeki çılgın sebzeler gibi. Seyidin utancını bir düşünsene!"

"Öyleyse, ben tek başıma gidiyorum," dedi Yusuf.

"Neden? Neler olduğunu anlamıyor musun?" diye sordu Halil. Ayaklanırken sesi acılı bir çığlığa dönüşmüştü. Yusuf'u inandırabilmek için dövmeye hazır görünüyordu. "Utanç verici şeyler yapıp seni suçlayacak. Bunu bir şaka olarak düşünmenden hoşlanmıyorum. El değmemiş topraklarda kurt adamlar arasında yaşadın. Neden kendini ömür boyu sürecek bir utançla lekelemek istiyorsun?"

"Utanılacak bir şey yok," dedi Yusuf sakince. "Bana bir zarar veremez."

Halil başını sol elinin ayasına indirdi ve birkaç dakika sessizlik içinde oturdular. Sonra Halil başını kaldırdı ve Yusuf'a garip bir biçimde baktı; Yusuf onun bakışının giderek korku dolduğunu birden anladı. Gözleri öfke ve acıyla yanıyor, dudakları titriyordu. Gözlerini önüne dikerek konuşmadan oturdu. Yusuf içeri gitmek için kalktığında, bakmak için döndü.

Yusuf taraçadan inerken, "Otur, küçük kardeşim. Gitme," dedi yavaşça. "Otur da bütün bunları konuşalım. Kendini utandıracak bir şey yapma. Ne düşündüğünü bilmiyorum, ama bu işin sonu kötü bitecek. Bu bir peri masalı değil. Hâlâ anlamadığın bir sürü şey var."

"Öyleyse, anlat bana," dedi Yusuf durduğu yerden sakince.

Halil başını salladı, öfkelenmişti. "Pat diye anlatamayacağın şeyler. Otur da başlayalım. Eğer gidersen hem kendini hem herkesi utandıracaksın."

Yusuf, Halil'in çılgın çığlığına kulak asmayarak hiçbir şey söylemeden bahçeye yöneldi.

8

"Adı Züleyha. Adını bilmeni istiyor," dedi Emine. Sağında oturuyordu, Yusuf'un önünde ama Hanım'dan uzaktaydı. Dinleme bahanesiyle kızın yüzünü inceledi. Aceleci bakışlarının inanmasını güçleştirecek kadar yuvarlak bir yüzü vardı ve gözlerinde neşeyi çağrıştıran sevecen bir hoşlanma belirtisi gördü. Başını salladı ve kızın gülümsediğini gördü, ama Hanım'ın gözlerinin istekle kendisine çevrildiğini anlayıp gülümsememek için kendini tuttu.

"Halil sana onun söylediği her şeyi anlatmadı," diye sürdürdü Emine. "Bunu biliyor. Halil yalnızca anlatmak istediğini anlattı sana. Ve belki de zor bir dil kullandığı için...doğru sözcükleri bulmakta zorlandı."

"Sen ondan daha iyi konuşuyorsun. Ona söyleyeceğim. Bu nasıl oluyor? Bana söylemediği neler var?" diye sordu Yusuf.

Emine sorularına aldırmadı ve Hanım'a dönerek onun söyleyeceklerini bekledi. Hanım okşama gibi tatlı bir tonda birkaç şey söyledi, sonra yüzünü Yusuf'a çevirdi. "Halil sana kalbinin acı kadar utançla da yaralandığını anlatmadı. Acının, gücünü azaltsa bile mutluluk getirdiğini söylüyor. Sanırım, dualaların ona iyi geldi. Öyle olduğunu söylüyor."

Yusuf karşı çıkmak istedi. *Bu saçmalıklara aldırma.* Hanım'a baktı ve gözlerinin yaşla parıldadığını gördü. Sanki boğulmaktan kurtulmaya çalışıyormuş gibi çabucak başını eğerek duaya başladı.

"Gelip akşamları yemeğini evde yemeni istiyor. Ya da istersen bahçede uyumanı," dedi şimdi açıktan açığa gülümseyen Emine. "Gerçi Halil evde uyumana izin vermez. Yaygara koparır ve ona engel olur. Ama senin çağrı beklemeden dilediğinde gelmeni istiyor."

"Lütfen ona teşekkür et," dedi Yusuf.

"Teşekküre gerek yok," dedi Hanım adına konuşan Emine sakince. "Senin varlığın ona mutluluk getiriyor, bu yüzden minnet duyması gereken o. Seni tanıyabilmek için konuşmanı, geçmişini anlatmanı istiyor. Ayrıca senin için yapabileceği bir şey varsa, bunu ona söylemelisin."

"Bütün bunları şu birkaç sözcükle mi söyledi?" diye sordu Yusuf.

"Bunlar sana Halil'in söylemedikleri," dedi Emine. "Halil onun söylediklerinden korktu."

"Seni korkutmuyor mu?"

Emine sırıttı, ama yanıt vermedi. Hanım bir şeyler sordu ve Emine hâlâ gülümseyerek ona döndü. Söyledikleri Hanım'ı da gülümsetti ve Yusuf onları izlerken gönülsüzce titredi, kendisini garip bir biçimde kırılgan hissetti. Ayağa kalkarak gitmeye hazırlandı. Hanım önceki gibi onu çağırdı ve şalını açarak yüzünü gösterdi. Yusuf uzandı ve elinin altında yandığını hissettiği canlı ize dokundu. Bunu bir kez daha istediğinde yapacağını önceden de biliyordu. Hanım sessizce inledi ve Allah'a şükretti. Emine'nin iç çekip ayağa kalktığını duydu. Kız ona kapıya dek eşlik etti, kapıyı kapatmadığı için Yusuf dönüp onunla konuştu. Yüzünü göremiyordu, ama yükselen ay ışığı biçimini belirginleştirmişti.

"Halil'le birbirinize benzemiyorsunuz," dedi. Bunu bu konu ile ilgilendiği için değil, yalnızca kızı biraz daha alıkoymak için söylemişti.

Kız yanıtlamadı, ama öylece durdu, konuşmak istemediğini düşündü. Bir süre sonra döndü ve kızın kendisini alıkoyup koymayacağını anlamak için yürümeye başladı.

"Zaman zaman seni buradan izliyorum," dedi Emine.

Yusuf durdu ve dönüp ona doğru yavaşça yürümeye başladı.

Emine sözlerine bilinçli olarak bir yoğunluk ya da vurgu katmadan, "Bu işi...eğlenceli hale getiriyorsun," dedi rastgele. "İzlerken sana imreniyorum. Su kanallarını kazarken, bir bilsen, bu işi ne denli özendirici yapıyorsun. O olmadığı zamanlar kimi geceler bahçede dolaşırım. Bir keresinde bir muska bulmuştun..."

"Evet," dedi Yusuf. Bir iple boynuna astığı muskayı eliyle yokladı. "Onu ovarsam iyi bir cin çağırabileceğimi keşfettim, ne istersem yapacak."

Sesini alçaltarak sessizce güldü ve yeniden iç çekti. "İyi cinin sana ne verdi?" diye sordu.

"Ondan daha bir şey istemedim. Hâlâ planlar yapıyorum. Küçük bir süs eşyası için onu yoğun işlerinden ayırmanın anlamı yok," dedi. "Ve tutup aptalca bir şey istersem, belki de kızıp bir daha gelmez."

"Buraya geldiğimde benim de bir muskam vardı, ama bir gün duvarın üstünden fırlattım."

"Belki de bu odur."

"Eğer iyi bir cin geliyorsa, değildir," dedi Emine.

"Niye fırlattın?" diye sordu.

"Beni kötülükten koruyacağını söylemişlerdi, ama korumadı. Umarım, senin muskan benimkinden daha iyidir ve seni daha iyi korur."

"Bizi kötülükten hiçbir şey koruyamaz," dedi ve karanlık kapıya doğru yürümeye başladı. Emine geriledi ve o daha gelmeden kapıyı kapattı.

Yusuf döndüğünde dükkân kapalıydı ve Halil ortalıkta görünmüyordu. Yataklar serilmişti ve Yusuf, Halil'in dönüşünde sorabileceği soruları düşünerek uzandı. Kendisine beklediğinden daha uzun zaman kalmasından mutlu, sabırla onu bekledi. Bekleme uzadıkça onun için kaygılanmaya başladı. Nereye gidebilirdi ki? Büyük ay gökyüzünde iyice yükseldi, o denli yakın ve ağır görünüyordu ki bakmaya bile daya-

namadı. Çevresinde bozuk yığınlar ve biçimler oluşturan karanlık bulutlar hızla akıyordu. Bulutlar yıldızları tanınmaz hale getirmişti.

Bir fırtınanın ılık damlalarıyla birden uyandı. Yoğun yağmur çevresini sarmış, yükselen rüzgârla taraçayı dövüyordu. Ay görünmez olmuştu, ama yağmur gölgede kalan çalı ve ağaç kümelerini deniz üstündeki kaya parçaları gibi gösteren parlak gri bir ışıkla aydınlatıyordu.

1

Yusuf ona Emine'yi sorunca, "Kendisi hakkında o konuşsun," dedi Halil. Fırtına gecesi sabaha karşı gelmişti, yorgun ve darmadağınık görünüyordu, karmakarışık saçları ince dal ve kuru ot kıymıklarıyla doluydu. Duygusallıktan kaçınarak dikkatle dükkânı açtı, ama yokluğu konusunda açıklama yapmadı. Açık bir düşmanlık belirtisi olmadan Yusuf'tan uzak durdu ve bütün gün boyunca ilk günlerinin şakacı yumuşak huyluluğuna bürünerek Yusuf'un yakınlık girişimlerini hafifçe geri çevirdi. Yusuf ona nasıl olup da fırtınada ıslanmadığını sorduğunda duymuş gibi davranmadı. Yusuf, Halil'le barışmak için başka girişimlerde de bulundu, sonuç alamayınca bezginlikle onu acısına bıraktı.

Akşam Halil yemek tabaklarını getirdi. Yüzüne öfke ve kötü durumunu saklamayı başaramayan ikiyüzlü bir gülümseme yerleştirmişti. *Neden konuşmuyoruz?* diye sordu Yusuf, ama Halil tabakları gösterdi ve yemeye başladı. Sessizce yemeklerini yediler, sonra Yusuf tabakları götürmek ve Hanım ile Emine'yi görmek için eve gitti. Halil'in içerideyken bir şeyler söylemiş olabileceğini, konunun kesilmesi için yasaklar ve gözdağı savurmuş olabileceğini düşünmüştü. Halil'in belki de zor kullanarak onu durdurmaya çalışacağını düşünmüştü, ama Yusuf giderken dönüp bakmadı bile.

Hanım onu gülücüklerle karşıladı, tiz sesi keskin melodilerle odayı dolduruyordu. Konuşmaya istekliydi, Allah rahmet eylesin, ilk kocasıyla yaşamak için bu eve ilk gelişini anlattı. Kocası yaşlı bir adamdı, elli yaşlarında olmalıydı ve o da ancak on beşindeydi. Hastalık ve insanların kıskançlığı yüzünden birkaç ay önce ilk eşini ve bebeğini yitir-

mişti. Bu bebek birkaç haftadan fazla yaşayan tek bebekleriydi. Öbürleri ancak ad takılana dek yaşayabilmişlerdi ve kocası hepsini anımsıyordu. Allah hepsine rahmet eylesin, son günlerine dek karısı ve çocuklarından söz ederken gözyaşlarını tutamazdı. Hanım kasabada büyümüştü ve kocasının acısını anlayabiliyordu. Sırtındaki ağır yüke karşın Hanım'a hep iyi davranmıştı. Ta ki hastalığının onu alıngan ve zor bir adam yaptığı son bir iki yılına dek. İşte eve böyle gelmişti, yanında o zamanlar bu denli yaşlı olmayan Mzee Hamdani'yi de getirmişti.

Bahçeyi kuran oydu, Mzee Hamdani. Kuşkusuz, hiç yoktan değil. Yaşlı ağaçların bir bölümü o zaman da vardı, ama toprağı o temizlemiş, havuzları yapmış ve bir çocuk gibi saatlerce bahçede oynamıştı. Şarkı söylemesini, kocasını çileden çıkardığı için, yasaklamak zorunda kalmıştı. Mzee Hamdani'yi babası ona düğün armağanı olarak vermişti. Çocukluğundan beri onu ve Allah rahmet eylesin, yıllar önce ölen Shebe adlı daha yaşlı bir köleyi tanırdı. On yıl kadar önce seyitle evlenirken Mzee Hamdani'ye düğün armağanı olarak özgürlüğünü vermişti. O sıralarda insanların alınıp satılması yasak olsa da, yasalar zaten köle olanların yükümlülüklerinden kurtulmasını gerektirmiyordu. Ne var ki ona özgürlüğünü önerdiğinde Mzee Hamdani geri çevirmişti, işte hâlâ burada, bahçede kasidelerini söylemeyi sürdürüyordu zavallı yaşlı adam.

"Ona ne diye Hamdani denildiğini bilip bilmediğini soruyor," dedi Emine donuk gözlerle. "Çünkü kendisi de bir köle olan annesi onu çok yaşlıyken doğurmuş. Doğumuna duyduğu şükranı belirtmek için ona Hamdani adını vermiş. Annesi öldüğünde, Hanım'ın babası onu sahipleri olan aileden satın almış. Aile borç içinde yoksul bir aileymiş."

Sessizlik oldu, Hanım neşeyle gülümseyerek uzun uzun Yusuf'a baktı. Yeniden konuşmaya başladığında hâlâ gülümsüyordu, ama bu kez çok konuşmadı.

"Daha yakınına oturmanı istiyor," dedi Emine. Onun düşüncesini almak için gözlerine bakmaya çalıştı, ama Emine bir şeylerle ilgilenerek bakışlarından kaçındı. Hanım, sanki o utangaç bir çocukmuş gibi gülümseyerek, oturması için biraz ötesindeki bir halıya vurdu. Oturduktan sonra Yusuf'un elini aldı, yarasına bastırdı ve elini bırakmadı. Hanım gözlerini kapattı, rahatlama ve mutluluk içeren ıslık gi-

bi bir gürültü çıkardı. Çok yakınına oturunca kadının yüzünün ve boynunun sıkı ve nemli olduğunu gördü. Bir süre sonra kadın elini bıraktı, o da çabucak kalkarak geri çekildi.

"Dua okumadığını söylüyor," dedi Emine yavaş ve ölçülü bir sesle. Her zaman ki sözlerini geveledi, elinde hâlâ Hanım'ın yüzünün sıcaklığı çabucak dışarı çıktı.

İşte Halil'e bundan sonra Emine'yi sormuştu. Halil ona nefretle ve yüzüne tükürecekmiş gibi küçümseyici bir anlamla bakmıştı. "Kendisi hakkında o konuşsun," demiş ve tezgâha dizdiği şeker paketlerine dönmüştü. Bütün bir akşam aralarında sert bir sessizlik egemen oldu. Zaman zaman Halil'in öfkesini ve kaygılarını dile getirmek için konuşmak istediğini fark etse bile Yusuf bu sessizliği delmek için çaba göstermedi. İşlerin nereye varacağını kestiremese de üzerine sakin bir inatçılık çökmüştü. En azından entrikaları ve fısıldaşmaları biraz biliyordu ve Emine'yi görmek ve dinlemekten inanılmaz bir biçimde hoşlanıyordu. Böyle davranma gücünü nereden aldığını bilmiyordu. Halil'in söylediklerine, kendisinin bildiklerine ve kendi kendine yinelediklerine karşın çağrılınca gitmemezlik yapamıyordu.

Ertesi gün kaside kitabıyla hurma ağacının gölgesinde oturan Mzee Hamdani'nin yanına gitti. Yaşlı adam kızdı ve huzur içinde gölgesinde oturduğu yeri değiştirmek istermiş gibi çevresine bakındı.

"Lütfen, gitme," dedi Yusuf ve sesindeki içtenlik yaşlı adamı durdurdu. Mzee Hamdani bir an bekledi, sonra yüzünün gergin kaslarının gevşemesine izin verdi. Başkalarının kendisiyle konuşmasına karşı gönülsüzlüğüyle sabırsızca başını salladı. *Sürdür.*

"Hanım sana özgürlüğünü verdiğinde neden geri çevirdin?" diye sordu varlığından sıkılan adama eğilip kaşlarını çatarak.

Yaşlı adam yere bakarak uzun bir süre bekledi. Gülümsedi, seyrek dişleri uzun ve yaşlılık yüzünden sarıydı. "Yaşam bana bunu verdi," dedi.

Yusuf kaçamak bulduğu bu yanıtla yetinmedi ve başını yaşlı adama doğru salladı. "Ama sen onun kölesiydin... hâlâ kölesisin. İstediğin bu mu? Niye özgürlüğünü verdiğinde kabul etmedin?"

Mzee Hamdani iç çekti. "Hiçbir şey bilmez misin?" diye sordu sertçe ve sonra söyleyecek başka bir şeyi yokmuş gibi durdu. Bir süre

sonra yeniden başladı. "Bana özgürlüğümü bir armağan olarak önerdiler. Önerdi. Ona önermesini kim söyledi? Senin sözünü ettiğin özgürlüğü biliyorum. O özgürlüğe ben doğduğum andan beri sahibim. Bu insanlar sen bana aitsin, sen benimsin derlerse, bu yağmurun durması, her günün sonunda güneşin batması gibidir. Ertesi gün istesen de istemesen de güneş yeniden yükselir. Özgürlük de buna benzer. Seni kilitleyebilirler, zincire vurabilirler, bütün küçük özlemlerini bitirebilirler, ama özgürlük senden koparıp alabilecekleri bir şey değildir. Seninle işleri bittiğinde, sana sahip olmaktan doğduğun gündeki kadar uzaktırlar. Beni anlıyor musun? Bana verilen iş bu, şuradaki kadın bana bundan daha özgür ne önerebilir?"

Yusuf bunların yaşlı adam konuşması olduğunu düşündü. Kuşkusuz bilgelik taşıyordu, ama bu katlanmanın ve güçsüzlüğün bilgeliğiydi; belki kendi düzeyinde hayranlık uyandırıcıydı, ama kabadayılar hâlâ üstünde oturup pis gazlarını salarken hayranlık uyandırması olanaksızdı. Sesini çıkarmadı, ama şu ana dek kendisiyle hiç bu kadar konuşmamış olan ve şimdi de konuştuğuna pişman görünen adamı üzdüğünü anladı.

"Nerelisin?" diye sordu yaşlı adama onu pohpohlamak ve yatıştırmak için, ama aslında annesini sormak istiyordu. Mzee Hamdani'ye kendi başına gelenleri, annesini nasıl yitirdiğini anlatmak istiyordu. Mzee Hamdani yanıt vermeden kaside kitabını aldı ve bir süre sonra Yusuf'a gitmesi için elini salladı.

2

Halil'in sessiz küçümsemesine aldırmayarak üç gün boyunca her gece eve gitti. Halil'i bütün konuşturma girişimleri başarısızlığa uğradı. Müşteriler bile onun bu davranış biçimini endişeyle sorguluyorlardı. Üçüncü gece, Yusuf bahçeye giden karanlığa yaklaşırken, Halil ona seslendi. Yusuf bir an için durdu, sonra aldırmayıp artık onun için aralık bırakılan avlu kapısına giden karanlık yolda yürüdü. Hanım'ın, annesi, iç kesimlere yolculuğu, dağ köyünde geçirdiği zaman ile ilgili sorularını yanıtladı. Hanım onu gülümseyerek dinlerken duvara yaslanı-

yordu. Emine konuşmaları çevirirken bile Hanım gözlerini Yusuf'tan ayırmıyordu. Şalı zaman zaman omuzlarına düşüp çürümüş boynunu ve göğsünü açığa çıkarsa da düzeltmek için uğraşmıyordu. Yusuf onun yayılarak oturuşunu izlerken derin bir yalnızlık duygusuna kapıldı. O da Emine'ye yönelik sorular soruyordu, ama Emine bu soruları Hanım'la ilgili uzun açıklamalar yaparak geçiştiriyordu. Yusuf dinlemekten hoşnuttu. "Yara ortaya çok gençken, ilk kocasıyla evlendikten hemen sonra çıkmış," dedi Emine. "Başlangıçta yalnızca bir izmiş, ama zaman geçtikçe derinleşmiş ve kalbine ulaşmış. Acısı öyle büyükmüş ki, çığlıkları karşısında gülüp geçen, bedeninin biçim değiştirmesini alaya alan insanlarla bir arada bulunmaya dayanamaz olmuş. Ancak şimdi sen duaların ve dokunuşlarınla onu iyileştiriyorsun ve o da rahatlayabiliyor."

"Buraya ilk gelişin nasıl oldu? Bu konuda...ne düşündün?" diye sordu Emine'ye.

"Düşünemeyecek kadar küçüktüm," dedi Emine sakince. "Ve uygar insanlar arasında olduğumdan korkacak bir şey yoktu. Züleyha Teyze sevecenliği ve dindarlığıyla tanınıyordu, bu ev ve bu bahçe, benim gibi bir köy kızı için cennetten farksızdı. Konukluğa gelenler bahçenin güzelliği karşısında kıskançlıktan kendilerini alamıyorlardı. Dediklerime inanmıyorsan kasabada istediğine sor. Ve her yıl zekât zamanı Züleyha Teyze yoksullara bolca yardımda bulunur. Bu eve gelen hiç kimse eli boş döndürülmez. Hanım bu değişik hastalıktan acı çekerken, seyidin işleri iyi gidiyor. İşte bu Allah'ın takdiri, tartışamayız."

Yusuf gülümsemekten kendini alamadı. "Sana basit bir soru sordum, neden böyle yadırgatıcı biçimde konuşuyorsun?" diye sordu.

Birden Hanım gergin bir sesle konuşmaya başladı. Bir süre sonra sesi yumuşadı ve Yusuf, Emine'nin çevirmeden önce emin değilmiş gibi duraksadığını gördü. "Benim çok konuşmamı istemiyor, seni dinlemek istiyor. Dediklerini anlamasam da ne denli güzel konuşuyor, diyor. Öylece otursan bile, gözlerinin içinde ve teninde bir ışık parlıyor. Ve saçların ne denli güzel."

Yusuf şaşkınlıkla Hanım'a baktı. Kadının gözlerinin sulandığını ve yüzünün cüretle parıldadığını gördü. Yeniden Emine'ye baktığında

onun başını eğmiş olduğunu gördü. "Beni iyileştirmek için soluğunu yüzüme ver, diyor."

"Belki de artık gitsem iyi olur," dedi Yusuf uzun ve korkutucu bir sessizlikten sonra.

"Senin görünüşünün ona canını yakacak kadar mutluluk verdiğini söylüyor," dedi Emine. Başı hâlâ öne eğikti, ama yüzünde kesinlikle bir kahkahanın izleri vardı.

Hanım öfkeli bir biçimde konuştu ve Yusuf sözleri anlamasa da onun Emine'yi kovduğunu kestirdi. Emine odadan ayrıldıktan bir süre sonra, nasıl çıkacağını bilmese de, o da ayağa kalktı. Hanım öfkeyle dik bir biçimde oturuyordu, yüzü umutsuzlukla dolmuştu. Kızgınlığı giderek yatıştı, sonra onu yanına çağırdı. Odadan ayrılmadan önce onun parıldayan mor yarasına dokundu ve elinin altında zonkladığını duyumsadı.

Emine onu avlu kapısının yanında karanlıkta bekliyordu. Onun önünde durdu, kıza dokunmak istiyordu, ama bunu yaparsa bir daha yanına yaklaşmaz diye çekiniyordu. "Geri dönmem gerekiyor," dedi fısıldayarak. "Bahçede bekle beni. Bekle."

Aklından çeşitli olasılıklar geçerek bahçede bekledi. Ağaçların ve çalıların arasından hafif bir esinti geliyor, kokulu havayı gece böceklerinin neşeli gürültüsü dolduruyordu. Halil'in uyarı ve yasaklarını yankılayarak Hanım konusunda onu azarlayabilirdi. Ya da ona her gece kendisiyle oturmak için eve geldiğini bildiğini, çünkü çocukça düşler kurduğunu söyleyebilirdi. Zaman geçerken ve bekleyişi sürerken kaygıları arttı. Gecenin bu saatinde hırsız gibi dolaştığı anlaşılabilir, utanılabilecek bir soygun planı yapmakla suçlanabilirdi. Ani, gizli bir çatırtı Halil'in ona bakmaya gelip olay çıkarabileceği olasılığını aklına getirdi. Birçok kez gitmemek için kendisini zor tuttu. Ve sonunda kapının orada bir gürültü duyunca rahatlama duygusuyla oraya seğirtti.

Yusuf yaklaşırken, Emine onu susturdu. "Uzun kalamayacağım," diye fısıldadı. "Ne yapmak istiyor, anlıyor musun? Onun dediklerini sana anlatmamalıydım, ama böylece en azından ne yapmaya çalıştığını anlarsın. Kafasını buna takmış... Dikkatli olmalısın...ve ondan uzak durmalısın."

"Uzak durursam, seni göremem," dedi. Uzun bir sessizlikten sonra, "Ve seni hep görmek istiyorum, hiçbir sorıma karşılık vermesen de," diye sürdürdü.

"Hangi sorular?" diye sordu ve Yusuf karanlıkta onun gülümsediğini düşündü. "Soruların sırası değil. Bizi duyacak."

"Daha sonra," dedi titreyerek. "O uyuduktan sonra. Bahçeye gelebilirsin."

"Çok kızar. Aynı odada uyuyoruz. Bizi duyacak..."

"Seni burada bekleyeceğim," dedi Yusuf.

"Hayır. Bilmiyorum," dedi Emine uzaklaşıp avlu kapısını kapatarak. Birkaç dakika sonra döndü. "Uyukluyor ya da uyuklarmış gibi yapıyor. Hangi sorular?"

Soruları önemsemiyor değildi, ama ona dokunursa bir daha yanına yaklaştırmayacağından korkuyordu. "Niye Halil'le birbirinize hiç benzemiyorsunuz? Ve iki kardeş için...oldukça farklı konuşuyorsunuz. Sanki farklı dilleri konuşuyorsunuz."

"Biz kardeş değiliz. Bunu sana söylemedi mi? Niye söylemedi ki? Babası kimi adamların iki küçük kızı bir tekneye bindirmeye çalıştıklarını görmüş. Suyun içindeymişler ve küçük kızlar ağlıyorlarmış. Babası bağırmış ve suya koşturmuş. Adamlar kızlardan birini bırakmak zorunda kalmışlar, ama diğerini kaçırmayı başarmışlar. Beni evine götürmüş ve daha sonra o aileye evlatlık olarak girmişim. Ağbi kardeş olarak büyüdük, ama aramızda kan bağı yok."

"Hayır, bana anlatmadı," dedi Yusuf sakince. "Peki, öteki? Öteki kıza ne olmuş?"

"Kız kardeşim mi? Ona ne olduğunu bilmiyorum. Anneme de. Babamı hiç anımsamıyorum. Hiçbir biçimde. Uyurken kaçırıldığımızı ve birkaç gün yürüdüğümüzü anımsıyorum. Başka sorun var mı?" diye sordu. Sesinde bu karanlıkta bile algılanan acı bir alaycılık vardı ve bu Yusuf'u ürküttü.

"Evini anımsıyor musun... yani, nerede olduğunu?" diye sordu.

"Sanırım, yalnızca adını anımsıyorum...Vumba ya da Fumba ve sanırım, deniz kıyısındaydı. Üç ya da dört yaşındaydım. Annemin yüzünü bile anımsayamıyorum. Bak, şimdi gitmek zorundayım."

"Bekle," dedi ve onu durdurmak için elini uzattı. Onu kollarına

aldı ve kız kurtulmak için bir çaba göstermedi. "Onunla evlendin mi? O senin kocan mı?"

"Evet," dedi kız sakince.

"Hayır," dedi Yusuf acı dolu bir sesle.

"Evet," dedi Emine. "Ama bunu da mı bilmiyorsun? Anlaman gerekirdi... İlk geldiğimde bütün bunları bana açıkladı. Hanım! Bulduğun şu muska, Halil'in babası beni evlat ettiğinde verilmişti bana. Bir adam gelip evlatlık belgelerini hazırlamıştı, muskayı da o yaptı. Beni hep koruyacağını söylemişti, ama korumadı. Yine de en azından yaşıyorum. Ama şunu da biliyorum ki bu yaşam hiçbir anlamı olmadığı için, ben onu yadsıdığım için bana kaldı. O, seyit, sık sık cennette yaşayanların çoğunun yoksul insanlar, cehennemde yaşayanların çoğunun ise kadın olduğunu söyler. Eğer cehennem dünyadaysa, burası olmalı."

Yusuf söyleyecek bir şey düşünemedi ve bir süre sonra kızın acı ve yenilgi hakkında yoğun bir sakinlikte söylediği sözlerden etkilenerek kollarından kurtulmasına izin verdi. Uysal gülümsemeleri ve güvenli sessizliğinden kafasında böyle bir umutsuzluk taşıdığını asla kestiremezdi.

"Seni bahçede çalışırken izlerdim," dedi. "Halil senden ve buraya nasıl getirildiğinden söz etmişti. Ve hep gölgenin, suyun, toprağın senden çalınanların acısını hafiflettiğini düşlerdim. Seni kıskanırdım ve bir gün beni görüp dışarı çıkmaya zorlayacağını geçirirdim aklımdan. Gel, birlikte oynayalım, dediğini düşlerdim. Ama sonra o aklını sana taktığı için seni uzağa yolladılar. Her neyse, yeter bu kadar... Başka soru soracak mıydın? Yoksa, gitmem gerekiyor."

"Evet," dedi. "Onu terk edecek misin?"

Tatlılıkla güldü ve yanağına dokundu. "Sen bir hayalcisin," dedi. "Bahçede çalışırken senin bir hayalci olduğunu düşünmüştüm. O başlamadan dönsem iyi olur. Ondan uzak dur. Duydun mu beni?"

"Bekle! Gelmezsem, seni nasıl göreceğim?"

"Hayır," dedi Emine. "Görüp de ne yapacaksın? Bilmiyorum."

O gittikten sonra kızın elini yanağında bir iz gibi duyumsadı ve yangısını duymak için dokundu.

"Niye her şeyi acıklı bir duruma sokup böylesine anlamsız somurtmalara büründün? Her şeyi basitçe anlatabilirdin bana," dedi şimdiden minderine uzanmış Halil'in yanında otururken.

"Anlatabilirdim," dedi Halil gönülsüzce.

"Niye anlatmadın?" diye sordu Yusuf.

Halil çevresinde pusuya yatan sivrisineklerden korunmak için çarşafını omuzlarına dek çekerek oturdu. "Çünkü basit değil. Hiçbir şey basit değildir, hey, dinler misin, sana bir şey anlatacağım denilerek anlatılacak bir şey değildi bu," dedi Halil. "Anlamsız somurtmalar olarak tanımladığın tutumuma gelince, böyle davrandım, çünkü beni utandırıyorsun."

"Peki, aslında somurtmuyordun, seni utandırdığım için üzgünüm, ama belki şimdi o denli basit olmayan şeylerden biraz söz edebilirsin."

"Sana bir şey söyledi mi? Kendisi hakkında..." dedi Halil.

"Babanın onu haydutların elinden kurtardığını ve evlat edindiğini söyledi."

"Hepsi bu mu? Ah, şey, bu çok fazla bir şey sayılmaz," dedi Halil somurtkanca omuzlarını kamburlaştırarak. "Şu sıska yaşlı dükkâncı bu yürekliliği nasıl buldu, merak ediyorum. Bu insanların silahları vardı belki de... Ve o, çocukları bırakmaları için çığlık atarak sulara atlamış. Yüzmeyi bile bilmezdi.

"Burasının güneyinde küçük bir yerde yaşardık, yoksul bir kasaba. Sana sözünü etmiştim. Dükkânda genellikle birkaç çivi ya da bir parça kumaş ya da yarım kilo şeker karşılığında sebzelerini ve yumurtalarını satmaya gelen balıkçılar ve küçük çiftçiler ile alışveriş yapılırdı. Ve küçük kaçakçılık fırsatları hiç kaçırılmazdı. İşte Emine de böyle bir parçaydı, tıpkı kız kardeşi gibi bir yerlerde satılacak bir magendo. Gelişini anımsıyorum, ağlıyordu, üstü başı kirlenmişti...korkmuştu. Kasabadaki herkes onun öyküsünü biliyordu, ama kimse gelip onu sormadı, böylece bizimle yaşadı. Babam ona kifa urongo derdi," dedi Halil ve sonra gülümsedi. "Sabahları babam yemeğini yemeye hazır olur olmaz ona seslenirdi, o da ekmeği getirir, babamın yanına oturur, babam da ekmeği küçük parçalara ayırıp ona yedirirdi. Küçük bir kuş gibiydi. Her sabah mısır ekmeği ve erimiş manda sütü yağı, babamın ya-

nında oturup gevezelik ederek, ağzını genişçe açarak onun verdiği lokmaları yerdi. İş yaparken annemi izler, dışarı çıktığımda peşimden gelirdi. Sonra bir gün babam, ona adımızı vermeliyiz ki bizden biri olsun, dedi. Hep, Allah bizi bir kan pıhtısından yarattı, derdi. Emine çevredeki insanlarla bizden iyi konuşurdu. Biraz değişik konuşsa da, o da senin gibi bir Mswahili idi.

"Sonra seyit geldi. Bu bölüm çok basit. Emine yedi yaşındayken benim zavallı aptal babam, Allah rahmet eylesin, onu seyide borcunun bir bölümü olarak önerdi. Ve o evlenecek yaşa gelene dek ben de seyidin yanında rehine olarak kalacaktım, kuşkusuz babam parayı ödeyebilirse kurtulacaktık. Ne var ki öldü, annem ve ağabeylerim beni burada utancımla baş başa bırakarak Arabistan'a döndüler. Şu şeytan Muhammed Abdullah bizi almaya geldiğinde onu soydu ve kirli elleriyle okşadı."

Halil yavaş sesle ağlamaya başladı, yaşlar yüzünden akıyordu.

"Seyit evlendikten sonra eğer kalmak istersem, kalabileceğimi söyledi," diye sürdürdü Halil. "Böylece ben de rahmetli babamın sattığı şu zavallı kıza hizmet edebilmek için kaldım."

"Ama artık ikinizin de burada kalmasına gerek yok. İsterse gidebilir. Onu kim durdurabilir ki?" diye haykırdı Yusuf.

"Kardeşim, ne kadar da yüreklisin," dedi Halil gözyaşları arasından gülerek. "Hepimiz kaçıp dağda yaşayabiliriz. Gitmek onun elinde. Eğer seyidin onayı olmadan giderse, ben rehine olarak kalırım ya da borcu öderim. Anlaşma böyle ve onurumuz bunu gerektiriyor. Bu yüzden o gitmeyecek ve o kaldıkça ben de kalacağım."

"Onurdan nasıl söz edebiliyorsun...?"

"Neden söz etmemi isterdin?" diye sordu Halil. "Allah rahmet eylesin, benim zavallı babam ve seyit her şeyimi elimden aldılar. Beni işe yaramaz bir korkak gibi davranmaya onlar itmedilerse, kim itti? Belki yapımda vardı ya da...geleneklerimiz bunu gerektiriyordu. Ama o, onun kalbini kırdılar. Başka tutunacak neyimiz kaldı? Onur dememi istemiyorsan, söyle başka bir şey diyeyim."

"Senin onurunla hiç ilgilenmiyorum," dedi Yusuf öfkeyle. "Bu arkasına saklanılan başka bir soylu sözcük. Onu buradan götüreceğim."

Halil mindere uzandı ve gerindi. "Seyidin onunla evlendiği gece mutluydum," dedi. "Yıllar önce gördüğümüz Hint düğünü gibi olma-

sa da. Şarkılar ya da mücevherler yoktu...hatta konuk bile yoktu. Artık onun kafesinde acıklı şarkılar söyleyen bir kuş olmaktan kurtulduğunu düşündüm. Geceleri onu şarkı söylerken duydun mu hiç? Sanırım, evlilik utangaçlığını silip attı. İsterse gidebilir! Bunca yıl seni gitmekten alıkoyan neydi? Onunla nereye gideceksin? Seyit sana elini bile kaldırmaz. İnsanların gözünde lanetlenirsin, kesinlikle. Bir suçlu olarak. Bu kasabada kalırsan, güvende bile olmazsın. Sana bir şey söyledi mi? Yani, söz verdi mi sana?"

Yusuf yanıt vermedi, ama kızgınlığının yatıştığını, pervasız çözümüne karşı çıkılınca rahatlamaya başladığını duyumsadı. Belki de yapabileceği bir şey yoktu. Ve Emine'nin karanlık avlu kapısında duruşunun anısı hâlâ ellerinde sıcak olsa da, bunun uyuşuk, sakin bir anda açılacak çılgın bir hazine sandığına dönüşerek soğumaya başladığını duyumsadı. Nasıl onunla gitmekten söz edebilmişti? Ona güler, sonra da yardım çağırırdı. Sonra kızın Aziz Amca ve cehennem olarak nitelediği yaşamı hakkında konuşurken sesindeki acı tonu anımsadı. Elini yanağında duyumsadı. Eli yanağında. Aziz Amca'yı terk etmesini istediği andaki gülüşünü...

"Hayır, hiçbir şey söylemedi. Benim bir hayalci olduğumu düşünüyor," dedi uzun bir sessizlikten sonra. Halil'in başka sorular soracağını düşünüyordu, ama bir süre sonra Halil iç çekti ve uyumaya hazırlandı.

Yusuf yorgun ve şaşkın bir biçimde uyandı. Gece boyunca uyumuş uyanmış, işleri kendi akışına bırakması mı gerektiğini, yoksa Emine'yle konuşup onu zorlaması mı gerektiğini tartışmıştı. Emine'nin kendi yaşamı ve onun yaşamı hakkında, onu izlemesi ve birlikte yaşamlarını kurmaları hakkında söylediklerini düşününce onu küçümsemeyle geri çevirmeyebileceği sonucuna vardı. Emine'ye duyduğu istekte de böyle bir şeyler vardı ve ona isteğinden söz açmak için bütün sözler kafasında olmasa bile, bunların kendi arzusuyla yerine gelebilecek şeyler olmadığını da biliyordu. Ne var ki eğer Emine istiyorsa, bütün bunlar gelecekte olacaklarla karşılaştırılınca yalnızca tatlı mırıldanmalardı. Buna karşın onunla konuşmaya kararlıydı. Ona şunları söyleyecekti : *Eğer burası cehennemse, terk et burayı. Ve izin ver, seninle geleyim. Bizi çekingen ve uysal olmamız için yetiştirdiler, bizi kötüye kullansalar da onlara saygı duymamız için yetiştirdiler. Terk et ve izin ver, se-*

ninle geleyim. İkimiz de boşluktayız. Bundan daha kötü bir yer olabilir mi? Gideceğimiz yerde görkemli selvi ağaçları, huzursuz çalılar, meyve ağaçları, inanılmaz ölçüde parlak çiçekleriyle duvarlı bir bahçe olmayabilir. Gündüzleri portakal çiçeğinin acı kokusunu, geceleri yasemin kokusunun derinliğini ya da nar ağaçlarının ya da tatlı otların kokusunu da alamayabiliriz. Havuzdaki ve su kanallarındaki su sesi de olmayabilir. Günün zalim sıcağında hurma ağacı korusunun mutluluğu da. Duyguları uyandıran müzik de olmayabilir. Bir sürgün gibi olabilir, ama bundan daha kötü olabilir mi? Ve o gülümseyebilir, çenesini tutup yakabilirdi. Sen bir hayalcisin, derdi ona ve sonra kendi bahçelerinin bundan daha güzel olacağını söylerdi.

Kendi kendine ailesiyle ilgili hiçbir pişmanlık duymayacağını söyledi. Duymayacaktı. Özgürlüklerini kazanmak için yıllar önce onu terk etmişlerdi ve şimdi o da onları terk edecekti. Eğer onun tutsaklığından bir şeyler kazanmışlarsa, o kendi yaşamını kurduktan sonra bu kazanç kesilecekti. Ovalarda özgürce dolaşırken onları arayabilir ve kendisine verdikleri sert yaşam dersleri için teşekkür edebilirdi.

4

O gün dükkânda işler çok yoğundu ve Halil en sıkkın müşterileri bile gülümseten bir neşe ve boş vermişlikle kendisini işe verdi. Kendine geldi, dediler. Allah'a şükür! Şakacılığı zaman zaman cüretkârlığa ulaştı, ama öylesine dayanılmaz bir sevimlilikle yapıyordu ki şakalarını, hiç kimse alınmıyordu. "Ona ne oldu?" diye sordular. Yusuf gülümsüyor ve omuz silkiyor, sonra da hafifçe sol şakağına dokunuyordu. Çeşitli yorumlar yapıldı. Gençlik heyecanıydı, yersizdi belki ama sağlıklı ve sevimliydi. Yaşam sana oyununu oynamadan gülebildiğince gül. Kimileri, işin sırrı birkaç haşhaş çubuğu, dediler. Büyük olasılıkla buna alışkın değil ve birden zihni açıldı. Saçına sürmek için hindistancevizi yağı almaya gelmiş bir kadına Halil övgülü bir benzetmeyle masajın keyfinden söz edince kadın, birisi bu genç adamın penisine biber mi sürmüş, diye merak etti. Taraçadaki yaşlı adamlar mutlulukla izleyip gıdakladılar. Halil onun gözlerinden kaçınmaya çalışsa da Yusuf onun gözlerinde meydan okuyan neşeli çılgınlığı gördü ve ondan uzak durdu.

Öğleden sonra işler rahatlayınca Halil dükkânın bir köşesine bir kutu yerleştirdi ve üzerine oturup şekerleme yapmaya başladı. Yusuf onun daha önce böyle bir şey yaptığını anımsamıyordu ve bu ani çöküşü onun somurtkanlığının ve çılgınlıklarının devamı olarak yorumladı. Mzee Hamdani'yi su kovalarıyla uğraşırken gördü ve onun havuzu yeniden doldurduğunu kestirdi. Adam adım attıkça su yerlere dökülüyor ve toprağı çamura dönüştürüyordu. Yusuf yardımına koşmadan yaşlı adamı kıskançlık ve kızgınlıkla izledi, ama yaşlı adam işine öylesine dalmıştı ki onun farkına bile varmış gibi görünmedi. Daha sonra adamın hamile bir kırkayak hızında arkasına bakmadan gittiğini gördü. Sesi arada bir şarkı tonunda yükseliyordu, ama sözleri ayırt edebilmek olanaksızdı, sanki şarkıyı tersten söylüyordu.

Akşamleyin olağan saatte Yusuf eve gitti. Kendi kendine bunun son kez olduğunu söylüyordu. Hanım için çabucak bir dua okuyacak, Emine'yi görecek ve sonra cüret edebilirse...ondan kendisiyle gelmesini isteyecekti. Avlu kapısı aralıktı ve gelişini yavaş sesle bildirerek içeri girdi. Odada tütsü kokusu vardı ve Hanım yalnız başına oturmuş onu bekliyordu. Girmekten korkarak kapının önünde durdu. O gülümsedi ve içeri çağırdı. Hanım'ın iyi giyimli olduğunu gördü, krem rengi uzun elbisesi kehribar telleriyle parlıyordu. Şalını indirdi ve ısrarcılıkla yakınına gelmesi için el sallayarak öne doğru eğildi. İki adım attı, sonra durdu, ayrılması gerektiğini bildiğinden kalbi küt küt atıyordu. Hanım sakince onunla konuşmaya başladı. Sesi duygu yüklüydü ve konuşurken tatlılıkla gülümsüyordu. Yusuf onun kendisinden ne istediğinden emin olamadı, ama yüzündeki tutkulu ve özlem dolu bakışı anlamaması olanaksızdı. Kadın ellerinin ayasını göğsüne bastırdı ve sonra ayağa kalktı. Elini omzuna koyunca Yusuf titredi. O geri çekilmeye, kadın izlemeye başladı. Kaçmak için döndü, ama kadın arkadan gömleğini kavramıştı, gömleğin kadının ellerinde yırtıldığını algıladı. Odadan kaçarken kadının acı çığlıklarını duydu, ama ne arkasına baktı ne duraksadı.

Karanlık bahçede yanından koşarak geçerken Halil, "Ne yaptın?" diye bağırdı. Durumunun dayanılmaz sefilliğine yenik düşen Yusuf kendisini uyuşuk ve iğrenç bularak taraçada oturdu. Utanç ile öfke arasında gidip gelerek ona saatler gibi gelen bir süre taraçada bekledi. Bütün o rezil sonuçlar ortaya çıkmadan gitmeliyim, diye düşündü. Ne var

ki utanç verici hiçbir şey yapmamıştı, asıl utanılacak olan onu, onları yaşamaya zorladıkları yaşam biçimiydi. Onların entrikaları, nefretleri, kinci kazanç hırsları en basit erdemleri bile ticaret ve değişim aracı olmaya zorlamıştı. Gidecekti, bundan daha basit bir şey yoktu. Her şeyin üstüne yüklediği baskıların olmadığı bir yere gidecekti. Ne var ki yerinden oynatılmış kalbinde uzun süredir ağır bir yalnızlık yumrusu oluştuğunu biliyordu, küçük doyumlar için kurduğu bütün planlarını bozmak ve dağıtmak için nereye gitse onu da yanında taşıyacaktı. Hamit'in üstünlük taslayan sorularıyla ona işkence edebileceği ve Kalasinga'nın fantezileriyle onu yolundan saptıracağı dağ köyüne gidebilirdi. Ya da dağa çekilmiş Hüseyin'e eşlik edebilirdi. Orada yapabileceği küçük bir şeyler bulabilirdi. Ya da yıkılmış derebeyliğinin başsoytarısı olmak için Chatu'ya gidebilirdi. Ya da haşhaş düşkünü Muhammed'in annesini ve günahları yüzünden yitirdiği tatlı topraklarını bulmak için Witu'ya. Ve gideceği her yerde annesi, babası, kız kardeşi, erkek kardeşi, ne getirdiği ve ne götüreceği sorulacaktı. Bu soruların hiçbirine kaçamak yanıtlar dışında verebileceği bir karşılık yoktu. Seyit yanında yalnızca armağan paketleri ve üstünlüğünün bilinciyle parfüm bulutları yaya yaya değişik toprakların derinliklerine gidebilirdi. Çevrelerindeki silahlı askerlerle bayrakları altında oturan beyaz adamlar ormanlarda hiçbir şeyden korkmazlardı. Ne var ki Yusuf'un ne bayrağı ne de üstünlük onuru duyabileceği erdemli bilinci vardı. Ve bildiği küçük dünyanın yalnızca ona verilen olduğunu artık öğrendiğini düşündü.

Halil sanki vuracakmış gibi elini kaldırarak karanlıktan çıkıp ona doğru geldi. "Bu yaptığının yalnızca dert getireceğini sana söylemiştim," dedi öfkeyle. Onu ayağa kaldırdı ve sürüklemeye başladı. "Gidelim buradan. Kasabaya gidelim. Seni aptal, aptal... Onun ne söylediğini sana anlatayım mı? Sana bunca sevecenlikle yaklaştıktan sonra, sen kalkıp ona saldırmışsın, bir hayvan gibi giysilerini yırtmışsın. Bu suçlamalara tanık olmaları için kasabadan insanlar getirmemi istedi benden. Seni dövecekler, yüzüne tükürecekler...ve kim bilir daha neler yaparlar."

"Ona dokunmadım," dedi Yusuf.

Halil onun kolunu bıraktı ve öfkeyle üzerine çullanarak vurmaya başladı. "Biliyorum bunu, biliyorum! Niye dinlemedin beni?" diye haykırdı. "Ona dokunmadım! Bunu toplayacağı kalabalığa söylemeye

çalış."

"Ne olacak?" diye sordu Yusuf, Halil'i öfkeyle itip ayağa kalkarak.

"Gitmelisin."

"Bir suçlu gibi mi? Nereye gideyim? İstediğimde gideceğim. Ya beni bulurlarsa ne olacak?"

"Herkes ona inanır," dedi Halil. "Ona istediği insanları getireceğimi söyledim. Yoksa yardım çağırmak için bağıracaktı. Söylediklerine inanırlar. Onu önemsemezsek, belki yarın sabaha dek yatışır, ama sanmıyorum. Gitmelisin. Bu insanları bilmiyor musun? Seni öldürürler."

"Gömleğimi arkadan yırttı. Bu ondan kaçtığımı kanıtlar," dedi Yusuf.

"Aptal olma!" diye haykırdı Halil inanmazlıkla gülerek. "Bunu sana sormaya kimin zamanı olur? Kim umursar? Arkadan mı?" Yusuf'un sırtına baktı ve çılgın bir sırıtmayı bastırmayı başaramadı. Bir şeyler anlamsamaya çalışarak bir süre düşünceye daldı.

Rıhtıma koşturdular ve saatler boyunca konuşabilecekleri karanlık bir yer seçtiler. Yusuf bir suçlu gibi gecenin ortasında gitmeyi geri çevirdi ve Halil'in üstelemelerine karşı suçlamanın yapılıp kendini savunma fırsatını bulana dek gitmemekte direndi. Hayır, hayır, hayır, diye bağırıyordu Halil. Sesi ayaklarının altındaki duvarı döven çırpıntılı denizin şırıltısını delip geçiyordu.

Dükkâna döndüklerinde neredeyse gece yarısıydı. Kasaba sessizdi, sokaklarda Yusuf'un düşlerine giren sıska köpekler dolaşıyordu. Dükkâna gelir gelmez sanki onlar dışarıdayken bir şeyler olmuş gibi havada bir rahatsızlık olduğunu sezdi. Bir süre sonra ne olduğunu hiçbir kuşkuya kapılmadan anladı. Bu, Aziz Amca'nın varlığını bildiren parfümdü. Halil'e baktı ve onun da anladığını gördü. Firavun dönmüştü.

"Seyit," dedi Halil bastırılmış bir fısıltıyla. "Akşam gelmiş olmalı. Şimdi sana yalnızca Allah yardım edebilir."

Her şeye karşın Yusuf, Aziz Amca'nın dönüşünden bir mutluluk ürpertisi duydu. Tüccardan korkmamasına, yalnızca suçlamalar karşısında neler söyleyeceğinin heyecanlı merakına kapılmasına şaşırdı. Acaba cinin oduncuya yaptığı gibi onu bir maymuna dönüştürüp kıraç bir dağın doruğuna yollar mıydı? Halil onu bekleyen çetin yazgıdan söz ederken, Yusuf minderini yaydı ve Halil'i susmaya iten öfkelendirici bir sakinlikle uzandı.

İlk ışıklarla Aziz Amca geldi. O görünür görünmez Halil alışıldık istekliliğiyle tüccarın ellerine atıldı, heyecanlı selamlamaları arasında öpmeye başladı. Aziz Amca kanzu giymişti, ayağında sandaletler vardı, ama onu rahat ve sevecen gösteren küçük bir ciddiyetsizlik örneği olarak başında takkesi yoktu. Yine de Yusuf'a çevirdiği yüzü sertti ve her zaman yaptığının tersine öpmesi için elini uzatmadı.

Hareketleriyle Yusuf'u kalktığı mindere oturmaya yönlendirerek, "Şu duyduğum tuhaf davranış da nedir?" diye sordu. "Duyularını yitirmişsin sanki. Benim için bir açıklaman var mı?'

"Ben ona karşı yanlış bir şey yapmadım. Beni içeri çağırdığı için onunla oturdum. Gömleğim arkadan yırtıldı," dedi Yusuf. Sesi beklenmedik ve sıkıcı bir biçimde titriyordu. "Bu benim kaçtığımı gösterir."

Aziz Amca gülümsedi ve sonra kendini tutamayarak sırıttı. "Ah, Yusuf," dedi takılır gibi. "Yaradılışlarımızın aşağılık olduğunu sana söylememiş miydim? Niye bunları bir daha yaşadın? Senden kim böyle bir şey bekler? Arkadan mı? Öyleyse, bu bir kanıt. Zarar verilmemiş ya da böyle bir niyet yokmuş, çünkü senin gömleğin arkadan yırtılmış."

Halil, Arapça açıklamalara girişti, Aziz Amca bir süre dinledi, sonra elini sallayarak onu susturdu. "Bırak da kendisi konuşsun," dedi.

"Hiçbir şey yapmadım," dedi Yusuf.

"Sık sık eve gitmişsin," dedi Aziz Amca. Yüzü yine sertleşmişti. "Böyle davranmayı nerede öğrendin? Sana evimi bıraktım ve sen orayı bir dedikodu ve onursuzluk yerine çevirdin."

"Sık sık eve girdim, çünkü o çağırıyordu, yarasına...dua okumam için."

Aziz Amca sanki şimdi ne söylemesi gerektiğini düşünüyormuş gibi sessizce ona baktı. Bu, Yusuf'un yolculuktan anımsadığı bir bakıştı. Bu biçimde düşündükten sonra tüccar her zaman olayları akışına bırakmaya karar verirdi. Zararın doruğa çıkmasına izin verildiği sessizlik anı. "Seni yanımda götürmeliydim," dedi sonunda. "Böyle bir şeyi beklemeliydim... Hanım iyi değil. Onur kırıcı hiçbir şey olmamışsa, bu sorunu burada bırakalım. Özellikle, bir de senin gömleğinin arka-

dan yırtıldığı düşünülürse. Ne var ki bu sorun dışarıdan kimseye anlatılmamalı. İçeriye sık sık girmen yine de yanlış."

Halil yeniden hızla Arapça konuşmaya başladı. Aziz Amca birkaç kez başını sertçe salladı, sonra o da Arapça konuştu. Bir süre sonra Aziz Amca ters ve kısa bir çene hareketiyle dükkânı gösterdi.

Halil dükkânı açmaya gittikten sonra, "Niye sık sık eve girdin?" diye sordu Aziz Amca.

Yusuf yanıt vermeden tüccara baktı. Aziz Amca şimdi, Halil'in yatmakta olduğu minderde oturuyordu. Bir bacağını altına almıştı ve uzattığı koluna dayanıyordu. Yusuf, Aziz Amca'nın onun karşılığını beklerken sakin ve mutlu gülümsemesinin yüzünde biçimlendiğini gördü.

"Emine'yi görmek için," dedi Yusuf. Sözcüklerin ağzından çıkması uzun zaman almıştı ve gülümsemenin giderek genişlediğini, sonunda Aziz Amca'nın dudaklarına iyice yerleştiğini gördü. Tüccar dükkâna doğru baktı ve Yusuf da onun bakışını izledi. Halil bir öfke ve nefret bakışıyla gözlerini onlara dikmişti. Döndü ve kepenkleri açmayı sürdürdü.

"Başka bir şey var mı?" diye sordu yeniden Yusuf'a dönen Aziz Amca. "İyice yürekli olmuşsun, değil mi? Şu son birkaç haftada nasıl da farklılaşmışsın!"

Yusuf ne söylemesi gerektiğini ve söyleyeceklerinin neye yarayacağını kafasında tartarak yanıt vermeyi geciktirince, yeniden tüccar konuşmaya başladı. "Yolculuğum sırasında eski kasabana gidip babanı aradım. Onunla bir anlaşma yapmak istiyordum, senin benimle kalıp para karşılığında çalışman için, ben de babanın bana karşı bütün yükümlülüklerini affedecektim. Ne var ki babanın ölmüş olduğunu öğrendim, Allah rahmet eylesin. Annen artık orada yaşamıyor ve nereye gittiğini kimse söyleyemedi. Belki de doğduğu yere gitmiştir. Annen nereliydi?"

"Bilmiyorum," dedi Yusuf. Bir yitirme duygusu yaşamadı, ama şimdi kendisi gibi bir yerlerde terk edilmiş annesi için ani bir üzüntü yaşadı. Bu düşünceyle gözleri sulandı ve Aziz Amca'nın bu acı gösterisini kısa bir baş hareketiyle onayladığını gördü. Tüccar sanki Yusuf'un konuları istediği yere çekmesine izin vermiş gibi hoşnut bir biçimde bekledi. Bu uzun sessizlikte Yusuf içini yakan sözcükleri dışavurmayı

başaramadı. *Onu alıp götürmek istiyorum. Senin onunla evlenmen yanlış. Ona hiçbir şeyi yokmuş gibi kötü davranman yanlış. İnsanlara senin sahip olduğun gibi sahip olmak yanlış.* Sonunda Aziz Amca ayağa kalktı ve öpmesi için elini Yusuf'a uzattı. Yusuf parfüm bulutlarının içine eğilirken, Aziz Amca'nın öteki elinin kalktığını, bir süre başında durduğunu, sonra sert bir biçimde vurduğunu duyumsadı.

"Benim için en iyi ne yapabileceğinle ilgili planları sonra konuşuruz," dedi Aziz Amca mutlulukla. "Bu yolculuk işlerinden yorulmaya başladım. Bir bölümünü benim için sen yapabilirsin. Hatta eski dostun Chatu'yla bile karşılaşabilirsin. Bu arada, ikiniz de dikkatli olun. Halil! Sen de. Almanlar ile İngilizler arasında savaş çıkacağı söylentisi var, kuzey sınırından buraya kadar. Dün geldiğimde kasabadaki tüccarlardan duydum. Her an Almanlar, ordularında hamal olarak kullanmak üzere insanları kaçırmaya başlayabilirler. Bu yüzden gözlerinizi dört açın. Geldiklerini görürseniz, dükkânı kapatın ve ortalıkta görünmeyin. Almanların neler yapabileceklerini duymuş olmalısınız, değil mi? Tamam, şimdi işinize bakın."

6

"Seni seviyor," dedi Halil mutlulukla. "Sana hep söyledim. Seyit muhteşemdir, bundan kimin kuşkusu olabilir? Geri geldi, Hanım'a bir baktı ve kendi kendine, *bu deli kadın benim güzel genç adamıma eziyet ediyor. Bu kadınlar her zaman sorun çıkarırlar, benim kadın da birinci sınıf bir maymundur, lanet olsun ona,* diye düşündü. Şu sızlanan sesi ve yara işiyle onun deli olduğunu herkes anlayabilir. Ve şu senin yırtık gömleğin! Ah, şu senin yırtık gömleğin! Ne öykü ama! Senin işlerine bakan melekler var. Şimdi senin başını beladan kurtarabilmek için seyit sana bir kadın bulacak. Taşrada bir dükkânda yaşayan şu güzel küçük kızlardan birini. Sanırım, gitmeden önce kafasında senin için biri vardı. Belki bir tane de bana alır ve çifte düğün yaparız. Belki de kardeş olurlar. Büyük olasılıkla aynı anda iki tane almak daha ucuza gelir. Töreni yapacak kadı yarım ücret alır ve düğün gecesinden sonra tek bir yıkanma seansı olur. Yolun karşısındaki evlerden birini kiralayıp birlikte yaşayabiliriz. Karılarımızın ikiz çocukları olur ve her işte birbirle-

rine yardımcı olurlar, biz de evin taraçasındaki minderde oturup, ne bileyim... dünyanın gidişatı hakkında çene çalarız. Bu çok iyi olur. Ya da Allah'ın sözlerini yerine getiririz. Sonra sabahları yolun karşısına geçip seyidin işlerine bakarız. Ne dersin?"

Halil onların çifte düğün törenlerini müşterilere bildirdi ve onları seyidin söz verdiği şölene çağırdı. Seyidi bilirsiniz, dedi onlara, her şey temiz ve helal olacak. Eğlenceyi de anlattı : Dansçılar, şarkıcılar, ayaklık üstünde adamlar, tepsi üstünde tütsü taşıyan kızlar ve oğlanlar geçidi, havaya gülsuyu sıkma törenleri, gerisini siz söyleyin. Her türlü yemeğin olacağı şölen. Ve gece boyunca bol bol müzik. Yusuf da ötekilerle birlikte gülümsüyordu. Halil'in yaratıcılığı ve abartıcılığı düşünülürse gülmemek olanaksızdı. Müşteriler doğrulamak için Yusuf'a sorduklarında o, Halil'in aklını oynatmış olduğunu söyledi. "Ateşten sayıklıyor," dedi. "Ona aldırmayın. Yoksa onu heyecanlandırırsınız ve çok daha kötü olur."

Bahçedeki günlük işleri için Mzee Hamdani gelince, Halil ona seslendi. "Velii, Aziz, biz evleniyoruz, ikimiz de. Şaşırmadın mı? Seyidimiz yuvamızı kuruyor. Zamanın olunca bizim için bir kaside oku. Bizim bu denli şanslı olacağımız kimin aklına gelirdi? Bu arada, seninki artık bahçeye gelemeyecek. Sulayacağı başka çiçekler, budayacağı başka çalılar olacak."

Başlangıçta Yusuf, Halil'in işler daha kötüye gitmediği için rahatladığını ve işi soytarılığa vurduğunu düşündü. Aziz Amca, Hanım'la ilgili olayı hafifçe geçiştirmiş ve Yusuf, Emine konusunda savaşıma girmeye cüret edememişti. Bunu yapmaya hazır olduğunda, Aziz Amca onunla uygun gördüğü başka biçimlerde görüşecekti. Sonradan Halil'in onu alaya aldığını anladı. Bütün o tutkulu ve yürekli konuşmalardan sonra tüccarın ürpertici çağrısına yalnızca boyun eğmiş bir sessizlikle karşılık vermişti. Artık Halil'le bir farkımız yok, diye düşündü, ikimiz de özgür bir biçimde tüccarın hizmetindeyiz. El öpenler. Halil aşağılanmasına bir bahane bulmuştu : Babasının Emine'ye yaptığı yanlışı düzeltmek. Yusuf'un tüccarın hizmetinde kalmak için hiçbir bahanesi yoktu.

"Artık seyit demeyi öğrensen iyi olur," dedi Halil gülerek.

7

Askerlerin geldiğini ilk önce dükkânın önünden koşarak geçen adamları gördüklerinde anladılar. İkindi zamanıydı, insanların serinlemeye başlayan caddelerde hava almak ve söyleşmek için yürüdükleri, ötekilerin evlerine gitmek için kasabaya yöneldikleri bir zaman. Birden küçük insan grupları askerler diye bağırarak sağa sola dağılmaya, kasaba dışına doğru koşmaya başladılar. Yusuf çabucak dükkânın tahtalarını kapatırken, Halil uyarmak için eve koşturdu. Kalpleri küt küt atarak ve birbirlerine sırıtarak kasvetli mağarada oturdular. Başlangıçta malların yükselen kokusu soluklarını kesti, ama bu kirli ortama alıştıktan sonra daha rahat soluk almaya başladılar. Tahtalar arasındaki çatlaklardan alanın ve yolun bir bölümünü görebiliyorlardı. Çok geçmeden beyazlar giyinmiş Avrupalı bir subayın arkasında sakin bir biçimde yürüyen yürüyüş kolunu gördüler. Yürüyüş kolu daha da yaklaşınca Alman'ın uzun boylu ve ince bir genç adam olduğunu ve gülümsediğini görebildiler. Onlar da birbirlerine güldüler ve Halil dükkânın tahtaları arasındaki gözetleme deliğinden gözünü ayırıp iç çekerek geriye oturdu.

Askerler yalınayaktı ve düzenli bir biçimde yürüyorlardı. Subay dükkânın önündeki alana döndü ve adamlar da sert bir biçimde onunla birlikte döndüler. Alana geldiklerinde yürüyüş kolu ipliği çekilerek çıkarılmış bir gerdanlık gibi dağıldı. Sessizce gölgelik arandılar, geniş gülümseme ve iç çekişlerle kendilerini ve yüklerini yere attılar. Kapalı dükkâna ve eve bakan subay bir süre ayakta durdu. Sonra hâlâ gülümseyerek, hiçbir ivedilik belirtisi göstermeden onlara doğru yürüdü. Subay uzaklaşınca adamlar konuşmaya ve gülüşmeye başladılar, içlerinden biri küfür etti.

Yusuf gözünü delikten ayırmadı ve korkutucu bir yüz buruşturmayla gülümseyen Almanı izledi. Subay taraçada durdu, sonra Yusuf'un görüş alanından çıktı. Gürültülü komutlar arasında dinlenen askerlerin bulunduğu yerden taraçaya bir kamp sandalyesi ve katlanabilir bir masa getirildi. Subay oturdu, yüzü dükkân tahtalarının öteki yanından yalnızca birkaç santim uzaktaydı. Yusuf işte o sırada Almanın uzaktan göründüğü kadar genç olmadığını algıladı. Yüz derisi gergin ve pürüzsüzdü, sanki yanmıştı ya da bir hastalığı vardı. Gülümse-

mesi değişmez bir yüz buruşturmaydı. Dişleri görünüyordu, sanki yüzündeki gergin deri çürümeye başlamış ve ağzının çevresinde soyulmuştu. Bu bir kadavranın yüzüydü ve Yusuf bu yüzün çirkinliği ve zalim görünüşü karşısında çok şaşırdı.

Askerler, Yusuf'a Simba Mwene'yi anımsatan güçlü görünüşlü bir çavuş tarafından yeniden ayağa kalkmaya zorlandılar ve düzensiz gruplar halinde durup beklediler. Hepsi de gözlerini ileriye dikmiş olan ve arada bir dudaklarına bir bardak götüren Alman subayın yönüne bakıyordu. İçkisini yudumlamıyordu, yalnızca bardağın ucunu hasta ağzına tutuyor ve döküyordu. Sonunda askerlere baktı ve Yusuf onun başını salladığını gördü.

Askerler, buyruk çavuşun dudaklarından dökülmeden harekete geçtiler. İnanılmaz bir hız ve düzende sıraya girdiler ve sonra üçerli gruplara ayrılarak değişik yönlere koşturdular. Önderlerine bekçilik yapmak için askerlerden üçü orada kaldı. İki asker dükkânın cephelerinde durdu, biri de ortalıkta dolaştı ve sonunda bahçe kapısını açmak için zorladı. Subay bardağı dudaklarına götürdü, eğerek sıvıyı ağzından içeri döktü. Açgözlülükle emdi, çabası yüzünü kızartmıştı. Tebeşir rengi sıvının bir bölümü çenesinden aşağı döküldü, o da elinin tersiyle sildi.

Bahçeye giren asker geri döndü ve raporunu verdi. Onun Kiswahili konuştuğunu anlaması Yusuf'un biraz zamanını aldı; adam bahçede biraz meyve olduğunu, ama evin kapısının kilitli olduğunu söyledi. Subay askere bakmadı, ama o bitirip ağacın altında oturmaya gittiğinde döndü ve arkasındaki tahtaları kapalı dükkâna baktı. Yusuf'a sanki doğrudan gözlerine bakıyormuş gibi geldi.

Sanki askerlerin şarkı söyleyerek ve bağırarak arkalarında sürükledikleri tutsaklarıyla gelmeye başlaması çok uzun zaman aldı. Alan bir insan kalabalığıyla doldu. Alman subay ayağa kalktı, ellerini arkasında birleştirerek taraçanın kenarına yürüdü. Halil, Yusuf'un kulağına *Gog ve Magog,* diye fısıldadı. Getirilen adamların çoğu alanın ortasına doğru sürülürlerken korkmuş görünüyor, sanki tanımadıkları bir yerdeymiş gibi sessizce çevrelerine bakıyorlardı. Ötekiler ise yeterince mutluydular; aralarında konuşuyorlar, askerlere dostça takılıyorlardı, ama onlar bundan pek hoşlanmış gibi görünmüyorlardı. Soytarılık yapan adamlara doğru yürümeden önce birkaç dakika beklediler, sonra sert darbelerle onları susturdular ve yüzlerindeki sırıtışı

sildiler.

Bütün askerler dönüp, bütün tutsaklar orta yerde gülümsemeden toplandıklarında çavuş komut almak için taraçaya doğru yürüdü. Alman subay başını salladı ve çavuş adamlara dönmeden doyum içinde havladı. Tutsaklar iki sessiz sıra halinde dizildiler ve yoğunlaşan karanlıkta kasabaya doğru yürümeye başladılar. Alman subay dik bir biçimde ve kesinlikle hafifseyen hareketlerle ayak sürüyen yürüyüş kolunun başında gidiyordu. Beyaz üniforması solan ışıkta parlıyordu.

Yürüyüş kolu hâlâ görünürken Halil dükkândan çıktı ve evde her şeyin yolunda olup olmadığına bakmaya gitti. Bahçe dingin bir sessizlik içindeydi, gece müziği karanlıkta algılanamaz bir biçimde titriyordu. Yusuf askeri kampın artıklarını araştırmaya gitti. Sanki askerlerin, ekşi bir geçiş izi bırakmış olmalarını beklermiş gibi koklayarak dikkatlice yaklaştı. Toprak, adamların ayak izleriyle doluydu ve havada bir rahatsızlık vardı. Sufi ağacının gölgesinin biraz ilerisinde köpeklerin şimdiden kemirmeye başladığı dışkı yığınları gördü. Köpekler onu kuşkuyla süzdüler ve göz ucuyla izlediler. Onun açgözlü bakışlarından yiyeceklerini saklamak için bedenlerini yavaşça kaydırdılar. Bu iğrenç tanıma karşısında şaşırıp bir süre öylece baktı. Köpekler bok yiyiciyi görür görmez tanımışlardı.

Yeniden korkaklığının doğumundan sonra ay ışığında parladığını gördü ve onun nasıl soluk aldığını anımsadı. Bu terk edilmişliğinin ilk dehşetinin doğumuydu. Şimdi köpeklerin farkında olmadan aşağılanmış açlıklarını izlerken bunun nereye varacağını biliyordu. Arkasındaki bahçede kapıların sürgülenmesine benzer bir gürültü duyduğunda yürüyüş kolu hâlâ görünüyordu. Çabucak çevresine bakındı ve sonra acıyan gözlerle yürüyüş kolunun ardından koştu.

Yayımlayan: Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş.
Kapak: Ana Basım Sanayi A.Ş.
İç Baskı: Şefik Matbaası